

Мирқобил Ҳасанов
Муборак Абзалова

АРАБ ТИЛИ ДАРСЛАРИ

ЎҚУВ ҚЎЛЛАНМАСИ

دروس في اللغة العربية

(қайта ишланган ва
тўлдирилган иккинчи наشري)

Тошкент- 2006

“Movarounnahr”

Тасрихчилар:
Ф.Ф.Д. профессор З. Исломов
Ф.Ф.Н. доцент С. Рустамий

Мухаррир:
Ф.Ф.Н. доцент З. Мирхалиқов

Масъул мухаррир:
Неъмат Жабборов

Мусоҳҳиҳ:
М. Насоёев

М. Ҳасанов, М. Абзалова «Мовағушпаһ»
Араб тили дарслари. – Ғ.: 2006. – 284 б.

Аннотация

Мазкур ўқув қўлланмаси олий ўқув юрталаридаги ўзбек тили ва адабиёти ҳамда тарих ихтисослиги бўйича таҳсил олаётган талабалар ва шунингдек, араб тилини мустақил ўрганувчилар учун мўлжалланган. Қўлланмада араб тили грамматикаси, бой тарихимизга оид маъбалардан парчалар, шунингдек мутафаккир алломаларнинг ҳаёти ҳақидаги матнлар, тарбиявий аҳамиятга эга бўлган мақол, ҳикматли сўз ва муътабар ҳадислардан намуналар берилган. Қўлланма араб тили фани бўйича тузилган ўқув дастури асосида ёзилиб, 2004 йилида илк бор нашрдан чиққан эди. Муаллифлар биринчи нашрда йўл қўйилган хато ва камчиликларни тўғрилаб ва айни пайтда уни тўдириб, эътиборингизга ҳавола этмоқдалар.

Ўқув қўлланма Низомий номидаги ТДПУ Илмий Кенгашининг 2004 йил 29.04 даги 10 сонли қарори билан нашрга тавсия этилди.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

СЎЗ БОШИ

Ўзбек тили ўз тараққиётида шароит тақазосига кўра туркий ва бошқа тиллар билан яқин алоқада бўлиб, улар ўзбек тилининг луғат таркиби ва грамматик қурилишига бевосита таъсир этган. Айниқса, Марказий Осиё ва Волга бўйида Ислом динининг ёйилиши, XI асрдан кейин араб тилининг фан тили сифатида тарқалиши ўзбек тилида араб элементларининг кенг қўлланишига олиб келди. Ўзбек тили таркибига араб элементларининг кириб келиши форс тили, яъни форсий бадний адабиёт тили орқали ҳам юз берган. Демак, ўзбек бадний адабиёти, ўзбек адабий тили тараққиётида араб тилининг ўрни сезиларлидир. Бу эса ҳозирги илм толибларига араб тилининг хусусиятларини ҳеч бўлмаганда зарурат даражасида билишни тақозо этади.

Бундан ташқари, маънавиятимиз тарихига оид бўлган илмий ва адабий асарларнинг аксарияти араб тилида битилган. Бу асарларни бўлган кунда ўрганиш катта аҳамият касб этиб, тарих, тил ва адабиёт каби фанлар бўйича илмий—тадқиқотлар олиб бораётганлар учун муҳим манба бўлиб ҳисобланади. Араб ёзуви ва тилини ўрганиш тарихий манбаълар билан танишиш ва улардан илмий амалий мақсадларда фойдаланиш имкониши беради.

Республикамиз мустақилликка эришгандан сўнг Шарқ тилларини, хусусан, араб тилини ўрганишга катта аҳамият берилди ва бу соҳада муайян ишлар амалга оширилди. Жумладан, араб тили фанидан дастурлар, ўқув қўлланмалар ва дарсликлар ўзбек тилида ёзма бошланди. Ҳозирги кунда араб тили Республикамининг Тошкент давлат шарқшунослик институтида, Тошкент ислом университетида асосий фан сифатида ўқитилса, Ўзбекистон миллий университети, Жаҳон тиллари университети ва Тошкент Давлат педа — гогика университетининг филология ва тарих факультетларида ҳам ўқитилиб келинмоқда. Б. З. Халидовнинг «Учебник арабского языка», Э. Талабовнинг «Араб тили», Н. Иброҳимов ва М. Юсуповнинг « Араб тили грамматикаси» каби дарсликлари помутахассис фан сифатида ўқитиладиган олий таълим муассасалари талабаларига уларда араб тилини ўқитиш соатларининг камлиги туфайли бироз мураккаблик қилади. Шу сабабли юқорида кўрсатилган олий таълим муассасаларининг талабалари учун араб тили бўйича ўқув қўлланмаларини тайёрлашга эҳтиёж сезилмоқда. Мавжуд талабни қондириш мақсадида ўшбу ўқув қўлланмаси ёзилади.

Қўлланма икки қисмдан иборат: бошланғич қисм ва асосий қисм.

Бошланғич қисмда ўқувчи, асосан, араб тили фонети – каси ва ёзуви билан танишади. Дастлаб, араб тили товуши тизимининг транскрипцияси, уларнинг ёзувдаги ифодаси, кўринишлари ва бошқа имло хусусиятлари берилган. Ҳар бир мавзу машқлар билан мустаҳкамланган. Бу бўлимда берилган машқлар нафақат алоҳида сўзлар, балки сўз бирикмалари, хатто содда гаплардан тузилган бўлиб, талабанинг у ёки бу сўз ҳамда сўз бирикмаларини эркин ва тўғри талаффуз қила олиши ва ёза билиши учун имконият яратади.

Асосий қисм ўз ичига араб тили грамматикасининг бўлимлари – морфология ва синтаксисни қамраб олган.

Ҳар бир дарсда берилган грамматик мавзу мос машқ ва матнлар билан мустаҳкамланган. Мазкур қўлланмадаги матнлар араб давлатларида чоп этилган соф адабий араб тили манбаълари ичидан саралаб, танлаб олинган. Ҳар бир матндан сўнг нотаниш сўзларнинг таржималари берилганки, бу ўқувчига тилни яхши ўзлаштириши учун катта ёрдам беради.

Ушбу қўлланма илк бор 2004 йилда нашр этилган эди. Муаллифлар биринчи нашрда йўл қўйилган хато ва камчиликларни тўғрилаб ва, айти пайта, уни тўлдириб, эътиборингизга ҳавола этмоқдалар.

Муаллифлар қўлланма ҳақида билдирилган ҳолис фикр ва самимий маслаҳатларни мамнуният билан қабул қиладилар.

ТДПУ катта ўқитувчиси: Муборак Абзалова.

ТИУ катта ўқитувчиси: Мирқобил Ҳасанов.

Қўлланмада ишлатилган қисқартмалар:

1. музаккар	–	муз.
2. муаннас	–	муан.
3. шахс	–	ш.
4. кўплик	–	к.
5. масалан	–	м–н.

Эслатма: грамматик қоидаларнинг шарҳида келаётган ҳарфларнинг номлари ва товуш бирикмалари транслитерация қоидаларига биноан латин алифбосининг ҳарфлари билан ифодаланаяпти.

ЁЗУВ, ФОНЕТИКА ВА МОРФОЛОГИЯ

К И Р И Ш

Тилларни ўрганадиган фан *тилушунослик илми* (عِلْمُ اللُّغَةِ) деб аталади. Унинг:

1. *Фонетика* (عِلْمُ الْأَصْوَاتِ) — товуш ва унинг ёзувдаги ифодасини ўрганувчи фан;
2. *Морфология* (الصَّرْفُ) — сўзларни ўрганувчи фан;
3. *Синтаксис* (النَّحْوُ) — гап тузилишини ўрганувчи фан турлари бор.

Араб тили. Араб тили сомиёй тиллар оиласининг жанубий шаҳобчасига оид бўлиб, у ўз генеологик тараққиётида уч босқични босиб ўтди: қадимги адабий араб тили, классик адабий араб тили ва замонавий адабий араб тили.

Қадимги адабий араб тилига Арабистон ярим ороли ва Суриянинг жанубидаги кўҳна обидалар ва қоялардан топилган ёзувлар мисол бўлади. Уларнинг энг қадимгилари эрамизнинг IV—VI асрларига оиддир.

Классик адабий араб тилида эса эрамизнинг VI—VII асрларида асарлар битилган. Биз уларда мукамал грамматик қурилишга эга бўлган, кенг лексик таркибли, жоҳилий даври нази ва қабилалар лаҳжаларининг нодир хусусиятларини ўзида мужассам этган бой тилни кўрамиз. Классик адабий араб тили ҳозирги замон адабий араб тилининг шаклланиши учун замин бўлди. IX—X асрларда классик даврнинг адабий тили тўла шаклланиб бўлди. Бу даврга келиб Қуръони карим, қадимий назм ва Қурайш лаҳжаси таъсирида араб ёзуви, сарф ва наҳви шаклланди. Қуръони каримнинг нозил бўлиши билан классик араб тили бадийяти янада гўзаллашди ва грамматик меъёрлар мукамаллашди. Етук грамматик низом ва луғат бойлигига эга бўлгани учун классик араб тили қабилалар ўртасидаги адабий тил бўлиб хизмат қилди. Унинг луғат бойлиги шевалар ҳисобига ҳам кўпайиб борди. Классик араб тили ислом дини байроғи остида Яқин ва Ўрта Шарққа, Марказий Осиё ва Африканинг кўп ҳудудларига тарқалди. Марказий Осиёда эса у узоқ муддат халқаро ва илм-фан тили бўлиб келди. Дунё фани равнақида чуқур из қолдирган буюк боболаримиз Абу Райҳон Беруний, Абу

Али ибн Сино, Абу Наср Форобий, Муҳаммад Хоразмий, Маҳмуд Замахшарий ва Аҳмад ал-Фарғонийлар шу тилда ижод қилишган.

Классик адабий араб тили лексик жиҳатдан бироз ўзгарган ҳолда ҳозиргача арабларнинг адабий тили бўлиб келмоқда. Бунинг асосий сабаби араб дунёси ва барча мусулмон дунёсини бирлаштириб турувчи Қуръони карим, Ҳадиси шариф (сунна) ва бошқа мўътабар манбалардир. Адабий араб тили XIX асрдан бошлаб янгича руҳда шакллана бошлади. Янги замонавий техника ва тараққиёт тунунчалари ва предметларни ифодалаш учун унга Овруло тилларидан кўп ўзлаштирма сўзлар кирди.

Араб алифбоси. Араб алифбоси 28 та ундош ҳарфдан иборат. Ёзувда бу ҳарфлар 28 та ундош товушни ифодалайди. Уларнинг ичидаги 3 та унлисифат ундош, 3 та узун унли товушларни ҳам ифода этади.

Ундош ҳарфлар. Ундош ҳарфнинг 4 та: мустақил, сўз бошида, сўз ўртасида ва сўз охирида кўринишлари бор. Араб ҳарфи алифбодаги бошқа ҳарфлар билан икки томони ёки фақат унги томони билан бирикади. Алифбодаги 28 та ҳарфнинг 22 таси бошқа ҳарфга икки томони билан бирикади. Улар тўрт кўринишли ҳарфлардир. Қолган 6 таси бошқа ҳарфга фақат бир (ўнги) томони билан бирикади. Улар икки кўринишли (яъни мустақил ҳолатдаги кўринишга ва сўз боши, ўртаси ва охиридаги кўринишлари бир хил шаклга эга бўлган) ҳарфлардир. Бир сўзда кетма-кет келган икки кўринишли ҳарфлар бир-бирига қўшилмай ёзилади.

Унли товушлар. Араб тилида 6 та унли товуш бор. Улар учта узун — «а», «i», «u» ва учта қисқа — «а», «i», «u» унли товушларидир. Узун унлилар алифбодаги 3 та ундош ҳарф ёрда — мида ифодаланади. Улар қисқа унлига қараганда чузиброк талаффуз қилинади.

Алифбода қисқа унлини ифода этадиган ҳарфлар йўқ. Қисқа унлилар ёзувда ҳаракатлар деб аталадиган белгилар билан белгиланади. Ҳаракатлар Қуръони каримда, дарслик ва луғатларда тўғри ўқишга ўргатиш мақсадида қўйилади. Замонавий араб адабиёти ва вақтли матбуот ёзувларида ҳаракатлар қўйилмайди.

Унлиларнинг узун ёки қисқалигига роя қилмаслик сўзларнинг маъноларини тубдан ўзгартириб юборади!!!

Араб ёзуви. Араб ёзуви ўнгдан чапга қараб ёзилади, бўгин кўчирилмайди. Ҳарфлар сатр устига ёки сатр остига ёзилиши билан ҳам ўзаро фарқланади ва бир-бирига кичкина чизиқча билан бирикади.

Араб ёзувининг бир неча турлари мавжуд бўлиб, улар куфий, сулс, рикъа, насх, таълийқ, настаълиқ ва райҳоний кабилардир.

Б И Р И Н Ч И Д А Р С الدَّرْسُ الْأَوَّلُ

ا, ب, ت, ن УНДОШЛАРИ. ҲАРАКАТЛАР

ا a

Имлоси: ا ҳарфи фақат ўзидан олдинги ҳарфга қўшилиб ёзиладиган икки кўринишли ҳарфдир. У фақат сатр устида ёзилади.

ب, ت, ن ҳарфлари ўзидан олдинги ва кейинги ҳарфларга қўшилиб ёзиладиган тўрт кўринишли ҳарфлардир. Улар сатр устидан ёзилади. Фақат ن ҳарфининг алоҳида ва сўз охирида кўринишининг ярми сатр устидан ва қолган ярми сатр остидан ёзилади.

Ёзувда ундош ҳарфдан кейин келаётган қисқа унли товушларни қуйидаги 3 та ҳаракат ифода этиб келади:

◌ = a (фатҳа), ◌ = i (касра); ◌ = u (дамма);

Ундош ҳарфдан сўнг унли товуш келмаганда ушбу ◌ = (сукун) белгиси ёзилади:

باب-بُ bu-بُ bi-بِ ba-بْ b-بْ

Алифбенинг биринчи ҳарфи – алиф ҳарфи сўзда икки хил вазифани бажаради:

1. Курси вазифасини бажаради. Сўзда бирор унли ҳаракат билан келаётган ушбу ҳамза (ء) ундошига курси бўлиб «'а», «'i», «'u» товушларини ифодалайди. Ҳамзанинг талаффузи ушбу унлиларнинг талаффузига қўшилиб чиқади.

2. Узун «а:» унлисини ифодалайди. Алиф ҳарфи ёзувда ушбу ◌ = a (фатҳа) ҳаракатидан кейин келса, у араб тилидаги чўзиқ «а:» унлисини ифодалайди. Чўзиқ «а:» унлисини «мадда» деб аталувчи ушбу белги (ˆ) ҳам ифодалаб келади. Бу белгига ҳам «курси» вазифасини алиф ҳарфи бажаради:

ba: - باˆ = با 'a: - آ 'i - إ 'u - أ 'i - إ 'a - آ

ТАНВИН ДАММА

Танвин исмининг охирига қўшиладиган, талаффуз қилинадиган, аммо ёзувда акс этмайдиган ортиқча сукунали нун — ن دیر. Ёзувда қўшалоқ тарзда ёзилган қисқа угли ҳаракатининг иккинчи — «ортиқча»си танвиндир. Масалан, танвин дамма қўшалоқ дамма ҳаракати — [ۛ] билан ёзилади ва «ип» деб ўқилади. Бу ердаги иккинчи ҳаракат ушбу сукунали нунни ифодалаб келаяпти. **Танвин дамма исмининг бош келишиқда эканлигини билдирәди.**

1- машқ. Ўрганган ҳарфларингизнинг ҳар бир кўринишини икки қатордан ёзиб чиқинг.

2-машқ. Ҳарфларни бир-бирига мос кўринишларида қўшиб сўзларни ёзинг, уларни ўқинг ва ёд олинг:

тавба қилдим	ت + ب + ت	ота	أ + ب
тавба қилдинг (эр)	ت + ب + ت	ўғил	أ + ب + ن
тавба қилдинг(қиз)	ت + ب + ت	қиз	ب + ن + ت
тавба қилди(қиз)	ت + ب + ا + ت	тавба қилди(эр)	ب + ا + ت
Мен	أ + ن + ا	Сен (қиз)	أ + ن + ت
Сен (эр)	أ + ن + ت	эшиқ	ب + ا + ب

3-машқ. Жумлаларни ўқинг, таржима қилинг. Ҳар бир жумлани бир қатордан ёзиб машқ қилинг.

أَنَا أَبٌ. أَنْتَ ابْنٌ. أَنْتِ ابْنَةٌ. أَنَا ابْنٌ. أَنَا ابْنَةٌ. أَنْتَ أَبٌ. بَابٌ.
 أَنَا تُبٌّ. أَنْتِ تُبٌّ. أَنْتَ تُبٌّ. تَابَ أَبٌ. تَابَتْ ابْنَةٌ. تَابَ ابْنٌ.

И К К И Н Ч И Д А Р С الدَّرْسُ الثَّانِي

و، ه، د، ذ، ي، ن УНДОШЛАРИ

و و و و و ه ه ه ه ه د د د د د ذ ذ ذ ذ ذ ي ي ي ي ي ن ن ن ن ن

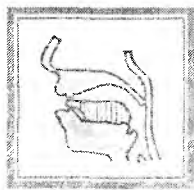
Имдоси: و ҳарфи икки кўринишли ҳарфдир. Унинг ярми сатр устида ва қолган ярми сатр остида ёзилади.

д ва ذ ҳарфлари ҳам икки кўринишли ҳарфлардир. Улар фақат сатр устида ёзилади.

о ҳарфи тўрт кўринишли ҳарфдир. Унинг сўз ўртасида кўринишидан бошқа ҳамма кўринишлари сатр устида ёзилади.

ي ҳарфи тўрт кўринишли ҳарфдир. Унинг сўз бошида ва сўз ўртасида кўринишлари сатр устида, алоҳида ва сўз охирида кўринишларининг ярми сатр устидан ва қолган ярми сатр остидан ёзилади.

Талаффузи: о ундошини талаффуз қилиш жараёнида нутқ аъзолари эркин вазиятда бўлади. Ҳалқумдан чиқаётган ҳаво бўғиздаги товуш пайчалари орасидан энгил сирғайиб ўтади. Одам ҳансираганда айни шу товуш эшитилади.

و «wa:w» ундоши лаб—лаб ундоши ҳисобланади ва уни талаффуз қилишда фақат лаблар илгирок этади ва талаффуз пайтида икки лаб бироз чўччайиб туради.

ذ ундошини талаффуз қилиш пайтида тианинг учинчи бўғини ост—уст тишлари орасига кўйиб турилади (расмга қаранг).

Чўзиқ «u:» унлиси. Ёзувда و «wa:w» ундоши = u (дамма)дан кейин келса, u чўзиқ «u:» ни ифода этади:

унлилар (banu:na) بَنُونٌ ota(си) ('abu:) أَبُو

Чўзиқ «i:» унлиси: Ёзувда = i (касра) дан кейин ي (ya:) ҳарфи келса, u чўзиқ «i:» унлисини ифода этади:

أبي (abi) — отам ; دىيى (dii) — диним ; بايتى (bayti) —

ТАНВИН КАСРА

Танвин касра — «in» деб ўқиладиган қўшалок касра ҳаракетидир. У сўзнинг қаратқич келишида эканлигидан далилат беради:

Унинг — (baytin) بايتى ، қизнинг — (bintin) بنتى ، отанинг — (abini) ابى

ТА: МАРБУТА

Агар **ه** ундосининг алоҳида ва сўз охирида кўри — нишларининг устига қўш нукта қўйилса, бу ундос «т» товушини ҳам ифодалайди: ة ، ة ، ة ؛

Бу ҳарф: «та:—марбута» (боғланган «т») деб аталади. Талаффузи: ت ҳарфининг (бу «т» ни «та: мамдула» — чўзилган «т» деб аталади) талаффузи билан бир хил.

«Та:» марбути муаннас(қиз) жинсининг асосий кўрсаткичидир. Масалан:

ўта сахий аёл (wa-hu:-ba-tun) وَهَوْبَةٌ қиз (ib-na-tun) ابْنَةٌ

4- машқ. Ўрганган ҳарфларингизнинг ҳар бир кўринишини икки қатордан ёзиб чиқинг.

5-машқ. Ҳарфларни бир-бирига мос кўринишларида қўшиб сўзларни ёзинг, уларни ўқинг ва ёд олинг:

унинг (муз.) отаси	أَبٌ+و+هُ
ўта сахий	وَوَهُ+و+تٌ
Ваҳба (киши исми)	وَوَهُ+بٌ+هُ
унинг (муз.) қизи	أَبٌ+نٌ+تٌ+هُ
унинг (муан.) қизи	أَبٌ+نٌ+تٌ+هُ+ا
бу (муз.)	هَذَا

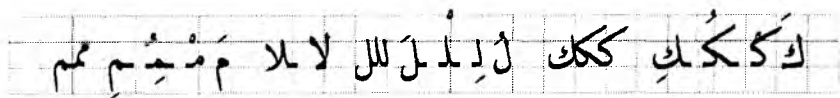
бу (муан.)	هذه
У (муан.)	هذه
ва (БОҒЛОВЧИ)	هذه
ўнинг (муз. йўғли)	هذه + نى + لى
ўнинг (муан.) ўғли	هذه + نى + لى + نى
у (муз.)	هذه
Ҳиба (қиз исми)	هذه + نى
қарз	هذه + نى + لى
каерда?	هذه + نى + لى + نى
кўл	هذه + نى
ўшимиз	هذه + نى + لى + نى + لى
Эй!	هذه + نى

6-машқ. Жумлаларни ўқинг, өзинг ва таржима қилинг. Машқни қайта-қайта ёзиб кўринг.

أَبٌ وَأَبْنٌ. أَبٌ وَبِنْتُ. أَبٌ وَأَبْنٌ وَبِنْتُ. هُوَ أَبٌ. هُوَ ابْنٌ.
 هِبَةُ ابْنَتِهِ وَوَهْبَةُ ابْنِهِ. هِبَةُ ابْنَتِهَا وَوَهْبَةُ ابْنِهَا. أَبُوهُ وَهُوَ بِنْتُ.
 يَا أَبُ! يَا ابْنَ! يَا بِنْتُ! يَا أَبِي! يَا ابْنِي! يَا بِنْتِي! أَيْنَ أَبُوهُ?
 هَذَا أَبُوهُ! أَيْنَ أَبُوهَا? هَذَا أَبُوهَا! هُوَ ابْنِي وَهِيَ بِنْتِي. أَيْنَ هِبَةُ? هَذِهِ
 هِيَ! أَيْنَ وَهْبَةُ? هَذَا هُوَ! أَيْنَ بِنْتُهُ? هَذَا بِنْتُهُ! أَيْنَ بِنْتِهَا? هَذَا بِنْتِهَا!
 هَذَا دِينِي. هَذِهِ يَدِي. هَذِهِ يَدُهُ. هَذِهِ يَدُهَا. أَيْنَ أَبِي? هَذَا هُوَ!

У Ч И Н Ч И Д А Р С الدَّرْسُ الثَّالِثُ

У Н Д О Ш Л А Р И م . ل . ك

Имлоси: **Л** ва **м** ундошларининг сўз бошида ва сўз ўртасида кўринишлари сатр устида ёзилади. Уларнинг алоҳида ва сўз охирида кўринишлари эса сатр устида бошланиб, сатр остида тугалланади. **К** ҳарфининг ҳамма кўринишлари сатр устида ёзилади.

«La:m» ҳарфи «alif» ҳарфи билан махсус бириктирилган шаклда ёзилади ва улар **لا** ва **لا** (улар «la:m-alif» деб аталади) шаклини ҳосил қилади. Бундай шакл эса **лига тура** деб аталади.

гап كَلَامٌ йўқ لَا

ТАШДИД БЕЛГИСИ (ШАДДА)

Сўзда иккита бир хил ундош ёнма-ён келганда, уларнинг фақат биттаси ёзилиб, устига «шадда» (ёки «ташдид») деб аталадиган қуйидаги — белги қўйилади. «Шадда» ундош ҳарфни иккилантриб (иккита қилиб) ўқилишини билдиради:

зарур	(la: bud- <u>da</u>)	لَا بُدَّ (بُدَّ)
қачонки	(lam- <u>ma</u> :)	لَمَّا (مَمَّا)
У ундади	(da <u>l</u> -la)	دَلَّ (دَلَّ)

АЛИФ МАҚСУРА

Баъзи сўзларнинг охирида «а» узун унлисини ифодалашда «alif maqsura» («қисқа алиф») деб аталадиган «**ي**» ундоши нуқталарсиз келиши мумкин. Алиф мақсура фақат «фатҳа»дан сўнг ва сўзнинг охирида келади.

Алиф мақсурани ушбу сўзларда кўриш мумкин:

У келди(фезъл) (ʾata:) أَتَى қачон? (mata:) مَتَى

Сўзда алиф мақсурадан кейин яна бошқа ҳарф келса, у «alif» ёки «уа:» га (яъни ўзининг асл шаклига) айланади:

мен келдим – ('ataytu) أَتَيْتُ ، бизга келди – ('ata:na) أَتَانَا

«Алиф мақсура» товуш ўзгаришлари натижасида пайдо бўлган товушдир.

ТАНВИН ФАТҲА

Танвин фатҳа -«an» деб ўқиладиган қўшалоқ фатҳа ҳаракатидир - . Бу ердаги иккинчи фатҳа сукунли нунни ифодалаб келаяпти. У сўзнинг тушум келишигида эканлигидан далолат беради:

тавбани – (tawbatan) تَوْبَةً ، кизни – (bintan) بِنْتًا ، отани – ('aban) أَبًا

7- машқ. Ўрганган ҳарфларингизнинг ҳар бир кўринишини икки қатордан ёзиб чиқинг.

✓ 8- машқ. Ҳарфларни бир-бирига мос кўринишларида қўшиб сўзларни ёзинг, уларни ўқинг ва ёд олинг:

нима?	مَ + ا + ذَ + ا = ؟
сиз иккинчисиз (муз. – муан.)	أَنْ + تَ + مَ + ا
у иккови (муз. – муан.)	هَ + مَ + ا
кутубхона	مَ + كَ + تَ + بَ + ة
шаҳар	مَ + دَ + يَ + نَ + ة
ёзувчилар (муан.)	كَ + ا + تَ + بَ + ا + تَ
ёздинг (муз.)	كَ + تَ + بَ + تَ
ким? (муз. – муан.)	مَ + نَ + ؟
анави (муз.)	ذَ لَ كَ
сизлар (муз.)	أَنْ + تَ + مَ

подшо	م+ل+ك
анави (муан.)	ت+ل+ك
сизлар (муан.)	أ+ن+ت+ن+ن
улар (муан.)	ه+ن+ن
ёзувчилар (музаккар)	ك+ت+ت+ا+ب
...дан (қўмакчи)	م+ن
ёздим (муз. – муан.)	ك+ت+ب+ت
улар (муз.)	ه+م
ёзувчи (муз.)	ك+ا+ت+ب
юмшор	ل+ي+ي+ن

9- машқ. Жуммаларни ўқинг, ёзинг ва таржима қилиш

مَنْ أَنْتَ؟ أَنَا كَمَالٌ! مَنْ أَنْتَ؟ أَنَا كَمَالَةٌ! مَنْ أَنْتُمَا؟ أَنَا لَيْسَ
وَهِيَ لَيْلَةٌ. مَنْ هِيَ؟ هِيَ تَلْمِيذَةٌ. مَنْ هُمَا؟ ذَلِكَ وَالَّذِي وَتِلْكَ وَالَّذِي.
مَا هَذَا؟ هَذَا كِتَابٌ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ مَدِينَةٌ. مَا ذَلِكَ؟ ذَلِكَ بَيْتٌ. مَا
تِلْكَ؟ تِلْكَ مَكْتَبَةٌ. مَنْ هُمْ؟ هُمْ كِتَابٌ. مَنْ هُنَّ؟ هُنَّ كَاتِبَاتٌ. مَنْ أَيْنَ
أَنْتَ؟ أَنَا مِنْ لُبْنَانَ. مَنْ أَيْنَ هُمْ؟ هُمْ مِنْ لَيْبِيَا. مَاذَا كَتَبْتَ؟ كَتَبْتُ
مَكْتُوبًا. مَتَى كَتَبْتُمْ مَكْتُوبًا؟ لَيْلًا. مَنْ هُوَ؟ هُوَ مَلِكٌ. هُوَ مَلِكٌ لَيْسَ.

СЎЗЛАР -- كَلِمَات

Ливия жамаҳирияси
(араб давлати)

لَيْبِيَا

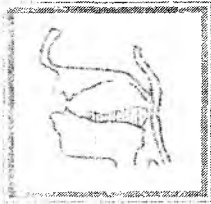
Ливан давлати
(араб давлати)

لُبْنَانٌ

تۇرتىنچى دارس ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش

ح. ر. س ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش

ح. ر. س ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش

يەنى ھەر بىر خىل ئىشلارنىڭ قىلىنىشىدا ۋە سۆز ۋەقەلەردە ۋە كۆرۈنىشلەردە بىر ئىشقا بىرلا قىلىنىدۇ. ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ۋە سۆز ۋەقەلەردە كۆرۈنىشلەردە بىر ئىشقا بىرلا قىلىنىدۇ.

بۇ خىل ئىشلارنىڭ قىلىنىشىدا ۋە سۆز ۋەقەلەردە كۆرۈنىشلەردە بىر ئىشقا بىرلا قىلىنىدۇ.

تەلەپپۇز: ح ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ۋە سۆز ۋەقەلەردە كۆرۈنىشلەردە بىر ئىشقا بىرلا قىلىنىدۇ. ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ۋە سۆز ۋەقەلەردە كۆرۈنىشلەردە بىر ئىشقا بىرلا قىلىنىدۇ.

ھۇجۇمنى "كەتە" بىلەن كەلگەندە ئىككىنچى ۋە "قەتە" ۋەكى "گەمما" بىلەن كەلگەندە ئۈچۈنچۈنچە تەلەپپۇز قىلىنىدۇ.

كىشىلىك ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش

ئەرەب تىلىدا ۋەكى خىل كىشىلىك ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش:

1. ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش كىشىلىك ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش (الضَّمِيرُ الْمُنْفَصِلُ)
2. بىرلىكتە ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش كىشىلىك ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش (الضَّمِيرُ الْمُنْفَصِلُ)

ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش كىشىلىك ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش كۈندۈزگىچە بېرىلگەن:

كۈندۈزگىچە	بىرلىكتە	بىرلىكتە	بىرلىكتە	جىنس، سەن	شەخس
بىز نَحْنُ	-----	مەن أَنَا	مۇزەككەر مۇئەننەس	I ش	
سەن أَنتَ	سەن ئىككىنچى أَنتَما	سەن أَنتَ	مۇزەككەر	II ش	
سەن أَنتَ	سەن ئىككىنچى أَنتَما	سەن أَنتَ	مۇئەننەس		
ۇلار هُمْ	ۇ ئىككىنچى هُمْما	ۇ هُوَ	مۇزەككەر	III ش	
ۇلار هُنَّ	ۇ ئىككىنچى هُنَّما	ۇ هِيَ	مۇئەننەس		

ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش كىشىلىك ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش كۈندۈزگىچە بېرىلگەن. بۇ ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش جىنس ۋە سەن كاتېگورىيەلەر مەۋجۇت.

БЎҒИНЛААР

Сўзлар бир ёки бирнеча бўғинлардан ташкил топади. Ҳар бир бўғин ундош ҳарф билан бошланади. Бўғинда ундош ҳарф билан унли ҳарфнинг ҳам бўлиши шарт. **Бўғиннинг бошида ёки охирида икки ундош ёнма-ён келмайди.** Уч ҳил бўғин бор:

1. Қисқа бўғин—бир ундош ва унлидан иборат; ka – ta – ba – у ёзди;
2. Чўзиқ бўғин— бир ундош ва чўзиқ унлидан ёки ундош+қисқа унли+ундошдан иборат: dar – sun – ўрганиш; дарс
3. Ўта чўзиқ бўғин— ундош+чўзиқ унли+ундошдан иборат: har – run – иссиқ.

Қайси товуш билан тугашига қараб бўғинлар икки хил бўлади:

- а) очиқ бўғин (агар унли товуш билан тугаса): la: - йўқ;
- б) ёпиқ бўғин (агар ундош товуш билан тугаса): bay – tun - уй.

УРҒУ

Араб тилидаги урғу бошқа тиллардаги урғудан қуйидаги жиҳатлари билан ажралиб туради:

- 1) урғули бўғин урғусиз бўғинга қараганда овозни кўтариб бироз куч билан талаффуз қилинади;
- 2) урғу ҳеч қачон охириги бўғинга тушмайди;
- 3) икки бўғинли сўзда урғу биринчи бўғинга тушади: dar - sun
- 4) кўп бўғинли сўзларда урғу одатда чўзиқ бўғинга тушади: yad-ru-su:-na
- 5) қисқа бўғинлардан иборат бўлган кўп бўғинли сўзларда урғу одатда иккинчи бўғинга тушади: ik-ta-sa-ba

10- машқ. Ўрганган ҳарфларингизнинг ҳар бир кўринишини икки қатордан ёзиб чиқинг.

11- машқ. Кишилиқ олмошларини ёд олинг. Урғуга эътибор беринг.

12- машқ. Ҳарфларни бир-бирига мос кўринишларида қўшиб сўзларни ёзинг, уларни ўқинг ва ёд олинг. Урғуга эътибор беринг:

мударрис	مُدَرِّسٌ
ўрганиш; дарс	دَرَسٌ
ўрганинг	دَرَسْتُ
биз	نَحْنُ

исм	أَسْمٌ + مٌ
мактаб	مَدْرَسَةٌ + رَ + سَ + ةٌ
ўргандим	دَرَسْتُ + سَ + تٌ
У ўрганди	دَرَسَ + سَ

13- машқ. Матнни ўқинг, ёзинг, таржима қилинг ва ёд олинг:

مَنْ أَنْتَ وَمَنْ أَيْنَ؟ أَنَا مُدْرَسٌ. أَنَا مِنْ سُورِيَا. مَا اسْمُكَ؟
 اسْمِي مُحَمَّدٌ أَحْمَدُ حُسَيْنٌ. مَنْ أَنْتَ وَمَنْ أَيْنَ؟ أَنَا مُدْرَسَةٌ. أَنَا مِنْ
 مَوْرِيْتَانِيَا. مَا اسْمُكَ؟ اسْمِي حَلِيمَةُ بِنْتُ حَسَنٍ. مَنْ أَنْتُمْ وَمَنْ أَيْنَ؟
 نَحْنُ مُدْرَسُونَ. نَحْنُ مِنْ تُونِسَ. مَنْ أَنْتُمْ وَمَنْ أَيْنَ؟ نَحْنُ مُدْرَسَاتٌ.
 نَحْنُ مِنْ بَحْرَيْنَ. مَاذَا دَرَسَ أَحْمَدُ؟ دَرَسَ أَحْمَدُ حَوَاسَ الْإِنْسَانِ. مَاذَا
 دَرَسْتَ؟ دَرَسْتُ حَوَاسَ الْإِنْسَانِ.

كَلِمَاتٌ - СЌЗЛАР

Мавритания	مَوْرِيْتَانِيَا	Сурия	سُورِيَا
Тунис	تُونِسٌ	Бахрайн	بَحْرَيْنٌ
эркак киши исми	حَلِيمٌ	эркак киши исми	سَمِيرٌ
мударрисалар	مُدْرَسَاتٌ	мударрислар	مُدْرَسُونَ

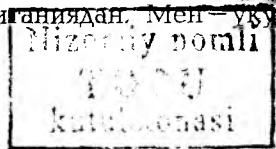
инсон сезгилари
(кўриш, эшитиш, ҳид билиш каби)

حَوَاسَ الْإِنْسَانِ

14- машқ. Жумлаларни араб тилига таржима қилинг:

Исмим – Самир. Мен – ўқувчи. Мен Суриядан. Ким У? У Ҳалим. У мударрис. У Ливиядан. Ким У (муан.)? У Ҳалима. У мударриса. У Тунисдан. Нима исминг? Исмим – Набил. Мен Бахрайндан. Исмим Набила. Мен Мавританиядан. Мен – ўқувчи (муан.). Қаерда ўргандинг?

921534

Ҳамзанинг курсисини топиш учун унинг ўнг ва чап томонларида келаётган иккита ҳаракат (унли товуш) қиёслаб кўрилади. Қайси ҳаракат катта бўлса, ҳамзага ўша ҳаракатга табиатан мувофиқ ундош курси бўлади. Мисоллар:

ёмон	سَيِّءٌ	қурултой	مُؤْتَمِرٌ
кечиктириш	تَأْخِيرٌ	ўсмоқ	نَشَأٌ
овқат захираси	مُؤْوَنَةٌ	у пок бўлди	بَرِيءٌ

Сўзнинг охирида «суқун» ёки «а:», «i:», «u:» чўзиқ унлиларидан кейин келган ҳамза ундоши, ҳамда сўзнинг ўртасида чўзиқ «а:» дан кейин ва қисқа «а» дан аввал келган ҳамза курсисиз ёлғиз ўзи ёзилади:

У савол билан муурожаат қилди; сўрашди	سَاءَلٌ	нарса	شَيْءٌ
сотиб олиш	شَرَاءٌ	ёмон	رَدِيءٌ
поклик	بَرَاءَةٌ	тўлиқ	مَمْلُوءٌ

Магга белгиси: агар ҳамза чўзиқ «а:»унлиси билан келса, ёки ундан кейин яна бир ҳамза келса ёзувда уларни устига ушбу *magga* белгиси (~) қўйилган алиф ҳарфи ифодалайди. (11 – бетга қаранг). Мадада сўзнинг ҳамма ерида келиши мумкин. Мисоллар:

охирги *آخرٌ* бошқа *آخرٌ* ишонди; *أ+أمنَ* қ *أمنَ* иймон келтирди

15-машқ. Ўрганган ҳарфларингизнинг ҳар бир кўринишини икки қатордан ёзиб чиқинг.

16-машқ. Ушбу сўзларни ёзинг, ўқинг, транскрипция қилинг. Ҳамзанинг ёзилиши ва унинг курсисига эътибор беринг.

у бошлади	بَدَأَ	у кўрди	رَأَى
иш; буйруқ	أَمَرَ	табриклади	هَنَأَ
кечиктириш	تَأْخِيرٌ	тарихчи	مُؤَرِّخٌ
у битим тузди	تَأَمَّرَ	у келди	أَتَى
кечиктириш	تَأْجِيلٌ	одоб; адабиёт	أَدَبٌ

ёмон	سَيِّئٌ	Хуш келибсиз!	أَهْلًا وَسَهْلًا
у олди	أَخَذَ	сўровчи	سَأَلُ
пайдо бўлди	نَشَأَ	кечқурун(да)	مَسَاءً

17- машқ. Ушбу сўзларни арабча ҳарф билан ёзинг.

у сўради	sa'ala	Осиё	'a:siya:
сўралди	su'ila	Оврупо	'urubba:
савол	su'a:lun	буторди	'a:marā
саволлар	'as'ilatun	масала	mas'alatun
у ёритди	'ana:ra	бирлашди	'ittahada
юз	mi'atun	бош тортди	'aba:
бўри	zi'bun	олди (муан.)	'axazat
оғриқ	'alamun	азобланмоқ	ta'allama

18- машқ. Матнни ёзинг, ўқинг, таржима қилинг ва ёд олинг.

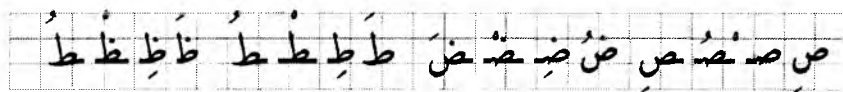
أَهْلًا وَسَهْلًا يَا زُخَيْرُ، هَذَا وَكَذَلِكَ. وَاسْمُهُ هَاشِمٌ. هُوَ مِنْ شِمَالِ سُورِيَا.
هُوَ سُورِيٌّ. تِلْكَ بِنْتُ. وَاسْمُهَا زَيْنَبُ. هِيَ مِنْ شِمَالِ بَحْرَيْنَ. هِيَ بِحْرَيْنِيَّةٌ.
ذَلِكَ خَادِمٌ. هُوَ يَشْرَبُ شَايًا. وَاسْمُهُ خَالِدٌ. هُوَ مِنْ تُونِسَ. هُوَ تُونِسِيٌّ.
أَهْلًا وَسَهْلًا يَا شَادِيَّةُ، هَذِهِ خَادِمَةٌ. وَاسْمُهَا شُكْرِيَّةٌ. هِيَ مِنْ تُونِسَ.
هِيَ تُونِسِيَّةٌ. مَنْ هُوَ يَا شَاكِرُ؟ هُوَ مُؤَرِّخٌ مَشْهُورٌ. هَلْ اسْمُهُ شَرِيْمٌ؟ لَا، اسْمُهُ
زَيْدٌ. هَلْ زَيْرٌ سُودَانِيٌّ؟ لَا، هُوَ لَيْسَ سُودَانِيًّا. هُوَ بَحْرَيْنِيٌّ. هُوَ شَيْخُ الْإِسْلَامِ.
هَلْ هَذِهِ مَسْئَلَةٌ مُهِمَّةٌ؟ لَا، لَيْسَ هَذِهِ مَسْئَلَةٌ مُهِمَّةٌ.

كَلِمَات

йўқ; эмас	(муан. لَيْسَتْ)	لَيْسَ	..ми?	هَلْ؟
шайхулислом	شَيْخُ الْإِسْلَامِ	йўқ	لَا	

ОЛТИНЧИ ДАРС *الدَّرْسُ السَّادِسُ*

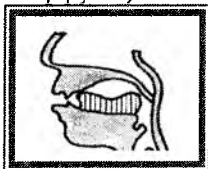
ظ , ط , ض , ص УНДОШЛАРИ

Имлоси: *ص* ва *ض* ундошларининг сўз бошида ва сўз ўртасидаги кўринишлари сатр устида ёзилади. Уларнинг алоҳида ва сўз охиридаги кўринишлари эса сатр устида бошланиб, сатр остида тугалланади.

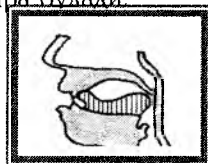
ظ ва *ط* ҳарфларининг ҳамма кўринишлари сатр устида ёзилади.

Талаффузи: Эмфатик товуш паст оҳанг билан, аммо йўғон талаффуз қилинади ва ёнидаги ундош товушларнинг ҳам қаттиқ талаффуз қилинишига сабабчи бўлади.

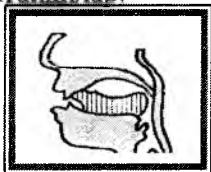

ص ундошини талаффуз қилишда тилнинг учи олдинги икки тепа тишнинг ички милкига тегиб туради ва тилнинг олдинги қисми билан юқори танглай орасида тор тирқиш пайдо бўлади. Бу ундошни ҳосил қилиш жараёнида пайдо бўлган ҳаво шу тирқишдан куч билан сирганиб чиқади. У анча бўғиқ, талаффузи эса хира бўлади.

ض ундошини талаффуз қилишда тилнинг олдинги қисми юқори танглайга қаттиқ тиралиб, тил учи эса олдинги тепа тишларга орқа тарафдан бироз тегиб туради.

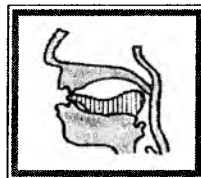

Талаффузи бўғиқ. *ض* товуши фақат араб тилида бор бўлиб, бошқа тилларда йўқ. Шунинг учун арабларни яна "Аҳлу-д-до:д" (д ҳарфини талаффуз қилувчилар) деб ҳам атайдилар.

ظ ундошини тилнинг олдинги ярим қисмини юқори тишларга томон кўтариб ва танглай томонга йўналтирилган ҳолда талаффуз қилиш керак бўлади.

Нутқ пайтида *ظ* ундоши тилнинг учини олдинги икки ост-уст тишларининг орасига қўйиб, бўғиқ талаффуз қилинади.

19- машқ. Ўрганган ҳарфларингизнинг ҳар бир кўринишини икки қатордан ёзиб чиқинг.

20- машқ. Ҳарфларни бир-бирига мос кўринишларида қўшиб сўзларни ёзинг, уларни ўқинг ва ёд олинг:

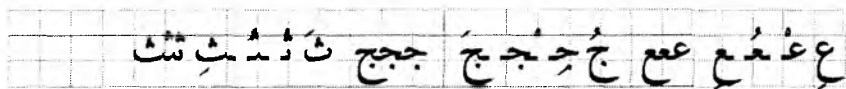
офицер	ض+ا+ب+ط	аэропорт	م+ط+ا+ر
пешинда	ظ+ه+ر+ا	талаба	ط+ا+ل+ب
фаол	ن+ش+ي+ط	эрталаб	ص+ب+ا+ح+ا
учади (муан.)	ت+ط+ي+ر	учади (муз.)	ي+ط+ي+ر
ёки (боғловчи)	أ+م+(أو)	учоқ(самолёт)	ط+ا+ئ+ر+ة
кулувчи (кулаяпти)	ض+ا+ح+ك	матн	ن+ص+ص
касал	م+ر+ي+ض	етиб келди (муан.)	و+ص+ل+ت
ҳам	أ+ي+ض+ا	етиб келди (муз.)	و+ص+ل
кечқурун	م+س+ا+ء	бор (келган)	ح+ا+ض+ر

21- машқ. Матнни ўқинг, ёзинг, таржима қилинг ва ёд олинг:

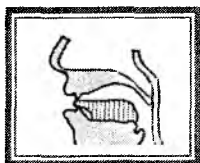
من أين وصل مُرتضى؟ وصل مُرتضى من مصر. متى وصل؟
 وصل صباحًا. هو ضابط. صالح ضابط أيضًا. هو وصل من مطار
 بخاري. تطير طائرتي صباحًا. متى تطير طائرتكم، ظهرًا أم مساءً؟
 مساءً! طاهر طالب نشيط. صالحة طالبة نشيطة أيضًا. هما من مصر.
 هل ناظم وكاظم حاضران؟ لا، هما مريضان. هما طالبان نشيطان.
 هل صالحة ونصية مريضتان؟ لا، هما سالمتان. هما طالبتان نشيطان
 أيضًا. أين مدرسون ومدرسات؟ هم حاضرون وهن حاضرات أيضًا.

ЕТТИНЧИ ДАРС الدَّرْسُ السَّابِعُ

ع , ج , ث УНДОШЛАРИ

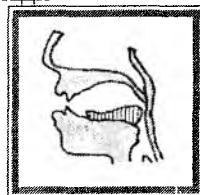

Имлоси: **ع** ва **ج** ундошларининг сўз бошида ва сўз ўртасидаги кўринишлари сатр устида ёзилади. Уларнинг алоҳида ва сўз охиридаги кўринишлари эса сатр устида бошланиб, сатр остида тугалланади. **ث** ҳарфининг ҳамма кўриниши сатр устида ёзилади.

Талаффузи: **ث** ундошини талаффуз қилиш пайтида тилнинг учи олдинги ост – уст тишлари орасига қўйиб турилади.

ع ундоши **ح** ундоши каби ҳосил бўлиш ўрнига кўра бўғиз товуши бўлиб, уни талаффуз қилишда чуқур бўғиз деворлари бир – бирига тегади ва ўпқадан келаётган ҳаво шу ерда сирғаниб ўтади. Рус тилидаги «ы» товуши уни қисман ифодалайди.

22- машқ. Ўрганган ҳарфларингизнинг ҳар бир кўринишини икки катордан ёзиб чиқинг.

23- машқ. Ҳарфларни бир- бирига мос кўринишларида қўшиб сўзларни ёзинг, уларни ўқинг ва ёд олинг:

бир неча	ع + د + د + د + ة	оила	ع + ا + ئ + ل + ة
ишлайди (муз.)	ي + ع + م + ل	университет	ج + ا + م + ع + ة
бизда бор	ل + ن + ا	менда бор	ل + ي
ишчи	ع + ا + م + ل	бува (буви)	ج + د + د + د + ج + ة
таъсир	ت + ا + ث + ي + ر	шифокор	ط + ب + ي + ب
изланиш	ب + ح + ث	ўрта (сифат)	ث + ا + ن + و + ي + ة
кўча	ش + ا + ر + ع	узоқ	ب + ع + ي + د

сўзлаб бер!	حَ دَ دَ تَ	олим	عَ ا ا ل م
чиройли	حَ م ي ل	ҳа	عَ م ن
ишлайди (муан.)	حَ م ل	..дан; ҳақида (олд кўмакчи)	عَ ن

ВАСЛАЛИ (БИРИКТИРУВЧИ) ҲАМЗА

Араб тилидаги бир бўғинда ёнма-ён турган иккита ундош ҳарф билан бошланган *bnun, stun, tgn'un* каби ўқилиши қийин бўлган сўзларнинг олдига васлали ҳамза ёзилади. **Васлали ҳамза бу сўзнинг ўзак ҳарфи эмас.** Шунинг учун у ўқилмайди, балки у бундай сўзларнинг олдига улардан олдин келаётган сўзнинг охиридаги **a, u, i** каби бир қисқа унлини қўшиб, бўғинни икки алоҳида бўғинга бўлиб юбориш ва уни ўқишни осонлаштириш учун қўйилади: *tgn'un*— '*im*— *tu*—*un* каби.

Ёзувда васлали ҳамзани ҳаракатсиз алиф ифода этади:

اَيْنُ ، اِبْنَةٌ ، اِسْمٌ ، اِثْنَانُ ، اِمْرَأَةٌ ، اِمْتَنَعُ

Агар бу сўзлар гапнинг бошида келса «i» унлисини олиб қатъий ҳамза каби ўқилади:

икки ('isna:ni) اِثْنَانُ исм ('ismun) اِسْمٌ

Агар гапнинг ўртаси ёки охирида келса, уни ўздан олдинги сўзнинг унлиси билан бириктириб— «**васл**» қилиб ўқилади, чунки қоида бўйича васлали ҳамза билан бошланган сўзга ундан олдин келаётган сўз қўшилиб ўқилади:

sa'ala - bnu , man - i - neadama? مَن اِنْعَدَمَ ؟

24- машқ. Сўз ва ибораларни ёзинг, ўқинг ва транскрипция қилинг:

“Бу — қизим Набила”.	هَذِهِ ابْنَتِي نَيْبِلَةُ .	اِبْنَةٌ
Исминг нима?	مَا اِسْمُكَ؟	اِسْمٌ
Ўтир, дам ол!	وَاَجْلِسْ وَاِسْتَرِحْ!	اِسْتَرِحْ
Ол, ич!	خُذْ وَاشْرَبْ!	اَشْرَبْ

اَكْتُبْ، اَشْرَحْ | وَاكْتُبْ وَاشْرَحْهَا! |
Ёз ва уни тушунтириб бер!

ال АРТИКЛИ. ال АРТИКЛИНИНГ ҲАМЗАСИ

Гапнинг боришига қараб жумладаги сўз аниқ ёки ноаниқ ҳолатда бўлади. Ноаниқ ҳолатдаги сўз одатда танвинга тугаган бўлади.

Сўзнинг аниқ ҳолатда эканлигини кўрсатиб турадиган белги эса ال аниқлик артиклидир. ال аниқлик артикли олдига ҳам ўқишни енгилатиш учун васлани, яъни бириктирувчи ҳамза қўйилган. У фақат гапнинг бошида келганида «'ал» деб ўқилади. Шунинг учун бизда уни ال «'ал» аниқлик артикли деб аташади:

хат — ('al-mak-tu:-bu) الْمَكْتُوبُ китоб — ('al-ki-ta:-bu) الْكِتَابُ

Ушбу сўзларнинг бошидаги م ва ك ҳарфлари қамария ҳарфлари эди. Шунинг учун бу сўзлардаги ال артиклининг ال ҳарфи тўлиқ ўқилапти. (32 — бетга қаранг).

Агар сўз шамсия ҳарф билан бошланган бўлса, аниқлик артиклининг ال ҳарфи шамсия ҳарф таъсирида ассимиляцияга учрайди, яъни худди ўша шамсия ҳарф каби талаффуз қилинади ва ёзувда шамсия ҳарф устига «шадда» белгиси қўйилади. Масалан, الشَّمْسُ сўзи "al-sham-su эмас, балки "ash — sham-su деб ўқилади:

тинчлик ('as-sa-la:-mu) السَّلَامُ дарс ('ad-dar-su) الدَّرْسُ

Иккита сўзнинг ўртасида келган васлани ҳамза ال ҳарфи билан олдиндаги сўзнинг охири ундошининг унлисини вас қилади:

У хат ёзди. (kataba-l-maktu:ba) كَتَبَ الْمَكْتُوبَ

У китоб олди. ("axaza-l-kita:ba) أَخَذَ الْكِتَابَ

Агар васлани ҳамзали ёки ال артиклини олган сўздан олдинги сўзнинг охири сукун билан тугаган бўлса, ундан олдинги ундош ҳарфнинг ҳаракатига қаралади. Агар у «а» бўлса, васлани ҳамза «i», агар «i», бўлса ва у сўз феъл бўлмаса васлани ҳамза «а», «u» бўлса васлани ҳамза ҳам «u» деб ўқилади.

Масалан: мактабдан (mina-l-madrasati) مِنَ الْمَدْرَسَةِ

Директор ким? (mani-i-mudiri) مِنَ الْمُدِيرِ؟

Улар, мусулмонлар. . . (humu-l-muslimu:na) هُمُ الْمُسْلِمُونَ

Агар бу сўз феъл бўлса ال нинг васлани ҳамзаси «i» деб ўқилади:

дарсни ёз! ('uk-tu-bi-d-darsa) — : اَكْتُبِ الدَّرْسَ

Аниқ ҳолатдаги сўз олдида **ل** олд кўмакчиси қўшилиб ёзилганида (!) алиф ёзувда тушиб қолади – ёзилмайди. Масалан:

уй учун – (эмас **لِالْبَيْتِ** ← **لِلْبَيْتِ**)

муаллим учун – (эмас **لِلْمُعَلِّمِ** ← **لِلْمُعَلِّمِ**)

Агар **ل** ҳарфи билан бошланган аниқ ҳолатдаги сўз олдига **ل** кўмакчиси бирикиб келса, ёзувда аниқлик артикли тушиб қолади – ёзилмайди. Аслида алиф тушиб қолади **ل** ҳарфи эса сақланиб қолади, чунки сўзнинг **ل** ҳарфи иккиланиб келаяпти. Масалан:

тил учун – **لِلسَّانِ** ← (эмас **لِللسَّانِ**)

Танвинга тутаган сўзни васл қилишда васлали ҳамза касра билан ҳаракатланади:

أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ مُحَمَّدٌ الْأَمِينُ

КЕЛИШИК КАТЕГОРИЯСИ

Келишиклар отни отга ёки отни феълга боғлаб, гап бўлаклари ўртасидаги муносабатларни аниқлаштириб келади. Араб тилида учта келишик бор. Улар: 1. Бош келишик. 2. Қаратқич келишиги. 3. Тушум келишиги. **Исмларни уч келишикда турлаш жадвали:**

ҳолат	келишик	музаккар жинс	муаннас жинс	келишик қўшимча
ноаниқ	бош	китоб كِتَابٌ	мактаб مَدْرَسَةٌ	– (-un)
	қаратқич	китобнинг كِتَابٍ	мактабнинг مَدْرَسَةٍ	– (-in)
	тушум	китобни كِتَابًا	мактабни مَدْرَسَةً	– (-an)
аниқ	бош	китоб الْكِتَابُ	мактаб الْمَدْرَسَةُ	– (-u)
	қаратқич	китобнинг الْكِتَابِ	мактабнинг الْمَدْرَسَةِ	– (-i)
	тушум	китобни الْكِتَابَ	мактабни الْمَدْرَسَةَ	– (-a)

Жадвалга изоҳ: Агар сўз танвин фатҳага тугаса унинг охирига ўқилмайдиган алиф ҳарфи ёзилади. Агар «та–марбута» ёки ёлғиз «ҳамза» сўз охирида танвин фатҳа билан келса ундан кейин алиф ёзилмайди.

25-машқ. Ушбу сўзларни аниқ ва ноаниқ ҳолатларда келишикларда турланг. Уқинг ва таржимасини аниқданг (28–бетдаги шамсия ва қамария ҳарфларига қараб):

بَيْتٌ، دَرَسٌ، مَدْرَسٌ، مَرِيضٌ، رَجُلٌ، سَلَامٌ، كَلَامٌ، صَبْرٌ، عَجَلَةٌ.

26- машқ. Матнни ўқиб таржима қилинг ва ёғ олиб сўзлаб беринг.

عَائِلَتُنَا

حَدَّثَ عَنْ عَائِلَتِكَ! عَائِلَتُنَا كَبِيرَةٌ. هِيَ تَتَكَوَّنُ مِنْ عَدَّةٍ
أَشْخَاصٍ. لَنَا مَنْزِلٌ كَبِيرٌ وَجَمِيلٌ. لِي أَبٌ وَأُمٌّ. أَبِي يَعْمَلُ. هُوَ مُدَرِّسٌ
بِالْجَامِعَةِ الدِّيْلُومَاسِيَّةِ. أُمِّي تَعْمَلُ أَيْضًا. هِيَ مُدِيرَةُ الْمَدْرَسَةِ الثَّانَوِيَّةِ.
لِي أَخٌ كَبِيرٌ وَأُخْتٌ كَبِيرَةٌ أَيْضًا. أَخِي اسْمُهُ عُثْمَانُ وَأُخْتِي اسْمُهَا
نُورِيَا. هُمَا طَالِبَانِ. لَنَا جَدٌّ وَجَدَّةٌ. جَدِّي مُؤَرِّخٌ مَشْهُورٌ وَجَدَّتِي طَبِيبَةٌ
مَشْهُورَةٌ. هُمَا سَالِمَانِ الْحَمْدُ لِلَّهِ!

27- машқ. Мақолни ўқинг ва ёғ олинг:

Излаган топади. مَنْ جَدٌّ وَجَدَّةٌ.

МУСТАҚИЛ БАЖАРИШ УЧУН ТЕСТЛАР

1. Сўз ўртасида "ҳамза" ундошига ... :

- А) курси вазифасини фақат "алиф" ундоши бажаради;
- Б) курси бўлиб фақат **و ي** ундошларидан бири келиши мумкин;
- В) курси бўлиб **ا و ي** ундошларидан бири келиши мумкин;
- Г) тўғри жавоб йўқ.

2. Сўз охирида "ҳамза" ундоши "суқун" ёки "a:", "i:", "u:" чўзик унларидан кейин келса ... :

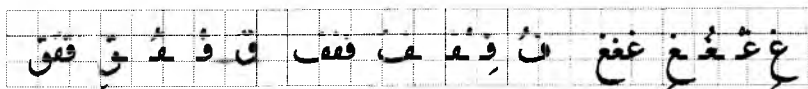
- А) алоҳида ёзилади;
- Б) унга курси бўлиб **ا و ي** ундошларидан бири келиши мумкин;
- В) унга курси бўлиб фақат **و ي** ундошларидан бири келиши мумкин;
- Г) тўғри жавоб йўқ.

3. Тўғри жавобни белгиланг:

- А) бириктирувчи ҳамзанинг ҳаракати "ҳаракатлар катталиги" қоидаси асосида танланади;
- Б) айирувчи ҳамза – ўзак ташкил қилувчи ҳамза ва бириктирувчи ҳамза – сўзнинг ўзаги таркибига кирмайдиган ҳамзадир;
- В) сўз бошида келган айирувчи ҳамзага курси вазифасини **ا و ي** ундошларидан бири бажаради;
- Г) тўғри жавоб йўқ.

САККИЗИНЧИ ДАРС الدَّرْسُ الثَّامِنُ

ق , ف , غ УНДОШЛАРИ

Имлоси: Ушбу ундошларининг сўз бошида ва сўз ўртасидаги кўринишлари сатр устида ёзилади. Қолган кўринишлари эса сатр устида бошланиб, сатр остида тугалланади.

ҚАМАРИЯ ВА ШАМСИЯ ҲАРФЛАР

Сўзнинг бошида **ال** нинг **ل** ҳарфи ўқилиши ёки ўқилмаслигига қараб араб алифбоси икки тенг қисмга бўлинади. Уларнинг 14 таси “қамария”(“ой”) ҳарфлари ва қолган 14 таси “шамсия” (“қуёш”) ҳарфларидир.

Ўн тўртта қамария ҳарфлар қуйидагилар ва уларни ёддан билиш зарур:

ا ب ج ح خ ع غ ف ق ك م ه و ي

Ўн тўртта шамсия ҳарфлар қуйидагилар ва уларни ҳам ёддан билиш зарур:

ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل ن

28- машқ. Ўрганган ҳарфларингизнинг ҳар бир кўринишини икки қатордан ёзиб чиқинг.

29- машқ. Қамария ва шамсия ҳарфларни ёд олинг.

30- машқ. Ҳарфларни бир-бирига мос кўринишларида қўшиб сўзларни ёзинг, уларни ўқинг ва ёд олинг:

хона	غُ+رُ+فَ+ةٌ	шифохона	مُ+سُ+تَ+شُ+فَ+ى
кичкина	صَ+غُ+يَ+رُ	машғул; банд	مَ+شُ+غُ+و+لُ
ручка	قَ+لَ+مُ	чол	شَ+يَ+حُ
..да; ичида (кўмакчи)	فَ+يَ	нафақа(пенсия)	تَ+قَ+اَ+عُ+دُ

марҳамат қил! تَف + ض + ل қўшиқчи

مُ + غ + ن + ن

меҳмонхона ف + ن + د + ق раҳмат!

ش + ك + رَا

СЎЗ ЎЗАГИ. ЎЗАК УНДОШЛАР. ШАКЛ ЯСОВЧИ УНДОШЛАР

Арабча сўзнинг ўзаги фақат ундош ҳарфлардан иборат бўлади. Араб алифбосидаги барча ҳарфлар ўзак (ташқил қилувчи) ундошлар ҳисобланади. Ўзақдаги асосий ундошларнинг кетма-кетлигини бузмай уларнинг олдига, ортига, орасига унли ва ундошларни қўшиб янги сўзлар ҳосил қилинади.

билувчи; олим	عَالِمٌ	билди	عَلِمَ
сўраб билди	اسْتَعْلَمَ	билим, билиш	عَلِمَ
таълим берувчи	مُعَلِّمٌ	маълум; билинган	مَعْلُومٌ
таълим	تَعْلِيمٌ	ўрганди	تَعَلَّمَ

Ўзакнинг асосий маъноси علم — «билим» ҳамма сўзда сақланган. Бу ердаги қўшимча ундошлар шакл ясовчи ундошлардир.

Шакл ясовчи ундошлар 10 та бўлиб, улар ا ل ي و م ت ن س ا ه ундошларидир. Уларни ёдда сақлаш осон бўлиши учун، اَلْيَوْمَ تَتَسَاءَهُ — «Бугун сен уни унутасан» деган гап шаклига солинган. Бу ердаги ت ҳарфи ة ни ҳам билдиради اوي ундошлари эса шакл ясовчи чўзиқ унлилар сифатида ҳам назарда тутилган.

31- машқ. Ушбу сўз гуруҳларининг ўзак ундошларини топинг:

1. اعْتَرَفَ ، عَرَفَ ، اعْتَرَفَ ، عَرَفَ ، مَعْرُوفٌ ، تَعْرِيفٌ ؛
2. رَحْمَنٌ ، رَحِيمٌ ، مَرْحُومٌ ، رَحْمَةٌ ، مَرْحَمَةٌ ، تَرْحَمٌ ؛
3. تَعَلَّقَ ، تَعَلَّقَ ، تَعَلَّقَ ، عِلَاقَةٌ ، مُعَلِّقٌ ، مُتَعَلِّقٌ ؛
4. تَمَجَّدَ ، تَمَجَّدَ ، مَجِيدٌ ، مَجِيدٌ ، مَاجِدٌ ، أَمَجَّدَ ؛
5. حَسَنَةٌ ، حَسَنٌ ، تَحْسِينٌ ، اسْتَحْسَنَ ، أَحْسَنَ ، تَحَسَّنَ .

32- машқ. Ушбу сўзларнинг ўзак ҳамда шакл ясовчи ҳарфларини аниқланг.
Сўзларнинг маъноларини луғат китобидан топиб, ёзиб қўйинг:

مَصْبَاحٌ، مُعَامَلَةٌ، مَشْهُورٌ، مَأْمُولٌ، مَقْعَدٌ، قُفْلٌ، ذَهَابٌ، كَثِيرٌ، صِدَاقَةٌ.

СЎЗ ВАЗНЛАРИ

Араб тилидаги сўзларнинг хилма-хил шаклларини бир тартибга солиш мақсадида уларни вазн (қолип)лар билан ифодаланади. Масалан, уч ҳарфли феълларнинг умумий вазни сифатида «**فَعَلَ**» қилди ўзаги ишлатилади. Бунда «**ف**» ҳарфи феълнинг биринчи ўзак ундошини, «**ع**» ҳарфи иккинчи ўзак ундошини, «**ل**» ҳарфи эса учинчи ўзак ундошини ифодалайди. Ҳар қандай сўзнинг вазни шу ҳарфлар асосида ясалади. Ҳаракатлари ва шакл ясовчи ундошлари эса шундоқ кўчириб қўйилади. Бизга таниш қуйидаги сўзлар ушбу вазнлар бўйича ясалган экан:

فَعَلَ دَرَسَ؛ فَعَلَ عَلِمَ؛ فَعَلَ عَلِمَ؛ فَاعِلٌ عَلِمَ؛ مَفْعَلَةٌ مَدْرَسَةٌ.

Тўрт ёки беш ҳарфли феълни ёки ундан ясалган исмни вазнга солишганда тўрттинчи ундош ҳам, бешинчи ундош ҳам **ل** ҳарфи билан белгиланади:

تَرَجَّمَ لَ فَعَّلَ؛ مُتَرَجِّمٌ لَ مَفْعَلٌ؛ سَفَرَجَلٌ لَ فَعَّلٌ.

ЛУҒАТ БИЛАН ИШЛАШ

Луғатлар асосан ўзак асосида тузилган бўлади. Уларда бир ўзакка оид бўлган сўзлар бир жойда берилади. Бундай луғат билан ишлашда сўзнинг таржимасини билиш учун аввал унинг ўзагини аниқлаш керак. Аммо бу нарсага кўп ўқиб, ўрганиб эришилади. Агар ўқувчига бир ўзакка оид бир неча сўзлар маълум бўлса, уларнинг ўзагини топиш осонроқ бўлади.

Масалан, «**درس**» сўзлари «**دَرَسَ**، **مَدْرَسَةٌ**، **تَدْرِسُ**، **مُدْرَسٌ**» ўзаги асосида ва «**كَلِم**» ўзаги асосида «**كَلِمَةٌ**، **مُتَكَلِّمٌ**، **كَلَامٌ**، **تَكَلَّمَ**» ўзаги асосида ҳосил қилинган экан.

Ушбу сўзларнинг маъносини топишда уларни луғатдан шу ўзақлар бўйича қидириш лозим. Яъни **حَمِدٌ**، **حَمِيدٌ**، **حَمْدٌ** сўзларининг маъноларини луғатларда алифбо тартибда эмас, балки уни «**ح**» ҳарфи билан бошланган «**حمد**» ўзагидан қидириш керак бўлади.

33- машқ. Матнни ўқиб таржима қилинг ва ёд олиб сўзлаб беринг.

أَقْرَبَاؤُنَا

إِنَّ أَشْقَاءَ وَالِدَيْ هُمْ أَقْرَبَاؤُنَا. شَقِيقُ أَبِي هُوَ عَمِّي وَشَقِيقَتُهُ عَمَّتِي. لَنَا عَمٌّ وَعَمَّتَانِ. أَمَّا عَمِّي فَهُوَ شَيْخٌ فِي التَّقَاعِدِ وَهُوَ مَشْغُولٌ بِأَعْمَالِ الْمَنْزِلِ. أَمَّا عَمَّتِي الْكَبِيرَةُ فَقَدْ تُوَفِّتَ فِي الْأَعَامِ الْمَاضِي. وَأَمَّا عَمَّتِي الصَّغِيرَةُ فَهِيَ تَعْمَلُ فِي الْمَوْسَسَةِ الْحُكُومِيَّةِ. شَقِيقُ أُمِّي هُوَ خَالِي وَشَقِيقَتُهَا هِيَ خَالَتِي. لَنَا خَالَتَانِ وَخَالَ. أَمَّا خَالِي فَهُوَ مُعَنَّ مَشْهُورٌ وَيَعْمَلُ فِي وَزَارَةِ الثَّقَافَةِ. أَمَّا خَالَتَايَ فَهُمَا مُمَرِّضَتَانِ فِي الْمُسْتَشْفَى.

... га келсақ; эса	أَمَّا ... فَ...	қариндошлар	أَقْرَبَاءُ
банда	مَشْغُولٌ	туғишган(лар) (ака ёки ука)	شَقِيقُ (أَشْقَاءُ)
уй юмушлари	أَعْمَالِ الْمَنْزِلِ	ота — онамининг туғишганлари	أَشْقَاءُ وَالِدَيْ
уй бекаси	رَبَّةُ الْمَنْزِلِ	туғишган(лар) (она , сингил)	شَقِيقَةٌ (شَقَائِقُ)
икки ҳамшира	مُمَرِّضَتَانِ	амаки(лар)	عَمُّ (أَعْمَامُ)
Маданият вазирлиги	وَزَارَةُ الثَّقَافَةِ	амма(лар)	عَمَّةٌ (عَمَّاتُ)
вафот этган	فَقَدْ تُوَفِّتَ	тоға(лар)	خَالَ (أَخْوَالُ)
ўтган йили	الْأَعَامِ الْمَاضِي	хола(лар)	خَالَةٌ (خَالَاتُ)
ишлайди	(مُؤَن. تَعْمَلُ) يَعْمَلُ	давлат муассасаси	مَوْسَسَةٌ حُكُومِيَّةٌ

34- машқ. Ушбу ҳадиси шарифни ўқинг, ёзинг ва ёғ олинг:

مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ طَرِيقَهُ إِلَى الْجَنَّةِ.

Кимки илм ўрганадиган йўлдан юрса Аллоҳ унинг жаннатга борадиган йўлини осон қилиб қўяди.

АРАБ АЛИФБОСИ ҲАРФЛАРИ
(УМУМИЙ ЖАДВАЛ)

Муस्ताқил қўриниши (алоҳида қўриниши)	Ҳарфнинг ёзилиши				Кўринишлари сони	Транскрипция	Ҳ а р ф н о м и		Тартиб рақами
	Ўнг томони билан бириктиши (сўз охирида)	Икки томони билан бириктиши (сўз ўртасида)	Чап томони билан бириктиши (сўз бошида)	Ҳарфнинг қўриниши			Ўзбекча	Арабча	
ا	ا	ا	ا	2	-	Alif	ألف	1	
ب	ب	ب	ب	4	b	Ba:	باء	2	
ت	ت	ت	ت	4	t	Ta:	تاء	3	
ث	ث	ث	ث	4	ʒ	ʒa:	ثاء	4	
ج	ج	ج	ج	4	j	Ji:m	جيم	5	
ح	ح	ح	ح	4	h	Ha:	حاء	6	
خ	خ	خ	خ	4	x	Xa:	حاء	7	
د	د	د	د	2	d	Da:l	دال	8	
ذ	ذ	ذ	ذ	2	z	Za:l	ذال	9	
ر	ر	ر	ر	2	r	Ra:	راء	10	
ز	ز	ز	ز	2	z	Za:y	زاي	11	
س	س	س	س	4	s	Si:n	سين	12	
ش	ش	ش	ش	4	sh	Shi:n	شين	13	
ص	ص	ص	ص	4	s.	S.a:d	صاد	14	
ض	ض	ض	ض	4	d.	D.a:d	ضاد	15	
ط	ط	ط	ط	4	t.	T.a:	طاء	16	
ظ	ظ	ظ	ظ	4	z.	Z.a:	ظاء	17	
ع	ع	ع	ع	4	ʔ	ʔayn	عين	18	

9	8	7	6	5	4	3	2	1
غ	غ	غ	غ	4	g	Gayn	غين	19
ف	ف	ف	ف	4	f	Fa:	فاء	20
ق	ق	ق	ق	4	q	Qa:f	قاف	21
ك	ك	ك	ك	4	k	Ka:f	كاف	22
ل	ل	ل	ل	4	l	La:m	لام	23
م	م	م	م	4	m	Mi:m	ميم	24
ن	ن	ن	ن	4	n	Nu:n	نون	25
ه	ه	هـ	هـ	4	h	Ha:	هاء	26
و	و	و	و	2	w	Wa:w	واو	27
ي	ي	ي	ي	4	y	Ya:	ياء	28
ء	أوائ	أوائ	أوائ		,	Hamza	همزة	

АСОСИЙ ҚИСМ *القِسْمُ الْأَسَاسِيُّ*

МОРФОЛОГИЯ ВА СИНТАКСИС *الصَّرْفُ وَالتَّحْوُّرُ*

ТЎҚ ҚИЗИНЧИ ДАРС *الدَّرْسُ التَّاسِعُ*

СЎЗ ТУРКУМЛАРИ

Муайян бир маънони англатган товушлар йиғиндисига сўз дейилади. Сўз бир ёки бир неча ҳарфдан иборат бўлади. Масалан:

ل، مِنْ، فَوْقَ، قُبَيْلَ، مَحْمُودٌ، عِنْدَلَيْبٍ، اسْتِقْبَالٌ

Араб тилидаги барча сўзлар учта катта гуруҳга бўлинган:

I. Исм (*الاسْمُ*) туркумига от, сифат, сон, олмош, равиш, масдар(ҳаракат номи) ва сифатдош каби мустақил маънони англатган сўзлар киради:

مَدْرَسَةٌ، إِنْسَانٌ، مَدِينَةٌ، جَبَلٌ، عِلْمٌ، دِرَاسَةٌ

Исmlар жинс, сон, келишик ва ҳолат (жами тўртта) категорияларда турланади — ўзгаради.

II. Феъл (*الفِعْلُ*) — мустақил мазмунга эга бўлиб, бирон-бир иш-ҳаракатнинг содир бўлишига ёки ҳолатига ишора қиладиган сўзларга феъл дейилади. Феълларда иш-ҳаракат ўтган, хозирги ёки келаси замондан бирида содир бўлади:

У боради — *يَذْهَبُ*، У борапти — *سَيَذْهَبُ*، У борди — *ذَهَبَ*

Феъл туркумига унинг барча майллари, боблари, даражалари, бўлишли ва бўлишсиз шакллари киради. Феъллар замон, шахс, жинс, сон, майл ҳамда аниқ ёки мажҳул нисбатларда ўзгаради.

III. Ёрдамчи сўзлар (*الْحَرْفُ*) — мустақил мазмунга эга бўлмаган, аммо исм ёки феъл гуруҳидаги сўзларга таъсир қиладиган ва уларнинг маъносини аниқлаштириб келадиган сўзлардир. Уларга аниқлик артикли, олд кўмакчи, юклама, боғловчи ва ундалмалар киради.

Бир ёки бир неча сўздан эса жумла — гап тузилади. Бу сўзлар эса гап бўлаклари деб аталади.

3-машқ. Ўрганган сўзларингиздан «исм», «феъл» ва «ёрдамчи сўзлар» гуруҳлари бўйича ўн-ўн танда сўз ёзиб чиқинг.

И С М Л А Р Н И Н Г Т У Р Л А Р И

О Т

Одам, жонивор, буюм, ашё каби нарсаларни билдирадиган сўзларга от дейилади. Отнинг жинси ўзгармас бўлиб у ё музаккар ёки муаннас жинсда бўлади. Араб тилидаги от кимни ёки нимани англатиб келганига қараб оқил ва ғайри оқилга бўлинади. Оқилни англатувчи отларга одамни англатган отлар, ғайри оқилга эса одамдан бошқасини англатган отлар киради. Масалан:

(оқил) مُدْرَسٌ، زَيْدٌ، عَالِمٌ، وَكَيْدٌ، مَوْلُودَةٌ، صَدِيقٌ
(ғайри оқил) حَيَّوَانٌ، قَلَمٌ، كُرْسِيٌّ، طَاوَلَةٌ، نَمْرٌ، زَهْرٌ

Бу отлар икки хил: турдош ёки атоқли бўлади.

Турдош отлар. Бир турдаги шахс ёки нарсанинг умумий номини билдирадиган отга турдош от дейилади. Масалан:

атиргул — وَرْدَةٌ، шаҳар — مَدِينَةٌ، қуш — طَيْرٌ، киши — رَجُلٌ

Кишининг касбини билдирган турдош отлар эса эркак ва аёлни англатгани учун иккала жинс кўринишида бўлади:

ўқитувчи аёл — مُعَلِّمَةٌ ўқитувчи — مُعَلِّمٌ

Атоқли отлар. Атоқли от якка шахс, географик номлар, жонивор ёки нарсанинг номлари кабиларни билдирган отдир. Араб тилига хос бўлган кишининг лақаби ва куняси кабилар ҳам атоқли отга мансубдир. Мисоллар:

(лақаб) جَعْفَرٌ، سَعَادٌ، النَّيْلُ، الْقَاهِرَةُ، أَبُو بَكْرٍ (куня)، أَبُو جَهْلٍ

С И Ф А Т

Отнинг ранг, маза-таъм, ҳажм, хусусият каби белгиларини билдирадиган сўзга сифат дейилади. Отнинг жинсига қараб сифат жинсда ўзгаради. Икки хил сифат: туб ва ясама сифатлар бор. Туб сифатлар аввалдан бор бўлган бўлса, ясама сифатлар отнинг охирига сифат ясовчи қўшимчани қўшиб ҳосил қилинади. Туб сифатларга:

чиройли — جَمِيلٌ، тор — ضَيْقٌ، кенг — وَاسِعٌ، кичкина — صَغِيرٌ، катта — كَبِيرٌ
каби сифатлар мисол бўлса, ясама сифатларга:

ислом динига оид — إِسْلَامِيٌّ، қўлни ки — يَدَوِيٌّ، арабча — عَرَبِيٌّ
каби сифатлар мисол бўлади.

С О Н

Сон отнинг саногини ёки тартибини билдирадиган сўздир. Икки хил: саноқ ва тартиб сонлар бор. 10 гача бўлган содда сонлар қуйидагилардир («0» сони صِفْرُ сўзи билан ифодаланади):

тартиб сонлар	саноқ сонлар	рақами		
биринчи	أَوَّلُ (أُولَى)	бир	وَاحِدٌ	۱
иккинчи	ثَانٍ (ثَانِيَةٌ)	икки	اِثْنَانٍ (اِثْنَان)	۲
учинчи	ثَالِثٌ	уч	ثَلَاثٌ	۳
тўртинчи	رَابِعٌ	тўрт	أَرْبَعٌ	۴
бешинчи	خَامِسٌ	беш	خَمْسٌ	۵
олтинчи	سَادِسٌ	олти	سِتٌ	۶
еттинчи	سَابِعٌ	етти	سَبْعٌ	۷
саккизинчи	ثَامِنٌ	саккиз	ثَمَانٍ (ثَمَانِيَةٌ)	۸
тўққизинчи	تَاسِعٌ	тўққиз	تِسْعٌ	۹
ўнинчи	عَاشِرٌ	ўн	عَشْرٌ	۱۰

Уларнинг муаннас жинси музаккар жинси кўринишининг охирига «та – марбута» қўшиб ҳосил қилинади.

О Л М О Ш

Араб тилидаги олмошнинг бир неча тури бор:

Кишилик олмошларига: أَنَا، أَنْتَ، أَنتِ، هُوَ، أَنْتُمْ، نَحْنُ

Бирикма олмошларига: هِيَ، كَ، لَ، هَا

Кўрсатиш олмошларига: هَذَا، هَذِهِ، هُوَ لَاءِ، ذَلِكَ، أُولَئِكَ

Сўроқ олмошларига: مَا؟ مَنْ؟ أَيُّ؟ كَيْفَ؟

каби олмошлар мисол бўлади.

36- машқ. Турдош от, атоқли от, олош, туб сифат, ясама сифатларга ўнтадан мисол ёзинг. Уларни ёдланг.

37- машқ. 10 гача бўлган саноқ ва тартиб сонларни ёд олинг:

КЎРСАТИШ ОЛМОШЛАРИ

Кўрсатиш олмоши ўзи кўрсатиб келаётган шахс ёки нарсанинг жинси ва сонига мослашиб келади. *Кўрсатиш олмоши гапга эга, мослашган аниқловчи вазифаларида келади. Яқиндаги шахс ёки предметни кўрсатувчи содда кўрсатиш олмошлари қуйидагилардир:*

жинс	бирлик	иккилик	кўплик
музаккар	(мана) бу... هَذَا	(мана) бу иккиси... هَذَانِ	(мана) булар... هَؤُلَاءِ
муаннас	(мана) бу... هَذِهِ	(мана) бу иккиси... هَئَانِ	(мана) булар... هَؤُلَاءِ

Узоқдаги шахс ёки предметни кўрсатувчи кўрсатиш олмошлар қуйидагилардир:

жинс	бирлик	иккилик	кўплик
музаккар	анави ذَلِكَ؛	анави иккиси ذَانِكَ	анавилар أُولَئِكَ
муаннас	анаеи تِلْكَ	анави иккиси تَانِكَ	анавилар أُولَئِكَ

Бирлик ва кўплик сондаги кўрсатиш олмошлари келишикларда турланмайди. Иккилик сонда эса келишикларида турланади.

келишик тури	муаннас	музаккар
бош келишик	هَئَانِ	هَذَانِ
қаратқич-тушум келишик	هَاتَيْنِ	هَذَيْنِ

38-машқ. Кўрсатиш олмоши иштирокида иккала жинсда гаплар тузинг ва таржима қилиб кўринг:

خَالَةٌ (خَالَاتٌ) ، خَالٌ (أَخْوَالٌ) ، عَمٌّ (أَعْمَامٌ) ، عَمَّةٌ (عَمَّاتٌ) .

39-машқ. Ушбу сонларнинг саноқ ва тартиб сонда муаннас жинсини ҳосил қилинг. Уларни ёд олинг:

бир, икки, уч, тўрт, беш, олти, етти, саккиз, тўққиз, ўн.

40- машқ. Ушбу матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилишга уриниб кўринг. Янги сўзларни ёд олинг.

فِي مَطَارِ طَشَقَنْدَ

فِي طَشَقَنْدَ مَطَارَانَ. الْمَطَارُ الْأَوَّلُ صَغِيرٌ وَهُوَ لِلرَّحَلَاتِ الدَّاخِلِيَّةِ فِي أُوزْبَكِسْتَانَ،
وَأَمَّا الْمَطَارُ الثَّانِي كَبِيرٌ وَهُوَ لِلرَّحَلَاتِ الْخَارِجِيَّةِ. هُوَ مَطَارٌ عَالَمِيٌّ. اسْمِي عَبْدُ الْحَمِيدِ. أَنَا
مُدْرَسُ اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ. أَنَا أُوزْبِكِيٌّ. عَائِلَتِي وَبَيْتِي فِي طَشَقَنْدَ. أَنَا الْآنَ فِي مَطَارِ طَشَقَنْدَ
الْعَالَمِيِّ. سَيَّارَتِي خَارِجَ الْمَطَارِ. نَحْنُ الْآنَ فِي صَالَةِ الْإِنْتِظَارِ. أَنَا فِي أَنْتِظَارِ صَدِيقِي وَأُسْرَتِهِ.
هُوَ مِنَ الرِّيَاضِ. هُمُ الْآنَ مَعَ ضَابِطِ الْجَوَّازَاتِ وَبَعْدَ ذَلِكَ مَعَ مُفْتَشِّ الْجُمْرُوكِ.

كلمات:

ички (ташқи)	دَاخِلِيٌّ (خَارِجِيٌّ)
ҳозир	الْآنَ
кутиш, интизорлик	اِنْتِظَارٌ
божхона назоратчиси	مُفْتَشِّ الْجُمْرُوكِ
паспорт текширувчи офицер	ضَابِطُ الْجَوَّازَاتِ
рейс; саёҳат	رِحْلَةٌ (رِحَالَاتٌ. كُؤْلُ)
зал	صَالَةٌ (صَالَاتٌ. كُؤْلُ)

41- машқ. Мақолларни ёзинг, ўқинг, луғат ёрдамида таржима қилинг ва ёд олинг:

١. مَنْ جَدَّ وَجَدَّ.

٢. الْجَاهِلُ يَطْلُبُ الْمَالَ وَالْعَاقِلُ يَطْلُبُ الْكَمَالَ.

ЎНИНЧИ ДАРС الدَّرْسُ العَاشِرُ

ИСМАЛАРНИНГ ГРАММАТИК КАТЕГОРИЯЛАРИ

1. ҲОЛАТ КАТЕГОРИЯСИ

(давони, боши 25-бетга)

ال аниқлик артикли^{*}сиз келган ушбу сўзлар ҳам аниқ ҳолатда деб ҳисобланади:

а) атоқли отлар: مَصْرُ, مَكَّةُ, طَشَقَنْدُ, أَحْمَدُ, فَاطِمَةُ каби;

б) кўрсатиш олмошлари: هَذَا, هَذِهِ, ذَلِكَ, تِلْكَ каби;

в) кишилик олмошлари: أَنَا, أَنْتَ, أَنْتِ, هُوَ, هِيَ, أَنْتُمْ каби;

г) қаратқич – қаралмиш(изофа) шаклидаги бирикманинг 1-бўлаги:

كِتَابُ الطَّالِبِ, طَالِبُ الْجَامِعَةِ каби;

д) يَا ундамаси билан келган сўзлар: يَا غُلَامُ, يَا أَسْتَاذُ каби.

Танвинга тугаган сўзлар ноаниқ ҳолатда бўлади:

كِتَابٌ – китоб (бир), بِنْتُ – қиз (бир), مَدْرَسَةٌ – мактаб (бир)

ЖИНС КАТЕГОРИЯСИ

Араб тилида сўзлар икки хил: 1) муаннас (қиз) ва 2) музаккар (эр) жинсида бўлади.

Сўзнинг муаннас жинсда эканлигини билдирадиган ёзилишидаги ташқи (морфологик) белгилари учта:

1-Сўзнинг «та марбута» (ة) билан тугаши. Бундай сўзлар кўп учрайди:

ўқитувчи مُدْرَسَةٌ қиз ابْنَةٌ журнал مَجَلَّةٌ

* аслида Јаниқлик артикли. Унинг олдидаги васлани ҳамзани ифодалайдиган / (алиф) ўқишни осонлаштириш учун хизмат қилади.

2-Сўзнинг **أ** (алиф ва ҳамза) билан тугаши. Бундай сўзлар кам учрайди:

даво **دَوَاءٌ** кўк ранг **زَرْقَاءٌ** сахро **صَحْرَاءٌ**

3-Сўзнинг **ى** (алиф мақсура) билан тугаши. Бундай сўзлар жуда кам учрайди:

шифоҳона **مُسْتَشْفَى** хушхабар **بُشْرَى**

Қолган муаннас жинсдаги сўзлар уларнинг мазмунига қараб аниқланади:

А) Аёл кишини ёки уларнинг исмини билдирувчи сўзлар :

келин **عَرُوسٌ** қиз — **بِنْتٌ** она — **أُمٌّ** Видад (исм) — **وِنَادٌ**

Б) Тананинг жуфт аъзоларини билдирувчи сўзлар:

кўз **عَيْنٌ** қулоқ **أُذُنٌ** қўл **يَدٌ**

В) Халқлар, қабилаларнинг ва баъзи давлатлар, шаҳарларнинг географик номлари:

Қурайш (қабила) **قُرَيْشٌ** Ливан **لُبْنَانٌ** Ливия **لِيْبِيَا**

Г) Яратилишига кўра ягона бўлган нарсаларнинг номлари:

қуёш **شَمْسٌ** шамол **رِيحٌ** олов **نَارٌ**

Араб тилида муаннас жинс шаклида бўлган эркак киши исмлари кўп учрайди:

Аллома **عَلَامَةٌ** Халифа **خَلِيفَةٌ** Атийя **عَطِيَّةٌ**
 Мустафо **مُصْطَفَى** Мусо **مُوسَى** Исо **عِيسَى**

Қолган сўзлар музаккар жинсига тааллуқли сўзлардир.

Баъзи сўзлар иккита жинсда ишлатилади. Бундай сўзлар луғат китобларининг охирида илова қилинади. Масалан:

бармоқ **إِصْبَعٌ** вино **خَمْرٌ** қўлтиқ **إِبْطٌ**

СОН КАТЕГОРИЯСИ

Араб тилида учта грамматик сон бор:

1. Бирлик — مُفْرَدٌ 2. Иккилик — تَشْبِيهٌ 3. Кўплик — جَمْعٌ

ИККИЛИК СОН

Иккилик сон музаккар ёки муаннас жинс, бирлик сонда бўлган исмнинг охиридаги танвинини олиб ташлаб, ўрнига **أَنْ** (ani) қўшимчасини қўшиб ясалади. Бунда муаннас жинсдаги сўзнинг **ة** («та марбута») си **ت** («та мамдуда»)га алмаштирилади. Масалан:

иккита толиба طَالِبَاتٌ ← толиба طَالِبَةٌ
 иккита мударрис مُدْرَسَاتٌ ← мударрис مُدْرَسَةٌ

Иккилик сондаги сўз оддига **ال** артикли қўйилганда ҳам **أَنْ** қўшимчаси ўзгармайди:

طَالِبَاتٌ ← الطَّالِبَاتُ كِتَابَانِ ← الْكِتَابَانِ

Алиф мақсура **ـى** билан тутаган исмнинг иккилиги ҳосил қилинганда **у** **ي** га ўзгаради:

иккита хушхабар بُشْرَيَانِ ← хушхабар بُشْرَى

Ҳамза (**ء**) ёки алиф (**ا**) билан тутаган сўزلардан иккилик сон ҳосил қилинганда, уларнинг ҳамза ёки алифлари «wa:wун» (**و**) га айланиб кетади:

иккита гўзал حَسَنَاوَانِ ← гўзал حَسَنَاءُ

Иккилик сондаги сўзлар бош ва қаратқич-тушум келишикларида турланади:

келишик	ноаниқ ҳолатда		аниқ ҳолатда		келишик қўшимча
	музаккар	муаннас	музаккар	муаннас	
бош	طَالِبَانِ	طَالِبَاتَانِ	الطَّالِبَانِ	الطَّالِبَاتَانِ	أَنْ (-ani)
қаратқич-тушум	طَالِبَيْنِ	طَالِبَتَيْنِ	الطَّالِبَيْنِ	الطَّالِبَتَيْنِ	ـَيْنِ (-ayni)

Исmlарнинг келишик категорияси билан эса биз аввалги дарсларда танишдик (26 — бетга қаранг).

42- машқ. Ушбу сўзларнинг аниқ ва ноаниқ ҳолатга иккилигини ҳосил қилинг, уларнинг жинсини аниқланг ва келишикларга турланг:

نَهْرٌ (дарё), بَحْرٌ (денгиз), بُسْتَانٌ (боғ), شَابٌ، شَابَةٌ، سُورِيٌّ،
سُورِيَّةٌ، حِوَارٌ (диалог)، رِوَايَةٌ (ҳикоя)، نَصٌّ، كِسْلَانٌ (дангаса).

43- машқ. Ушбу сўзларнинг бирлик сонини ва жинсини аниқланг, таржимасини билинг ва келишикларга турланг. Уларни аниқ ҳолатга ўтказинг:

سَيَّارَتَانِ، مَكْتَبَتَانِ، مُسْلِمَانِ، مَشْهُورَانِ، مَسْرُورَانِ، حَاضِرَيْنِ، كِسْلَانَيْنِ.

44- машқ. Ушбу сўзларнинг муаннас жинсини ҳосил қилинг:

كَاتِبٌ، وَائِدٌ، مُدِيرٌ، تَلْمِيذٌ، ذَاكَ (ذَلِكَ)، هَذَا، أَنْتُمْ، هُمْ، أَنْتَ، ابْنٌ.

45-машқ. Ушбу сўзларнинг ичидан музаккар ва муаннас жинсдаги сўзларни алоҳида қилиб ёзинг:

مَدِينَةٌ، أَبٌ، أُمٌّ، دِينٌ، دَيْنٌ، يَدٌ، كَمَالٌ، أَنَا، كَمَالَةٌ، أُذُنٌ، وَكَلْدٌ،
نَيْبَةٌ (қиз исми)، نَيْبٌ (бола исми)، وَوَلِيدَةٌ (қиз)، بَهَاءٌ (гўзаллик).

КЎПЛИК СОН

Араб тилида сўзларнинг кўплигини ҳосил қилиш анча мураккабдир. У икки усулда ясалади: 1. Синиқ кўплик яшаш усули; 2. Тўғри кўплик яшаш усули;

Синиқ кўплик. Исmdан синиқ кўплик яшашда сўзнинг ўзагига бошқа янги ундош ва унлилар қўшилиб унинг бирлик сондаги шакли бошқа шаклга ўзгаради. «Синиқ кўплик» деб аталишига сабаб ҳам шу. Синиқ кўпликдаги баъзи сўзлар танвин дамма билан, баъзилари дамма билан тугайди:

китоб — китоблар	كِتَابٌ — كُتُبٌ	дарс — дарслар	دَرْسٌ — دُرُوسٌ
боғ — боғлар	حَدِيقَةٌ — حَدَائِقٌ	қадимги — қадимгилар	قَدِيمٌ — قَدَمَاءٌ

Тўғри кўплик. Тўғри кўплик ясашда исмнинг охирига кўплик кўшимчаси қўшилганда бирлик шакли ўзгармай туради.

Музаққар жинсидаги тўғри кўплик шахсни билдирадиган атоқли отлардан, уларнинг касбини билдирадиган сўзлардан, "о" ("та марбута") билан тугамаган ва иккилик ва тўғри кўплик кўшимчаларидан холи бўлган сўзлардан ҳосил қилинади.

Музаққар жинсидаги, одамни ва унинг касби — корини билдирадиган сўзнинг кўплиги унинг охирига "وَن" ва муаннас жинсидаги сўзнинг кўплиги унинг охирига "ات" кўшимчасини қўшиб ҳосил қилинади, Бу ерда ҳам о ҳарфи т га айланади. Музаққар жинс кўпликдаги сўзлар ل артикли олганда келишик кўшимчалари ўзгармайди:

мударрислар مُدَّرِّسُونَ ← мударрис مُدَّرِّسٌ + وَن

мударрисалар مُدَّرِّسَاتٌ ← мударриса مُدَّرِّسَةٌ + ات

Тўғри кўплик, муаннас жинсидаги исм эса ل артикли олганида танвини тушиб қолади:

мударрисалар الْمُدَّرِّسَاتُ ← مُدَّرِّسَاتٌ

тикувчилар خَيَّاطَاتٌ ← الْخَيَّاطَاتُ

Одамни билдирмайдиган — ғайри оқил музаққар ва муаннас жинсидаги аксарият сўзларнинг кўплиги ҳам муаннас жинсидаги тўғри кўплик шаклида ҳосил қилинади:

ҳайвон — ҳайвонлар حَيَوَانَاتٌ ← حَيَوَانٌ

имтиҳон — имтиҳонлар اِمْتِحَانَاتٌ ← اِمْتِحَانٌ

Эслатма: *ى* (алиф мақсура) билан тугаган музаққар жинсидаги сўзларнинг тўғри кўплиги ҳосил қилинганда *ى* тушиб қолиб, ундан олдин келаётган «фатҳа» сақланади:

аълолар — الْأَعْلَوْنَ ← энг баланд; аъло — الْأَعْلَى

энг пастлар. пастқамлар — الْأَدْنَوْنَ ← энг паст — الْأَدْنَى

Ҳамза (ء) ёки алиф мақсура *ى* билан тугаган муаннас жинсидаги сўзларнинг тўғри кўплиги ҳосил қилинганда (ء) «ҳамза» *و* га ва «алиф мақсура» (*ى*) *ي* га айланади:

хотиралар ذِكْرِيَاتٌ ← ذِكْرِيٌ гўзаллар حَسَنَاتٌ ← حَسَنَاءُ

Тўғри кўпликдаги исмлар иккита келишиқда турланади:

жинс	келишиқ	ноаниқ ҳолат	аниқ ҳолат	келишиқ қўшимчаси
музакқар	бош	مُدْرَسُونَ	الْمُدْرَسُونَ	ونَ u:na
	қаратқич тушум	مُدْرَسِينَ	الْمُدْرَسِينَ	ينَ i:na
муаннас	бош	مُدْرَسَاتُ	الْمُدْرَسَاتُ	اتُ a:tu اتُ a:tun
	қаратқич тушум	مُدْرَسَاتِ	الْمُدْرَسَاتِ	اتِ a:ti اتِ a:tin

Баъзи исмларнинг музакқар жинсидаги кўплиги – синиқ кўплиқда, муаннас жинсидагиси эса – тўғри кўплиқда ҳосил бўлади. Бунни аниқлаш учун бизга луғат китоблари ва ўзимиз ёд олган сўз бойлигимиз қўл келади.

46- машқ. Қуйидаги сўзларнинг кўплигини аниқ ва ноаниқ ҳолатда ҳосил қилинг ва уларни келишиқларда турланг. Уларнинг жинсини, таржимасини (луғатдан) аниқланг:

سُورِيّ، سُورِيَّة، تَائِبٌ، تَائِبَةٌ، مُؤَرِّخٌ، عَالِمَةٌ، مَشْهُورَةٌ، صَائِمٌ .

47- машқ. Қуйидаги матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилишга уришиб кўринг. Янги сўзларни ёд олинг.

فِي الْفُنْدُقِ

هَذَا فُنْدُقُ السُّودَانِ. الْفُنْدُقُ فِي شَارِعِ النَّيْلِ. يُوسُفُ فِي الْفُنْدُقِ. هُوَ أَمَامَ مَكْتَبِ الْإِسْتِقْبَالِ. مُوَظَّفُ الْإِسْتِقْبَالِ: أَهْلًا وَسَهْلًا! يُوسُفُ: حُجْرَةٌ مِنْ فَضْلِكَ. الْمَوْظَّفُ: لِشَخْصٍ وَاحِدٍ؟ يُوسُفُ: نَعَمْ، وَفِيهَا حَمَامٌ. الْمَوْظَّفُ: حُجْرَةٌ لِشَخْصٍ وَاحِدٍ. فِيهَا حَمَامٌ، سِعْرُهَا ٤٠ (أَرْبَعُونَ جُنْيَهًا) يُوسُفُ: حَسَنًا.

المَوْظَفُ: مِنْ فَضْلِكَ، اسْمِكَ، وَعَنْوَانِكَ، وَوَضَيْفَتِكَ، وَجِنْسِيَّتِكَ وَرَقْمَ جَوْزِ السَّفَرِ.
 (يَكْتُبُ يُوْسُفُ اسْمَهُ، وَعَنْوَانَهُ، وَوَضَيْفَتَهُ، وَجِنْسِيَّتَهُ وَرَقْمَ جَوْزِ السَّفَرِ).
 يُوْسُفُ: حُجْرَةٌ رَقْمٌ ١٠٥ (مِائَةٌ وَخَمْسَةٌ)

يُوْسُفُ يَدْخُلُ الحُجْرَةَ. فِي الحُجْرَةِ سَرِيرٌ، وَخِزَانَةٌ مَلَابِسٍ،
 وَطَاوِلَةٌ وَكُرْسِيٌّ، وَهَاتِفٌ، وَرَادِيُوَا وَحَمَّامٌ. الحُجْرَةُ مُرِيحَةٌ وَجَمِيْلَةٌ.

كلمات:

кутиб олиш жойи	مَكْتَبُ الِاسْتِقْبَالِ	«Судан» меҳмонхонаси	فُنْدُقُ السُّودَانِ
бир хона берсангиз	حُجْرَةٌ	меҳмонхона бекаси	مَوْظَفُ الِاسْتِقْبَالِ
ҳаммом	حَمَّامٌ	марҳамат қилиб	مِنْ فَضْلِكَ
унинг нархи	سَعْرُهَا	унинг ичида	فِيهَا
уй манзили (адрес)	عَنْوَانٌ	яхши	حَسَنًا
фуқаролик	جِنْسِيَّةٌ	касб	وَظِيْفَةٌ
паспорт	جَوْزُ السَّفَرِ	рақам	رَقْمٌ
кровать	سَرِيرٌ	киради	يَدْخُلُ
телефон	هَاتِفٌ	кийим шкаф	خِزَانَةٌ مَلَابِسٍ
радио	رَادِيُوَا	роҳатбахш	مُرِيحَةٌ
стул; курси	كُرْسِيٌّ	стол	طَاوِلَةٌ

48-машқ. Ҳадиси шарифларни ёзинг, ўқинг, таржима қилинг ва ёғ олинг:

١. الدِّينُ النَّصِيْحَةُ.*

٢. الوَعْدَةُ دَيْنٌ.*

* Гапнинг ургуси исмий кесимга тушгани учун у аниқ ҳолатда келяпти.
 Бундай ҳолатлар мўтабар манбаъларда кузатилади

ЎН БИРИНЧИ ДАРС الدَّرْسُ الْحَادِي عَشَرَ

СОДДА ГАПЛАР

Содда гап деб эга ва кесимга эга бўлиб, маълум бир фикрни ифодалай оладиган ва грамматик ва оҳанг жиҳатдан шакланган синтактик бирликка айтилади. Содда гаплар икки хил: ййғиқ ёки ёйғиқ бўлади.

Содда ййғиқ гап гапнинг бош бўлаклари бўлиши эга ва кесимдан иборат бўлади.

Содда ёйғиқ гапда бош бўлаклардан ташқари иккинчи даражали бўлаклар (аниқловчи, тўлдирувчи ёки ҳол) иштирок этади.

ИСМИЙ ГАПЛАР

Кесими исм билан ифодаланган гапга **исмий гап** ва бундай кесимга **исмий кесим** дейилади. Исмий кесим вазифасида от, сифат, сон ёки олмош каби исмлардан бири келади.

Исмий кесимнинг эга ёки эганинг ўрни ҳақида хабар беришига қараб исмий гап икки хил бўлади:

1. кесими эга ҳақида хабар берадиган исмий гап;
2. кесими эганинг ўрни ҳақида хабар берадиган исмий гап;

Кесими эга ҳақида хабар берадиган исмий гап. Бундай гапнинг бошида одатда эга (المُبْتَدَأُ) аниқ ҳолатда ва бош келишиқда, (الخَبَرُ) – (эга ҳақида хабар берувчи) исмий кесим эса ундан кейин ноаниқ ҳолатда келади. Агар исмий кесим от билан ифодаланган бўлса у эга билан фақат келишиқ ва сонда мослашади. Гап бўлаклари келиш тартиби мана шундай:

Жумланинг таржимаси	кесим – الخَبَرُ	эга – المُبْتَدَأُ
Ваъда омонат(дир).	أَمَانَةٌ.	الْوَعْدُ
Каноат хазина(дир).	كَنْزٌ.	الْفَنَاءَةُ
Китоб дўстдир.	أَنْيْسٌ.	الْكِتَابُ

Агар исмий кесим жинсда ўзгара оладиган сифат, сон ёки олмош каби исм билан ифодаланган бўлса у эга билан жинсда ҳам мослашади:

Газета эскидир.

الصَّحِيفَةُ قَدِيمَةٌ.

Икки толиб оқиллар.

الطَّالِبَانِ عَاقِلَانِ.

Улар мударрислардир.

هُمْ مُدَرِّسُونَ.

Булар мударрисалардир.

هَؤُلَاءِ مُدَرِّسَاتٌ.

Араб тилидаги ҳозирги замонни англатадиган бундай исмий жумлаларда ўзбек тилида ишлатиладиган ёрдамчи «...дир» боғловчи – феъли ишлатилмайди. Агар эга кўрсатиш олоши билан ифодаланган бўлса, у ҳолда аксинча, гапнинг эгаси кесимнинг жинси билан мослашишга «мажбур» бўлади:

Бу Рашид(дир).

هَذَا رَشِيدٌ.

Бу Фотима(дир).

هَذِهِ فَاطِمَةٌ.

АЖРАТУВЧИ ОЛМОШ

Агар исмий гапнинг кесими сўзловчига олдиндан маълум бўлиб уни таъкидлаб ёки ажратиб кўрсатиш зарур бўлиб қолса бу кесим аниқ ҳолатда ҳам келиши мумкин. (Қиёслаб кўринг: Бу китобдир. – Бу ўша китобдир.)

«Бу китобдир.» деган жумлани биз таржима қилишни биламиз:

هَذَا كِتَابٌ.

Аmmo «Бу ўша китобдир.» деган жумладаги «ўша» сўзини таржимада ифодалаш учун гапнинг эгаси билан кесими ўртасига эгага жинсда ва сонда мос бўлган III шахс кишилик олоши қўйилади. Бундай олош (ضَمِيرُ الْفَصْلِ) – «ажратувчи (ёки таъкидловчи) олош» деб аталади. Мисоллар:

Бу ўша китобдир.

هَذَا هُوَ الْكِتَابُ.

Зайнаб ўша қиз.

زَيْنَبُ هِيَ الْبِنْتُ.

«Ажратувчи олош» вазифасида барча кишилик олошлари келиши мумкинлигини биз Куръони карим оятларида кўраимиз.

49- машқ. Ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Жумлаларни грамматик таҳлил қилинг.

الْعِلْمُ نُورٌ. الصَّحَّةُ نِعْمَةٌ. الْجَهْلُ ظُلْمَةٌ. سَلِيمٌ ضَعِيفٌ. فَاطِمَةُ قَوِيَّةٌ.
أَحْمَدُ وَلِيُّ طَالِبَانَ. الْمُعَلِّمُونَ مُحْتَرَمُونَ. هَذَا بَابٌ. تِلْكَ نَافِذَةٌ. أَنَا عَلِيٌّ. هُوَ
عُثْمَانُ. الْكَلَامُ وَاحِدٌ. الْأَذُنُ اثْنَانِ. الْأُمَّهَاتُ رَحِيمَاتٌ. الْكُرَّاسَانِ

جَدِيدَانِ الْقَلَمَانِ أَرْزُقُ وَأَحْمَرُ. هُمَا قَدِيمَانِ. الْوَرَقُ أَبْيَضُ. الْحَقِيْبَةُ صَفْرَاءُ. تَلَسْتُكَ سَيَّارَةً. وَهِيَ سَوْدَاءُ. هَذِهِ وَرْدَةٌ. هِيَ حَمْرَاءُ. الشَّجَرَةُ خَضْرَاءُ. الطَّعَامُ لَذِيذٌ. تِلْكَ حَدِيْقَةٌ. هِيَ قَرِيْبَةٌ. الْمَدْرَسَةُ بَعِيْدَةٌ. هُوَ مُدْرَسٌ. الْمُدْرَسُ فَاضِلٌ. الْمُعَلِّمَةُ فَاضِلَةٌ. هِيَ مَشْغُوْلَةٌ. الرَّجُلُ كَرِيْمٌ. الزَّوْجَةُ كَرِيْمَةٌ أَيْضًا. الْمَوْضُوْعُ مُمْتَعٌ. الْقَاعَةُ وَاسِعَةٌ. هِيَ وَسِيْحَةٌ. الْعَرْفَةُ ضَيْقَةٌ. الْحَرَارَةُ شَدِيْدَةٌ. الشَّمْسُ طَالِعَةٌ. النَّشَافَةُ حَمِيْلَةٌ. هَذَا هُوَ الْمِفْتَاحُ. أَنْوَرُ وَسَلِيْمٌ هُمَا الْأُسْتَاذَانِ. هُوَ لِأَنَّ هُنَّ الْعَالِمَاتُ. فَرِيْدَةٌ هِيَ الْإِنْسَةُ. هَذِهِ هِيَ الْعَجْرِيْدَةُ. ذَلِكَ هُوَ الرَّجُلُ. وَأَنْتَ هُوَ الْكَسْلَانُ. هَذَانِ هُمَا الطَّالِبَانِ. هَاتَانِ هُمَا الْمَحَلَّتَانِ.

كلمات:

машина	(كۇپل. سَيَّارَاتُ) سَيَّارَةٌ	телефон	هَاتِفٌ
оқ	(муан. بَيْضَاءُ) أَبْيَضٌ	сумка; папка	مَحْفَظَةٌ
тиришқоқ	مُجْتَهِدٌ	институт; колеж	مَعْهَدٌ
қизил	(муан. حَمْرَاءُ) أَحْمَرٌ	қора	أَسْوَدٌ (муан. سَوْدَاءُ)
сарик	(муан. صَفْرَاءُ) أَصْفَرٌ	яшил	أَخْضَرٌ (муан. خَضْرَاءُ)
пирин; лаззатли	لَذِيذٌ	рапг	لَوْنٌ (أَلْوَانُ) كُپل.
кучли	(كۇپل. أَقْوِيَاءُ) قَوِيٌّ	тор; танқис	ضَيْقٌ
кучли; оғир; кийин	(كۇپل. شَدَادٌ) شَدِيْدٌ	заиф	ضَعِيْفٌ (ضُعْفَاءُ) كُپل.
билимсизлик	جَهْلٌ	кир; тартибсиз	وَسِيْحٌ
сўзлашув	حَوَارٌ; مُحَادَثَةٌ	қизиқарли	مُمْتَعٌ
қисқа	قَاصِرٌ = قَصِيْرٌ	мавзу	مَوْضُوْعٌ (سَاتُ) كُپل.
зал	(كۇپل. سَاتُ) قَاعَةٌ	киши	رَجُلٌ (رِجَالُ) كُپل.

50- машқ. Жумлаларни араб тилига таржима қилинг:

Оила каттадир. Зайд дангасадир. Анави ўша кўчадир. Бу ўша боғдир. Ой чиқаяпги. Китоб янғидир. Дарс қизиқарлидир. Улар машғуддирлар. Бу иккиси таржимонлардир. Анавилар(муан.) ўша аёллардир. Дарс осондир. Мавзу қийиндир. Машқ қизиқарлидир. Сўзлашув тушунарлидир. Гуруҳ каттадир. Анави(иккови) ўша икки мударрисадир. Булар ўша кишилардир. Ҳаёт қийиндир. Уй яқиндир. Тоғ узоқдир. Ота ва она олимлардир. Булар – Али ва Зайнабдир. У иккови тиришқоқ ва фаолдир.

51- машқ. Ушбу эгаларга муносиб кесим танлаб гаплар тузинг:

الْعِلْمُ، عُبَيْدُ اللَّهِ، النَّصْرُ، التَّفَاحُ، الدُّنْيَا، الْكِرَاسُ، الْجَبَلُ.

ОЛА КЎМАКЧИЛАР

Ола кўмакчилар (حُرُوفُ الْجَرِّ) ўзи боғланиб келган аниқ ёки ноаниқ ҳолатдаги сўздан олдин келиб, уни қаратқич келишигида келишини талаб қилади:

Араб тилида туб (асл) ва ясама кўмакчилар мавжуд:

1. Туб кўмакчилар. Туб кўмакчилар кўп маъноли бўлади.

Улар қуйидагилардир:

мавзу бўйича	فِي الْمَوْضُوعِ	...да; ичида; бўйича	فِي
деворда	عَلَى الْجِدَارِ	...да; устида; зиммасида	عَلَى
уйга	إِلَى الْبَيْتِ	... га (ўйналишни билдиради)	إِلَى
Муҳаммаддан	مِنْ مُحَمَّدٍ	...дан	مِنْ
ўнгдан	عَنِ الْيَمِينِ	...дан, ҳақида	عَنْ
пешингача	حَتَّى الظُّهْرِ	...гача	حَتَّى
муаллим билан(бирга)	مَعَ الْمُعَلِّمِ	билан (биргалик)	مَعَ
директор ҳузурида	عِنْدَ الْمُدِيرِ	ҳузурида	عِنْدَ
бир йил аввал; бир йилдан бери	مُنْذُ سَنَةٍ	бери; аввал	مُنْذُ

қалам билан	بِالْقَلَمِ	...да; билан, воситасида	ب...
олим каби	كَالْعَالِمِ	...дек, каби	ك...
мударрисда бор; мударрис учун	لِلْمُدَّرِّسِ	..да бор; учун, ..ники	ل...

л, б ва к каби бир уңдошдан ташкил топган олд кўмакчилар сўзга қўшилиб ёзилади.

2. Ясама (ёки равиш) кўмакчилар. Ясама кўмакчи бир маъноли бўлади. Улар баъзи исмлардан, масалан, отлардан ясалади. Кўмакчига айланганида танвинсиз ва тушум келишигида бўлади. Равиш кўмакчиларга ушбулар мисол бўлади:

уйнинг тепасида	فَوْقَ الْبَيْتِ	устида, тепасида	فَوْقُ	← тепа томон	فَوْقُ
стол остида	تَحْتَ الْمَنْضَدَةِ	тагида	تَحْتُ	← паст томон	تَحْتُ
жавон орқасида	وَرَاءَ الْخِزَانَةِ	орқасида	وَرَاءَ	← орқа томон	وَرَاءَ
муаллим олдида	أَمَامَ الْمُعَلِّمِ	олдида	أَمَامَ	← олд томон	أَمَامَ
икки дераза ўртасида	بَيْنَ النَّافِذَتَيْنِ	ўртасида	بَيْنَ	← ўрта	بَيْنَ
машина ёнида	جَنْبَ السَّيَّارَةِ	ёнида	جَنْبَ	← ён томон	جَنْبَ
бир кун аввал	قَبْلَ يَوْمٍ	аввал	قَبْلَ	← бошланиш	قَبْلَ
бир йил кейин	بَعْدَ سَنَةٍ	кейин	بَعْدَ	← кейинги пайт	بَعْدَ
шаҳар ташқарисида	خَارِجَ الْمَدِينَةِ	ташқарисид	خَارِجَ	← ташқи томон	خَارِجَ
уйнинг ичида	دَاخِلَ الْبَيْتِ	ичида	دَاخِلَ	← ички томон	دَاخِلَ

Ясама кўмакчилар **من, إلى, ل** каби туб кўмакчилар билан боғланиб, мураккаб кўмакчиларни ҳам тузиб келиши мумкин:

...дан сўнг; сўнг	مِنْ	=	بَعْدَ	+	مِنْ
ичидан; ўртасидан	مِنْ	=	بَيْنَ	+	مِنْ
...дан аввал; аввал	مِنْ	=	قَبْلَ	+	مِنْ

йўлида; учун

ل + أَجَلٌ = لِأَجْلِ

устидан

مِنْ + عَلَى = مِنْ عَلَى

ҳузуридан

مِنْ + عِنْدَ = مِنْ عِنْدَ

КЕСИМИ ОЛД КЎМАКЧИ БИЛАН КЕЛГАН ИСМИЙ ГАП

Эганинг ўрни ҳақида хабар берадиган бундай исмий гапда эса аниқ ҳолатда келаётган эгадан кейин исмий кесим (у ҳам асосан аниқ ҳолатда келади) бирорта олд кўмакчи билан келади. Бундай кесим *олд кўмакчили исмий кесим* деб аталади. Гапда у эга билан ўзаро мослашмайди, фақат (исмий кесим) олд кўмакчининг таъсирида қаратқич келишигида келади. Масалан:

Ой булутлар обасида(лир).

الْهَلَالُ بَيْنَ السَّحَابِ.

Хаё имондан(лир).

الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ.

Китоб устозники(лир).

الْكِتَابُ لِلْأُسْتَاذِ.

Бундай гапларда эга олд кўмакчили исмий кесимдан кейин келиши ҳам мумкин. Бундай эгани араблар (المُبْتَدَأُ الْمُؤَخَّرُ) «кечиккан эга» деб атайдилар. Кесимдан кейин келган эга одатда ноаниқ ҳолатда келади. Ўзбек тилига бундай гап «бор» сўзи билан таржима қилинади (ل кўмакчиси эгаликни ифодалаб, «унда .. бор» деб таржима қилинади):

Стол устида (бир) журнал бор.

عَلَى الْمُنْضَدَةِ مَجَلَّةٌ.

Стол устида журнал бор.

عَلَى الْمُنْضَدَةِ الْمَجَلَّةُ.

Ўқитувчида (бир) китоб бор.

لِلْمُعَلِّمِ كِتَابٌ.

هُنَا—бу ерда ва (هُنَاكَ) هُنَاكَ —у ерда равиш ҳоллари ҳам олд кўмакчили исмий кесим ўрнида ишлатилади:

Улар (эса) у ерда.

وَهُمْ هُنَاكَ.

Биз бу ердамиз.

نَحْنُ هُنَا.

Барча исмий гапларда эгани таъкидлаб кўрсатиш учун «إِنَّ — ҳақиқатда» юкламаси ишлатилади. У эгадан аввал келиб уни тушум келишигида келишини талаб қилади:

Ҳақиқатда китоб ўқитувчиники.

إِنَّ الْكِتَابَ لِلْمُعَلِّمِ.

ЭСАТМА: 1) ... فَ... أَمَا мураккаб боғловчиси гапнинг эгасини ажратиш кўрсатади ва унга маъно жиҳатдан боғланган сўзларнинг келишикларига таъсир қилмайди, Бунда **أَمَا** эганинг олдига, ... فَ... боғловчиси эса кесимнинг ёки эгани тақрорлаб, унга сон ва жиҳсда мослашиб келган кишилик олмошининг олдига қўйилади. Ўзбек тилига у "...га келсак", "...эса" деб таржима қилинади:

أَمَا زَيْنَبُ فَتَلْمِيذَةٌ (ёки فَهِيَ تَلْمِيذَةٌ).
Зайнаб эса ўқувчидир.

2) Араб тилидаги " ... و ва, ҳамда" боғловчиси ҳам ,, — боғловчиси каби сўзга қўшилиб ёзилувчи боғловчи ҳисобланади ва ўзбек тилидаги вергул қўйиладиган жойларда ҳам ёзилади. Ёзувда бунга алоҳида эътибор бериш лозим. Масалан:

أَنَا وَأَحْمَدُ وَمَحْمُودٌ وَمُحَمَّدٌ وَعَمْرٌ أَصْدِقَاءُ.

— Мен, Аҳмад, Маҳмуд, Муҳаммад ва Умар дўстимиз.

52- машқ. Машқни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Грамматик таҳлил қилинг.

الْمَلِكُ لِلَّهِ. نَحْنُ لِلَّهِ. الْقُرْآنُ لِلْمُسْلِمِينَ. فِي الْعَجَلَةِ النَّدَامَةُ. إِنَّ الْكُتُبَ
وَالْمَجَالَاتِ فِي الْخِزَانَةِ. إِنَّ الْمَحْفَظَةَ لَعَلِيٍّ. لِكُلِّ حُقُوقٍ. هُنَا مَحْمُودٌ وَمُحَمَّدٌ. هُنَاكَ
مُدْرَسٌ وَطُلَّابٌ. لِلْمُدْرَسِ ابْنٌ وَبِنْتَانِ. هُنَاكَ حَدِيقَةٌ. فِي الْحَدِيقَةِ أَشْجَارٌ وَأَزْهَارٌ.
لِمُحَمَّدٍ عَمٌّ وَعَمَّتَانِ. أَحْمَدٌ وَلَيْلَى هُنَا. إِنَّ أَكْبَرَ وَلَيْلَى هُنَا. الطَّالِبُ فِي الْجَامِعَةِ.
وَالطَّالِبَةُ فِي الْمَعْهَدِ. سَالِمٌ وَأَنْوَرٌ فِي الْحُجْرَةِ. أَهْنَا هَاتِفٌ؟ نَعَمْ. هِيَ عَلَى الْمُنْضَدَةِ.
الْمُسْتَهْرَةُ لِي. إِنَّ الْمَجَالَاتِ لِفَاطِمَةَ. إِنَّ سَالِمًا بِجَوَارٍ رَاشِدٍ. لِي خَالَانِ. إِنَّ السَّيَّارَةَ
لِرَشِيدٍ. زَيْنَبُ أَمَامَ الدَّارِ. إِنَّ الصَّيْدَانِيَّةَ بِجَوَارِ الْبَيْتِ. فِي الصَّيْدَانِيَّةِ صَيْدَلِيٌّ. الْحَدِيقَةُ لَهُ.
إِنَّ الطَّالِبَ بِجَوَارِ الْمُدْرَسِ. شِيرِينُ جَنَّبَ زَيْنَبَ. مَعَ الْعُسْرِ يُسِّرُ.

كلمات:

боғ	بُستَانٌ (بِسَاتِيْنُ)	гул	زَهْرٌ (أَزْهَارٌ)
двор	جِدَارٌ (جُدْرَانٌ)	боғ	حَدِيْقَةٌ (حَدَائِقٌ)

учун; ..да бор; .. ники (кўмакчи)	ل	дарахт	شَجَرٌ (أَشْجَارٌ)
унда бор	لَهُ (لَهَا)	жавон	حَزَانَةٌ (سَاتٌ)
шошилиш	عَجَلَةٌ	ҳар бир (м-н: киши)	كُلٌّ
дорихона	صَيْدَلِيَّةٌ	стол	مَنْضَدَةٌ (مَنْاضِدٌ)
яқинида	بِجَوَارٍ	дераза	نَافِذَةٌ (نَوَافِذُ)
қийинлик	عُسْرٌ	осонлик	يُسْرٌ

53- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

Жавон тепасида китоб ва журнал бор. Дераза яқинида телефон бор. Анави кўк. Китоб мударрисники. Китобда машқлар бор. Салимнинг икки ўғли бор. Ҳақиқатда талабалар ва толибалар боғда. Улар аэропортда. Аэропорт узоқдир. Амакимнинг (бир) ўғил ва икки қизи бор. Кўёш булутлар орасида. Боғ уй(нинг) олдида(дир). Ота ва она хозир боғда. Уй яқинида (бир) аптока бор. Жумлада иккита хато бор. Ҳақиқатда машина уйнинг орқасида. Табиб ҳузурида бемор бор. Тоғам бемор ёнида. Биз уйдამиз. Университет бу ерда. Биз мударрис ҳузурида. Кутубхона у ерда. Қийинчиликдан кейин осончилик (бўлади).

54- машқ. Ушбу матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилишга уриниб кўринг. Янги сўзларни ёд олинг.

فِي غُرْفَةِ التَّدْرِيسِ

نَحْنُ طُلَّابُ الصَّفِّ الْأَوَّلِ فِي كَلِيَّةِ الْفِقْهِ وَالْاِقْتِصَادِ وَالْعُلُومِ الطَّبِيعِيَّةِ.
نَحْنُ الْآنَ فِي غُرْفَةِ التَّدْرِيسِ. هُنَا نُوْجِدُ سَبُورَةً وَطَاوِلَاتٍ وَمَقَاعِدَ لِلْجُلُوسِ.
عَلَى كُلِّ طَاوِلَةٍ كُرْأَسَةٌ وَكِتَابٌ وَقَلَمٌ وَمِسْطَرَّةٌ. وَهَذِهِ الْأَشْيَاءُ أَشْيَاءٌ دِرَاسِيَّةٌ
لِلطَّلِبِ. الطَّلَّابُ جَالِسُونَ وَالطَّلَّابَاتُ جَالِسَاتٌ أَيضًا. نُورُ الدِّينِ لَيْسَ حَاضِرًا.
هُوَ غَائِبٌ. هُوَ مَرِيضٌ. هُوَ عِنْدَ الطَّبِيبِ. زَيْنَبُ لَيْسَتْ مَرِيضَةً. هِيَ فِي الْبَيْتِ.
وَبَعْدَ قَلِيلٍ دَخَلَ الْمُدْرِسُ. سَأَلَ الْمُدْرِسُ الطَّلَّابَ عَنِ الْمَوْضُوعِ. فَحَاجَبَ
الطَّلِبُ فَوْرًا. وَبَعْدَ سَاعَةٍ دَفَّ الْحَرَسُ. فَخَرَجَ الطَّلَّابُ مِنْ غُرْفَةِ التَّدْرِيسِ.

كلمات:

иқтисод	اَلْاِقْتِصَادُ	фиқҳ	اَلْفِئْهٖ
табиий фанлар	اَلْعُلُوْمُ الطَّبِيعِيَّةُ	бор	تُوْجِدُ
дарсхона	عُرْفَةُ التَّدْرِيسِ	ёзув тахта	سُبُوْرَةٌ
ўриндиқ	مَقْعَدٌ (مَقَاعِدُ)	ўтириш	جُلُوْسٌ
чизғич	مِسْطَرَةٌ	1 соатдан сўнг	بَعْدَ سَاعَةٍ
нарсалар	أَشْيَاءٌ	дафтар	كُرْسِيَّةٌ (ات)
ўтирибди	جَالِسٌ (جَالِسَةٌ)	чикқди	خَرَجَ
касал	مَرِيضٌ (مَرِيضَةٌ)	дарров	فَوْرًا
бор; келган	حَاضِرٌ	йўқ	غَائِبٌ
табиб хузурида	عِنْدَ الطَّبِيبِ	қўнғироқ	جَرَسٌ
бироздан сўнг	بَعْدَ قَلِيلٍ	чалди	دَقَّ

55- машқ. Ҳадиси шарифларни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг.
Кейин уларни ёд олинг:

۱. الأمانة تجلب الرزق والخيانة تجلب الفقر.
۲. أحسن القصص هذا القرآن.

الدَّرْسُ الثَّانِي عَشَرَ

ЎН ИККИНЧИ ДАРС

ТУБ СИФАТ

Туб сифат уч ундошли ўтимсиз феълларнинг «I боб» шаклидан 20 дан ортиқ вазн (қолип)да ҳосил қилинади. Унинг учта:

1) оддий (бош); 2) орттирма; 3) қиёсий даражалари мавжуд. Сифатнинг энг кўп ишлатиладиган оддий даражалари қуйидагилардир:

яқин	قَرِيبٌ	сахий; саҳоватли	كَرِيمٌ	۱. فَعِيلٌ
нордон	حَامِضٌ	совуқ	بَارِدٌ	۲. فَاعِلٌ
осон	سَهْلٌ	қийин	صَعْبٌ	۳. فَعْلٌ
ширин	حَلْوٌ	қаттиқ	صَلْبٌ	۴. فُعْلٌ
буюк; улкан	جَلَلٌ	чиройли; яхши	حَسَنٌ	۵. فَعْلٌ
чарчаган	تَعِبٌ	хурсанд	فَرِحٌ	۶. فَعْلٌ
яхши	جَيِّدٌ	яхши	طَيِّبٌ	۷. فَعِيلٌ
жасур	جَسُورٌ	гайратли; рашкли	غَيُورٌ	۸. فَعُولٌ
оч қолган	جَوَّعَانٌ جَوَّعَى	дангаса	كَسَلَانٌ كَسَلَى	۹. فَعْلَانٌ (муан.) فَعْلَى
гаранг	أَطْرَشٌ طَرَشَاءُ	кўк; зангори	أَزْرَقٌ زَرْقَاءُ	۱۰. أَفْعَلٌ (муан.) فَعْلَاءُ

Субстантивация. Сифат эга, кесим ва гапнинг бошқа бўлаклари вазифасини бажариб келиши жараёнида субстантивация (отга айланиши) ҳодисасига учрайди. Масалан, سَلِيمٌ, سَلِيمَةٌ, جَمِيلَةٌ, عَاسٌ, صَبِيحٌ каби киши исмлари туб сифатларнинг, لَكْرَمٌ, لَكْرَمَةٌ каби атоқли отлар эса орттирма даража сифатларнинг отга айланиши натижасида ҳосил бўлган. Субстантивация ҳодисаси сифатдошлар билан ҳам рўй беради. Буни биз ўз пайти келганида тушунтириб ўтамиз.

Гапга сифат мослашган (сифатловчи) аниқловчи, эга ёки исмий кесим вазифасида келади.

56- машқ. Ушбу сифатларнинг муаннас ёки музаккар жинсини ҳосил қилинг, маъноларини луғатдан топиб ёзиб қўйинг:

جَمِيلٌ، حَسَنَةٌ، فَرِحَ، رَقِيقٌ، شَدِيدٌ، ضَعِيفَةٌ، قَوِيٌّ، حَمْرَاءُ، زَرْقَاءُ،
سَوْدَاءُ، أَخْضَرُ، أَصْفَرُ، مُمْتَعٌ، بَنَفْسَجِيٌّ، قَلْبَمَكَةٌ، وَسِخٌ، كَرِيمَةٌ.

НИСБИЙ СИФАТ

Нисбий сифат (النَّسَبُ) бирор кимсанинг бирор жойга (давлатга, миллатга) тегишлилигини ёки бирор нарсанинг нима нарсадан ясалганлиги каби нисбий белгиларни билдиради.

Нисбий сифат ясайдиган қўшимчаси музаккар жинс учун (ي-) ва муаннас жинс учун (يَّة) қўшимчаларидир:

китоб → китобга оид (китобий) كِتَابٌ ← كِتَابِيٌّ - كِتَابِيَّةٌ

Нисбий сифат қўшимчаси қўшилганда исмларда баъзи фонетик ўзгаришлар рўй беради:

1) Сўз «ё» билан тутаган бўлса, «ё» олиб ташланади:

савдо → тижорат تِجَارَةٌ ← تِجَارِيٌّ - تِجَارِيَّةٌ

мактабга оид → ўқув مَدْرَسَةٌ ← مَدْرَسِيٌّ - مَدْرَسِيَّةٌ

2) "а" ёки "ё" билан тутаган сўзда кўпинча алиф тушиб қолади, гоҳида у ҳарфига ўзгаради:

Оврупо → овруполик أُوْرُبَاٌ ← أُوْرُبِيٌّ - أُوْرُبِيَّةٌ

сахро → сахройи صَحْرَاءُ ← صَحْرَاوِيٌّ - صَحْرَاوِيَّةٌ

3) "и" билан тутаган сўзнинг алиф мақсураси ҳам га айланади:

маъно → маъноли مَعْنَى ← مَعْنَوِيٌّ

4) Икки ундошли отдан нисбий сифат ясалганда у орттирилади:

йил → йиллик سَنَةٌ ← سَنَوِيٌّ - سَنَوِيَّةٌ

ака → акалик; биродарлик أَخٌ ← أَخَوِيٌّ - أَخَوِيَّةٌ

5) Баъзи синиқ кўпликдаги отлардан ҳам нисбий сифат ясалади:

журналист **صُحْفِيٌّ** ← газета (кўпл. **صُحُفٌ**)
халқаро **دَوْلِيٌّ** ← давлат (кўпл. **دَوْلٌ**)

57- машқ. Ушбу сўзлардан ҳар шкала жинсга нисбий сифатлар ясанг, таржима қилинг:

الْكُؤَيْتُ، مَلَّةٌ، دَوْلَةٌ، عِلْمٌ، عَمَلٌ، اِقْتِصَادٌ، اجْتِمَاعٌ، ثَقَافَةٌ، اِسْلَامٌ،
وَطَنٌ، سِيَاَسَةٌ، دِرَاسَةٌ، دِيْنٌ، اَلْهِنْدُ، اَلْمَعْرَبُ، لُغَةٌ، نَحْوٌ.

СЎЗ БИРИКМАСИ

Сўзлар ҳар доим ёлғиз ўзи келавермайди. Бошқа тиллардаги каби араб тилида ҳам икки ёки ундан ортиқ сўз бир-бири билан боғланиб сўз бирикмаси тузиб келиши мумкин. Сўзлар бир-бири билан **мослашиб** ёки **бирикиб** боғланади.

Сўз **мослашиб** боғланган бирикмани **мослашган аниқловчи бирикмаси**, **бирикиб** боғланган бирикмани **эса изофа бирикмаси** (ёки қаратқичли аниқловчи ёки мослашмаган аниқловчи бирикмаси) деб аталади.

АНИҚЛОВЧИ

Аниқловчининг уч хили бор:

1. Мослашган аниқловчи – аниқланмиш сўзнинг белгисини билдирувчи сўз: **Ислом** университети – **اَلْجَامِعَةُ اَلْاِسْلَامِيَّةُ**
2. Мослашмаган аниқловчи – аниқланмиш сўзнинг унга қарашлилигини билдирувчи сўз: **кишининг** сўзи – **كَلَامُ الْمَرْءِ**
3. Изоҳловчи аниқловчи – аниқланмиш сўзни бошқа исм билан аниқлаб келувчи сўз: **Устоз** Аҳмад – **اَلْاُسْتَاذُ اَحْمَدُ**

СИФАТЛОВЧИ (МОСЛАШГАН) АНИҚЛОВЧИ

Сифатловчи аниқловчи (**النَّعْتُ**) вазифасида туб сифат, сифатдош, нисбий сифат, тартиб сон ва кўрсатиш олмошлари келади. Кўрсатиш олмошидан ташқари уларнинг барчаси аниқланмиш сўздан кейин келиб, у билан тўрт категорияда: жинс, сон, келишик ва ҳолатда мослашади:

бирикманинг таржимаси	аниқ ҳолатда	ноаниқ ҳолатда
янги уй...	الْبَيْتُ الْجَدِيدُ...	بَيْتٌ جَدِيدٌ
иккита тушунарли жумла...	الْجُمْلَتَانِ الْمَفْهُومَتَانِ...	جُمْلَتَانِ مَفْهُومَتَانِ
мисрлик мударрислар...	الْمُدَّرِّسُونَ الْمَصْرِيُّونَ...	مُدَّرِّسُونَ مَصْرِيُّونَ
биринчи дарс...	الدَّرْسُ الْأَوَّلُ...	دَرَسٌ أَوَّلٌ

Сифатловчи аниқловчининг аниқланмиш билан ҳолатда мослашиши мажбурий, акс ҳолда бу аниқловчи билан аниқланмишнинг мослашиши бўлмай, балки эга билан кесимнинг мослашиши, яъни гап бўлиб қолади:

жумланинг таржимаси	жумла	сўз бирикмаси
Масала ечимлагандир.	المَسْأَلَةُ مُعْلَقَةٌ.	المَسْأَلَةُ الْمُعْلَقَةُ ...
Иккита жумла тушунарли.	الجُمْلَتَانِ مَفْهُومَتَانِ.	الجُمْلَتَانِ الْمَفْهُومَتَانِ ...
Мударрислар мисрликдирлар.	الْمُدَّرِّسُونَ مَصْرِيُّونَ.	الْمُدَّرِّسُونَ الْمَصْرِيُّونَ ...
Дарс биринчидир.	الدَّرْسُ الْأَوَّلُ.	الدَّرْسُ الْأَوَّلُ ...

Сифатловчи аниқловчи вазифасида келган кўрсатиш олмоши эса аниқланмишдан олдин келиб, у билан жинс ва сонда, агар иккилик сонда бўлса келишиқда ҳам мослашади. Кўрсатиш олмошлари грамматик жиҳатдан аниқ ҳолатда бўлгани учун фақат аниқ ҳолатдаги аниқланмишга мослашган аниқловчи бўлиб келади:

таржимаси	муаннас жинс	таржимаси	музаккар жинс
Бу толиба...	هَذِهِ الطَّالِبَةُ...	Бу толиб...	هَذَا الطَّالِبُ...
Бу икки толиба...	هَاتَانِ الطَّالِبَتَانِ...	Бу икки талаба...	هَذَانِ الطَّالِبَانِ...
Бу олималар...	هَؤُلَاءِ الْعَالِمَاتُ...	Бу олимлар...	هَؤُلَاءِ الْعَالِمُونَ...

Агар бу бирикмадаги аниқланмишнинг "ال" ини олиб ташлаб, унинг аниқловчи билан мослашишини бузсак, гапга айланиб қолади:

жумланинг таржимаси	жумла	сўз бирикмаси
Бу талабадир.	هَذَا طَالِبٌ.	هَذَا الطَّالِبُ...

Бу иккови талабадилард.	هَذَا طَالِبَانِ.	هَذَا الطَّالِبَانِ...
Булар олимлардир.	هَؤُلَاءِ عَالَمُونَ.	هَؤُلَاءِ الْعَالَمُونَ...

Инсонларнинг касб-кори, унвони ва қариндошлик даражаларини ифодалаб келган отлар аниқ ҳолатда келади:

устоз Аҳмад الْأُسْتَاذُ أَحْمَدُ доктор Ашраф الدُّكْتُورُ أَشْرَفُ

58- машқ. 1. Сифатловчи аниқловчи бирикмаларни араб тилига таржима қилинг. 2. Баъзи бирикмаларни танлаб олиб гапга айлантиринг:

қадимги шаҳар; бу боғ; бу Комил; бу Зайнаб; бу(лар) олималар; анави кишилар; кенг кўча; тор хона; кичкина бозор; саккизинчи хона; грамматик машқ; чиройли ёзув; хунук ёзув; ғайратли бола; яшил ранг; ўзбек йигит(и); қисқа гап; тушунарли сўз; ҳафталик журнал; қизиқарли маъруза; бу икки чиройли қиз; икки янги қишлоқ; биринчи дарс; иккинчи муаллим; учинчи диалог; тўртинчи ҳафта; бешинчи даража; ўнинчи уй;

59- машқ. Қавсдаги нисбий сифатлардан мосини танланг. Унга "ال" артиклини нима учун қўйганингиз ёки қўймаганингизни тушунтириб беринг:

١) إِنَّ أُوْزْبِكِسْتَانَ دَوْلَةٌ (المستقلة-آسيوية-الآسيوية). ٢) إِنَّ مِصْرَ دَوْلَةٌ (إفريقية-الإفريقية-آسيوية). ٣) هَذَا الْمَتْحَفُ (التاريخي-تاريخي-التاريخية) قديم. ٤) هَذَا مَعْرُضٌ (صناعي - صناعية - الصناعي). ٥) النَّصْرُ (العربي-عربي-العربية) مَفْهُومٌ. ٦) هَذَا الرَّجُلُ (فرنسيان-الفرنسي-فرنسي). ٧) الْجُمْهُورِيَّةُ الْعَرَبِيَّةُ (سُورِيَّة-السُّورِيَّة-السُّورِيَّة) دَوْلَةٌ دِيمَقْرَاطِيَّةٌ؟ ٨) الْمَسْأَلَةُ الْفِلَسْطِينِيَّةُ (مُعَلَّقٌ - الْمُعَلَّقُ - مُعَلَّقَةٌ). ٩) فِي هَذِهِ الْمَجَلَّةِ مَقَالٌ (علمي-العلمي-العلمية)؟ ١٠) الْقَاعِدَةُ (النَّحْوِيَّة-النَّحْوِيَّة-نَحْوِيَّة) سَهْلَةٌ.

60- машқ. Жумлаларни ёзинг, ўқинг, таржима ва грамматик таҳлил қилинг:

هَذِهِ جَامِعَةٌ إِسْلَامِيَّةٌ. هَذِهِ الْأُسْتَاذَةُ عَالِمَةٌ. هَذَا الشَّابَّانُ - نَشِيطَانٌ. الْبَرْتَقَالُ اللَّذِيذُ ثَمِينٌ. الْحَدِيقَةُ الْقَدِيمَةُ جَمِيلَةٌ. الْبَابُ الْعَاشِرُ مَفْتُوحٌ. تِلْكَ الْقِصَّةُ

مُتَمَعَّةٌ. الْعُرْفَتَانِ الْكَبِيرَةُ وَالصَّغِيرَةُ مُفْلَتَانِ. تَلِكِ السَّيَّارَةُ بِاللَّوْنِ الْأَبْيَضِ. وَهَذِهِ بِاللَّوْنِ الْأَصْفَرِ. أَطْفُ اللَّهُ امْرَأَتُ نَشِيْطٍ. وَمُعَظَّمَةُ امْرَأَةٌ كَرِيْمَةٌ. ذَلِكَ الْكِتَابُ بِاللُّغَةِ الْإِنْجِلِيْزِيَّةِ. وَهُوَ رَاحِيصٌ.

المَوْضُوعُ الْأَخِيرُ صَعْبٌ. هَلِ اللَّوْنُ الْأَحْمَرُ جَمِيْلٌ؟ نَعَمْ، هُوَ جَمِيْلٌ. زَيْنَبُ تَلِكِ كَرِيْمَةٌ. وَهِيَ فَتَاةٌ مُؤَدَّبَةٌ. هُوَ رَجُلٌ غَيُورٌ. عَبَّاسٌ هَذَا كَسَلَانٌ. الدَّرْسُ الثَّانِي سَهْلٌ. هَذِهِ الْقَاعِدَةُ مَفْهُومَةٌ. الْحُمْلَةُ الْأُولَى قَصِيْرَةٌ. هَذَا الْخَطُّ رَدِيءٌ. الْمُحَادَثَةُ الْأَخِيْرَةُ مَفْهُومَةٌ. الْعُرْفَةُ السَّادِسَةُ هُنَا.

كلمات:

йўл	طَرِيْقٌ (كۈچۈك)	тиришқоқ	مُجْتَهَدٌ
(узун) диалог	حَوَارٌ = مُحَادَثَةٌ (طَوِيلَةٌ)	охирги	أَخِيرٌ (أَخِيْرَةٌ، مُيَانُ)
музей.	مَتْحَفٌ (مَتَّاحِفٌ، كۈچۈك)	одобли	مُؤَدَّبٌ
дўст	صَدِيْقٌ (أَصْدِقَاءُ، كۈچۈك)	(хунук) ёзув	خَطٌّ (رَدِيءٌ)
кўرғазма	مَعْرِضٌ (مَعَارِضٌ، كۈچۈك)	телефон	هَاتِفٌ = تَلِيْفُونٌ
арзон	رَاحِيصٌ	қиммат	تَمِيْنٌ

61- машқ. Жумлалардаги керакли жойга "ал" артиклини қўйинг:

- (1) هذا ... شارع ... جديد. (2) ... تمرين ... ثامن ... صعب. (3) هذا ... رجل ... رسام. (4) ... دفتر و ... كتاب ... قدم تحت ... منضدة. (5) ... نُصْرَةُ اللَّهِ ... ولد ... مؤدب. (6) أهذه ... امرأة ... مدبرة؟ (7) هذه ... قصّة ... قصيرة. (8) ... ساعة ... ذهبية في ... دكان. (9) ... أثور هذا ... كريم. (10) أ... فاطمة هذه ... عيبية؟ (11) هذا ... خط ... جميل. (12) هذا ... طريق ... صويل للعناية.

62- машқ. Arab tiliga tarjima qiling:

Ислам университети бу бинода. Булар ҳурматли олимларнинг. Сурияда. Фотима – мударриса. Устоз Маҳмуд – мисралик муҳаддиси. У

етгинчи хонада. Яманлик Маҳмуд — фаол йигит. У манави кутубхонада. Оқ папка анави жавонда. Бу машқ янги мавзу бўйича. Зайнаб одобли қиз. Бу йигит — одобли. Арабча журналда яхши ҳикоя бор. Янги майдон катта. Бу икки уй янги. Меҳмонлар стол атрофида. Анави эшик эрталабдан очиқ. Тилла соат меники. Холид амаки тарихчи. Анави эски телефон. Бу она — олийжаноб аёл. Бугун муаллима Зайнаб хурсанд. Анави дукон ёпиқдир. Салим бешинчи қаватда. Байрам ўнинчи кун(да).

63- машқ. Ушбу матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг.

عِنْدَ الطَّيِّبِ (الْقِسْمُ الْأَوَّلُ)

شَعَرَ يُوسُفُ بِالْأَلْمِ فِي بَطْنِهِ، فَذَهَبَ إِلَى الطَّيِّبِ، وَدَفَعَ أَجْرَ الْفَحْصِ
لِلْمَمْرُؤَةِ وَجَلَسَ، جَاءَ دَوْرُهُ، فَدَخَلَ حُجْرَةَ الْفَحْصِ:

طَيِّبٌ: مَاذَا عِنْدَكَ؟
يُوسُفُ: عِنْدِي أَلْمٌ فِي بَطْنِي.

طَيِّبٌ: هَلْ عِنْدَكَ صُدَاعٌ؟
يُوسُفُ: لَا.

طَيِّبٌ: هَلْ عِنْدَكَ قَيْءٌ؟
يُوسُفُ: لَا.

طَيِّبٌ: هَلْ عِنْدَكَ إِسْهَالٌ؟
يُوسُفُ: نَعَمْ، قَلِيلٌ.

طَيِّبٌ: ضَعْ مِقْيَاسَ الْحَرَارَةِ فِي فَمِكَ. (يُوسُفُ يَضَعُ مِقْيَاسَ الْحَرَارَةِ فِي فَمِهِ.)

طَيِّبٌ: أَكْشَفَ صَدْرَكَ مِنْ فَضْلِكَ.

(يُوسُفُ يَكْشِفُ صَدْرَهُ. الطَّيِّبُ يَفْحَصُ صَدْرَهُ وَظَهَرَهُ بِالسَّمَاعَةِ.)

طَيِّبٌ: صَدْرُكَ سَلِيمٌ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ.

يُوسُفُ: مَاذَا عِنْدِي؟

طَيِّبٌ: عِنْدَكَ حُمَّى خَفِيفَةٌ، وَوَصْفَةُ الْعِلَاجِ: سَرَابٌ وَأَقْرَاصٌ وَحُخْنٌ.

يُوسُفُ: شُكْرًا.
طَيِّبٌ: ارْجِعْ بَعْدَ أُسْبُوعٍ!

كَلِمَات:

97-дан

98-дан

99-дан

100-дан

101-дан

102-дан

103-дан

104-дан

унинг навбати	دَوْرَةٌ	ҳамшира	مُمرِضَةٌ
бош оғриқ	صُدَاعٌ	сизда нима?	مَاذَا عِنْدَكَ
ич кетиш	إِسْتِهَالٌ	қусиш	قَيْءٌ
қўй! (қўяди)	ضَعُ (يَضَعُ)	термометр	مِقْيَاسُ الْحَرَارَةِ
текширмақ	فَحَصَ (ي)	кўксингни оч!	اَكْشِفْ صَدْرَكَ
енгил шамоллаш	حُمَى خَفِيفَةٌ	фонендоскоп	سَمَاعَةٌ
сироп	سَرَابٌ	даволаш рецепти	وَوَصْفَةُ الْعِلَاجِ
игна санчиш (укол)	حُقْنَةٌ (حُقْنَ)	таблетка	فُرْصٌ (أَفْرَاصٌ)

64- машқ. Ҳадиси шарифларни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Кейин уни ёд олинг:

1. الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ.
2. السَّمَاحُ رِبَاحٌ.
3. الدُّنْيَا سَاعَةٌ فَاجْعَلْهَا طَاعَةً (уни қилгин) طَاعَةً.

МУСТАҚИЛ БАЖАРИШ УЧУН ТЕСТЛАР

4. كَسْلَانٌ ، أَطْرَشٌ ، طَيْبٌ ، فَرِحٌ сифатларининг муаннас жинсини ясанг:

- А) كَسْلَانَةٌ ، طَرِشَاءٌ ، طَيْبَةٌ ، فَرِحَةٌ Б) كَسْلَانٌ ، طَرِشَاءٌ ، طَيْبَةٌ ، فَرِحَةٌ
 В) كَسْلَانِيَّةٌ ، أَطْرَشَةٌ ، أَطْيَبٌ ، فَرِحَةٌ Г) كَسْلَانٌ ، طَرِشَاوَةٌ ، طَيْبَةٌ ، فَرِحَةٌ

5. جَيِّدَةٌ ، زُرْقَاءٌ ، بَعْبَةٌ ، عَوْرَاءٌ сифатларининг музаккар жинсини ясанг:

- А) جَيِّدٌ ، زُرْقَوٌ ، بَعْبِنٌ ، عَوْرٌ Б) جَيِّدٌ ، زُرْقٌ ، بَعْبَةٌ ، أَعْوَرٌ
 В) جَيِّدٌ ، أَرْزُقٌ ، بَعْبٌ ، أَعْوَرٌ Г) جَيِّدًا ، زُرْقٌ ، بَعْبٌ ، عَوْرٌ

ЎН УЧИНЧИ ДАРС الدَّرْسُ الثَّلَاثُ عَشَرَ

СЎРОҚ ГАПЛАР

Сўзловчининг номаълум нарса ёки ҳодисани билиш мақсадида савол билан қилган муурожаатини ифодаловчи гапларга сўроқ гаплар дейилади. Бундай гап сўроқ сўзи билан бошланади:

Машина каерда?

أَيْنَ السَّيَّارَةِ؟

Китоб қизиқарлими?

هَلِ الْكِتَابُ مُمْتَعٌ؟

Оғзаки нутқда сўроқ савол оҳанги билан ҳам ифодаланади.

Ёздингми? كَيْتَبٌ؟ Китоб қизиқарлими? الْكِتَابُ مُمْتَعٌ؟

Уч ҳил сўроқ гап бор: умумий сўроқ гап, махсус сўроқ гап ва альтернатив сўроқ гаплар.

I. Умумий сўроқ гаплар. " А - ...ми?" ёки " ҳал - ...ми?" умумий сўроқ юкламалари воситасида ифодаланади (бир ҳарфдан иборат бўлган юкламалар сўзларга қўшилиб ёзилади).

У мударрисми?

أَهُوَ مُدَرِّسٌ؟

هَلْ هُوَ مُدَرِّسٌ؟

Бу қаламми?

أَهَذَا قَلَمٌ؟

هَلْ هَذَا قَلَمٌ؟

II. Махсус сўроқ гаплар. Бундай гаплар ушбу сўроқ сўзлари билан ифодаланади:

Оқил (*одам*) ҳақида сўраш учун: **ким?** - **"مَنْ؟"**

Мақолани ким ёзди?

مَنْ كَتَبَ الْمَقَالَ؟

Дарсда ким йўқ?

مَنْ غَائِبٌ فِي الدَّرْسِ؟

Ғайри оқил (*одамдан бошқа*) ҳақида сўраш учун: нима? - **"مَا؟"**

Машинанинг ранги қандай? (нима?)

مَا لَوْنُ السَّيَّارَةِ؟

Руҳшунослик қандай фан?

مَا عِلْمُ النَّفْسِ؟

Замон ҳақида сўраш учун:

"متى؟" - қачон?

Дарсни қачон ўқидинг?

متى قرأت الدرس؟

Ёзги таътил қачон?

مَتَى الْعُطْلَةُ الصَّيْفِيَّةُ؟

Макон ҳақида сўраш учун:

қаерда? – "أَيْنَ؟"

Уйингиз қаерда жойлашган?

أَيْنَ يَقَعُ بَيْتُكُمْ؟

Сурайё қаердан (келган)?

مِنْ أَيْنَ تَرِيَا؟

Ҳолат ҳақида сўраш учун:

қандай? – "كَيْفَ؟"

Калайсан?

كَيْفَ حَالُكَ؟

Эртага об-ҳаво қандай?

كَيْفَ الطَّقْسُ غَدًا؟

Бу сўроқ олмошларининг олдига турли олд кўмакчилар қўйилиб, янги маънодаги сўроқ олмошлари ҳосил қилинишини биз "أَيْنَ؟" сўроқ олмоши мисолида кўрдик. Ушбу усул билан бошқа сўроқ олмошларидан ҳам янги сўроқ сўзлари яшаш мумкин:

нима учун?

لِ + مَا = لِمَ؟

кимдан?

مِنْ + مَنْ = مِمَّنْ؟

нима ҳақида?

عَنْ + مَا = عَمَّ؟

нима учун?

لِ + مَاذَا = لِمَاذَا؟

нимадан?

مِنْ + مَا = مِمَّ؟

кимники? кимга?

لِ + مَنْ = لِمَنْ؟

кимда бор?

أَيُّ (أَيُّهُ) – қайси? сўроқ олмоши билан

ҳамма нарса ҳақида сўраш мумкин. У гаптаги вазифасига қараб уч келишиқдан бирида келади. Ундан кейин келаётган сўз қаратқич келишигида ва бирлик сонда бўлса ноаниқ ҳолатда келади:

Айи дрс сعب? أَيُّ دَرْسٍ صَعْبٌ؟

Кўплик ёки иккилик сонда бўлса аниқ ҳолатда келади:

Кайси йул афзал?

أَيُّ الطَّرِيقَيْنِ أَفْضَلُ؟

(Икки йулнинг қайсиниси афзал?)

Кайси талаба қолоқ?

أَيُّ الطُّلَّابِ رَاسِبٌ؟

(Талабаларнинг қайсиси қолоқ?)

III. **Альтернатив сўроқ гаплари.** Бундай гаплар икки ёки ундан ортиқ нарсадан бирини танлаш ёки аниқлаш ёки тақлиф этиш маъносига сўроқ гаплардир. Бундай гапнинг бошига **هل** ёки **أ** умумий сўроқ юкламаларидан бири қўйилади, икки нарсанинг орасига эса **أم** – «ёки» юкламаси қўйилади. Масалан:

Сен шоирми ёки ёзувчими? **أَأَنْتَ شَاعِرٌ أَمْ كَاتِبٌ؟**

Тайёрада қайтдингми ёки кемада(ми)? **أَبِالطَّائِرَةِ رَجَعْتَ أَمْ بِالْبَحْرِ؟**

65- **машқ.** Жумлаларни ёзинг, ўқинг, таржима ва грамматик таҳлил қилинг.

مَنْ أَنْتَ؟ أَنَا طَالِبٌ فِي الْجَامِعَةِ. أَيْنَ أَشْرَفُ؟ هُوَ فِي فِرْنَسَا. عَمَّ هَذَا الْمَقَالُ؟
 هَذَا الْمَقَالُ عَنِ لَيْبَا. هَلِ اللُّغَةُ الْعَرَبِيَّةُ صَعْبَةٌ أَمْ سَهْلَةٌ؟ هِيَ لُغَةٌ صَعْبَةٌ. عَمَّنْ هَذَا الْمَقَالُ؟ هَذَا الْمَقَالُ عَنِ الدُّكْتُورِ سَلْمَانَ. هَلْ فِي الْإِمْتِحَانِ الْأَسْتَاذُ عِزَّةُ اللَّهِ أَمْ لَا؟ هُوَ فِي الْبَيْتِ. هَلِ الدَّرْسُ مَفْهُومٌ أَمْ لَا؟ هَذَا الدَّرْسُ مَفْهُومٌ. أَيْنَ الْبَيْتِ، هَذَا هُوَ أَمْ لَا؟ الْبَيْتُ هُنَاكَ. مَنِ الْأَسْتَاذَةُ فِي هَذِهِ الْحِصَّةِ؟ تِلْكَ الْمَرْأَةُ الْأَسْتَاذَةُ. لِمَا أَنْتَ عَيُوسٌ؟ لَا، أَنَا بِشَوْشٌ. آيَةُ نَافِذَةٌ مَفْتُوحَةٌ؟ لِمَنْ هَذِهِ الْجَرِيدَةُ؟ هَذِهِ الْجَرِيدَةُ لِزَيْدٍ. لِمَنْ هَذِهِ السَّيَّارَةُ؟ هَذِهِ السَّيَّارَةُ لِزَيْدٍ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ الصَّيْدَلِيَّةُ. هَلِ هَذِهِ الصَّيْدَلِيَّةُ قَدِيمَةٌ أَمْ جَدِيدَةٌ؟ هِيَ جَدِيدَةٌ. كَيْفَ أَنْتَمَا، يَا رَحْمَةَ اللَّهِ وَيَا خَيْرَ اللَّهِ؟ بِخَيْرٍ، الْحَمْدُ لِلَّهِ. أَيُّ الْوَالِدَيْنِ أَحْمَدُ؟ آيَةُ الْبُنَيْنِ مَرِيْمٌ؟ لِمَ أَنْتَ حَزِينٌ؟ آيَةُ الْحَجْرَتَيْنِ مَفْتُوحَةٌ؟

كلمات:

давлат; юрт	بَلَدٌ (بُلْدَانٌ)	тушунарли; тушуунча	مَفْهُومٌ (مَفَاهِيمٌ)
дераза	نَافِذَةٌ (نَوَافِذُ)	курси	كُرْسِيٌّ (كُرَاسِيٌّ)
кулиб турган	بَشُوشٌ (بُشٌّ)	дарс; сабоқ	حِصَّةٌ (حِصَصٌ)
пул	نَقْدٌ (نُقُودٌ)	қолоқ	رَاسِبٌ
очиқ	مَفْتُوحٌ	сенда бор	لَدَيْكَ

хона	(حُجْرَةٌ) (ئات)	ёпиқ	مُقَفَّلٌ
қитъа	(قَارَةٌ) (ئات)	хўмрайган	عَبُوسٌ (عُبْسٌ)
машина	(سَيَّارَةٌ) (ئات)	ғамгин	حَزِينٌ

66- машқ. Қавс ичигаги сўроқ сўзлардан мосини танлаб жумлаларни ёзинг:

- ١) (مَا-أَيُّ-مَتَى) هَذَا؟ ٢) (مَا- هَلْ- أَيْنَ) جمهورية مصر العربية في القارة الآسيوية؟ ٣) (مَنْ-أ-كَيْفَ) الصحة (مَنْ-كَيْفَ-هَلْ) الحال يا نادر؟ ٤) (أهو طالب (أَمْ-أَوْ-أَمْأ) مدرس؟ ٥) (مَاذَا-لِمَاذَا-هَلْ) ذلك الرجل بشوش؟ ٦) (مَتَى-أَيْنَ-أَيَّة) الخزانة المحلّة؟

67- машқ. Ушбу жумлаларни араб тилига қилинг:

Бу нима? Бу—арабча-ўзбекча лугат. Форсча матн қийинми? Йўқ, у осон. Бу машқларнинг қайсиниси қийин? Улар қайси университетдан? Бешинчи гуруҳ имтиҳондами? Анави уйда устоз Аҳмад борми? Бу мақола тушунарлими? Сурия Араб Республикаси Осиё қитъасидами ёки Африка қитъасидами? Туркия Осиё давлатими ёки Европа давлатими? Қандай об-ҳаво бугун? Осмонда булут борми? Қуёш булутлар орасидами? Бу ранг қизилми ёки бинафшами? Бу узун (бўйли) йигитлар ким(лар)? Қайси кутубхонага, Комил амаки? Бу матн янги мавзу бўйичами? Устоз Камол, қачон Тошкентга? Бу ўша меҳмонхонами, устога Насиба? Бу чиройли уй кимники, Раҳима? Кимники бу машина? Нега эппик очиқ? Нега икки дераза ёпиқ?

ФЕЪЛ

Араб лексикасининг аксарият сўзлари феъл сўз туркумидан ҳосил қилинган. Феъл уч ёки тўрт ундошдан ташкил топган бўлади.

Уч ундошли феълларнинг 15 боби—шакли ва тўрт ундошли феълларнинг 4 та боби бор. Ҳар бир феъл бобинини аниқ ёки мажҳул нисбатдаги ўз маънолари бўлади.

Ҳар қайси феъл бобининг ўтган ва ҳозирги-келаси замон шакли мавжуд. Ўзагининг тузилиши жиҳатидан феъллар икки катта гуруҳга бўлинган: солим (иллатсиз) ва иллатли феъллар.

1) Солим феъллар қаторига ўзагида **وَي** иллатли ундошлари бўлмаган, ҳамзали ва иккиланган феъллар киради.

2) иллатли феълларга эса ўзаги таркибида мазкур иллатли ундошлар бўлган феъллар киради.

ЎТГАН ЗАМОН ФЕЪЛИ

Араб тилида феълнинг иккита: ўтган ва ҳозирги-келаси замон шакли бор.

Ўтган замон феъли (**الفعل الماضي**) нутқ пайтигача содир бўлган иш-ҳаракат ёки ҳолатни ифодалайди. Унинг III шахс, бирлик сон музаккар жинсдаги кўриниши шахс-сон қўшимчаларидан холи бўлган бошланғич шакли ҳисобланади. Луғатларда унинг шу шакли инфинитив шакл сифатида берилади:

ёзмоқ (аслида: У ёзди.) – (y) **كَتَبَ**

ўқимоқ (аслида: У ўқиди.) – (a) **قَرَأَ**

Шахс-сон қўшимчалари феълнинг фақат ортига қўшилиб келади.

Ўтган замон феълнинг шахс-сон қўшимчалари жағвали:

(Эслатма: ҳар бир чизиқ битта ўзак ундошни ифодалайди)

кўплик	иккилик	бирлик	шахс, сон, жинс
نَا	---	تُ	музаккар I ш. муаннас
نُمْ	نُمَا	تَ	музаккар II ш. муаннас
نُنَّ	نُمَا	تَ	музаккар III ш. муаннас
وا	ا	инфинитив	музаккар III ш. муаннас
نَ	نَا	تَ	

Феълни ўтган замонда туслаш жағвали:

кўплик	иккилик	бирлик	шахс, жинс
(биз) كَبْنَا ёздик	-----	(мен) كَبْتُ ёздим	музаккар I ш. муаннас
كَبْنُمُ (сиз) ёздингиз	كَبْنُمَا иккинги ёздингиз	كَبْتُ (сен) ёздинг	музаккар II ш.
كَبْنُنَّ	كَبْنُمَا	كَبْتُ	муаннас
كَبُوا (улар) ёздилар	كَبَا иккиси ёзишди	كَبَ (у) ёзди	музаккар III ш.
كَبْنِ	كَبْنَا	كَبْتُ	муаннас

Эслатма: Ўтган замон феълнинг қўплик III шахс, музаккар жинси кўринишининг охирига ўқилмайдиган алиф (ا) қўшиб қўйилади.

Феълни ўтган замонда туслаш учун унинг бошланғич кўриниши охирига ушбу шахс-сон қўшимчалари қўшилади. Бундай феълни эгаси яшириниб келган содда йиғиқ гап деб тушуниш лозим:

(У) ёзди. كَتَبَ. (Мен) ёздим. كَتَبْتُ.
(Улар) ёздилар كَتَبُوا. (Биз) ёздик. كَتَبْنَا.

Феълнинг иккинчи ўзак ҳарфи уч ҳаракатдан бири билан ҳаракатланган, яъни فَعْلَ ёки فَعِلَ қолипларидан бирида бўлади:

فَعْلَ — دَرَسَ , كَتَبَ ; فَعِلَ — قَدِمَ , شَرِبَ ; فَعُلَ — كَبِرَ , جَمَلَ

Ўтган замон феълнинг инкор маъноси مَا инкор юкламаси ёрдамида ифодаланади:

У ёзмади. هُوَ مَا كَتَبَ.

Сен овқат емадинг. أَنْتَ مَا أَكَلْتَ الطَّعَامَ.

Ўтган замон феъли умумий сўроқ юкламаси билан келганда одатда أ сўроқ юкламаси ишлатилади. У яқин муддатга ишора қилади. هَلْ юкламаси билан келганда эса у узоқ келажакка ишора қилади. Агар ўтган замон феъли оддида «алақачон— قَدْ» юкламаси келса, тугалланган иш-ҳаракатни ифодалайди. Маънони кучайтириш учун бу юклама ت тасдиқ юкламасига қўшилиб келиши ҳам мумкин:

У (овқатини) еб бўлди. هُوَ قَدْ أَكَلَ. ← У (овқатини) еди. هُوَ أَكَلَ.

ЎТИМЛИ ВА ЎТИМСИЗ ФЕЪЛЛАР

Ўтимли феъл فَعْلٌ مُتَعَدٌّ ва ўтимсиз феъл فَعْلٌ لَازِمٌ деб аталади. Ўтимли феъл томонидан бошқарилиб келаётган сўз тушум келишигида келади.

Салимни (кимни?) танидим. عَرَفْتُ سَلِيمًا.

Дарсни (нимани?) тушундим. فَهِمْتُ الدَّرْسَ.

Таржима қилинганда бу сўз ҳар доим ҳам «кимни», «нимани» сўроқларига жавоб бўлавермайди. Масалан, سَأَلَ — сўрамоқ, تَخَلَّ— кирмоқ, رَكِبَ— мишмоқ, حَضَرَ— хозир бўлмоқ каби феъллар ўтимли ва

улар ўзлари бошқариб келаётган сўзни тушум келишигида келишини талаб қилади. Бундай феълларни орттирилган тажриба ёки кўникма асосида билиб – ёдлаб олинади. Араб тилида бундай феъллар жуда кўп:

Устоздан (кимдан?) сўрадим.

سَأَلْتُ الْأَسْتَاذَ.

Трамвайга (нимага?) миндим.

رَكِبْتُ التَّرَامَ.

Бундан ташқари битта феълнинг ўзи ифодалаб келётган маъносига қараб гоҳида ўтимли, гоҳида эса ўтимсиз бўлиб келади:

Уйга кирди.

دَخَلَ الْبَيْتَ.

Ислом (дини)га кирди.

دَخَلَ فِي الْإِسْلَامِ.

Ўтимсиз феъл томонидан бошқарилиб келаётган сўз эса бирорта одд кўмакчи билан келади:

Курсига (нимага?) ўтирди.

جَلَسَ عَلَى الْكُرْسِيِّ.

Ўволига (нимага?) чиқдим.

خَرَجْتُ إِلَى الْفَنَاءِ.

68- машқ. Феълларни ўтган замонда кишилик олошлари билан бирга тусланг. Бўлишсиз (инкор) шаклларини ҳосил қилинг. Ўтимли ва ўтимсиз феълларни аниқланг

«бормоқ - (а) ذَهَبَ , ишламоқ - (а) عَمِلَ , яшамоқ - (у) سَكَنَ

« келмоқ-(а) قَدِمَ , оломоқ-(у) أَخَذَ , қайтмоқ - (и) رَجَعَ , билмоқ -(а) عَلِمَ

« туғилмоқ(мажҳул) – (а) وُلِدَ , тушунмоқ -(а) فَهِمَ , чиқмоқ -(у) خَرَجَ

69- машқ. Ушбу матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг.

عِنْدَ الطَّيِّبِ (الْقِسْمُ الثَّانِي)

رَجَعَ يُوسُفُ بَعْدَ أُسْبُوعٍ وَدَخَلَ عِنْدَ الطَّيِّبِ وَقَالَ لَهُ: أَنَا الْآنَ أَحْسَنُ

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ. فَحَصَّ الطَّيِّبُ رَأْسَ يُوسُفَ وَرَقَبَتَهُ وَعَيْنَهُ الْيُمْنَى وَعَيْنَهُ الْيُسْرَى وَأَنْفَهُ وَأُذُنَهُ الْيُمْنَى وَأُذُنَهُ الْيُسْرَى وَبَدَّهُ وَقَالَ:

-افْتَحْ فَمَكَ! (يُوسُفُ يَفْتَحُ فَمَهُ)

فَحَصَّ الطَّيِّبُ فَمَ يُوسُفَ وَأَسْتَانَهُ وَحَلَفَهُ وَقَالَ لَهُ:

- اخْلَعْ مَلَابِسَكَ! (يَخْلَعُ يُوسُفُ مَلَابِسَهُ). فَحَصَّ الطَّيِّبُ صَدْرَ يُوسُفَ وَظَهْرَهُ وَبَطْنَهُ وَرُكْبَتَهُ الْيُمْنَى وَرُكْبَتَهُ الْيُسْرَى وَقَدَمَهُ الْيُمْنَى وَقَدَمَهُ الْيُسْرَى وَقَالَ لَهُ:
- اِرْفَعْ ذِرَاعَكَ! (يَرْفَعُ يُوسُفُ ذِرَاعَهُ). قَاسَ الطَّيِّبُ ضَعَطَ الدَّمِ وَقَالَ:
- الْبَسْ مَلَابِسَكَ: الْآنَ أَنْتَ بِخَيْرٍ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ. شَكَرَ يُوسُفُ وَخَرَجَ مِنْ عِنْدِ الطَّيِّبِ.

كلمات:

бўйин	رَقَبَةٌ	яхшироқ	أَحْسَنُ
чап кўзи	عَيْنُهُ الْيُسْرَى	ўнг кўзи	عَيْنُهُ الْيُمْنَى
қулоқ	أُذُنٌ	бурун	أَنْفٌ
тиш	سِنَّ (أَسْنَانٌ)	оғзингни оч	اِفْتَحْ فَمَكَ
кийимларингни еч!	اخْلَعْ مَلَابِسَكَ	ҳалқум	حَلَقْ
кўкрак; кўкс	صَدْرٌ (صُدُورٌ)	ечмоқ	عَلِّعَ (a)
қорин	بَطْنٌ	бел	ظَهْرٌ (ظُهُورٌ)
оёқ (туўпиқдан пасти)	قَدَمٌ (أَقْدَامٌ)	тизза	رُكْبَةٌ
қўл; тирсак	ذِرَاعٌ	кўтар!	ارْفَعْ
қон босими	ضَعَطُ الدَّمِ	кўтармоқ	رَفَعَ (a)
кийим	مَلْبَسٌ (مَلَابِسٌ)	кий!	الْبَسْ
табиб хузуридан	مِنْ عِنْدِ الطَّيِّبِ	раҳмат айтмоқ	شَكَرَ (y)
чап	أَيْسَرُ (يُسْرَى. مُيْنَى)	ўнг	أَيْمَنُ (يُمْنَى. مُيْنَى)

70- машқ. Ҳагиси шарифларни ёзинг, ўқинг ва ёд олинг:

١. التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ.

٢. الْحَمَّالُ فِي الرَّجُلِ اللِّسَانُ.

ЎН ТЎРТИНЧИ ДАРС الدَّرْسُ الرَّابِعُ عَشَرَ

ФЕЪЛИЙ ГАП

Кесими феъл билан ифодаланган гапга феълий гап дейилади. Феълий гапнинг бошида феъл-кесим (الفعل) бирлик сонда ва унинг кетидан эга – (القاعِل) бош келишиқда келади. Феъл-кесим эга билан фақат жинсда мослашади. Эга аниқ ёки ноаниқ ҳолатда, бирлик ёки иккилик ёки кўплик сонда бўлиши мумкин:

Жумланинг таржимаси	эга – فاعِل	феъл-кесим – فِعْل
Талаба кетди	الطَّالِبُ.	ذَهَبَ
Икки талаба <u>кетди</u>	الطَّالِبَانِ.	ذَهَبَا
Талабалар <u>кетдилар</u> .	الطُّلَّابِ.	ذَهَبُوا
Толиба <u>кетди</u> .	الطَّالِبَةُ.	ذَهَبَتْ
Икки толиба <u>кетди</u> .	الطَّالِبَاتِ.	ذَهَبَتَا
Толибалар <u>кетдилар</u> .	الطَّالِبَاتِ.	ذَهَبْنَ

Агар феъл-кесим шахс ёки унинг касбини ифодалаб келган эгадан кейин келса, у эга билан тўлиқ: жинс ва сонда мослашади:

Талаба кетди ва қайтди.

ذَهَبَ الطَّالِبُ وَرَجَعَ.

Икки талаба кетишди ва қайтишди.

ذَهَبَا الطَّالِبَانِ وَرَجَعَا.

Талабалар кетдилар ва қайтдилар.

ذَهَبُوا الطُّلَّابُ وَرَجَعُوا.

Толиба кетди ва қайтди.

(муан.) ذَهَبَتْ الطَّالِبَةُ وَرَجَعَتْ.

Икки толиба кетишди ва қайтишди.

(муан.) ذَهَبَتَا الطَّالِبَاتِ وَرَجَعَتَا.

Толибалар кетдилар ва қайтдилар.

(муан.) ذَهَبْنَ الطَّالِبَاتِ وَرَجَعْنَ.

Агар феъл-кесим шахсни билдирадиган икки хил жинсдаги эгадан кейин келса, у музаккар жинсда бўлади:

Талаба ва толиба кетишди. الطَّالِبُ وَالطَّالِبَةُ ذَهَبَا.

Толиба ва талаба кетишди. الطَّالِبَةُ وَالطَّالِبُ ذَهَبَا.

Аввал келаётган бўлса, ўзига яқин турган сўзнинг жинсида бўлади:

Талаба ва толиба кетишди. ذَهَبَتِ الطَّالِبَةُ وَالطَّالِبُ.

Талаба ва толиба кетишди. ذَهَبَ الطَّالِبُ وَالطَّالِبَةُ.

71- машқ. Ушбу сўзлар иштирокида от ва феъллардан маъноси мос келувчи эга ва кесимлар топиб жумлалар тузиб кўринг:

الْفَاكِهِةُ، الْمُدْرَسَةُ، الْمَوْضُوعُ، اللَّبَّاسَ الْجَدِيدَ، الْقُرْآنَ.

72- машқ. Ушбу феълий гапларни араб тилига ўтиринг (жумлалар арабча тартибда):

Тушунмадим янги мавзунни. Яшадик бир кичкина шаҳарда. Етиб келди (лар) суриялик мударрислар университетга. Танидингми Зайд тоғани? Ҳа, танидим. У келди уйга. Сўрадик устоза Маҳфузадан бу икки жумла ҳақида. Ўқи(ш)мади талаба Анвар ва талаба Маҳмуд бу матнни. Пишдимиз олма ва ўрик боғда? Алақачон пишиб бўлди. Ёзишди Нозима ва Музаффар инглизча машқни ва ёд олишди янги сўзларни. Чиқ(иш)ди Салима ва Нозима охирги дарсдан. У емади (муан.) ширин таомни ва ичмади сутли қаҳвани.

73- машқ. Жумлаларни ёзинг, ўқинг, таржима ва грамматик таҳлил қилинг.

وُلِدْتُ فِي طَشْقَنْدَ. هَلْ دَخَلْتُ الْجَامِعَةَ الْإِسْلَامِيَّةَ؟ نَعَمْ! دَرَسَ الطَّالِبُ مُظْفَرُ
اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ. قَرَأْتُ هَذَا الْكِتَابَ. مَا فَهِمْنَا الدَّرْسَ الْعَاشِرَ. مَا رَجَعَ عَمْرُو وَكَلِيٌّ إِلَى الْبَيْتِ
فَدَهَبَا إِلَى السُّوقِ الْجَدِيدَةِ. فَهَيْمَتْ جَمِيلَةٌ وَمَرْضَى الْمَوْضُوعِ التَّاسِعِ. مَا أَكَلَ سَيْفُ اللَّهِ
هَذَا الطَّعَامَ. قَدْ حَفِظَ الْأَوْلَادُ الْكَلِمَاتَ. أَسَكَنْتَ كَمَا لَمْ فِي تِلْكَ الْمَدِينَةِ؟ لَا، هِيَ سَكَنْتُ
فِي الْمَدِينَةِ الْأُخْرَى. أَخَذْتُ الْكُتُبَ. يَا عَمْرُ وَيَا سَعَادُ، هَلْ كَتَبْتُمَا الْوُظَيْفَةَ الْيَوْمِيَّةَ؟ نَعَمْ،
كَانَا نَحْنُ بَيْنَ الشَّيْءِ بِالْحَلِيبِ. هَلْ هُمَا رَجَعْتَا؟ لَا، مَا رَجَعْنَا. قَدْ وَصَلْنَا إِلَى الْبَيْتِ.
هَلْ عَرَفْتَ الْمَدْرَسَةَ فَاطِمَةَ؟ نَعَمْ. قَدِمَ مُحَمَّدٌ وَيَجِي إِلَى الْمَنْزِلِ وَمَا دَخَلَ.

КЛМАТ:

етиб келмоқ	(и) وَصَلَ	келди	(муан. جَاءَ) جَاءَتْ
ичмоқ	(а) شَرِبَ	факультет	كَلِمَةٌ (سَاتُ)
бозор	سُوقٌ (أَسْوَاقُ)	эй! хой!	يَا!
вазифа	وَطِيفَةٌ (وَوَطَائِفُ)	тил	لُغَةٌ (لُغَاتُ)
гурух	مَجْمُوعَةٌ (سَاتُ)	боғ	حَدِيقَةٌ (حَدَائِقُ)

ТЎЛДИРУВЧИ

Феъл-кесим ёки от-кесим томонидан бошқарилаётган ва иш-ҳаракат йўналган объект (яъни шахс ёки предмет)ни ифодалаган гап бўлагига *тўлдирувчи* дейилади. Тўлдирувчи кесим ифодалаган иш-ҳаракатни мазмунан тўлдириб келади.

Ўтими ёки ўтимсиз феъл томонидан бошқарилаётганига қараб эса тўлдирувчи *воситасиз* ёки *воситали* бўлади.

Ўтими феъл томонидан бошқарилаётган воситасиз тўлдирувчи одатда феъл-кесим ва эгадан кейин тушум келишигида келади. Ўзбек тилига таржима қилинганда у ҳар доим ҳам «кимни», «нимани» сўроқларига жавоб бўлавермайди. Мисоллар:

Зайнаб китобни олди. أَخَذَتْ زَيْنَبُ الْكِتَابَ.

Зайнаб мударрисдан сўради. سَأَلَتْ زَيْنَبُ الْمُدْرِسَ.

Одатда, тўлдирувчи иштирок этган феълий гаплардаги бўлакларнинг тартиби қуйидагича бўлади:

жумланинг таржимаси	مفعول тўлдирувчи	فاعل эга	فعل феъл-кесим
Мударрис иккита масъалани тушунтирди.	مَسْأَلَتَيْنِ	الْمُدْرِسِ	شَرَحَ

Агар воситасиз тўлдирувчини эъқратиб, таъкиллаб кўрсатиш зарурати бўлса, у эгадан олдин қўйилади:

Тушунтирди мана бу масъалани. شَرَحَ الْمُدْرِسُ زَيْنَبَ الْمَسْأَلَتَيْنِ.

Воситали тўлдирувчи ҳақ тирорте қўйилган бўлганда зарурати ич келишигида келади (бу ҳолга део элд қумакчини тушуниш лозим).

Аёл зоҳида сўзсиз ишлади.

نظرت إلى ذاتي بلا كلام.

Маҳмуд ручка билан ёзаяпти.

مَحْمُودٌ كَاتِبٌ بِالْقَلَمِ.

Гапда икки хил тўлдирувчи бирга келса, аввал воситасиз тўлдирувчи қўйилади:

Журнални ўқитувчидан олдим. أَخَذْتُ الْمَجَلَّةَ مِنَ الْمُعَلِّمِ.

Ўтимсиз феълга «эргашиб» келадиган туб кўмакчилар феълнинг маъноларини тубдан ўзгартириб юборади. Шунинг учун феълнинг маъноларини ёд олганда у қайси кўмакчи билан келганда қандай маънони англатишига алоҳида диққат қилиш зарур:

олиб келди	.. جَاءَ بِـ ..	келди	جَاءَ
хоҳламади	.. رَغِبَ عَنْ ..	хоҳлади	رَغِبَ
жаҳл қилди	.. وَجَدَ عَلَى ..	топди; эришди	وَجَدَ

74- машқ. Ўтими ва ўтимсиз феъллар иштирокида 5 тадан жумла тузинг.

75- машқ. Жумлаларни араб тилига таржима қилинг. Тўлдирувчиларни аниқланг:

Бу матн ҳақида устоз Мабруқдан сўрадим. Сўзларни Салим билан ёзиб бўлдим. Бу қондани тушундингми? Ҳа, мен бу қондани тушундим, грамматик машқни эса тушунмадим. Ўнинчи матнни бугун ўқимадим. Маҳмуд дафтарларни ва арабча китобни олди ва Ислом университетига кетди. Бутун қайси дарсда келдингиз, Шодия хоним? Биринчи дарсга ким келмади? Салима ёпиқ эшикни очди ва озода хонага кирди. У ерда устоз Нодир билан ўтирган икки талабани кўрдим. Бу йигит қайси кийимни кийди? У янги кўйлак ва қора костюмни кийди. Анави эшик ортидан чиройли товуш эшитдик. Бу тонгда сутли қаҳва ичдим. Таомни кичик ошхонада едим. Бу кўчада болаларни кўрмадим. Боғда узум ва олма пишди.

ГАПНИНГ УЮШИҚ БЎЛАКЛАРИ

Гапнинг бирор бўлагига тенг равишда боғланган, аммо ўзаро мустақил бўлган икки ёки ундан ортиқ бўлақларига гапнинг уюшиқ бўлақлари дейилади. Гапнинг уюшиқ бўлақлари бир хил сўроққа жавоб бўлиб, бир хил синтактик вазифани бажариб келади. Гапнинг бош бўлақлари ҳам, иккинчи даражали бўлақлари ҳам уюшиб келиши мумкин.

Уюшган эга, исмий кесим, тўлдирувчи, аниқловчи ва ҳоллар бир хил келишида бўлади, уюшган феъл-кесимлар эса бир хил шахс, жинс ва майлда бўлади.

Улар бир-бири билан ушбу боғловчилар воситасида боғланади:

1. Тенг боғловчилар. ... وَ - ва; ... فَ - кейин; ... ثُمَّ - сўнгра кабилар бўлиб, ... وَ боғловчиси гапнинг иккита уюшиқ бўлагини тўғридан-тўғри боғласа, ... فَ боғловчиси уларнинг кетма-кетлигини, ... ثُمَّ боғловчиси эса орада бироз муддат ўтганини билдиради:

Маҳмуд ва Умар кириб
ўтиришди, сўнгра муаллим кирди. دَخَلَ مَحْمُودٌ وَعُمَرُ فَجَلَسَا ثُمَّ الْمُعَلِّمُ.

2. Зидловчи боғловчилар. لَا - эмас; بَلْ - эмас, балки; لَكِنَّ - лекин каби зидловчи боғловчилар уюшган бўлаклардан бирини бошқасига зид (қарши) қўйиш учун ишлатилади:

Зайд эмас, балки Умар келди. مَا جَاءَ زَيْدٌ بَلْ عُمَرُ.

Қоида бир одам учун эмас, барчагадир. الْقَاعِدَةُ عَامَّةٌ لَا خَاصَّةٌ.

3. Айирувчи (ёки ажратиб кўрсатувчи) боғловчилар. أَوْ - ёки; أَمْ - ёки (сўроқ гаплар учун); إِمَّا... وَإِمَّا - ёки, ...ёки; каби айирувчи боғловчилар уюшган бўлакларнинг фақат биттасини ажратиб кўрсатиш учун ишлатилади:

Уйқудан аввал сут ёки шарбат ич! اشْرَبِي قَبْلَ النَّوْمِ لَبَنًا أَوْ عَصِيرًا!

Ёки сариеғ егин, ёки пишлоқ! كُلْ إِمَّا زُبْدَةً وَإِمَّا جُبْنَةً!

4. " أَي " - яъни " шархловчи боғловчи ҳам уюшиқ бўлакли гапларда ишлатилади:

Абдулкарим, яъни ўқитувчи келди. جَاءَ عَبْدُ الْكَرِيمِ أَيِ الْمُعَلِّمِ.

76- машқ. Уюшган бўлаклар иштирок этган 5 та гап тузинг.

77- машқ. Ушбу матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Тўлдирувчиларни аниқланг. Янги сўзларни ёд олинг.

فِي الْمَكْتَبَةِ

هَذِهِ مَكْتَبَةٌ. الطُّلَّابُ فِي الْمَكْتَبَةِ. هُنَا كَثِيرٌ مِنَ الْكُتُبِ الْمَطْبُوعَةِ
وَالْمَخْطُوطَةِ. تُوجَدُ فِي الْمَكْتَبَةِ مَوْلَفَاتٌ أَدَبِيَّةٌ وَعِلْمِيَّةٌ بِاللُّغَاتِ الْأَوْزُبَكِيَّةِ

ЎН БЕШИНЧИ ДАРС الدَّرْسُ الْخَامِسُ عَشَرَ

ИЗОФА БИРИКМАСИ

Бир отни бошқа бир отга ҳеч бир воситасиз бириктириб ҳосил қилинган бирикмага изофа бирикмаси (الإضافة) дейилади.

Изофа бирикмасида биринчи от «مُضَافٌ» (ўзбек тилида «аниқланмиш» ёки «қаралмиш») иккинчи отга тобеъ бўлиб уни қаратқич келишигида келишини талаб қилади. Иккинчи от «مُضَافٌ إِلَيْهِ» («қаратқич аниқловчи» ёки «қаратқич») эса биринчи отни (кимга ёки нимага тегишлилигини) аниқлаб келади:

кишининг сўзи (гапи) . . .

كَلَامُ الْمَرْءِ

ота-онанинг ҳаққи...

حَقُّ الْوَالِدَيْنِ...

1-от **ال** сиз ва танвинсиз келиб гапдаги вазифасига қараб уч келишиқдан бирида, 2- от эса фақат қаратқич келишигида бўлади.

Агар у аниқ ҳолатда бўлса, биринчи от ҳам аниқ, ноаниқ ҳолатда бўлса, биринчи от ҳам ноаниқ ҳолатда деб ҳисобланади:

китобнинг нархи

ثَمَنُ الْكِتَابِ

ҳар бир талаба ...
(талабанинг ҳар бири...)

كُلُّ طَالِبٍ...

китобнинг ҳаммаси...
(бошидан охиригача)

كُلُّ الْكِتَابِ

барча талабалар...
(талабаларнинг барчаси...)

كُلُّ الطُّلَّابِ...

Изоҳ: **كُلُّ** сўзидан кейин келадиган сўз бирлик сон ноаниқ ҳолатда бўлса у «ҳар бир...» деб, бирлик сон аниқ ҳолатда бўлса «ҳаммаси» деб, аниқ ҳолат, кўплик сонда бўлса «барчаси...» деб таржима қилинади.

Изофанинг аниқланмиши иккилик сонда ёки тўғри кўпликнинг музаккар жинсида бўлса, у қайси келишиқда турган бўлмасин, охиридаги «ن» ҳарфи тушиб қолади:

ўқувчининг иккита
китоби ...

كِتَابِي التَّلْمِيذِ ← كِتَابِ التَّلْمِيذِ...

институт (нинг)
ўқитувчилари...

مُدْرَسُوهُ الْمَعْهَدِ ← مُدْرَسُو الْمَعْهَدِ...

университет(нинг)
ўқитувчиларини...

مُدْرَسِيهَا الْجَامِعَةِ ← مُدْرَسِي الْجَامِعَةِ..

Агар аниқланмиш сўзнинг иккита — ҳам сифатловчи, ҳам қаратқич аниқловчиси бўлса, аниқланмишдан кейин аввал қаратқич аниқловчиси, кейин сифатловчи аниқловчиси келади ва аниқланмиш билан тўрт грамматик категорияда мослашади:

янги китоб... كِتَابٌ جَدِيدٌ...

талабанинг янги китоби... كِتَابُ الطَّالِبِ الْجَدِيدِ...

талабанинг икки янги китоби... كِتَابَا الطَّالِبِ الْجَدِيدَانِ...

бу эшик... هَذَا الْبَابُ...

хонанинг бу эшиги... بَابُ الْعُرْفَةِ هَذَا...

хонанинг бу икки эшиги... بَابَا الْعُرْفَةِ هَذَانِ...

Изофа бирикмасидаги مُضَافٌ إِلَيْهِ нинг аниқловчиси эса ўз ўрнида келаверади:

янги уй ... الْبَيْتُ الْجَدِيدُ...

янги ўйнинг эшиклари... أَبْوَابُ الْبَيْتِ الْجَدِيدِ...

Агар у кўрсатиш олмоши билан ифодаланса изофага кириб кетгандек кўринади, аслида у ҳам ўз жойида турибди:

бу толиба ... هَذِهِ الطَّالِبَةُ...

бу толибанинг китоби... كِتَابُ هَذِهِ الطَّالِبَةِ

бу шаҳарнинг аҳли... أَهْلُ هَذِهِ الْمَدِينَةِ...

Изофанинг юқоридаги шаклидан ташқари, кўмакчи билан келган шакли ҳам ишлатилаверади. Масалан:

илм излаш... طَلَبٌ فِي الْعِلْمِ...

шойи (ипак) парда... سِتْرَةٌ مِنَ الْحَرِيرِ...

Изофа занжири. Изофа бирикмасининг иккинчи бўлагини унинг кетидан қаратқич келишигида келаётган учинчи бўлак аниқлаб келиши (масалан, «университет толибининг китоби...», «ота — она(нинг) ҳаққининг адо қилиниши...» каби), учинчи бўлакни эса унинг кетидан қаратқич келишигида келаётган тўртинчи бўлак аниқлаб келиши мумкин (масалан, «Ўзбекистон Республикаси(нинг) аҳолиси(нинг) ҳуқуқлари...» каби) ва ҳоказо (масалан, «Ўзбекистон(нинг) республикасининг

аҳолиси(нинг) ҳуқуқлари(нинг) ҳимоя қилиниши» каби). Шу тариқа қаратқич келишигидаги мослашмаган аниқловчиларнинг изофа занжири ҳосил бўлади. «ل» артиклини фақат уларнинг охирида келаётган от олиши мумкин, ундан аввал келаётган барча отлар «ل» артиклини ҳам, танвин ҳам олмайди ва қаратқич келишигида келади. Изофа занжиридаги биринчи от эса гаптаги ўрнига қараб уч келишиқдан бирида келади ва одатда, тескари томонидан таржима қилинади:

ота-она ҳақкининг
адо қилиниши ...

أداءُ حقِّ الوالدين...
3 2 1

Шаҳар университети
талабасининг китоби...

كتابُ طالبِ جامعةِ المدينة...
4 3 2 1

Изофа занжири муракккаблашиб кетса уни соддалаштириш учун уни «бўлиб» ташлаш мумкин. Бунда бу кўмакчиларнинг барчаси «..нинг» деб таржима қилиниб, изофанинг қаратқич келишигини ифодалаш учун хизмат қилади:

أداءُ الحقِّ للوالدين... (ски) أداءُ في حقِّ الوالدين...
كتابُ لطالبِ الجامعةِ بالمدينة.

Араб тилида изофанинг икки тури бор:

- 1) Ҳақиқий изофа
(маъноси ва айтилиши бўйича бўлган изофа)
- 2) Шаклий изофа
(изофа шаклида айтиладиган мураккаб сифат)

إضافةٌ معنويةٌ
إضافةٌ لفظيةٌ

Биз юқорида кўриб ўтганимиз ҳақиқий изофа эди.

Ҳақиқий изофа яна предмет ва ҳодисалар ўртасидаги қуйидаги муносабатларни ҳам ифодалайди:

1. Аниқданмиш сўзнинг нимадан ясалганини билдириб келиши мумкин:

ипак либос...

لباسٌ حريريٌ (ски) لباسٌ حريريٌ...

кумуш узук...

خاتمٌ فضةٌ (ски) خاتمٌ فضةٌ...

2. Аниқданмиш **مُصْطَلَحَاتٌ** ни аниқ бир ном билан аниқлаш (изохлайди):

Ташкент (номини)
деҳар

تاشكند (номини)
دهار (номини)

Пил (номини) ...

پيل (номини) ...

Баҳор (номини) фас

بهار (номини) فص (номини)

3. Бутун нарсанинг бир бўлагини, кўп нарсанинг бир қисмини ифода этади:

баъзи одамлар... .. **بَعْضُ النَّاسِ** .. одамларнинг ёмони... .. **شَرُّ النَّاسِ** ..

Шаклий изофа – изофа шаклидаги мураккаб сифат:

Бундай изофада унинг аниқланмиши (яъни қаралмиши) сифат ёки сифатдош билан ифодаланган бўлиб мослашмаган аниқловчи (яъни қаратқич) билан мураккаб сифат тузиб келади. У доим аниқ ҳолатда бўлади:

балаңд бўйли... (қандай?) **طَوِيلُ الْقَامَةِ...**

кагта ёшли... (қандай?) **كَبِيرُ السِّنِّ...**

Гапда лафзий изофанинг аниқланмиши аниқланмиш билан тўлиқ, яъни тўртта грамматик категорияда мослашади:

Балаңд бўйли бир киши келди.

حَاءَ رَجُلٍ طَوِيلٍ الْقَامَةِ.

Ёқимли чеҳрали бир мударриса келди.

حَاءَ تِ مُدْرَسَةٍ حَسَنَةِ الْوَجْهِ.

Табиийки, лафзий бириккан изофадан оддинги от аниқ ҳолатда бўлса, изофанинг аниқланмиши ҳам ал артиклини олади:

Ёқимли чеҳрали мударриса кирди.

دَخَلَتِ الْمُدْرَسَةُ الْحَسَنَةَ الْوَجْهِ.

У балаңд бўйли киши билан келди.

هِيَ جَاءَتْ مَعَ الرَّجُلِ الطَّوِيلِ الْقَامَةِ.

79- машқ. Ушбу сўз бирикмаларини араб тилига таржима қилинг:

Ўзбекистон пойтахти; университет ректори; мударрислар байрами; баъзи одамлар; боланинг исми; Ҳалимнинг онаси; одоб чиройи; ишларнинг яхшиси; ишларнинг ёмони; Салимнинг китоби; араб тили ўқитувчиси; қимматбаҳо соат; қуръон ояти таржимаси; рамазон ҳайити намози; қурбон ҳайит намози; намоз вақти; ишнинг боши; ойнинг охири; ҳафтанинг охирги куни; қўли узун одам: юраги пок йигит, янги таъмирланган бино, камбағал одам, қимматбаҳо китоб, қадри балаңд инсон, кўп сўзли луғат; яхши(чиройли) хулқли бола.

одамлар (кўпл. **أَنَاسٌ**) оят; белги (кўпл. **آيَاتٌ**)

80- машқ. Қавс ичидagi сўзлардан мосини танлаб қўйинг:

(1) (Кабан-Кайн-Каб) **المدرسة على المنضدة. (2) هل قرأت (صفحتين-**

صفحتا-صفحتي) الكتاب الأخيرتين. (3) هل صليت (صلاة-صلاة-صلاة) الجمعة يا

عَمْرُ؟ (٤) قَدْ جَاءَ بَعْضُ (مهندسين-مهندسان-مهندسين) المصنع. (٥) حفظتُ أسماء (أيام-أيام-أيام) الأسبوع بالعربية. (٦) إن هذه القرية الجميلة (جيد الهواء-جيدة الهواء-الجيدة الهواء) بعيدة عن مَحَطَّتي القطارات والحافلات. (٧) رأيتُ أبي في هذا الازدحام (كثيرة الرجال-الكثيرة الرجال-الكثير الرجال) لأنه (чунки у) (طويل القامة-الطويل القامة-طويلة القامة). (٨) حملتُ أمي نظارة لأنها (بعيد النظر-البعيد النظر-بعيدة النظر).

81- машқ. Қуйидаги жумлаларни ёзинг, ўқинг, таржима ва грамматик таҳлил қилинг.

جَمَالَ الْفَتَى بِالْعِلْمِ لَا بِالْمَلَابِسِ. لِكُلِّ جَدِيدٍ لَذَّةٌ. هن متعلمات جامعة التربية الدولية. بعض الفتيان نشيط وبعض الفتيات ذكية. إن أساطير اليونان طريفة. أيام الأسبوع هي: يوم الأحد، ويوم الاثنين، ويوم الثلاثاء، ويوم الأربعاء، ويوم الخميس، ويوم الجمعة ويوم السبت. الدنيا دارُ عمل والآخرة دار جزاء. إن سالماً يُصَلِّي الصلوات الخمس. أسماء الصلوات الخمس هي صلاة الفجر وصلاة الظهر وصلاة العصر أو الصلاة الوسطى وصلاة المغرب وصلاة العشاء. أصلي صلاة الفجر وصلاة العشاء وصلاة الجمعة في المسجد الجامع. خيّر الأعمال لمحمود تلاوة القرآن وحفظ الأحاديث. كَلَامُ الْمَلُوكِ مَلُوكُ الْكَلَامِ. أَدَاءُ الدِّينِ مِنَ الدِّينِ. دَوَامُ السُّرُورِ بَرُورِيَةُ الْإِخْوَانِ.

إن جاري أبا سعيد رجل كثير العيال وقليل المال. صديق محمود هذا حسنُ الوجه. إن صديقي أكبرُ شاب طويل القامة وأزرق العينين. المدينة المنورة واقعة بواحة وافرة المياه وكثيرة الأشجار. إن هذه المدينة صغيرة مساحة وقليلة السكان. إن سليمان شاب قليل الحياء وقصير الباع. ليلي طالبة حسنة الخلق وجمّة النشاط.

كلمات:

афсона; асотир	أَسْطُورَةٌ (أَسَاطِيرُ)	пединститут	مَعْهَدُ التَّرْبِيَةِ
жума намози ўқиладиган масжид	مَسْجِدٌ جَامِعٌ	Юнонистон	الْيُونَانُ
тўлов; жазо	جَزَاءٌ	буюрмоқ	أَمْرٌ (y)

намоз ўқидинг	صَلَّيْتَ (муз.)	намоз ўқийман	أُصَلِّي II
аҳолиси кам	قَلِيلَةُ السُّكَّانِ	намоз ўқийди	يُصَلِّي (муз.)
чоршанба	يَوْمُ الْأَرْبَعَاءِ	ҳафта кунлари	أَيَّامُ الْأَسْبُوعِ
пайшанба	يَوْمُ الْخَمِيسِ	якшанба	يَوْمُ الْأَحَدِ
жума	يَوْمُ الْجُمُعَةِ	душанба	يَوْمُ الْاِثْنَيْنِ
шанба	يَوْمُ السَّبْتِ	сешанба	يَوْمُ الثَّلَاثَاءِ
камбағал	قَلِيلُ الْمَالِ	намоз	صَلَاةٌ (صَلَوَاتٌ)
аср (ўрта)	الْعَصْرُ (الْوَسْطَى)	бомдод	الْمَجْرُ
шом	الْمَغْرَبُ	пешин	الظُّهْرُ
мана шундай	هَكَذَا	хуфтон	الْعِشَاءُ
қурбон ҳайити	عِيدُ الْأَضْحَى	рамазон ҳайити	عِيدُ الْفِطْرِ
серсув	وَأَفْرَةُ الْمِيَاهِ	яхши хулқли; олийжаноб	كَرِيمُ الْأَخْلَاقِ
тўғарак; курслар	دَوْرَةٌ (ات)	яхши хулқли	حَسَنُ الْخُلُقِ
ношуд	قَصِيرُ الْبَاعِ	уятсиз	قَلِيلُ الْحَيَاءِ
уй; манзил	مَنْزِلٌ (مَنْازِلُ. كُؤپ.)	сергайрат	جَمُّ النَّشَاطِ
ноёб; камёб	قَلِيلُ الْوُجُودِ	қимматбаҳо	غَالِيَةُ الثَّمَنِ
қисқа муддатли	قَصِيرَةٌ الْأَجَلِ	майдони кичик	صَغِيرَةُ الْمَسَاحَةِ

82- машқ. Жумлаларни араб тилига таржима қилинг:

Мисрнинг пойтахти Қоҳира шаҳри. Тошкент шаҳри кўчаларининг номларини билдим. Нуруддиннинг бу саволига тушунмадим. Йигитнинг хусни илм билан. Анави китобнинг нарҳини билдим. Ҳафтанинг тоқ кунларида Қуръони карим сураларини ва жуфт кунларида Расулulloқ (САВ) ҳадисларини ёд олдик. Абдуллоҳнинг машинаси янги. Хонанинг баъзи деразалари очик. Рамзиддиннинг ёзуви ёмон. Мунавваранинг одоби

чиройли. Жума намозини «Хўжа Аҳрор валий» масжид – жомеъсида ўқидик. Ислам дини ота-онанинг ҳаққини адо (қилиш)ни буюрган. Сен қалби қаттиқ киши эмасмисан? Чиройли муомалали кишилар одамларга севиқлидир.

жуфт

زَوْجِي

тоқ

فَرْدِي

БИРИКМА ОЛМОШЛАР

Бирикма олмошлар исм, феъл, олд кўмакчи ва юклама кабиларга бирикиб келади. Бирикма олмошлар қуйидагилардир:

кўпланк	иккилик	бирлик	сон, жинс, шахс
(бизнинг) ..имиз	-----	(менинг) ..им	муз. I ш муан.
(сизнинг) ..ингиз	иккингиизнинг ..ингиз	(сенинг) ..инг	муз. II ш муан.
(уларнинг) ..и; ..си	иккисининг ..лари	(унинг) ...и	муз. III ш муан.

Исмнинг бирикма олмош билан турланиш жадвали:

кўпланк	иккилик	бирлик	сон, жинс
китобимиз	-----	китобим	муз. I ш муан.
китобингиз	иккингиизнинг китобингиз	китобинг	муз. II ш муан.
уларнинг китоби	иккисининг китоби	китоби	муз. III ш муан.

Бирикма олмош бириккан исм «ال» артиклизис, у билан изофа бирикмаси тузиб келади. Бунда исм аниқланмиш вазифасида бўлиб, гапда талаб қилинган келишиқда, бирикма олмош эса мослашмаган аниқловчи вазифасида келади:

(бизнинг) оиламиз

عائلة + نا = عائلتنا

Дўст – дўст(и)нинг ойнаси.

الصَّدِيقُ مِرَاةُ صَدِيقِهِ.

I шахс, бирлик сон бирикма олмошини олган от келишикларда турланмайдиган "لَمَيِّي" исмга айланади. Аммо шу от иккилик ёки тўғри кўплик сон музаккар жинсда бўлса унинг бирикма олмоши "ي" деб ўқилади. Қаратқич-тушум келишигида эса иккиланади: "ي":

келишик	бирлик	иккилик	кўплик
бош	مُعَلِّمِي	مُعَلِّمَايَ	مُعَلِّمُوِي
қаратқич – тушум		مُعَلِّمَيَّ	مُعَلِّمِيَّ

Иккилик ва музаккар жинс, тўғри кўплик сондаги исмга бирикма олмош қўшилганда охиридаги "ن" лари тушиб қолади:

келишик	бирлик	иккилик	кўплик
бош	مُعَلِّمَنَا	مُعَلِّمَانَا	مُعَلِّمُونَا
қаратқич	مُعَلِّمَنَا	مُعَلِّمَيْنَا	مُعَلِّمِينَا
тушум	مُعَلِّمَنَا	مُعَلِّمَيْنَا	مُعَلِّمِينَا

Бирикма олмоши билан келган отнинг мослашган аниқловчиси, изофа бирикмасидаги каби, аниқ ҳолатда қўйилади:

унинг чиройли боғи... ... بَسْتَانُهُ الْحَمِيلُ ...

унинг бу боғи... ... بَسْتَانُهُ هَذَا ...

III шахснинг тўртта "هَمْ، هُمْ، هُنَّ، هُنَّ" бирикма олмошлари ўздан олдин келаётган "i", "i:" унлилари ва сукули "уалш" таъсирида ўз дамларини қасрага айлантиради:

مِنْ كِتَابِهِ ، مِنْ كِتَابِهِمَا ، مِنْ كِتَابِهِمْ ، مِنْ كِتَابِهِنَّ

"ة" га тулаган сўзга бирикма олмош қўшилса, "ت" га айланади:

جَرِيدَةٌ ← جَرِيدَتُهُ سَاعَةٌ ← سَاعَتُهَا

Араб тилида ўзаги иккита ундошдан ташкил топган:

أَبٌ، أُمَّ، حَمٌّ – قَايْنُوْتَا ، هُنَّ – مَاتُوخ ، دُو – عَاسِي ، فُو (فَم) – ӨғИЗ

каби олтига исм изофа бирикмасининг биринчи бўлаги бўлиб, ёки "ي"дан бошқа бирикма олмошларини бириктириб келганда, уларнинг келишиклари "ا", "و", "ي" ундошлари билан ифодаланади. Масалан:

бош келишик	أَبُو الْقَاسِمِ أَخُو زَيْدِ ذُو الْجَلَالِ	أَبُوكَ أَخُوهُ	أَبِي أَخِي
қаратқич келишик	أَخِي زَيْدِ ذِي الْجَلَالِ	أَبِيكَ أَخِيهِ	أَبِي أَخِي
тушум келишик	أَخَا زَيْدِ ذَا الْجَلَالِ	أَبَاكَ أَخَاهُ	أَبِي أَخِي

Бирикмай, ёлғиз келганида бу сўзларнинг келишиги бошқа сўзлардаги каби умумий тарзда ифодаланади :

أَبٌ ، أَبٌ ، أَبٌ ، أَبٌ ، الأَبُ ، الأَبُ

ذَلْتُ وَذَوُو (муаннас жинс) «эгаси» сўзлари иккилик сонда ҳам:

ذَوَا ، ذَوِي ، ذَوَاتَا ، ذَوَاتِي

кўплик сонда ҳам келишикларда турланади:

ذَوُو ، ذَوِي ، ذَوَاتُ ، ذَوَاتِي

«ذَاتُ» сўзлари иштирокида кўплаб мураккаб (изофа шаклидаги) сўзлар ясаш мумкин:

кўзойнакли	أَبُو نَظَّارَةَ	чирой эгаси; чиройли	ذَاتُ الْحَمَالِ
шижоатли; қўрқмас	أَخُو شَجَاعَةَ	ҳаё эгаси; ҳаёли	ذَاتُ الْحَيَاءِ

Арабларда кенг тарқалган лақаб, куния (ота ёки онани фарзанди номи билан аташ) «أَبٌ» сўзлари иштирокида амалга оширилади:

яхши(лик қилувчи) аёл (лақаб)	أُمُّ الْخَيْرِ	нодон, жоҳил (лақаб)	أَبُو الْجَهْلِ
Хабибанинг онаси (куния)	أُمُّ حَبِيْبَةَ	Бакрнинг отаси (куния)	أَبُو بَكْرٍ

83- машқ. Ушбу сўзларни бирикма олмошлари билан тусланг:

مَعَالِمَاتٌ، مُدْرَسُونَ، مُدْرَسَاتٌ، عَيْنَانِ، أَخْوَانِ، بَدَلَتَانِ، يَدَيْنِ.

84- машқ. Ушбу кишилик олмошларини ўзига мос бирикма олмошларига айлантиринг:

(١) كَلَامُ الرَّجُلِ مِيزَانٌ عَقْلٌ (هُوَ). (٢) أَهَذِهِ السَّيَارَةُ الْكَبِيرَةُ حَافِلَةٌ (أَنْتُمْ)

الْخَاصَّةُ؟ (٣) كَيْفَ حَالُ (أَنْتُمْ)؟ شَكَرْنَا، نَحْنُ عَلَى خَيْرٍ حَالٍ. (٤) تَقَعُ قَرْيَةٌ (نَحْنُ) فِي شِمَالِ

بِلَادِنَا الْمَحْبُوبَةِ. (٥) كَانَتْ حَسْبِقَةً (أَنْتِ) الْمَخْلُصَةُ فِي بَيْتِ (هَمْ) الْخَدِيدِ. (٦) هَلْ أَخَذْتِ

مَكْتَبَ (أَنْتِ)؟ (٧) صَدَرَتْ لِعَقَابِ صَدُوقٍ سَرٌّ (هُوَ). (٨) أَبٌ (هِيَ) مَوْزَعٌ مَشْهُورٌ.

85- машқ. Қавс ичигаги сўзга маъноси мос бирикма олмоши бириктиринг. Уни керакли жинс, келишик ва ҳолатга қўйинг.

(1) هذه منضدة المعلم وهذا (كرسي). (2) أسكنت في شقة (جار) منذ شهرين؟ (3) جلست سيرة مع (أستاذة). (4) أين ذاك الطالب و(زميل)؟ (5) جاء نيل إلى المكتبة مع (أخت صغيرة). (6) هذا زوج أختي وهذه (ابنة). (7) رأيت أباك و(أم) أمس. (8) شارح مظهر و(بيت جديد) جميلان. (9) صديقي مشهور و(عائلة) معروفة.

86- машқ. Ушбу матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг.

في المَطْعَمِ

المَطْعَمُ فِي الطَّابِقِ الْأَوَّلِ. الْوَجَبَاتُ الْيَوْمِيَّةُ فِي المَطْعَمِ هِيَ:
الْفُطُورُ: عَصِيرٌ فَاكِهَةٌ، خُبْزٌ وَمُرَبِّيٌّ وَزُبْدٌ، شَايٌ أَوْ قَهْوَةٌ، بَيْضٌ أَوْ
خُبْزٌ أَوْ فُورٌ.

الْعَدَاءُ: حَسَاءٌ، سَلْطَةٌ، لُحُومٌ أَوْ طَيْرٌ، أَوْ سَمَكٌ، خُضْرٌ، خُبْزٌ وَزُبْدٌ،
أُرْزٌ أَوْ مَكْرُونَةٌ، فَاكِهَةٌ أَوْ حَلْوَى، شَايٌ أَوْ قَهْوَةٌ.

الْعِشَاءُ: مِثْلَ الْعَدَاءِ.

عَلَى الطَّائِلَةِ شَوْكَةٌ وَسَكِينٌ وَمَلْعَقَةٌ، وَطَبَقٌ كَبِيرٌ، وَطَبَقٌ صَغِيرٌ، وَرُجَاجَةٌ مَاءٍ،
مَاءٌ، وَكُوبٌ. قَائِمَةُ الطَّعَامِ عَلَى الطَّائِلَةِ. فِي الْقَائِمَةِ سَعْرُ الطَّعَامِ.

يُوسَفُ: — أُرِيدُ حَسَاءَ طَمَاظِمٍ، وَسَلْطَةً، وَخُبْزًا وَكَبَابًا.

عَامِلُ المَطْعَمِ: — حَلْوَى أَوْ فَاكِهَةٌ؟

يُوسَفُ: فَاكِهَةٌ، مَرُزٌ وَبُرْتَقَالٌ وَفَنَجَانُ شَايٍ مِنْ فَضْلِكَ.

عَامِلُ المَطْعَمِ: — تَمَضَّلْ، هَا فَاتُورَةُ الْحِسَابِ، ادْفَعْ شَنَا مِنْ فَضْلِكَ.

يُوسَفُ: سَبُّ الْفَاتُورَةِ، وَدَفْعُ الْحِسَابِ، وَشُكْرٌ وَخَرَجٌ مِنَ المَطْعَمِ.

كَلِمَاتُ:

бир марталик
овқат

ошхона
(ресторан)
وَحِيَّةٌ (وَجَبَاتُ)

тушлик	غَدَاءٌ	нонушта	فُطُورٌ
нон ва мураббо	خَبِزٌ وَمَرَبِيٌّ	кечки овқат	عَشَاءٌ
тухум ёки пишлоқ	بَيْضٌ أَوْ جَبِينٌ	мева шарбати	عَصِيرٌ فَاكِهَةٌ
шўрва	حَسَاءٌ	сариёғ	زُبْدٌ
(мол; қўй) гўшти	لَحْمٌ	парранда гўшти	طُيُورٌ
сабзавотлар	خَضِرٌ	балиқ	سَمَكٌ
таомнома	قَائِمَةُ الطَّعَامِ	таом нархи	سَعْرُ الطَّعَامِ
пичоқ	سَكِينٌ	санчқи	شَوْكَةٌ
ликобча	طَبَقٌ (أَطْبَاقٌ)	қошиқ	مَلْعَقَةٌ

87- машқ. Жумлаларни араб тилига таржима қилинг:

Янги уйимиз автобус бекатига яқин. Трамвай бекатида қизил сумкали қизни бугун иккинчи марта кўрдим. Гапингиз тўғри. Убайдуллоҳнинг онаси машҳур тарихчи. Унинг (муан.) кўзойнакли сингласини кеча 6-автобусда кўрдим. Янги кўчамиз жуда чиройли. Иккинчи (рақамли) шаҳар шифохонаси шу кўчада жойлашган. Факультет декани, англиз тили ўқитувчиси ва араб тили ўқитувчиси унинг уйига кетишди. Янги костюминг чиройлими? Ҳа, у жуда чиройли. Уларнинг уйининг эшиги туну-кун очиқ (булади). Маҳмуднинг акаси ва опаси бу ерга қачон келишган?

шундай;
шунақа

كَذَا

туну – кун

لَيْلٍ - نَهَارٍ

нотўғри

غَيْرٌ صَحِيحٍ

тўғри

صَحِيحٌ

88- машқ. Ҳадиси шарифларни ёзинг, ўқинг, луғат ёргамига таржима қилинг ва ёд олинг:

١. أَفْضَلُ الْإِيمَانِ الصَّبْرُ وَالسَّمَاحَةُ.

٢. إِنْ حُسِنَ الظَّنُّ بِاللَّهِ مِنْ حُسْنِ عِبَادَةِ اللَّهِ.

٣. رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللَّهِ.

Аллоҳдан қўрқиш

مَخَافَةُ اللَّهِ

الدَّرْسُ السَّادِسُ عَشَرَ УН ОЛТИНЧИ ДАРС

ҲОЗИРГИ-КЕЛАСИ ЗАМОН ФЕЪЛИ

Ҳозирги-келаси замон феъли гапирилаётган пайтда одагда содир бўлувчи ёки такрорланиб келувчи ёки келаси замонда содир бўладиган тугалланмаган иш-ҳаракат ёки ҳолатни ифодалайди:

Талаба дарсни ёзаяпти.

يَكْتُبُ الطَّالِبُ الدَّرْسَ.

Ҳозир дарс бошланади.

الآنَ يَبْدَأُ الدَّرْسَ.

Ҳозирги-келаси замон феъли ўтган замон, музаккар жинс, бирлик сондаги феълнинг биринчи ўзак ундошини «суқун»лаш ҳамда ундан олдин ва феъл охирига ҳозирги-келаси замон шахс-сон қўшимчаларини қўшиш билан ясалади. Бу ерда шахс-сон қўшимчалари билан келган ҳозирги-келаси замон феълени содда йириқ гап, шахс-сон қўшимчаларини эса шу гапнинг эгаси деб тушуниш лозим. Улар қуйидагилардир:

қўшлик	иккилик	бирлик	шахс, сон,
كُـ ـُـ ـُـ ـُـ	-----	أُ ـُـ ـُـ ـُـ	музаккар I ш. муаннас
كُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ	كُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ	كُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ	музаккар II ш. муаннас
كُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ	كُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ	كُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ ـُـ	музаккар III ш. муаннас

Ҳозирги-келаси замон феълнинг иккинчи ўзак ҳарфи «фатҳа» ёки «дамма» ёки «касра»дан бири билан ўқилиши мумкин:

يَفْعَلُ ، يَفْعَلُ ، يَفْعَلُ

Унинг қайси ҳаракат билан ўқилиши луғат китобларида феълнинг ёнида қавс ичида ёзиб қўйилган бўлади. Масалан:

ўтирмақ

جَلَسَ (и) - يَجْلِسُ

ёзмақ

كَتَبَ (у) - يَكْتُبُ

فَعْلٌ вазнидаги феъллар ҳозирги-келаси замонда доимо يَفْعُلُ вазнида, فَعِلَ вазнидаги феъллар эса деярли доимо يَفْعُلُ мвазнида, فَعَلَ вазнидаги феъллар эса кўпинча يَفْعُلُ вазнида, гоҳ-гоҳида эса يَفْعُلُ ёки يَفْعِلُ вазларида бўлади.

«ичмоқ — (a) شَرِبَ» феъллини ҳозирги — келаси замонда туслаш жадвали:

кўплик	иккилик	бирлик	шахс, сон, жинс
نَشْرَبُ	— — —	أَشْرَبُ	музаккар I ш. муаннас
نَشْرَبُونَ نَشْرَبِينَ	نَشْرَبَانِ نَشْرَبَانِ	نَشْرَبُ نَشْرَبِينَ	музаккар II ш. муаннас
يَشْرَبُونَ يَشْرَبِينَ	يَشْرَبَانِ يَشْرَبَانِ	يَشْرَبُ يَشْرَبُ	музаккар III ш. муаннас

Эслатма: قَرَأَ، سَأَلَ، أَكَلَ каби ҳамзали феълларни ҳозирги-келаси замонда туслашида уларга ҳамзата оид бўлган график(ёзув) ўзгаришлар юз беради. Яъни أَكَلَ каби I ўзак ундоши ҳамза бўлган феъллар ҳозирги-келаси замон, I шахс, бирлик сонда أَكَلُ шаклида бўлса, ушбу феълнинг бошқа кўринишларида ва II, III ўзак ундоши ҳамза бўлган феълларда ҳамзанинг курсиси ҳамза ундошига оид бўлган график қридалар асосида ўзгаради.

Ҳозирги-келаси замон феъллининг келаси замон маъносидаги инкор маъносини «لَا» «инкор юкламаси» ва ҳозирги замон маъносидаги инкор маъносини «مَا» «инкор юкламаси» ифодалайди:

У ёзмайтти (У ёзмайди) لَا يَكْتُبُ

У (ҳозир) ёзмайтти مَا يَكْتُبُ

Агар ҳозирги-келаси замон феъллининг олдиди «أ» сўроқ юкламаси келса, ҳозирги замон маъносини, «هَلْ» сўроқ юкламаси келса, келаси замон маъносини беради:

Сен бу китобни ўқийсанми? أَتَقْرَأُ هَذَا الْكِتَابَ؟

Сен бу китобни ўқийсанми? هَلْ تَقْرَأُ هَذَا الْكِتَابَ؟

Агар ҳозирги-келаси замон феълнинг олдига “қَد” юклагаси қўйилса, таҳмин қилиш, ишончсизлик маъноларини беради:

Балки у университетда ўқиб кетар.

قَد يَدْرُسُ فِي الْجَامِعَةِ.

Эҳтимол, отам билсалар керак.

قَد يَعْرِفُ أَبِي.

89- машқ. Ушбу феълларни ҳозирги-келаси замонда тусланг. Уларнинг инкор (буълисиз) ва бошқа шаклларини ҳосил қилинг:

عَمِلَ (а), ذَهَبَ (а), قَصَرَ (يُقَصِّرُ)، رَجَعَ (и), دَخَلَ (у), سَأَلَ (а), عَقَلَ (يَعْقِلُ)، غَسَلَ (и), V تَوَضَّأَ (يَتَوَضَّأُ) – таҳорат олмоқ – VIII اغْتَسَلَ (يَغْتَسِلُ)

90- машқ. Жумлаларни ёзинг, ўқинг, таржима ва грамматик таҳлил қилинг. Ҳар бир жумлага келаётган феълни аниқланг:

المذيع يقرأ نشرة الأخبار ونحن نستمع إليه. يلعب الأطفال في ساحة المدرسة. ينزل المطر في الشارع بغزارة والناس يسرعون في سيرهم. أخي يكتب رسالة إلى صديقه وأختي تحضر دروسها. الفتيات في قاعة الدرس: سليمة تقرأ وصديقاتها يستمعين. الأستاذة تسأل وهن يجبن. يحرت الفلاح الأرض. جدك يتمتع بصحة جيدة. تُعني الأم أغنية لطفلها. الآن يبدأ العمل. بعد دقائق يبدأ الشوط الثاني من مباراة كرة السلة. نتقل بكم بعد قليل إلى إذاعتنا الخارجية. نقرأ عليكم أسماء الناجحين في المسابقة. الآن تنطلق الطائرة.

الأرض تدور حول الشمس. تفتح الأزهار في الربيع. في الشتاء تطير الطيور من المناطق الباردة إلى المناطق الحارة. يسافر السواح إلى المناطق البعيدة. أختي تحب الموسيقى ويحب أخي كرة القدم. يتدرب طلابنا في هذه المؤسسة.

كلمات:

«xabарлар»
эшиттириши

نشرة الأخبار

суҳандон

مذيع

ҳовли; маъдон

ساحة

унга қулоқ
соляяпмиз

نستمع إليه

тезлашмоқ	أَسْرَعَ (يُسْرِعُ) IV	кўп; мўл	بِعِزَارَةٍ
қиз	فَتَاةٌ (فَتَيَاتٌ)	тайёрламоқ	حَضَرَ (يُحَضِّرُ) II
жавоб бермоқ	أَجَابَ (يُجِيبُ) IV	тингламоқ	اسْتَمَعَ VIII
фойдаланмоқ; яшамоқ	تَمَعَ (يَتَمَعُّ) V	ер ҳайдамоқ	حَرَتْ (y)
қўшиқ	أُغْنِيَةٌ	куйлаяпти	تُغْنِي II
намойиш этмоқ	عَرَضَ (и)	бошламоқ; бошланмоқ	بَدَأَ (a)
мусобақа	مُبَارَاةٌ (مُبَارِيَاتٌ)	бўлим; тайм	شَوَّطَ (أَشْوِاطٌ)
кўчмоқ; ўтмоқ	انْتَقَلَ (يَنْتَقِلُ) VIII	баскетбол	كُرَّةُ السَّلَّةِ
ютиб чиққан; ғолиб	تَاجَعَ	эпиттириш	إِذَاعَةٌ (أَتٌ)
айланмоқ	دَارَ (يُدُورُ)	учади	انْطَلَقَ (يَنْطَلِقُ) VIII
гул	زَهْرٌ (أَزْهَارٌ)	очилмоқ	فَتَحَ (يَفْتَحُ) V
сафар қилмоқ	سَافَرَ (يُسَافِرُ) III	учади	طَارَ (يَطِيرُ)
саёхатчи амалиёт (практика) қилмоқ	سَاحَ (سَوَاحٌ)	минтақа; жой	مِنْطَقَةٌ (مَنَاطِقٌ)
	تَدَرَّبَ (يَتَدَرَّبُ) V	севмоқ	أَحَبَّ (يُحِبُّ) IV

ФЕЪЛНИНГ КЕЛАСИ ЗАМОНИ

Келаси замон икки хил кўринишда ифодаланади:

1. Содда шаклда — ҳозирги-келаси замонда бўлган феъл билан ифодаланади:

Автобус бир соатдан
кейин қайтади.

تَرْجِعُ الحافلة بعد ساعة.

Нонушгани эмин-у,
ишончлиги келсин.

أشعر النصور وثقت إلى عملنا.

2. Мураккаб шаклда — ўчиринишда экинчи замон билан:

еки "فَتَاةٌ" иккинчиси қилиб билиш. Бу шаклда "فَتَاةٌ" келаси замонда келажакда ифода қилинган феълга қўшимча берилади. "فَتَاةٌ" келаси замонда ўчиринишда келажакда ифода қилинган феълга қўшимча берилади. Масалан:

Мен араб тилини
ўрганаётман.

أَنَا أَتَعَلَّمُ اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ.

Мен араб тилини ўрганамаман.

أَنَا سَأَتَعَلَّمُ اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ.

Мен (бир куни) араб тилини
ўрганамаман.

أَنَا سَوْفَ أَتَعَلَّمُ اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ.

Келаси замоннинг инкор кўриниши «سَوْفَ» юкламасининг ортига(“سَوْفَ” юкламасига қўйилмайди) لَا инкор юкламасини қўйиб ҳосил қилинади:

Бугун ўйингоҳга бормаيمان. سَوْفَ لَا أَذْهَبُ إِلَى الْمَلْعَبِ الْيَوْمِ.

91- машқ. Қуйидаги жумлаларни ёзинг, ўқинг, таржима ва грамматик таҳлил қилинг:

سَيَحْمَلُ وطننا أوزبكستان بعد سنتين جدًا. وحينَ ذاك ستعرف بلادك
وستمدحها. سوف لا أذهب إليكم غدا. سأذهب إليهم بعد أسبوع. فهمتني؟
نعم. صديقي حسن سيدخل الجامعة الإسلامية هذا العام وسيتعلم هناك اللغة
العربية واللغتين الإنجليزية والفرنسية أيضا. هي تتكلم اللغة الإنجليزية الآن جيدًا.

كلمات:

hozirgi;
shu paytdagi

ҳозирги;
уш пайтда

حينَ ذاك

maqtaoq

мдҳ (а) пасаймоқ

هَبَطَ (y)

харбий

хизмат
عَسْكَرِيَّة

خدمة

92- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

Қисқа вақт ичида араб ва форс тилларида яхши гапириб қоласан. У ҳақида сендан, Аллоҳ хоҳдаса, эртага сўрайман. Мен Аллоҳ йўлида иккинчисга ёрдам бераман. Уларникига Қурбон ҳайитидан кейин борамиз. Бир-кки кунда уни таниб оласан. Уйингизга бир ойдан сўнг қайтасиз. Бугун сизникига бормаيمان. Индинга мен Сурияга кетаман. Уларни икки ҳафтадан кейин кўрасиз. Араб давлатлари делегациясини кечқурун халқаро аэропортда кутиб оламиз.

ФЕЪЛ БИЛАН БИРГА КЕЛГАН БИРИКМА ОЛМОШ

Бирикма олмош ўтимади феълага воситасиз тўлдирувчи вазифасига қўшилиб келади.

Бирикма олмошлари феълнинг турли шаклларига бирикканида қуйидагиларга эътибор бериш лозим:

1. I шахс, бирлик сон бирикма олмоши – **نِي** феълга **ي** шаклида бирикади:

Сен мени тушундинг.

فَهَمَّتَنِي.

Мени тушунмаяпсан.

لَا تَفْهَمُنِي.

2. Ўтган замон, II шахс, кўplik, музаккар жинсдаги феълга бирикма олмош қўшилганда орада **و** (u:) чўзиқ унлиси пайдо бўлади:

Уни танидингизми?

أَ عَرَفْتُمْ وَا (هَا) عَرَفْتُمُوهَا؟

Мени тушундингизми?

فَهَمِّتُمْ وَا (نِي) فَهَمِّتُمُونِي؟

3. III шахс, кўplik сон, музаккар жинсдаги ўтган замон феълга бирикма олмош қўшилганда ўқилмайдиган **ا** (алиф) ёзувда тушиб қолади:

Мендан сўрадилар.

سَأَلُوا وَا (نِي) سَأَلُونِي.

Улар бизни танишди.

عَرَفُوا وَا (نَا) عَرَفُونَا.

4. Агар феълга бирикма олмоши шаклидаги иккита тўлдирувчи бирикиши керак бўлиб қолса, улардан бири тушум келишигидаги бирикма олмоши бўлиш **إِيَّا** га бирикиб келади. Масалан:

Мен уни унга бердим.

أَعْطَيْتَهُ إِيَّاهُ.

Уни сенга бердим.

قَدَّمْتُهَا إِيَّاكَ.

Тушум келишигидаги бирикма олмошлар қуйидагилардир:

кўplik	иккилик	бирлик	жинс, шахс
إِيَّانَا	-----	إِيَّايَ	музаккар I ш муаннас
إِيَّاكُمْ إِيَّاكُمْ إِيَّاكُمْ	إِيَّاكُمْ إِيَّاكُمْ إِيَّاكُمْ	إِيَّاكَ إِيَّاكَ إِيَّاكَ	музаккар II ш муаннас
إِيَّاهُمْ إِيَّاهُمْ إِيَّاهُمْ	إِيَّاهُمْ إِيَّاهُمْ إِيَّاهُمْ	إِيَّاهُ إِيَّاهُ إِيَّاهُ	музаккар III ш муаннас

93-машқ. Қавс ичигади кишилик олмошларини феълларга бирик-
тиринг, жумлаларни таржима қилинг:

- ١) رأينا (هن) أول أمس في سوق الحميدية. ٢) هل ترجمت (هو) أم لا ؟
سوف أترجم (هو) بعد غد. ٣) أعطيت (أنت) تلك الورقة. ٤) منع(هم) السباحة.
٥) تسألون (أنا) فأجيب (أنتم). ٦) هل شرحت (هي) الموضوع؟ ٧) وعدت(أنا)
وما حضرتما. ٨) يساعد (نحن) في حل المسألة. ٩) ما وجدت (أنت) بالأمس في
بيت(أنت). ١٠) أ أخبرت (هما) بحقيقة الأمر؟ نعم. أخبرت(هم).

94- машқ. Ушбу матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Изофаларни
аниқланг. Янги сўзларни ёд олинг.

في السوق (القسم الأول)

لَيْلى وَمَرِيْمُ عِنْدَ الْخَضْرَى. الْخَضْرَى الْيَوْمَ طَارِجَةٌ وَكَثِيرَةٌ وَالثَّمَنُ
رَخِيصٌ. الْخَضْرَى يَبِيعُ الطَّمَاظِمَ، وَالْخِيَارَ، وَالْجِزْرَ، وَالْخَسَّ. وَيَبِيعُ الْكُوسَةَ
وَالْبَامِيَةَ وَالْمُلُوحِيَّةَ وَالْكَرْبَ وَالْفَنَظْلَ الْأَخْضَرَ وَالْبَطَاظِسَ وَاللَّيْسُونَ.

لَيْلى: سَأَلْتِي خَضْرَى الْأَسْوَعَ سَلَةً سَأَخُذُ ثَلَاثَةَ كِيلُو صَمَاظِمَ وَكِيلُو
جِزْرَ وَثَلَاثَةَ كِيلُو خِيَارَ وَحَسْتَيْنِ وَثْنَيْنِ صِيمُو بَطَاظِسَ وَكِيلُو مَمِيحِيَّةَ وَكِيلُو
بَمِيَّةَ عَسَلِيَّةَ لَيْمُونَاتٍ.

لَبَّاعٌ بَرُّ الْخَضْرَى. تَأْخُذُهُ لَيْلى. وَمَرِيْمُ تَشْتَرِي خَضْرَى الْأَسْوَعَ أَيْضًا.

لَيْلى لِلْبَّاعِ: هَلْ أَنْتَ الَّذِي تَأْخُذُ النَّقُودَ؟ الْبَّاعُ: نَعَمْ.

لَيْلى وَمَرِيْمُ تَدْفَعَانِ الْحِسَابَ وَتَشْكُرَانِ الْخَضْرَى وَتَنْصَرِفَانِ.

لَيْلى وَمَرِيْمُ عِنْدَ الْفَاكِهِي

الْفَاكِهَةُ الْيَوْمَ كَثِيرَةٌ وَطَارِجَةٌ وَبَائِعَةُ الْفَاكِهَةِ تُنَادِي:

الْمَانْجُو الْهِنْدِيُّ، الْعَنْبُ الْبَنَاتِي، الشَّمَامُ الْعَسَلِيُّ وَتُنَادِي عَلَى الْمَوْزِ وَالْبَلَّحِ.

لَيْلى: مِنْ فَضْلِكَ اثْنَيْنِ كِيلُو مَانْجُو، وَبَطِيخَةَ صَغِيرَةً وَكِيلُو خَوْخَ
وَكِيلُو كُمَّشْرَى.

مَرِيْمٌ: مَنْ فَضَّلَكَ شَمَامَةً مُتَوَسِّطَةً وَأَثْنَيْنِ كَيْلُو عِنَبٍ وَكَيْلُو بَلَحٍ وَأَثْنَيْنِ كَيْلُو مَوْزٍ. (الْبَائِعَةُ تَرِنُ الْفَاكِهَةَ)

مَرِيْمٌ لِلْبَائِعَةِ: هَلْ أَنْتِ الَّتِي تَأْخُذِينَ النُّقُودَ؟ الْبَائِعَةُ: نَعَمْ.

لَيْلَى وَمَرِيْمٌ تَدْفَعَانِ الْحِسَابَ وَتَشْكُرَانِ الْفَاكِهَةَ وَتَنْصَرِفَانِ.

كلمات:

сабзавот сотувчи янги (янги узилган)	خُضْرِيٌّ طَارِحٌ	бозор сабзавотлар; қўқатлар	سُوقٌ (أَسْوَاقٌ) خُضْرٌ
сотди (сотади)	بَاعَ (بَيْعٌ)	арзон нарх	ثَمَنٌ رَخِيصٌ
бодринг	خِيَارٌ	памилдори	طَمَاطِمٌ
салат – қўқат	حَسَّ	сабзи	حَزْرٌ
бамия (сабзавот тури)	بَامِيَّةٌ	кабачок (сабзавот тури)	كُوسَةٌ
карам	كُرْبٌ	мулухия (сабзавот тури)	مُلُوخِيَّةٌ
картошка	بَطَاطِسُ	булғори қаламшир	فُلْفُلٌ أَحْضَرٌ
сотиб оламан	سَأَشْتَرِي	лимон	لَيْمُونٌ
барчасини (тарозида) ўлчаЙди	كَلَّهُ يَزِنُ	бир ҳафталик сабзавотлар сотувчи	خُضْرُ الْأَسْبُوعِ بَائِعٌ
сотиб олади	يَشْتَرِي (تَشْتَرِي)	уни олади	تَأْخُذُهُ
пул	نَقْدٌ (نُقُودٌ)	оладиган	الَّذِي تَأْخُذُ
иккови раҳмат айтади	تَشْكُرَانِ	иккови тўлайди	تَدْفَعَانِ
мева сотувчи	فَاكِهِيَّةٌ (فَاكِهَةٌ)	иккови кстади	تَدْفَعَانِ
ҳинд мангоси	الْمَانِجُوتِيَّةُ (مَنْجُوتِيَّةٌ)	чақирақди, бақирақди	تَدْفَعَانِ
мева	فَاكِهَةٌ (فَوَاكِهَةٌ)	қизлар сийдиган узум	العِنَبُ الْبَنَاتِي

банан	مَوْزٌ	асал қовун	الشَّمَامُ الْعَسَلِيُّ
илтимос; марҳамат қилиб	مِنْ فَضْلِكَ	ўртача қовун	شَمَامَةٌ مُتَوَسِّطَةٌ
шафтоли	خَوْخٌ	хурмо	بَلَّخٌ
1 кило узум	كَيْلُو عِنَبٍ	кичик гарвуз	بَطِيخَةٌ صَغِيرَةٌ

95- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

Менга ширин таом бердингиз, раҳмат. Уни иштаҳа(شَهِيَّةٌ) билан тановул қилдим. Сени уйингда топмадик. Уни мудир анчадан бери излаяпти. Унга бу матиннинг таржимасида ёрдам берайпман. Уни кўп марта ўқидим. Араб тили китобимни унга бермадингми? Ўртоқлари орасида уни кўрмадим. Сизларга ишнинг тафсилотлари ҳақида хабар бераман. Сен мени ҳеч тушунмайсан. Сизларни асло танимайман. Мени танимаяпсанми? Уни урмаяпсизми, болаларим?

96- машқ. Ҳадиси шарифларни, ўқинг, таржима қилинг ва ёд олинг.

١. الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ.

٢. الْأَمَانَةُ تَحُلِبُّ الرِّزْقَ وَالْخِيَانَةُ تَحُلِبُّ الْفَقْرَ.

МУСТАҚИЛ БАЖАРИШ УЧУН ТЕСТЛАР

6. Агар феъл-кесим шахсни ифодалаб келган эгадан кейин келса:

- А) У билан фақат жинсда мослашади;
- Б) У билан фақат сонда мослашади;
- В) Феъл-кесим ҳеч қачон эгадан кейин келмайди;
- Г) У билан тўлиқ; жинс ва сонда мослашади.

7. Агар феъл-кесим шахсни ифодалаб келган эгадан аввал келса:

- А) Бирлик сонда келиб эга билан фақат жинсда мослашади;
- Б) Бирлик сонда келади ва эга билан сонда мослашади;
- В) Феъл-кесим ҳеч қачон эгадан аввал келмайди;
- Г) У билан тўлиқ; жинс ва сонда мослашади.

8. Бўш жойга муносиб феъл-кесим қўйинг: **هَلْ . . . مَرِيْمٌ وَاكْبَرٌ؟**

- А) قَدِمَ
- Б) قَدِمْنَا
- В) قَدِمْتَ
- Г) قَدِمَا

ЎН ЕТТИНЧИ ДАРС الدَّرْسُ السَّابِعُ عَشَرَ

ҲОЛ

Ҳол иш-ҳаракатнинг бажарилишида сабаб, мақсад, миқдор, ўрин, пайт ва ҳолат каби белгиларни билдирувчи гапнинг иккинчи даражали бўлагидир. Гапда ҳол турлича ифодаланади:

1) Соф равиш воситасида. Улар озчиликни ташкил этади:

бу ерда –	هُنَا	шундай –	كَذَا
кеча –	أَمْسٍ	ҳеч қачон –	قَطُّ

2) Тушум келишигида ёки кўмакчи билан қаратқич келишигида келаётган исм ҳам ҳол вазифасида келади:

бир соат	سَاعَةً	← соат	سَاعَةً
тунда	لَيْلاً ؛ فِي اللَّيْلِ ؛ بِاللَّيْلِ	← тун	لَيْلاً

3) Равиш (ясама)– кўмакчи ёки отнинг от билан тузган бирикмаси ҳам ҳол вазифасида келади:

пешиндан сўнг	بَعْدَ الظُّهْرِ	дарс пайтида	وَقْتُ الدَّرْسِ
«ҳарам» масжиди томонга қараб	شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ	уй томонга	نَحْوَ الْمَنْزِلِ

4) Ал билан келган баъзи сўзлар ҳам ҳолни ифодалайди:

ҳозир	الآنَ	← пайт, он	آنَ
кеча	الْبَارِحَ	← ўтган (кун), кеча	بَارِحًا

Пайт ҳоли ҳаракатнинг бажарилиш пайтига ишора қилади ва сўроғига жавоб бўлади: متى؟

Хали ёзмадим. مَا كَتَبْتُ بَعْدُ.

Самира тонгага кетди. ذَهَبَتْ سَمِيرَةٌ صَبَاحًا.

Уйга пешинда қайтдим. رَجَعْتُ إِلَى الْبَيْتِ وَقْتُ الظُّهْرِ.

Ўрин ҳоли иш-ҳаракатнинг бажарилиш ўрни ёки йўналишига ишора қилади. У الى أين؟، أين؟ сўроқларига жавоб бўлади:

Университетда ўқидим.

تَعَلَّمْتُ فِي الْجَامِعَةِ.

Ўнг томонга юрдим.

ذَهَبْتُ إِلَى الْيَمِينِ.

Миқдор ҳоли иш-ҳаракатнинг неча марта содир бўлганига, унинг муддатига ишора қилади. У сўроғига жавоб бўлади:

Мен узок юрдим.

مَشَيْتُ طَوِيلًا.

Ливияда икки йил яшадим.

سَكَنْتُ فِي لَبْيَا سَنَتَيْنِ.

Сабаб ёки мақсад ҳоли иш-ҳаракатнинг содир бўлиш сабаби ва ундан қутилган мақсадга ишора қилади. У сўроғига жавоб бўлади:

Қизига тарбия мақсадида насиҳат қилди.

نَصَحَ ابْنَتَهُ تَأْدِيبًا لَهَا.

У билан танишиш мақсадида унга салом бердим.

سَلَّمْتُ عَلَيْهِ لِلتَّعَرُّفِ عَلَيْهِ.

Ҳолат ҳоли иш-ҳаракатнинг бажарилиши пайтида унинг бажарувчиси ёки бажарилувчиси қандай ҳолатда бўлганига ишора қилади. Ҳолат ҳоли бир сўз ёки исмий ёки феълий жумла – эргашган гап шаклида бўлади. Ҳолати ифодаланиб келаётган сўз аниқ ҳолатда (одатда у гапнинг эгаси бўлиб келади), ҳолатни ифодаловчи сўз – ҳолат ҳоли эса исаниқ ҳолатда, тушум келишигида бўлади. Ҳолат ҳоли ҳолати ифодаланиб келаётган сўз билан жинсда ва сонда мослашади. Ҳолат ҳоли сўроғига жавоб бўлиб келади: **Кَيْفَ?**

Рашид пиёла келди.

جَاءَ رَشِيدٌ مَأْشِيًا.

Мударрислар пиёла келишди.

جَاءَ الْمُدَرِّسُونَ مَشَاةً.

Ўтимли феълдан ҳосил қилинган ҳолат ҳолида феълнинг ўтимлилик хусусияти сақланади ва у ҳам ўзидан кейин келаётган тўлдирувчини ҳудди ўша феъл бошқариб келаётган келишик ёки кўмакчи билан бошқаради:

Акаси ўғмини кўтариб келди.

قَدَّمَ أُخُوهُ حَامِلًا ابْنَهُ.

Эргашган қўшма гапларда ҳолат ҳоли исмий жумла шаклида бўлганида кўпинча унинг олдидан **و** боғловчиси бўлади:

Еш бўлганинда илм изла!

أَطْلُبِ الْعِلْمَ وَأَنْتَ فَتَى.

Ҳолат ҳоли эргашган феълий гап шаклида қуйидаги кўринишда бўлади:

Бола чоғиб келди.

جَاءَ الْعَلَامُ يَرْكُضُ.

Хулоса қилиб айтганда, феълий гапнинг бошида одатда аввал гапнинг бош бўлаклари ва воситасиз тўлдирувчи, улардан кейин пайт ҳоли, ўрин ҳоли, мақсад ҳоли кейин эса бошқа гап бўлаклари келади. Қайси гап бўлагининг аниқловчиси бўлса у биз кўриб ўтган грамматик қоидаларга биноан бевосита улардан кейин келади:

حَفَظْتُ زَيْنَبُ الْقَوَاعِدَ يَوْمَ الْأَحَدِ فِي حُجْرَتِهَا إِطَاعَةً لِأَمْرِ أُمَّهَا.

Якшанба куни Зайнаб қоидаларни ўз хонасида онасининг амрига бўйсуниб ёғ олди.

Баъзида бу қоидага зид бўлиб пайт ҳоли гапнинг бошида ёки бош бўлақларнинг ўртасида ҳам келиши мумкин:

Жума куни отам қайтдилар. يَوْمَ الْجُمُعَةِ رَجَعَ أَبِي.

97-мишқ. Жумлаларни ёзинг, ўқинг, таржима ва грамматик таҳлил қилинг. Ҳар бир жумлада келадиган холни аниқланг:

ترجمت هذا النص ساعتين. فهمت هذا الموضوع سريعاً. قرأنا هذا النص مرّات كثيرة. أما سمعت عن هذه الواقعة قطّ؟ في اليوم التالي وصل حبيب الله صباحاً باكراً. فضحك سليم حين ذاك فجأة. في تلك الليلة شرب عبيد الله كثيراً من السيجارات. شرح الموضوع عدّة مرات تعليماً للمتعلّمين. رجعنا إلى البيت ليلاً متأخرين. كسرت شيرين الصحون خطأً. أسْتَغْفِرُ الله تعالى من كل ذنب أدبته عمداً أو خطأً أو سرّاً أو علانِيَةً. سَلَّمَ التلاميذ على المعلم واقفين. إن فرصة التعليم متوفرة للجميع: فيها ابن الفقير جالس بجانب ابن الغنيّ، وابن التاجر بجانب ابن الصانع والمزارع. أسرّتنا مُجمّعة معاً هذا المساء. والداي يَشَاهِدَانِ الإذاعة المرئية. تَرْتَفِعُ درجة الحرارة صيفاً وتَنْخَفِضُ شتاءً. يَجْتَمِعُ أساتذة القسم مرة كل أسبوعين.

كلمات:

ўша пайтда	حِينَ ذَاكَ	кейинги	ثَانِ (التَّالِي)
сигарет чеқди	شَرِبَ سِيَّجَارَةً	тўсатдан	فَجَاءَ
истиффор сўрайман	أَسْتَعْفِرُ	ликобча	صَحْنٌ (صَحُونَ)
қасддан	عَمَلًا	гуноҳ қилдим	أَذْبْتُ
бу ерда: салом бермоқ	سَلَامٌ II	атайлаб	عَلَانِيَةً
етарли	مُتَوَفِّرٌ	туриб; гик туриб	وَاقِفًا
фермер	مُزَارِعٌ	хўнармард; ишчи	صَانِعٌ
телекўрсатув	إِذَاعَةٌ مَرْتَبَةً	кўрмоқ	III شَاهِدٌ (يُشَاهِدُ)
пасаймоқ	VII انْحَفَضَ	кўтарилмақ	VIII اِرْتَفَعَ (يُرْتَفَعُ)

98- машқ. Араб тилига таржима қилинг. Ҳолларни аниқланг:

У университетдан тез(да) қайтди. Мустақиллик майдонида икки соат бўлди ва у ерда кўп дўстларимизни кўрдик. Абдулфаттоҳ, сен гапларимни диққат билан тингламаясан. Раҳимахон, бутун хонанинг деразаларини очдингизми? Ўтган куни дарсга кечикиб келдим. Эртага мен қишлоққа бориб ота-онамни кўриб келмоқчиман. Тушдан кейин синглим ўғлини кўтариб уйимизга кириб келди. Ўғли онасига итоат қилиб кечқурун кўчага чиқмади. Бир марта(сида) биз имтиҳонга кеч қолдик. Ўтган йили ёзда биз тоғли «Сўқоқ» қишлоғида дам олдик.

99- машқ. Қавс ичидаги ҳолни грамматик жиҳатдан мослаштиринг.

كنت مشغولا (مساء) عند عمي. انتظر التلاميذ المدرس (واقف). بقيت في سمرقند (عشر، سنوات). رأيت السيارة الحمراء (أمام منزله). ما فهم الموضوع (قط). ركب الحافلة (مسرع). جلس الفلاح تحت الشجرة (تعب). رأيت الطائرة (بين السحاب). رجعت إلى أصلقاتها (مبسوط). درسنا اليوم (طويل) فعرفنا (كثير). نصح أبناءه (تأديب) لهم، فجلسوا (متبهون). نزلت المكان (مزه).

100- машқ. Ушбу ҳоллар иштирокида жумлалар тузинг.

طويلا-وقت الدرس- غضبا-أول أمس- غدا-بعد غد-اطاعة-قائلا.

لَيْسَ ИНКОР ФЕЪЛИ

Исмий гапнинг инкор кўриниши: **لَيْسَ** (муан. **لَيْسَتْ**) — **...эмас...мас** инкор феъли ёрдамида ифодланади.

لَيْسَ инкор феъли маъно жиҳатдан ҳозирги замонни англатса ҳам, ўтган замон феъли кўринишида ишлатилади. Ўзагида **ي** «бўш» уқдони бўлгани учун унинг барча шахс-сон кўринишлари фонетик ўзгаришларга учрайди. Уларни ослаб қолиш лозим.

لَيْسَ феълини ўтган замонда тўслаш жадвали:

Кўшан	Иккилай	Бирдай	Шахс. сон, жинс
لَيْسَ	لَيْسَ	لَيْسَ	музаккар I ш. муаннас
لَيْسَ	لَيْسَ	لَيْسَ	музаккар II ш. муаннас
لَيْسَ	لَيْسَ	لَيْسَ	музаккар III ш. муаннас
لَيْسَ	لَيْسَ	لَيْسَ	музаккар IV ш. муаннас

Исмий гапларда **لَيْسَ** инкор феълан исмий кесим — **الْخَيْرُ** билан мураккаб (қўшма) кесим тузиб келади ва **الْخَيْرُ** ни ноаниқ ҳолатда тушуш келишигида ёки **لَيْسَ** олд кўмакчиси билан қаратқич келишигида келишини талаб қилади. Бунда у гапнинг бошида ҳам ёки бевосита исмий кесимнинг олдиде ҳам келиши мумкин. Исмий кесимнинг олдиде келганда у билан жинс ва сонда мослашади:

<u>أَحْمَدُ لَيْسَ مُعَلِّمًا.</u> Аҳмад муаллим эмас.	←	<u>أَحْمَدُ مُعَلِّمٌ.</u> Аҳмад муаллим(дир).
<u>الْمَكْتَبَةُ لَيْسَتْ بَعِيدَةً.</u> Кутубхона узоқ эмас.	←	<u>الْمَكْتَبَةُ بَعِيدَةٌ.</u> Кутубхона узоқ(дир).
<u>لَيْسَ أَحْوَكُ بَدِي الْجَهْلِ.</u> Аканг жоҳил (илмсиз) эмас.	←	<u>أَحْوَكُ جَاهِلٌ.</u> Аканг жоҳил (илмсиз).
<u>لَيْسَ الْمُوظَّفُ مَوْجُودًا.</u> Хизматчи йўқ (бор эмас).	←	<u>الْمُوظَّفُ مَوْجُودٌ.</u> Хизматчи бор.

Кесими олд кўмакчили исмий гапда эса ليس инкор феъли фақат гапнинг бошида келади ва эга билан фақат жинсда мослашади, исмий кесимга таъсир қилмайди. Таржимада эганинг қаерда келишига қаралади: агар эга исмий кесимдан аввал келса – «эмас», исмий кесимдан кейин келса – «йўқ» деб таржима қилинади:

Талабада китоб йўқ.

ليس للطالب كتاب.

Врач бемор хузурида эмас.

ليس الطبيب عند المريض.

ليس инкор феъли гап бошида келганида феълий гапнинг қойдаси бўйича бирлик сонда ва ўздан кейин келаётган эганинг жинсида келади:

Бу кишилар бахил(лар) эмаслар.

ليس هؤلاء الرجال بخلاء.

Грамматик қоида оддий эмас.

ليست القاعدة التحوية بسيطة.

ليس вазифасида ما инкор юкламаси ҳам келиши мумкин;

Бу киши бахил эмас.

ما (ليس) هذا الرجل بخيلاً.

101- машқ. Жумлаларни ўзбек тилига таржима қилинг. Уларни грамматик таҳлил қилинг.

ليس ذاك الرجل الحسن الوجه خالي. لست أنا كاذبة. أليس جاركم مريض؟ بلى. أليس معك الكتاب؟ بلى، الكتاب معي! ليس أكثر الناس بالعالمين. هو ليس ذكياً. ليست الطالبة في الجامعة. ليس الطلاب في قاعة الدرس. ما له علم. ليس هذا الكتاب كثير العدد. ليس هنا مدرس وطلاب. في هذه المجلة مقال طويل. هو ليس ممتعا. ليس زيد شاب حسن الخلق وجم النشاط. ليست حليلة مريضة أصلاً. ليس هما طالبين مجتهدين. هن لسن بترجمات. ليس ذلك الخبز سراً على أحد. ذاك النص ليس صعباً.

102- машқ. Жумлаларни араб тилига таржима қилинг.

Университетда(ги) ўқиш осон эмас. Мен катта тадбиркор эмасман. Бу бола немис тили мударрисининг ўғли эмас. Бу барча талабаларга сир эмас. Масалангнинг ечимини бундай эмас. Бу иш қийин эмасми? Уйнинг узоқ эмасми? Йўқ. Дамира тиришқоқ қиз эмас. У фақат дангаса, асло нодон эмас. Бизда унинг расми йўқ. Рашид янги жавоннинг эгаси эмас. Араб тилидан Ҳикматиллонинг тўлиқ илми йўқ. Маҳфуза ва Матлуба қариндошим эмаслар. Костюми йиртилган болани кўрмадингми?

ОЛД КЎМАКЧИ БИЛАН КЕЛГАН БИРИКМА ОЛМОШ

Бирикма олмошлар ك دان бошқа барча олд кўмакчиларга бирикиб келади. Ўзагида ا و ي бўлмаган ва қисқа унли билан тугаган кўмакчиларга улар бевосита бирикаверади. Баъзан ي бирикма олмоши бу кўмакчиларга ني шаклида бирикади:

мен ҳақимда;
мендан

(عَنْ + نِي) عَنِّي؛ (مِنْ + نِي) مِنِّي

олдингизга; олдимда

(أَمَامَ + كُمْ) أَمَامَكُمْ؛ (أَمَامَ + ي) أَمَامِي

сенда;
сенинг ҳузуригизда

(عِنْدَ + ك) عِنْدَكَ

биздан илгари

(قَبْلَ + نَا) قَبْلَنَا

уларнинг атрофида

(حَوْلَ + هُمْ) حَوْلَهُمْ

«الى» каби «алиф мақсура» билан тугаган олд кўмакчига бирикма олмош қўшишдан олдин уларнинг охири суқунлаиб, кейин бирикма олмоши қўшилади:

сизда бор

(لَدَيْ + كُمْ) لَدَيْكُمْ

зиммамизга

(عَلَيْنَا) عَلَيْنَا

унга

(إِلَيْ + هَا) إِلَيْهَا

бизга

(إِلَيْنَا) إِلَيْنَا

Ушбу кўмакчиларга ва яна «фи» кўмакчисига бириктирилган I шахс бирикма олмоши «фи - уа» деб ўқилади: **إِلِي، عَلِي، لَدِي**

«фи» кўмакчиларига бирикма олмошларининг қўшилиши:

кўплик	иккилик		бирлик		жинс, шахс
فِينَا لَنَا	-----	-----	لِي	فِيَّ	муз. I ш муан.
فِيكُمْ لَكُمْ	فِيكُمَا	لَكُمَا	لَكَ	فِيكَ	муз. II ш
فِيكُنَّ لَكُنَّ	فِيكُمَا	لَكُمَا	لَكَ	فِيكَ	муан.
فِيهِمْ لَهُمْ	فِيهِمَا	لَهُمَا	لَهُ	فِيهِ	муз. III ш
فِيهِنَّ لَهُنَّ	فِيهِمَا	هُمَا	لَهَا	فِيهَا	муан.

III шахснинг бирлик муаннас жинсидаги **هَا** бирикма олмошидан ташқари қолган **تُورِتَا** **هُنَّ**، **هُمَّ**، **هُمَا**، **هُنَّ** олмошларининг "дамма" ҳаракати ўзидан олдин келаётган " i", "i:" ва сукунли **ي** таъсирида касрага айланади:

فِيهِ ، إِلَيْهِمْ ، لَدَيْهِنَّ ، إِلَيْهِمَا ، فِيهِنَّ

Л кўмакчисига бирикма олмошлари қўшилганда I шахс, бирликдан бошқа ҳамма кўринишларда унинг ҳаракати «фатҳа»га айлантирилади.

«**ل** + бирикма олмош(ёки исм)» исмий гапда эгадан олдин келганда эгаликни ифодалайди ва «... да(нинг) бор» деб таржима қилинади:

Кўмакчига бирикиб келган бирикма олмош гапда тўлдирувчи, ҳол ёки олд кўмакчили исмий кесим вазифасида келади:

Ишчининг уйи бор.

(олд кўмакчили от-кесим)

لِلْعَامِلِ بَيْتٌ.

Унинг иккита хонаси бор.

(олд кўмакчили от-кесим)

فِيهِ غُرْفَتَانِ.

Декандан сен ҳақингда сўрадим.

(тўлдирувчи)

سَأَلْتُ الْعَمِيدَ عَنْكَ.

Унинг ҳузурида бир соат ўтирдим.

(ҳол)

جَلَسْتُ عِنْدَهُ سَاعَةً.

Кесими **бирикма олмош + олд кўмакчи** шаклида келган исмий гапнинг инкор (бўлишсиз) шакли ҳам **لَيْسَ** инкор феъли ёки **مَا** инкор юкламаси воситасида ифодаланади:

Унинг ўртоғи йўқ.

لَيْسَ (مَا) لَهُ صَدِيقٌ.

Менинг уйим йўқ.

مَا (لَيْسَ) عِنْدِي بَيْتٌ.

Агар иккита нарсанинг йўқлиги қатъий равишда айтиладиган бўлса, иккинчи исмнинг олдига бошқа (иккинчи) инкор юклама — **لَا** қўйилади:

Унинг ўғли ҳам, қизи ҳам йўқ.

لَيْسَ لَهُ ابْنٌ وَلَا بِنْتُ.

103- машқ. Қавс ичидagi кишилик олмошларини уларга мос бирикма олмошларига алмаштиринг. Таржима қилинг:

(1) كان صديقك عند (أنا). (2) هؤلاء الفتيات ل (هما). (3) هل سافر

مع(هم). (4) هذا الكتاب الغالي الثمن ل (أنا). (5) هذه البطاقة ل (أنت) وهذه البطاقة

ل(هي). ٦) أخذتُ من (هم) الأخبار الصحيحة الضرورية. ٧) جدِّي واقفٌ أمام (أنا). ٨) كتب إلى (هي) مكشوراً فأجابت ل(هو) بعد يومين. ٩) أقبل على (أنا) مستبشراً. ١٠) جاءت إلى (نحن) وسكنتُ عند (نحن) أسبوعاً.

104- машқ. ل, ماڭا, من, في, عن, ل, 104- машқ. Ушбу матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Тўлдирувчиларни аниқланг. Янги сўزلарни ёд олинг ва уни сўзлаб беринг.

في السُّوقِ (الْقِسْمُ الثَّانِي): عِنْدَ الْبَقَالِ

الْبَقَالُ أَمَامَهُ زَبَائِنُ كَثِيرُونَ: زَبُونٌ يَشْتَرِي السُّكَّرَ وَاللَّبْنَ، وَالشَّايَ، وَزَبُونٌ يَشْتَرِي الْحَبْنَ وَالزَّيْتُونَ وَالزَّبَادِيَّ، وَ زَبُونٌ ثَالِثٌ يَشْتَرِي الْحَبِيْزَ وَاللَّبْنَ وَالْعَسَلَ الْاَبْيَضَ وَ زَبُونٌ رَابِعٌ ... وَخَامِسٌ ... وَسَادِسٌ ...

لَيْلَى: مِنْ فَضْلِكَ أَعْطِنِي كَيْلُو مَكْرُوْنَةَ وَأَتْنِينَ كَيْلُو أُرْزٍ وَنِصْفَ كَيْلُو فُلْفُلٍ أَسْوَدَ وَكَيْسَ مِلْحٍ. (الْبَقَالُ يَقِفُ أَمَامَ الْمِيْزَانِ وَيَزِنُ الْمَكْرُوْنَةَ وَالْأُرْزَ وَالْفُلْفُلَ)

مَرْيَمُ: مِنْ فَضْلِكَ أَعْطِنِي زُجَاجَةَ خَلِّ وَزُجَاجَةَ زَيْتٍ وَعَلْبَةَ كَبْرِيتٍ وَكَيْسَ مِلْحٍ وَنِصْفَ كَيْلُو زَيْتُونٍ وَبَاكُو زُبْدَةٍ وَزُجَاجَةَ لَبَنِ.

(الْبَقَالُ يَضَعُ الْمُسْتَشْتَرِيَاتِ أَمَامَ مَرْيَمَ- لَيْلَى وَمَرْيَمُ تَدْفَعَانِ الثَّمَنَ وَتَأْخُذَانِ الْمُسْتَشْتَرِيَاتِ إِلَى السِّيَّارَةِ، وَتَذْهَبَانِ إِلَى الْحَزَّارِ)

عِنْدَ الْحَزَّارِ

مَرْيَمُ: مَا أَنْوَاعُ اللَّحْمِ عِنْدَكَ الْيَوْمَ؟

الْحَزَّارُ: عِنْدِي ضَائِيٌّ وَبَقْرِيٌّ وَعِنْدِي أَيْضًا دَجَاجٌ وَبَطٌّ.

مَرْيَمُ: مِنْ فَضْلِكَ أَعْطِنِي كَيْلُو ضَائِيٍّ وَكَيْلُو بَقْرِيٍّ وَكَيْلُو بَقْرِيٍّ مَقْرُومٍ وَنِصْفَ كَيْلُو كَبْدَةٍ.

لَيْلَى: مِنْ فَضْلِكَ أَعْطِنِي دَجَاجَتَيْنِ وَبَطَّةً وَنِصْفُ كَيْلُو بَقْرِي مَفْرُومٍ.
لَيْلَى وَمَرِيمُ تَدْفَعَانِ الثَّمَنَ وَتَضَعَانِ الْمُسْتَرَيَاتِ فِي السَّيَّارَةِ.

كلمات:

мижоз	زُبُونُ (زَبَائِنُ)	баққол; мева сотувчи	بَقَالٌ
кофе уруғи	بُنُّ	шакар	سُكَّرٌ
пишлоқ	جُبْنٌ	чай	شَايٌ
қатиқ	زَبَادِيٌّ	зайтун ёғи	زَيْتُونٌ
сут	لَبَنٌ = حَلِيبٌ	нон	خُبْزٌ (أَخْبَازٌ)
гуруч	أُرْزٌ	макарон	مَكْرُونَةٌ
бир пакет туз	كَيْسٌ مِلْحٌ	қора (аччиқ) гармдори	فَلْفَلٌ أَسْوَدٌ
(тик) туради	يَقِيفٌ	тарози	مِيزَانٌ
бир шиша ёғ	زُجَاجَةٌ زَيْتٌ	бир шиша сирка	زُجَاجَةٌ خَلٌّ
бир қоғоз (пачка) сариёғ	بَاكُو زُبْدَةٌ	бир (дона) кути гугурт	عَلْبَةٌ كَبِيرَةٌ
харидлар	مُسْتَرَيَاتٌ	қўяди	يَضَعُ
гўшг турлари	أَنْوَاعُ اللَّحْمِ	қассоб	حِزْرَارٌ
мол гўшги	بَقْرِيٌّ	қўй гўшги	ضَانِيٌّ = ضَانِيٌّ
қиймаланган	مَفْرُومٌ	менга бер(инг)	أَعْطِنِي
товуқ	دَجَاجَةٌ	жигар	كَبِدَةٌ
нарх; баҳо	ثَمَنٌ	ўрдақ	بَطَّةٌ

106- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

Унинг ҳузурида мол-дунёси кўп акангни кўрдик. Унинг бу хонаси кенг ва ёруғ. Унда иккита шкаф, стол-стул ва каравот бор. Зиёдиннинг иккита янги костюми борми? Ҳа. Менда на газета, на

журнал бор. Бизда арабча газета йўқми? – Йўқ, бор. Бу сўзлари кўп араб тили дугати сеникими? – Ҳа, у меники. Сизларда енгил машина борми? – Бизда умуман машина йўқ. У (муан.) билан узун (бўйли) киши келди. Кеча уларникига(муан.) бордик. Бизда синмайдиган ойна йўқми? Сенда кўк ручка йўқми? Менда на қалам, на ручка бор. Келажагимда катта орзу-умидларим бор.

каравот	سَرِيرٌ	луғат	قَامُوسٌ
ручка	قَلَمُ الْحَبْرِ	қалам	قَلَمُ الرَّصَاصِ

107- машқ. Ҳадисларни ўқинг, таржима қилинг ва ёд олинг.

۱. الْعِلْمُ فِي الصَّعْرِ كَالْتَّقَشِ فِي الْحَجْرِ.
۲. طَلَبُ الْحَلَالِ مِنَ الْإِيمَانِ.

МУСТАҚИЛ БАЖАРИШ УЧУН ТЕСТЛАР

9. Қайси жумлада аниқлик артикли тўғри қўйилган?

- А) أَخَذْتُ كِتَابَ الْعَرَبِيِّ وَدَفَعْتُهُ الْجَدِيدَ. Б) أَخَذْتُ الْكِتَابَ الْعَرَبِيَّ وَالِدَفْعَتُ الْجَدِيدَ.
- В) أَخَذْتُ الْكِتَابَ عَرَبِيًّا وَدَفَعْتُهُ الْجَدِيدَ. Г) أَخَذْتُ الْكِتَابَ الْعَرَبِيَّ وَالِدَفْعَتُ جَدِيدًا.

10. Қайси жумлада келишик нотўғри қўйилган:

- А) ذَلِكَ الْكِتَابُ الْإِنْجِيلِيَّةُ قَدِيمَةٌ. Б) لَعَبَتِ الْبِنْتُ مَعَ هَذَيْنِ الْوَلَدَيْنِ.
- В) جَاءَتْ هَاتَيْنِ الطَّالِبَتَيْنِ مِنَ السُّورِيَّةِ. Г) الْقِصَّانُ الْعَرَبِيَّانِ قَصِيرَتَانِ.

11. ^{دَوْلَةٌ} сўзининг нисбий сифатини хосил қилинг:

- А) دَوْلِيٌّ Б) دَوْلَتِيٌّ В) دَوْلِيٍّ Г) دَوْلَانِيَّةٌ

12. ^{دُنْيَا} сўзининг нисбий сифатини хосил қилинг:

- А) دَنِيٌّ Б) دُنْيَائِيٌّ В) دُنْيَوِيٌّ Г) دُنْيِيٌّ

СИНІК КУЛАК ШАКАЛ

Синік кулак шакалынын кыргыз тилиндеги кыргызча аудармасын жазып бергиле. Бул жерде кыргыз тилиндеги кыргызча аударманын кыргызча аудармасын жазып бергиле.

Синік кулак шакалынын кыргыз тилиндеги кыргызча аудармасын жазып бергиле. Бул жерде кыргыз тилиндеги кыргызча аударманын кыргызча аудармасын жазып бергиле.

Синік кулак шакалынын кыргыз тилиндеги кыргызча аудармасын жазып бергиле. Бул жерде кыргыз тилиндеги кыргызча аударманын кыргызча аудармасын жазып бергиле.

1	شاعرا ← شعرا	شاعر ← شاعر	شاعر ← شاعر
2	فعل ← افعل	فعل ← افعل	فعل ← افعل
3	فعل ← افعل	فعل ← افعل	فعل ← افعل
4	فعل ← افعل	فعل ← افعل	فعل ← افعل
5	فاعل، فاعلة ← فواعل	شارع ← شوارع	شارع ← شوارع
6	فعل ← فُعَل	نافذة ← نوافذ	نافذة ← نوافذ
7	فعل ← فُعِل	كتاب ← كتب	كتاب ← كتب
8	فعل ← فُعِل	طريق ← طرق	طريق ← طرق
9	فعل ← فُعِل	مدينة ← مدن	مدينة ← مدن
10	فعل ← فُعِل	مريض ← مرضى	مريض ← مرضى
11	فعل ← فُعِل	قتل ← قتل	قتل ← قتل
12	فعل ← فُعِل	بلد ← بلدان	بلد ← بلدان

1. Шу вазнда ҳосил бўлган:

رَحِيمٌ ← رَحْمَاءُ	بَحِيرٌ ← بَحْرَاءُ	۱۱. فَعِيلٌ ← فَعْلَاءُ
أُمَةٌ ← أُمَّةٌ	عَرَفَةٌ ← عَرَفَةٌ	۱۲. فَعْلَةٌ ← فَعْلٌ
سُورَةٌ ← سُورٌ	مَنْزِلَةٌ ← مَنْزِلٌ	۱۳. فَعْلَةٌ ← فَعْلٌ
قِصَّةٌ ← قِصَصٌ	مِلَّةٌ ← مِلَّةٌ	۱۴. فَعْلَةٌ ← فَعْلٌ
أَطْرَشٌ ← طَرَشٌ	أَحْمَرٌ ← حُمْرٌ	۱۵. أَفْعَلٌ (مُضَرٌّ) ← فَعْلٌ
طَرَشَاءٌ ← طَرَشَاوَاتٌ	حَمْرَاءٌ ← حَمْرَاوَاتٌ	فَعْلَاءٌ ← فَعْلَاوَاتٌ

Бундан ташқари, тўрт ундошли сўзларнинг кўпчилиги кўпинча (6 ҳисобга крмайди) **مَقَاعِلٌ** ва беш ундошли сўзларнинг кўпчилиги эса **مَقَاعِيلٌ** вазнида ҳосил бўлади.

манзил — манзиллар

босқич — босқичлар;

курс — курслар

калит — калитлар

مَنْزِلٌ — مَنْزِلَاتٌ

مَرْحَلَةٌ — مَرَحِلٌ

مِفْتَاحٌ — مِفْتَاحَاتٌ

ИККИ КЕЛИШИКЛИ ИСМЛАР

Бундай исмларга: а) **يُوسُفُ، إِدْرِيسُ، طَشْتَقَنْدُ، مِصْرُ، فَاطِمَةُ** каби атоқли отлар;

б) "ا" ва "ن" га тулаган **مَرْوَانُ، عُثْمَانُ، سَلْمَانَ** атоқли отлари;

г) феъл шаклидаги **أَحْمَدُ، أَكْبَرُ، يَزِيدُ** атоқли отлари;

д) синиқ кўпликнинг охири дамма билан тулаган барча шакллари киради. Икки келишикли исмларнинг асосий хусусияти шундаки, улар ноаниқ ҳолатда бўлса, иккита: бош ва тушум — қаратқич келишиклариди, "ا" аниқлик артикли билан келса ёки бошқа отга нисбатан қаралмиш — **(مُضَافٌ)** бўлса учта келишикда турланади. Ушбу жадвалга назар солинг:

аниқ ёки бириккан ҳолат	ноаниқ ҳолат	келишик
الأَفْضَلُ؛ أَفْضَلُ الفُصُولِ	أَفْضَلُ	бош
الْحَدَائِقُ؛ حَدَائِقُ الْمَدِينَةِ	حَدَائِقُ	
الأَفْضَلُ؛ أَفْضَلِ الفُصُولِ	أَفْضَلِ	тушум
الْحَدَائِقُ؛ حَدَائِقِ الْمَدِينَةِ	حَدَائِقِ	
الأَفْضَلُ؛ أَفْضَلِ الفُصُولِ	أَفْضَلِ	қаратқич
الْحَدَائِقُ؛ حَدَائِقِ الْمَدِينَةِ	حَدَائِقِ	

108- машқ. " оз – قليل " сўзини " кўп – كثير " машқ. Бу ибораларни қандай ишлатишни ўрганиб олинг.

Намуна: في المطار كثير من الناس. ← في المطار قليل من الناس .

- (1) في المكتبة كثير من الكتب. (2) في القرية كثير من النشاط. (3) في المعهد كثير من المدرسين الأجبيين. (4) في الشارع اليوم كثير من النساء والأطفال. (5) علمت كثيرا من القواعد. (6) أعرفت كثيرا من المعلومات عن البلدان العربية؟ (7) حفظت قليلا من الأشعار. (8) في القاعة كثير من الكراسي.

109- машқ. Ушбу сўзлардан кўплик сон ясанг. Улардан тўғри кўпликда ҳосил бўладиганини алоҳида ва синиқ кўпликда ҳосил бўладиганини алоҳида ёзинг. Икки келишкли исмларни алоҳида ёзинг ва уларни келишикларда турланг:

مهندس، قرية، مدينة، ورق، كتاب، شارع، مسرح، فلاح، نافذة، خريطة، ضيف، صديق، سجادة، مطبخ، شرفة، بحر، حديقة، درس، سورة، حصّة، قسم .

КҮПЛИК СОНДАГИ ИСМАЛР БИЛАН МОСЛАШУВ

Агар мослашган аниқловчи бирикмасидаги аниқланмиш тўғри ёки синиқ кўпликдаги одамни билдирадиган от билан ифодаланган бўлса, мослашган аниқловчи у билан тўлиқ мослашади:

Бахил
(киши)лар...

رَجَالٌ بَخِلَاءٌ..

Олим
(киши)лар...

الرَّجَالُ الْعُلَمَاءُ..

Фозила
аёллар...

النِّسَاءُ الْفَاضِلَاتُ..

Олима
аёллар...

النِّسَاءُ الْعَالِمَاتُ..

Агар аниқланмиш сўз одамни билдирмайдиган сўз бўлиб, синиқ кўпликда ёки тўғри кўпликнинг муаннас жинсида бўлса, унинг аниқловчиси бирлик сонда, муаннас жинсда қўйилади. Чунки жониворлар ва предметлар кўплик сонга ўтганида (улар бирлик сонда қайси жинсда бўлишидан қатъий назар) муаннас жинс, бирлик сонда деб қабул қилинган. Масалан:

бирикманинг таржимаси	аниқ ҳолатда	ноаниқ ҳолатда
<u>янги</u> уйлар...	الْبُيُوتُ الْجَدِيدَةُ...	بُيُوتٌ جَدِيدَةٌ...
<u>фойдали</u> мақолалар...	الْمَقَالَاتُ الْمُفِيدَةُ...	مَقَالَاتٌ مُفِيدَةٌ...
лайчалар...	الْكَلَابُ الصَّغِيرَةُ...	كَلَابٌ صَغِيرَةٌ...

Юқоридаги мослашиш қоидалари мослашган аниқловчи вазифасида келадиган кўрсатиш олмошларига ҳам, исмий кесимларга ҳам, феълий кесимларга ҳам тааллуқли. Фақат исмий кесим исмий гапнинг қоидасига биноан ноаниқ ҳолатда келади:

Бу аёллар олималардир.

هَذِهِ النِّسَاءُ الْعَالِمَاتُ.

Бу уйлар янгидир.

هَذِهِ الْبُيُوتُ الْجَدِيدَةُ.

Машиналар (етиб) келди.

وَصَلَّتِ السِّيَّارَاتُ.

СОДДА ЁЙИҚ ГАП

Содда исмий гапта унинг бир ёки иккала бош бўлагининг ҳам мослашган ёки мослашмаган аниқловчиси, тўлдирувчи ёки хол бўлиши мумкин:

Бу киши университет мударриси.

هَذَا الرَّجُلُ - مُدْرِسُ الْجَامِعَةِ.

Зайднинг амакиси ганикли журналистдир.

عَمُّ زَيْدٍ - صَحْفِيٌّ مَعْرُوفٌ.

Бу журналист араб кишидир.

هَذَا الصَّحْفِيُّ - رَجُلٌ عَرَبِيٌّ.

Бу киши Мисрдаги фаранг журналистидир.

هَذَا الرَّجُلُ - صَحْفِيٌّ فَرَنْسِيٌّ فِي مِصْرٍ.

Содда ёйиқ гап деб ана шу гапларга айтилади. Бундай гапларда гапнинг бир ёки иккала бош бўлаги (эга ва кесим)нинг иккита, учталаб мослашган аниқловчиси ҳам бўлиши мумкин:

Бу хитой киши — машхур журналистдир.

هَذَا الرَّجُلُ الصِّينِيُّ - صُحْفِيٌّ مَشْهُورٌ.

Бу машхур араб журналисти — мисрлик кишидир.

هَذَا الصُّحْفِيُّ الْعَرَبِيُّ الْمَشْهُورُ - رَجُلٌ مِصْرِيٌّ.

Гапда иккинчи даражали бўлакларнинг ҳам мослашган аниқловчиси бўлади. Уларга ўрни келганда тўхталиб ўтамиз.

110- машқ. Ушбу жумлаларни намунадаги каби аниқ ҳолатга ўтказинг, таржимада маъно ўзгаришига эътибор беринг:

Намуна: شاهدنا برنامجا مهماً جديداً. ← شاهدنا البرنامج الجديد.

جاء طالب جديد كويتي. سمعنا تصريحاً أخيراً لوزير الشؤون الخارجية.

درستُ في مدرسة ثانوية قريبة. هل قرأت قصة عربية جديدة؟ اشترتُ ساعة ذهبية قديمة. سكننا في منزل كبير بعيد عن قلب المدينة. دخلنا بيتاً قديماً صغيراً.

вазир (министр)	وزیر (وزراء)	баёнот	تصريح
бошқа	آخر (آخرى)	сотиб олдим	اشترتُ

111- машқ. Ушбу бирикмаларни араб тилига таржима қилинг:

янги мустақил республикалар; қийин дарслар; машхур ёзувчилар(муан); қизиқарли мавзулар; бу қийин матнлар; қадимги катта боғлар; бу охириги маърузалар; араб қўшиқлари; анави кучли япон спортчилари; узун дарёлар; сеҳрли Қизил денгиз; бошқа грамматик қоидалар; охириги бекатлар; янги хоналарнинг қалитлари.

112- машқ. Матнни ёзинг ва ўқинг. Унинг сўзларини лугатдан ўзингиз топиб таржима ва грамматик таҳлил қилинг. Кейин сўзлаб беринг.

أنا طالب في الجامعة

أكثر جامعات أوزبكستان في طشقند وهنّ: جامعة طشقند الإسلامية وجامعة أوزبكستان الأهلية وجامعة الاقتصاد العالمي والديبلوماسية وجامعة العلوم الاقتصادية وجامعة العلوم التقنية وجامعة علوم التربية وجامعة اللغات العالمية وجامعة العلوم الزراعية وجامعة ويستمينيستر.

نحن ندرس في الجامعة الإسلامية بطشقند. فيها كَلِيتان وهما: كليةُ تاريخِ الإسلامِ وفلسفَتِهِ، وكليةِ الفقهِ والاقتصادِ والعلومِ الطبيعيّةِ.

في الجامعةِ عدَّةُ أقسامٍ مثلَ قسمِ اللغاتِ الشرقيّةِ وقسمِ اللغاتِ الغربيّةِ وقسمِ العلومِ الدنيّةِ والإسلاميّةِ وقسمِ علومِ الحاسبِ وقسمِ العلومِ الطبيعيّةِ وقسمِ علومِ الفلسفةِ وقسمِ "يونيسكو" للدراسةِ المُقارنةِ لأديانِ العالمِ وقسمِ التربيةِ البدنيةِ. وبالجامعةِ السنةُ التمهيديّةُ والمعهدُ التمهيديُّ (أكاديمي) والمدرسةُ المخصصةُ أيضًا.

أنا طالبٌ في السنةِ التَّمْهيدِيَّةِ بالقسمِ العربيّ. اسمي يوسفُ وأنا من فرنسا. أبي موظَّفٌ في شَرِكَةٍ مشهورَةٍ. ليلي طالبةٌ في السنةِ التمهيديّةِ أيضًا وهي تتعلَّمُ اللغةَ العربيّةَ. هي يوغوسلافيةٌ. أبوها أستاذٌ في المدرسةِ الثانويّةِ. نحنُ نعيشُ في بيتِ الطلابِ. رَشِيدٌ طالبٌ هنديّ، هو من الهندِ وهو يتكلَّمُ الإنجليزيّةَ والإسبانيّةَ جيّدًا ويتكلَّمُ العربيّةَ قليلًا.

نحنُ الآنُ في غرفةِ الدرسِ. هذا هو درسُ اللغةِ العربيّةِ السَّابعِ. هذا هو أستاذنا. هو أستاذٌ مشهورٌ في تعليمِ اللغاتِ الشرقيّةِ...

113- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

Тайёрлов курсининг I курс талабалари қаерда? Китобдаги охирги бешинчи ва олтинчи машқларни тушунмадим. Бу журналларда янги қизиқ мақолалар ўқимадик. Ўзбек қизлари одобли ва гўзалдир. Собир япониялик савдогар йигитлар билан бир ҳафтадан бери ишлаяпти. Бу қадимий шаҳарлар ҳақида эшитганмисан? Саққизинчи, тўққизинчи ва ўнинчи хоналарда бугун одамлар кўп. Қадимги арабча қўшиқлардан кам(ини) биламан.

Изоҳ: (شَابٌ شَابِيَةٌ) – ёш; йигит(қиз) сўзлари от вазифасида ҳам, сифат вазифасида ҳам шу шаклида ишлатилаверади

114- машқ. Ҳадиси шарифларни ёзинг; ўқинг; таржима қилинг ва ёд олинг:

۱. الْحَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ أُمَّهَاتِكُمْ.

۲. خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ.

الدَّرْسُ التَّاسِعُ عَشَرَ ЎН ТЎҚҚИЗИНЧИ ДАРС

1 ДАН 20 ГАЧА БЎЛГАН САНОҚ СОНЛАРНИНГ САНАЛМИШ БИЛАН КЕЛИШИ

1 дан 10 гача сонлар содда сонлар бўлиб, биз улар билан танишмиз. 10 дан юқориси эса мураккаб сонларга киради. Содда санок сонларнинг саналаётган исм (бундан буёғига саналмиш) билан бўлган синтактик боғланиши турли шаклларда бўлиши мумкин.

1) 1 ва 2 сонларини ифодалашда санок сонни ишлатмаса ҳам бўлади, чунки бирлик ёки иккилик сондалиги унинг битта ёки иккиталигини кўрсатиб туради:

иккита қалам — قَلَمَانٌ қалам (битта қалам) — قَلَمٌ

Агар саналмишнинг битта ёки иккиталигини таъкидлаш зарур бўлса "бир" ва "икки" сонлари худди мослашган аниқловчи каби саналмишдан кейин қўйилади ва у билан мослашган аниқловчи каби тўлиқ мослашади:

битта журнал مَجَلَّةٌ وَاحِدَةٌ битта қалам قَلَمٌ وَاحِدٌ

иккита журнал مَجَلَّتَانِ اثْنَانِ иккита қалам قَلَمَانِ اثْنَانِ

2) 3 дан 10 гача санок сонлар саналмиш билан изофа бирикмаси тузиб келади. Бунда сон аниқланмиш, саналмиш эса унга изофа бўлиб кўплик сонда келади. Соннинг жинси саналмишнинг бирлик сондаги жинсига тескари жинсда бўлиши керак:

учта журнал ثَلَاثُ مَجَلَّاتٍ учта қалам ثَلَاثَةُ أَقْلَامٍ

тўртта журнал أَرْبَعُ مَجَلَّاتٍ тўртта қалам أَرْبَعَةُ أَقْلَامٍ

8 сони "имлатли ҳарф" билан тугаган сўз бўлгани учун у изофага аниқланмиш бўлса ёки "ال" артикли олса, "яшириниб" турган "ي" ҳарфи юзага чиқади:

Саккизта журнал — ثَمَانِي مَجَلَّاتٍ саккизта қалам — ثَمَانِيَةُ أَقْلَامٍ

Бундай изофа бирикмасини соддалаштириш учун уни "مِنْ" олд кўмакчиси билан бўлиб ташлаш мумкин. Бу ерда ҳам жинслар қарама-қаршилиги сақланади:

8 та журнал — ثَمَانٍ مِنَ الْمَجَلَّاتِ 7 та қалам — سَبْعَةٍ مِنَ الْأَقْلَامِ

3) Саналмиш ва санок сон мослашган аниқловчи бирикмаси тузиб, унда аввал саналмиш, сўнгра сон келади.

Икковининг жинси юқоридаги каби бир-бирига тескари бўлиши ва саналмиш кўплик сонда бўлиши шарт. Масалан:

олтита қалам الأَقْلَامُ السَّتَّةُ ← أَقْلَامٌ سِتَّةٌ
 бешта қоида القَوَاعِدُ الخَمْسَةُ ← قَوَاعِدُ خَمْسَةٍ

“أَحَدٌ – бир” сўзи ҳам саноқ сонни англатади, ammo у мураккаб сонлар таркибида келади. Бундан ташқари أَحَدٌ сўзи гапда яна “кимдир” гумон олмоши ёки инкор гапларда “ҳеч ким” маъносида ҳам ишлатилади:

Хеч ким кирмади. مَا دَخَلَ أَحَدٌ. Кимдир кирди. دَخَلَ أَحَدٌ.

3 дан 10 гача бўлган ноаниқ сонни “بِضْعٌ (муан. بَضْعَةٌ) – бир неча” сўзи ифодалайди. Саналмишга нисбатан у ҳам тескари жинсда бўлади ва у билан изофа бирикмаси тузиб келади:

бир неча ой بِضْعَةُ أَشْهُرٍ бир неча йил بِضْعُ سِنَوَاتٍ

4) 11 дан 19 гача бўлган мураккаб саноқ сонлар – бирлик ва ўнликдан ташкил топади. 11 сонидagi “бир”ни أَحَدٌ (муаннас жинсда إِحْدَى) сўзи, 12 сонидagi “икки”ни эса اثْنَانِ (муаннас жинсда اثْنَانِ) сўзи ифодалайди. Бунда бирлик сон 10 сони билан ҳар иккала компоненти танвинсиз, фақат тушум келишигида бўлган, келишикда ўзгармас бирикма тузиб келади (12 дан ташқари). 11 ва 12 сонларида бирлик ва ўнлик бир хил жинсда, 13 сонидан бошлаб эса бир-бирига тескари жинсда бўлади. Саналмиш эса ноаниқ ҳолатда, тушум келишигида ва бирлик сонда келади. 11 дан 99 гача бўлган саноқ сонларнинг 3 сонидан бошлаб бирлиги саналмишнинг жинсига тескари жинсда бўлади. Ammo 1 ва 2 сонларининг жинси саналмишнинг жинси билан бир хил жинсда бўлади.

11 дан 20 гача бўлган саноқ сонларнинг саналмиш билан келиши:

рақам	таржимаси	Саналмиш муаннас жинсда бўлса	таржимаси	Саналмиш музаккар жинсда бўлса
11	11та журнал	إِحْدَى عَشْرَةَ مَجَلَّةً	11та китоб	أَحَدٌ عَشْرَ كِتَابًا
12	12та журнал	اثْنَانِ (اثْنَانِي) عَشْرَةَ مَجَلَّةً	12та китоб	اثْنَانِ (اثْنَانِي) عَشْرَ كِتَابًا
13	13та журнал	ثَلَاثَ عَشْرَةَ مَجَلَّةً	13та китоб	ثَلَاثَةَ عَشْرَ كِتَابًا
18	18та журнал	ثَمَانِيَةَ عَشْرَةَ مَجَلَّةً	18та китоб	ثَمَانِيَةَ عَشْرَ كِتَابًا

۲۰	20та журнал	عَشْرُونَ مَجَلَّةً	20та китоб	عَشْرُونَ كِتَابًا
۲۱	21та журнал	وَاحِدَةً وَعِشْرُونَ مَجَلَّةً	21та китоб	وَاحِدًا وَعِشْرُونَ كِتَابًا

1 ДАН 20 ГАЧА БЎЛГАН ТАРТИБ СОНЛАРНИНГ САНАЛМИШ БИЛАН КЕЛИШИ

10 гача бўлган тартиб сонлар ва уларнинг саналмиш билан келиши бизга "Мослашган аниқловчи" дарсидан маълум.

11 дан 19 гача бўлган тартиб сонлар ҳам саноқ сонлар каби мабний сонлардир. Саналмиш билан келаётганда уларнинг иккала компоненти ҳам тушум келишигида бўлади ва фақат birlikлари ал артикли олади. Тартиб сонларнинг ўнлик, юзлик, минглик ва улардан катта яхлит сонлари саноқ сон шаклида бўлади. "Биринчи" сўзи ўрнида حَدَّ (الْحَادِي) муаннас жинсда حَدِيَّة (الحادية) сўзи ишлатилади. Масалан:

таржима	саналмиш муаннас жинсда бўлса	таржима	саналмиш муаккар жинсда бўлса
11- кеча	الليَّلةُ الحَادِيَّةُ عَشْرَةَ	11- дарс	الدَّرْسُ الحَادِي عَشَرَ
12- кеча	الليَّلةُ الثَّانِيَّةُ عَشْرَةَ	12- дарс	الدَّرْسُ الثَّانِي عَشَرَ
13- кеча	الليَّلةُ الثَّالِثَةُ عَشْرَةَ	13- дарс	الدَّرْسُ الثَّالِثُ عَشَرَ
20- кеча	الليَّلةُ العِشْرُونَ	20- дарс	الدَّرْسُ العِشْرُونَ

كَمْ СЎЗИНИНГ ИШЛАТИЛИШИ

كَمْ сўзи келишиқда ўзгармас сўз бўлиб, икки хил вазифада ишлатилади:

1) **Сўроқ сўзи вазифасида:** «كَمْ – неча? қанча?» сўроқ сўзи сони сўралаётган отнинг олдига қўйилади. Бунда от ноаниқ ҳолатда ва одатда birlik сонда ва тушум келишигида ёки кўпلىқда, бош келишиқда бўлади:

Қанча меҳмонинг бор?

Оилангда нечта одам бор?

كَمْ ضَيْفًا عِنْدَكَ؟ (كَمْ أَضْيَافٌ عِنْدَكَ؟)

كَمْ شَخْصًا فِي عَائِلَتِكَ؟ (كَمْ أَشْخَاصٌ فِي عَائِلَتِكَ؟)

Агар كَمْ сўзи кўмакчи билан келса, сўз олд кўмакчи таъсирида қаратқич келишигида ҳам келиши мумкин:

Бу совғани неча динорга сотиб олдинг? بِكَمْ دِينَارٍ اشْتَرَيْتَ هَذِهِ التُّخْفَةَ؟

2) Хитоб сўзи вазифасига: «кَمْ – қанча!» сўзи дарак ёки ундов гапда иштирок этса, у билан келган сўз бирлик сонда қаратқич келишигида бўлади:

Бу шаҳарда қанча сахийлар бор-а! كَمْ كَرِيمٍ فِي هَذِهِ الْمَدِينَةِ!

Бу ерда мен билмаган қанча одам бор! كَمْ مِنْ رَجُلٍ لَا أَعْرِفُهُمْ هُنَا!

Кишининг ёши ёки соат неча бўлганини ҳам кَمْ сўзи ёрдамида сўралади. Бунда сўралмиш сўз тушум ёки қаратқич келишигида эмас, балки бош келишиқда келади:

Ёшинг нечада? كَمْ عُمْرُكَ؟ Соат неча (бўлди)? كَمْ السَّاعَةُ؟

СОАТНИ ИФОДАЛАШ

Соатни тартиб сон ва минутни санок сон билан ифодаланади ва فِي اللَّيْلِ (الَيْلًا) ва فِي الْمَسَاءِ (مَسَاءً) ёки بَعْدَ الظُّهْرِ ёки فِي الصَّبَاحِ деб пайтига ҳам ишора қилинади.

كَمْ السَّاعَةُ – соат неча бўлди? деган саволга жавоб қуйидагича бўлади:

соат роппа – роса
беш

السَّاعَةُ الْخَامِسَةُ تَمَامًا (ёки السَّاعَةُ الْخَامِسَةُ بِالضَّبْطِ)

соат ўнтакам беш

السَّاعَةُ الْخَامِسَةُ إِلَّا عَشْرَ دَقَائِقَ

соат бешдан 10

дақиқа ўтди

السَّاعَةُ الْخَامِسَةُ وَعَشْرُ دَقَائِقَ

соат беш ярим (30

дақиқа ўтди)

السَّاعَةُ الْخَامِسَةُ وَالنِّصْفُ

соат олтидан 25

дақиқа ўтди

السَّاعَةُ السَّادِسَةُ وَخَمْسُ وَعِشْرُونَ دَقِيقَةً.

“رُبْعٌ – чорак; 15 дақиқа” ва “ثَلَاثٌ – учдан бири; 20 дақиқа” сўзлари ҳам ишлатилади:

соат еттидан чорак (20 дақиқа) ўтди

السَّاعَةُ السَّابِعَةُ وَالرُّبْعُ (الْثُلُثُ)

соат чоракам (20 та кам) етти

السَّاعَةُ السَّابِعَةُ إِلَّا الرَّبْعَ (الْثُلُثُ)

115- машқ. Машқни ёзинг, ўқинг. Таржима қилинг ва грамматик таҳлил қилинг.

كم رجلا جلس معكم؟ جلس معنا رجل واحد فقط. كم صبيًا خرج من هذه المدرسة؟ خرج منها سبعة صبيان. كم أولاد عمّتك؟ أولادها ثمانية أبناء وتسع بنات. كم حفيده لجدتك؟ لجدتي سبعة عشر حفيدا. كم يوما في الأسبوع؟ سبعة أيام وهي: يوم الأحد، ويوم الاثنين، ويوم الثلاثاء، ويوم الأربعاء، ويوم الخميس، ويوم الجمعة ويوم السبت. كم جيران عبد الولي؟ جيرانه خمسة عشر. كم ضيوف محمود؟ ثمانية عشر ضيفا. وزن هذا الذهب سبعة مثاقيل. قيمة خاتم فضة هذا عشرون درهما. طول تلك العصا أحد عشر شبرا. بعدُ جامعي عن بيتي اثنا عشر كيلومترا. كم عمرُ ذلك الولد؟ هو في الحادي عشر من عمره. كم الساعة؟ الساعة العاشرة تماما. الدرس السادس عشر صعب. أدخل الجامعة في الساعة الثامنة والنصف صباحا وأخرج منها في الساعة الرابعة بعد الظهر. كم من القواعد النحوية علمتها! كم من الأساتذة الكرام في جامعتنا! سأحضر عندك في الساعة الرابعة تماما. الساعة الآن الثالثة إلا سبع دقائق.

كلمات:

شانبا	يَوْمُ السَّبْتِ (السَّبْتُ)	..сиз; ..та кам	إِلَّا
дам олиш куни	يَوْمُ الْعُطْلَةِ	қарич	شَبْرٌ (أَشْبَارٌ. كُؤْل.)
мисқол (4,68гр.)	مَثْقَالٌ (كُؤْل.)	пабира	حَفِيدٌ (أَحْفَادٌ. كُؤْل.)

116- машқ. Ибораларни араб тилига таржима қилинг. Улар иштирокида 5 та гап тузинг:

Тўрт йил; бешта қиз; ўн бешта уй; ўн уч бет; учта хона; етгита парта; тўққизта университет; талабалардан бири, бир неча кун; йигирма кун; ўн саккиз талаба; ўн икки толиба; ўн бир киши; йигирмата бола; ўн тўққизта дарс; ўн беш соат; бир неча мударрис.

117- машқ. 116-машқдаги ибораларни тартиб сон шаклида араб тилига ўқиринг. Улар иштирокида 7 та гап тузинг:

118- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

Ўзбекистон миллий университетида бир неча йилдан бери дарс бераман. Укам бу йил Академик лицейнинг 11-синфини битиради. Кичкина ўтлинг неча ёшда? Унинг ёши 13 да. Қизинчи? 22 ёшда. Бугун мажлисдан олдин кимдир мендан сен ҳақингда сўради. Биздан ҳеч ким янги мавзунини тушунмади. Ҳафтанинг еттинчи куни қишлоққа кетдим. Гуруҳда 16 талаба ва 13 толиба ўқийди. Хумсон тоғли қишлоғида 19 кун бўлдим. Йигирманчи куни эрта билан соат бешда тез (лик билан) йўлга чиқдим. Дўстим, сени 15 кундан бери қидираман. 18-дарсни яхши тушундик.

КИЧРАЙТМА ОТЛАР

Кичрайтма отлар эркалаш, гоҳида камситиш маъноларида ишлатилади. Улар ўзаги уч ундошли исмлардан "فَعِيلٌ" (муан. فَعَيْلَةٌ) қолипида ясалади:

кучукча	كُتِبَ	←	فَعِيلٌ	кучук	كَلْبٌ
китобча	كُتِبَ	←	فَعِيلٌ	китоб	كِتَابٌ

Ўзаги тўрт ва ундан ортиқ ҳарфдан иборат бўлган сўзларнинг кичрайтма шакли "فَعِيلٌ" қолипида ҳосил қилинади (тўрттадан "ортиқчаси" олиб ташланади):

булбулча	عُنْدَلٌ	←	فَعِيلٌ	булбул	عَنْدَلِيْبٌ
пичоқча	سَكَيْنٌ	←	فَعِيلٌ	пичоқ	سَكِيْنٌ

119- машқ. Ушбу сўзлардан кичрайтма отлар ҳосил қилинг ва таржима қилинг:

حسن، عمر، عبد، شاعر، كاتب، دفتر، رَجُلٌ، سليم، قلم، باب، بحر.

120- машқ. Матнни ёзинг, ўқинг. Таржима қилинг ва грамматик таҳлил қилинг.

ماذا يوجد في قاعة الدرس؟

نحن طلاب الصف الأول للجامعة الإسلامية بطشقند. الطلاب الآن في قاعة

الدرس. في قاعة الدرس لوح أخضر ومنضدات ومقاعد كثيرة للجلوس. اللوح نظيف وعليه طباشير وممسحة. وعلى الجدار صورة رئيس جمهورية أوزبكستان وخارطة

العام. بجوار النافذة منضدة وكرسی مريح للمدرس. الباب مقفل والنافذتان مفتوحتان. وعلى منضدة المدرس محفظة جديدة. وفي هذه المحفظة كتب عربية وجرائد يومية وقلمان أحمر وأزرق ودفاتر ومسطرة ومساحة. في هاتين الخزانتين الجديدتين كثير من الكتب المطبوعة والمخطوطة باللغات الوطنية والأجنبية والمجلات الشهرية باللغات المختلفة. هل هو مدرس جديد؟ لا. هو طالب واسمه حسين. هو من السودان. هو الآن في المكتبة ويأخذ الكتب اللازمة:

- حسين: صباح الخير يا آنسة! - صباح الخير!
 ح: أريد كتابا في اللغة العربية. - عندنا كتب كثيرة في اللغة العربية. ماذا تريد؟
 ح: أريد كتابا بسيطا. - هل تريد قصصا قصيرة أم قصصا للأطفال؟
 ح: أريد القصص القصيرة. - تفضل!
 ح: شكرا يا آنسة وإلى اللقاء! - عفوا ومع السلامة.

كلمات:

учирғич	مَسَاحَةٌ (مَسَاحَاتُ كُؤِط)	ёпиқ	مُقْفَلٌ
босма	مَطْبُوعٌ	бўр	طَبَشُورَةٌ (طَبَاشِيرُ كُؤِط)
ёзма	مَخْطُوطٌ	лагга; швабра	مَمْسَحَةٌ (مَمَاسِحُ كُؤِط)
юмшоқ стул	كُرْسِيٌّ مُرِيحٌ	хоҳлайман (хоҳлайсан)	أُرِيدُ (تُرِيدُ)
ойлик	شَهْرِيٌّ	содда	بَسِيطٌ
яқинида	بِجَوَارٍ	керакли	لَازِمٌ

121- машқ. Ҳадисларни ёзинг, ўқиб, таржима ва грамматик таҳлил қилинг.

۱. حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ.

۲. إِنَّ حُسْنَ الْعَهْدِ مِنَ الْإِيمَانِ.

ЙИГИРМАНЧИ ДАРС الدَّرْسُ الْعِشْرُونَ

УЧ УНДОШЛИ ФЕЪЛЛАРНИНГ I БОБИ

I боб феъли «**فَعَلَ**», «**فَعِلَ**» ёки «**فَعِلَ**» шаклида бўлади. У ўзи ифодалаган маъносига кўра ўтимли ёки ўтимсиз бўлади. «**فَعَلَ**» вазнидаги феъллар фақат ўтимсиз, қолган вазндаги феъллар эса ўтимли ҳам, ўтимсиз ҳам бўлиши мумкин:

ўтимсиз—	кулмоқ; <i>аслида</i> — у кулди	ضَحَكَ
ўтимли—	билмоқ; <i>аслида</i> — у билди	عَلِمَ
ўтимсиз—	кетмоқ; <i>аслида</i> — у кетди	ذَهَبَ

Ўтимсиз феъл бирор кўмакчи билан келса ўзбек тилида ўтимли феълни англатади:

...ни олиб кетмоқ ...ذَهَبَ بِـ...

Ўтимсиз феъл II ёки IV бобга ўтса ўтимли феълга айланади:

катта қилмоқ	كَبَّرَ II	←	катта бўлмоқ	كَبُرَ
кулдирмоқ	أَضْحَكَ IV	←	кулмоқ	ضَحِكَ

I боб ўтган замон феълининг ҳар уч вазни учун мажҳул нисбати битта, яъни «**فَعَلَ**» қолипида ҳосил қилинади. Масалан:

ёзилди (м—н: <i>руйхатга</i>)	كُتِبَ	} فَعِلَ	у ёзди	كَتَبَ	فَعَلَ
яхшиланди	حُسِّنَ		яхши бўлди	حَسَّنَ	فَعَلَ
ичилди	شُرِبَ		у ичди	شَرَبَ	فَعَلَ

Ҳозирги-келаси замон мажҳул нисбати «**يُفَعَلُ**» вазнида бўлади:

ичилаяпти	يُشْرَبُ	} يُفَعَلُ	у ичаяпти	يَشْرَبُ	يُفَعَلُ
қайтилаяпти	يُرْجَعُ		у қайтаяпти	يَرْجِعُ	يُفَعَلُ
яхшиланаяпти	يُحَسَّنُ		яхши бўлаяпти	يَحْسُنُ	يُفَعَلُ

Феълнинг мажҳул нисбати иш-ҳаракатни бажарувчи – субъект-номаълум бўлганда ишлатилади. Аниқ нисбатдаги феълга иш-ҳаракатни бажарувчи (субъект) эга бўлиб келса, мажҳул нисбатдаги феълга бажарилувчи (объект) эга бўлиб келади. Феълнинг аниқ нисбатидаги тўлдирувчиси мажҳул нисбатида унинг эгаси бўлиб келади. Мажҳул нисбатдаги феъл барча замон шаклларида аниқ нисбатнинг шахс-сон қўшимчаларини олиб тусланаверади:

У (эга – ким?) рисола ёзди. (аниқ нисбат) كَتَبَ رِسَالَةً.

Рисола (эга) ёзилди (ким томонидан?). (мажҳул нисбат) كُتِبَتِ الرِّسَالَةُ.

Мажҳул нисбатдаги феъллар «مِنْ قَبْلِ» ёки «مِنْ طَرَفِ» – «томонидан» каби сўзлари билан ишлатилади. Гапда бу сўзлар реал бажарувчининг олдига қўйилади:

Бу маъруза Устоз Маҳмуд томонидан ўқилди.

تُقرأ هَذِهِ الْمُحَاضِرَةُ مِنْ طَرَفِ أَسْتَاذٍ مَحْمُودٍ.

Бу рўйхат толиблар томонидан ёзилди.

كُتِبَتِ هَذِهِ الْقَائِمَةُ مِنْ قِبَلِ الطُّلَّابِ.

"كَانَ" ФЕЪЛИ. ИСМИЙ ГАПЛАРДА ЗАМОН

Исмий гапда ўтган ёки келаси замон маъноси "كَانَ – бўлмоқ; эмоқ" феъли ёрдамида (ҳозирги-келаси замонда – يَكُونُ) ифодаланади.

Ўзагида "وَ" "бўш" ундоши бўлгани учун уни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда туслаганда фонетик ўзгаришлар рўй беради.

كَانَ феълени ўтган замонда туслаш жадвали:

кўплик	иккилик	бирлик	шахс, сон, жинс
كُنَّا	-----	كُنْتُ	музаккар I ш. муаннас
كُنْتُمْ كُنْتُنَّ	كُنْتُمَا كُنْتُنَّ	كُنْتَ كُنْتِ	музаккар II ш. муаннас
كَانُوا كَانْنَ	كَانَا كَانَتَا	كَانَ كَانَتْ	музаккар III ш. муаннас

فعلیні ҳозирги-келаси замонда тушлаш жадвали:

кўплик	иккилик	бирлик	шахс, сон, жинс
نَكُونُ	-----	أَكُونُ	музаккар I ш. муаннас
تَكُونُونَ تَكُنَّ	تَكُونَانِ تَكُونَانِ	تَكُونُ تَكُونِينَ	музаккар II ш. муаннас
يَكُونُونَ يَكُنَّ	يَكُونَانِ تَكُونَانِ	يَكُونُ تَكُونُ	музаккар III ш. муаннас

Ушбу феъл гапда икки хил вазифада келади:

1. Феълий гапларда мустақил ва ёрдамчи феъл вазифасида:

Кеча мен қишлоқда эдим
(бўлдим). (мустақил)

كُنْتُ الْبَارِحَةَ فِي الرَّيْفِ.

Марям бугун университетда
бўлди (эди). (мустақил)

كَانَتْ مَرِيَمُ الْيَوْمَ فِي الْجَامِعَةِ.

Маҳмуд университетда ўқир
эди. (ёрдамчи феъл)

كَانَ مَحْمُودٌ يَدْرُسُ فِي الْجَامِعَةِ.

2. Исмий гапларда у ёрдамчи феъл-боғловчи вазифасида келиб, гапга ўтган ёки келаси замон маъносини беради:

Уй узоқ эди. كَانَ الْبَيْتُ بَعِيدًا. ёки الْبَيْتُ كَانَ بَعِيدًا.

Феъл-боғловчи вазифасида келаётган "كان" феъли исмий гапнинг кесими билан бирга мураккаб кесим тузиб келади. Агар исмий кесим "كان" феълидан кейин келса ноаниқ ҳолатда, тушум келишигида бўлиб, у билан жинс ва сонда, аввал келса фақат жинсда мослашади. Гапнинг бошида "كان" феъли бирлик сонда келади. У ўтган замонда бўлса ўтган замон ва ҳозирги-келаси замонда бўлса келаси замонни ифода этади:

Маҳмуд ўтган йили
ўқувчи эди.

كَانَ مَحْمُودٌ فِي السَّنَةِ الْمَاضِيَةِ تَلْمِيذًا.

Ҳозир у талаба.

فِي الْوَقْتِ الْحَالِي هُوَ طَالِبٌ.

Яқин келажакда
у олим бўлади.

وَيَكُونُ فِي الْمُسْتَقْبَلِ الْقَرِيبِ عَالِمًا.

Аммо улар "كان" феъли кабидир. Аммо улар "бўлиб қолди" маъносини англатади:

122- машқ. Қавс ичигаги феъллардан бирини танлаб ёзинг:

- (۱) ... (كان-كانت-كنت) فاطمة فتاة مجتهدة. (۲) ... (يكون-سيكون-يكونان) سليم وأحمد في المستقبل القريب مهندسين. (۳) متى ... (كُنْتُ-كان-كنت) في زيارة خالتك في المرة الأخيرة يا مريم؟ (۴) ... (كان-صار-صارت) الزيتون زيتا. (۵) ... (فصارت-فصار-فكانت) ذلك المشروع حقيقة. (۶) ... (تكون-يكون-تكن) الأيام في الشتاء قصيرة. (۷) ... (سيكون-ستكون-ستكونين) المباراة الثالثة بين فريقَي أوزبكستان وقازاقستان في بداية أغسطس. (۸) ... (كانا-كان-كانت) يومنا هذا مثمرا جدا. (۹) أين ... (كن-كانت-كنتن) هؤلاء البنات؟

123- машқ. Ёзинг, ўқинг. Жумлаларни таржима қилиб, грамматик таҳлил қилинг.

كان الأطفال يَلْعَبُونَ في الساحة الخضراء. ما كنتُ في هذه المكتبة أمس. أصبحتُ تلك المدينة جميلة. أصبحَ عَزَّةُ اللهُ مهندسا مشهورا. كان يعرف مؤيِّدُ أسماءَ فصولِ السنة بالعربية. وهي: الربيع والصيف والخريف والشتاء. أصبحَ قُدْرَةُ اللهُ مديعاً معروفاً. كانت أسرتنا مُجمَعَةً مَعًا في هذا المساء. كانت تَسْكُنُ في هذا الحيِّ مع زوجها وأولادها خلال ستِّ سنوات. كان أطفالها تَلَامِيذَ مجتهدين. في الصباح أشرب الشاي وأكل الخبز بالزبدة. كانت كلماتُ النص الجديدة كثيرةً جدًا. كانت تنطلق الحافلة الأخيرة في الساعة العاشرة والنصف دائما. صار الفلاحُ النشيطُ رئيسا عادلا.

كلمات:

йил
фасллари

سَاحَةٌ (سَاحَاتٌ. كُؤْلُ) майдон

бахор

رَبِيعٌ دавомида

خلال (كُؤْمَاكчи)

ёз	صَيْفٌ	дақиқа	(кўпл. دَقَائِقُ) دَقِيقَةٌ
куз	خَرِيفٌ	бошламоқ	بَدَأَ (а)
қиш	شَتَاءٌ	бўлим; тайм; карра	(кўпл. أَشْوَابٌ) شَوَّبُ
бирга йирилган	مُجَمَّعٌ	футбол	كُرَّةُ الْقَدَمِ
диктор, суҳандон	مُذِيعٌ	туман; мавзеъ	(кўпл. أَحْيَاءٌ) حَيٌّ

124- машқ. Жумлаларни араб тилига таржима қилинг:

Фарида ҳар куни газета ўқир эди. Бугун об-ҳаво яхши бўлди. Баҳорда ёмғир кўп бўлади. Сиз шу ерда бўласизми? Тошкент аэропорти икки йил (давоми)да халқаро аэропортга айланди. Ўзбекистонда ёзда ҳаво иссиқ бўладими? Ҳа, жуда иссиқ бўлади. Дўстлар шаҳар боғида бирга йирилган эдилар. Кеча кутубхонада тўрт соат бўлдим ва кечқурун уйга қайтдим. Бу киши Африкада ўн бир йил бўлди. Анави йигит эса етти йил сафарда бўлди. Абдулҳаким фаол толиб эди. Энди у суҳандон бўлди. Келгусида худо хоҳласа вазир бўлади.

ФЕЪЛДАН ЯСАЛГАН ОТЛАР

Феъллардан ясалган исмларга масдарлар, аниқ ва мажҳул даража сифатдошлари, сифатлар, ўрин ва пайт номлари, иш қуроли номлари ва касб-ҳунар номлари киради.

МАСДАР

Масдар феълдан ясалган от бўлиб, ўз мазмунига кўра иш-ҳаракатнинг мавҳум номини атайди. У ўзбек тилидаги ҳаракат номига мос келади. Масдарларнинг ичида мураккаби I боб феълларининг масдарларидир. Уларни асосан ёд олиш ҳисобига ўзлаштирилади. Луғат китобларида ҳар бир I боб феълнинг ёнида унинг масдари ёзиб қўйилади.

Қуйида биз I боб феълларининг масдарларидан баъзи намуналар берамиз:

масдар	масдар вазни	феъл	№
ўрганиш	دَرَسٌ	فَعَلَ	1.
эслаш	ذِكْرٌ	ذَكَرَ	2.
ичкин бўлиш	قُرْبٌ	فَعَلَ	3.

излаш талаб қилиш	طَلَبَ	فَعَلَ	طَلَبَ	4.
кулиш	ضَحِكَ	فَعَلَ	ضَحِكَ	5.
бориш	ذَهَبَ	فَعَالٌ	ذَهَبَ	6.
ғалаба қилиш	غَلَبَ	فَعَلَةٌ	غَلَبَ	7.
қабул қилиш	قَبُولٌ	فَعُولٌ	قَبِلَ	8.
зиёрат қилиш	زِيَارَةٌ	فِعَالَةٌ	زَارَ	9.

Ўтими феъдан ясалган масдар ўзи бошқариб келаётган от (феълнинг тўддирувчиси) билан изофа бирикмаси тузиб келади:

хат ёзиш... كِتَابَةُ الْمَكْتُوبِ... У хат ёзди. كَتَبَ الْمَكْتُوبَ.

СИФАТДОШ

Сифатдош — феъдан ясалган от бўлиб, у аниқланган иш — ҳаракатни аниқ нисбат (субъект — бажарувчи) ёки мажхул нисбат (объект — бажарилувчи) шаклларида ифодалайди. У гапда сифат вазифасини бажара олгани учун ҳам сифатдош деб аталади. Сифатдошлар икки хил бўлади:

1. Аниқ даража сифатдош. 2. Мажхул даража сифатдош.

I боб феълнинг аниқ даража сифатдоши **فَاعِلٌ** шаклида ясалади ва ўзбек тилига "...ган", "...ётган", "...кан", "...қан" сифатдош қўшимчалари билан, ёки "...чи" отланган қўшимчаси билан таржима қилинади ва ҳозирги замонни аниқлатади:

ёзаётган → ёзувчи (ҳозир) ёзмоқ **فَاعِلٌ** ← **كَاتَبَ** **كَتَبَ**
очаётган → очувчи (ҳозир) очмоқ **فَاعِلٌ** ← **فَاتَحَ** **فَتَحَ**

I боб феълнинг мажхул даража сифатдоши эса **مَفْعُولٌ** шаклида ҳосил қилинади:

ёзилган **مَفْعُولٌ** -- **مَكْتُوبٌ** **كَتَبَ** ← **مَفْعُولٌ**
ичилган **مَفْعُولٌ** -- **مَشْرُوبٌ** **شَرِبَ** ← **مَفْعُولٌ**

Сифатдошнинг иккала даражасида ҳам субстантивация ҳодисаси рўй беради:

котиб (секретар) — ёзувчи	كَاتِبٌ	жавобгар — сўралган	مَسْئُولٌ
гувоҳ, нотариус — кўрувчи	شَاهِدٌ	эмиссар — юборилган шахс	مَبْعُوثٌ
қори — ўқувчи	قَارِئٌ	вакил, делегат	مَنْدُوبٌ

I бобнинг баъзи, қолган бобларнинг барча аниқ даража сифатдошлари ва одамни билдирадиган мажҳул даража сифатдошларининг кўплиги тўғри кўпликда ҳосил қилинади:

кулувчи → кулувчилар	ضَاحِكٌ ← ضَاحِكُونَ
масъул → масъуллар	مَسْئُولٌ ← مَسْئُولُونَ
сўровчи → сўровчилар	سَائِلٌ ← سَائِلُونَ
юборилган → юборилганлар	مَبْعُوثٌ ← مَبْعُوثُونَ

125- машқ. Ушбу феълларнинг масдарини ва таржимасини луғат китобидан аниқланг:

سَمِعَ (a), بَعَثَ (a), رَجَعَ (a), فَتَحَ (a), وَقَفَ (и), رَكِبَ (a), قَصَدَ (y)

126- машқ. Ушбу феъллардан I бобнинг аниқ даража сифатдошларини ҳосил қилинг ва ўзбек тилига таржима қилинг:

رَكِبَ (a), سَكَنَ (y), رَعِبَ (a), فَتَحَ (a), خَرَجَ (y), وَقَفَ (и), شَكَرَ (y),
قَصَدَ (y), عَقَلَ (и)

127- машқ. Ушбу феъллардан I бобнинг мажҳул даража сифатдошларини ҳосил қилинг ва ўзбек тилига таржима қилинг:

رَعِبَ (a); قَصَدَ (y); ضَرَبَ (и); لَبَسَ (a); فَهِمَ (a); سَمِعَ (a); عَلِمَ (a); وَقَفَ (и)

128- машқ. Матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Кейин унга саволлар тузиб уни сўзлаб беринг.

مِنْ يَوْمِيَّاتِ طَالِبِ الْجَامِعَةِ

أنهض من نومي كل يوم في الصباح الباكر. قبل كل شيء أتوضأ وأسرع إلى المسجد لأداء صلاة الفجر. وأقرأ ما تيسر من القرآن. ثم أدعو الله لي ولوالدي

بالخير والتوفيق وأشكره على نعمه. ثم أمارسُ الرياضة البدنية الصباحية. أغسل وجهي ويدي بالماء الدافئ والصابون. ثم أذهب إلى والدي في المطبخ. أمني تُعدُّ وجبة الفطور والشاي، فأحییها تحية الصباح، ثم أساعدها في إعداد الطعام بسرعة. أكل في الفطور الرغيف بالجنبة والزبدة أو البيض المسلوق. أشرب الشاي بالسكر أو القهوة بالحليب. وأتناول في الفطور في بعض الأحيان الطعام الخفيف.

أذهب إلى الجامعة في الساعة السابعة بالحافلة. تكون الحافلة عادة مزدحمة بالركاب، فأقفُ على قَدَمي. في بعض الأحيان أركب الترام (عربة الكبل) فأقطع بقية الطريق ماشيا. إن المَetro والتروليبوس والحافلة والترام تقصّر المسافة. وهي تربط شوارع عاصمتنا وميادينها بعضها البعض. وكثيرا ما أصلُ إلى الجامعة في الساعة الثامنة تماما.

أُفضي اليوم الدراسي في نشاط وسعادة. ندرس في الجامعة عددا كبيرا من الدروس وهي التاريخ والآداب والرياضيات واللغة العربية واللغة الفارسية واللغة الإنجليزية والأخرى من اللغات الشرقية والغربية. يعرف كل الطلاب القراءة والكتابة باللغة العربية جيدا. وكثيرا ما نقرأ نصبا عربيا ونترجمها إلى اللغة الأوزبكية. ونكتب كذلك الإملاء. وفي الاستراحة أفضي الوقت إما في المكتبة أو في المقصف (بُوقية)

أتناول طعام الغداء في مطعم الجامعة. أرجع إلى بيتي في الساعة الرابعة تماما بعد الظهر.

كلمات:

вақтли; эрта	بَاكْرُ	кундалик (ёзув)	يَوْمِيَّةٌ
ҳаққиға дуо қиламан	أَدْعُو ل..	насиб қилгани; муяссар бўлгани	مَا تَيْسَّرُ
неъмат	نَعْمَةٌ (نَعْمٌ)	эриштириш; ёрдам; бахт	تَوْفِيقٌ
пишлоқ	جِنَّةٌ	илиқ	دَافِيٌّ

қолган йўл	بَقِيَّةُ الطَّرِيقِ	қайнатилган тухум	يَيْضٌ مَسْلُوقٌ
кўпинча	كَثِيرًا مَا	боғламоқ	رَبَطَ (y)
етиб келаман	أَصِلُ	тушки овқат	طَعَامُ الْعَدَاءِ
бажармоқ; шуғуланмоқ	مَارَسَ (يُمَارِسُ) III	бир-бири билан	بَعْضُهَا بِبَعْضٍ
эрта; вақтли	بَاكِرٌ	тиқилинч	مُزْدَحِمٌ
ёпган нон	رَغِيْفٌ (أَرْغَفَةٌ)	салом (бериш)	تَحِيَّةٌ
баъзи пайтларда	فِي بَعْضِ الْأَحْيَانِ	сариёғ; қаймоқ	زُبْدَةٌ
пиёда (хол)	مَاشِيًا	енгил	خَفِيفٌ
тайёрлаш	إِعْدَادٌ	қисқартирмоқ	II قَصَرَ (يُقَصِّرُ)
тановул қилмоқ	VI تَنَاوَلَ (يَتَنَاوَلُ)	математика	الرِّيَاضِيَّاتِ
ёрдам беради	III سَاعَدَ (يُسَاعِدُ)	тайёрлайди	IV أَعَدَّ (يُعِدُّ)
йўловчи	رَاكِبٌ (رُكَّابٌ)	унга салом бераман	III أَحْيَيْهَا

129- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

Эрталаб уйқумдан барвақт, соат бешда тураман. Кейин бадантарбия қиламан. Бомдод намозини «Фирдавс» масжид – жомеъсида ўқийман. Соат олтида енгил нонушта қиламан. Баъзан нонуштада енгил таом ейман ва сутли қаҳва ичаман. Шарқшунослик институтига 10-автобусда кетаман. Баъзи пайтлар дарсларга кечикиб қолаяпман. Мударрисдан бу мавзу ҳақида сўрамаяпсизми? Йўқ, у жуда тушунарли. Университетда ўртоқларим билан араб ва инглиз тилларида сўзлашаман. Шу кунгача Қуръондан кўпгина сураларни ёдлаб олдим Ҳар биримиз араб адабиётини ҳам яхши биламиз. Шунингдек ҳар ҳафтада физика, математика ва кимё фанларини ҳам ўқиймиз. Рамазон ойида ҳар бир дарсимизни бир соатдан ўқияпмиз.

130- машқ. Ҳадисларни ёзинг, ўқинг, таржима ва грамматик таҳлил қилиб, ёдланг:

1. لَا يُلَدِّعُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ.
2. الْعِلْمُ لَا يُبْخَلُ مِنْهُ.

ФЕЪЛ МАЙЛЛАРИ

Араб тилида феълнинг бешта майли мавжуд: ижро (ёки хабар) майли, шарт майли, буйруқ майли, истак майли ва кучайтирма (таъкид) майли.

Ижро майли феълнинг бошланғич маъноли кўриниши ҳисобланади. Бу майлда иш-ҳаракат бирор замонга таалуқли бўлади.

Ижро майлидаги иш-ҳаракат гапирувчи томонидан реал воқеълик деб фикр қилинса, шарт, истак ва буйруқ майлларидagi иш-ҳаракат эса мумкин бўлган, исталган ёки қилинишини гапирувчи талаб қилган иш-ҳаракат деб тушунилади.

ШАРТ МАЙЛИ

Тўғри феълнинг шарт майли ижро майлидаги, ҳозирги-келаси замондаги феълнинг охириги ҳаракатини сукунлаш ва охириги ن ҳарфларини ҳаракати билан олиб танилаш орқали ясалади (II ва III шахсларнинг кўплик соң, муаннас жинсидан ташқари) ва қуйидагича тусланади.

فعل феълнинг اِن юклагаси билан шарт майлида тушлаш жадвали:

кўплик	иккилик	бирлик	шахс, соң, жинс
اِن تَجَلِسُوْا	اِن تَجَلِسَا	اِن اُجَلِسْ	музаккар I ш. Муаннас
اِن تَجَلِسُوْا اِن تَجَلِسْنَ	اِن تَجَلِسَا اِن تَجَلِسْنَا	اِن تَجَلِسْ اِن تَجَلِسِي	музаккар II ш. муаннас
اِن يَجَلِسُوْا اِن يَجَلِسْنَ	اِن يَجَلِسَا اِن يَجَلِسْنَا	اِن يَجَلِسْ اِن يَجَلِسْ	музаккар III ш. муаннас

Феъл шарт майли шаклида шарт майлини талаб қиледиган юклагмадан кейин келади. Бу юклагмалар икки хил бўлади:

1. Ўзиладан кейин битта феълни **шарт майли шаклида** келтириш талаб қилувчи юклагмалар.
2. Ўзидан кейин иккига феълни **шарт майлида** келтириш талаб қилувчи юклагмалар.

"إِنْ - агар", "مَتَى - қачон?", "أَيُّ - қайси", "كَيْفَمَا - қандай"

каби юкламалар бевосита шартни ифодалайди ва ўзидан кейин иккита феълни шарт майлида келишини талаб қилиб реал шартни ифодалаган шарт эргаш гап тузиб келади:

Ҳаво яхши бўлса кетамиз!	إِنْ يَتَعَدَّلَ الطَّقْسُ نُسَافِرُ !
Қачон қайтсанг сен билан яшайман.	مَتَى تَرْجِعِي أَسْكُنُ مَعَكَ .
Сен қандай бўлсанг дўстларинг ҳам шундай бўлади.	كَيْفَمَا تَكُنْ يَكُنْ أَصْدِقَاؤُكَ .
Қайси талаба кўп ўқиса, муваффақиятга эришади.	أَيُّ طَالِبٍ يَدْرُسُ كَثِيرًا يَنْجَحُ .

"لَ , لَا , لَمَّا , لَمْ" юкламалари эса ўзидан кейин битта феълни шарт майли шаклида келишини талаб қилади, лекин шартни ифодаламайди. Булардан لَمْ , لَمَّا юкламалари ўтган замон маъносига инкорни ифодалайди.

لَمْ инкор юкласи «инкор, шарт ва ўзгартириш» юкласидир. Бу юклама билан келган феъл умуман амалга ошмаган иш-ҳаракатни ифодалайди. لَمَّا юкласи билан эса сўзлаш пайтигача давом этиб келаётган инкор ифода этилади. Масалан:

У умуман келмади.. لَمْ يَحْضُرْ .

У ҳозиргача келмади.. لَمَّا يَحْضُرْ .

У келмади. مَا حَضَرَ .

لَ ва ل юкламалари буйруқ майли маъносини беради. Шунинг учун уларни «Буйруқ майли» дарсида кўриб ўтамиз.

131-мишқ. (a) ضَحِكَ , (a) مَنَعَ , (u) غَسَلَ , (a) فَهَمَ , (y) تَرَكَ - феълларини *إِنْ* ва

لَمْ юкламалари билан шарт майлида тусланг ва улар иштирокида 5 тадан гап тузинг.

БУЙРУҚ МАЙЛИ

Буйруқ майли шарт майлидаги феълнинг II шахсидан унинг олдидаги "لَمْ" шахс-сон қўшимчасини ҳаракати билан олиб ташлаш орқали ҳосил қилинади. Агар бунда сўз бошидаги бўғин ёнма-ён турган иккита ундош товуш билан бошланган бўлса талаффуз қилишга ноқулай бўлади:

$srab$ شَرِبَ ← ~~ta\$rab~~ أَشْرَبَ
 $jlis$ جَلَسَ ← ~~tajlis~~ أَجْلَسَ
 $ktub$ كَتَبَ ← ~~taktub~~ أَكْتَبَ

Талаффузини снгиллатиш учун феълнинг олдига васлали ҳамза қўйилади ва иккита бўғинга ажратилади. Ёлғиз ўзи турган феълда васлали ҳамзани қандай ҳаракат билан ўқини уша феълнинг иккинчи ўзак ундошинини ҳаракатига боғлик; агар унинг ҳаракати «дамма» бўлса, васлали ҳамзанинг ҳаракати ҳам «дамма» қилиб ўқилади (ёзувда васлали ҳамза ёзилмайди):

ʕz! ʔktub! أَكْتَبُ! ← u - ktub كُتِبَ + ا ← ktub كُتِبَ

Агар «фатҳа» ёки «касра» бўлса, васлали ҳамзанинг ҳаракати «касра» қилиб ўқилади:

ich! i\$rab! أَشْرِبُ! ← i - \$rab شَرِبَ + ا ← \$rab شَرِبَ
 ʔtir! ijlis! أَجْلِسُ! ← i - jlis جَلَسَ + ا ← jlis جَلَسَ

« أَشْرِبُ — ичмоқ » феълини буйруқ майлида туслан жадвали:

кўплик	иккилик	бирлик	шахс, сон, жинс
أَشْرَبُوا!	أَشْرَبَا!	أَشْرَبُ!	музаккар II ш
أَشْرَبِينَ!	أَشْرَبَا	أَشْرَبِي!	муаннас

I ва III шахсларга берилган буйруқ шарт майлидаги феъл олдига " أَشْرَبُ " буйруқ-даъват юклагаси"ни қўйиб ҳосил қилинади:

кўплик	иккилик	бирлик	сон, жинс	шахс
لِأَشْرَبُوا!	-----	لَأَشْرَبُ!	музаккар муаннас	I ш
لِيَشْرَبُوا!	لِيَشْرَبَا!	لِيَشْرَبُ!	музаккар	III ш
لِيَشْرَبِينَ!	لِيَشْرَبَا	لِيَشْرَبِي!	муаннас	

Эслатма: Агар $كُتِبَ$ қўшимчаси ҳаракати билан олаиб пашлангандан кейин сўзнинг бошидаги бўғинда иккита ундош ёлма-ёч турмаган бўлса, унга васлали ҳамза қўшишининг зарурияти бўлмайди. Бу ҳолат уч ҳарфли феълларнинг II , III, V ва VI бобларида кузатилади:

ўргат!	<i>eallim!</i>	عَلِّم!	←	تُـلِّعُـمُ II
мусобақалаш!	<i>sa:biq!</i>	سَابِق!	←	تُسَابِقُ III
пардоз қил!	<i>tajammal!</i>	تَحَمَّل!	←	تُـكْتَحَمَّلُ V
Ўзингни билмаганга ол!	<i>taja:hal!</i>	تَجَاهَل!	←	تُـلْتَجَاهَلُ VI

Буйруқ майлининг таъқиқ шакли ҳамма шахслар учун шарт майлидаги феъл оддига "ل" таъқиқ юкламасини қўйиш билан ясалади.

Араб тилидаги барча феъллар ва уларнинг ҳосила бобларининг буйруқ майли ушбу ягона усул бўйича ҳосил қилинади.

132- машқ. (a) ضَحِكَ (a) سَمِعَ , (u) غَسَلَ (a) فِهِم (y) تَرَكَ феълларини буйруқ майли ва буйруқ--инкор шакларида тусланг ва улар иштирокида 5 та нп тузинг:

УНДАЛМА

Бирор кишига мурожаат қилганда энг қўн ишлатиладиган юклама "يَا" юкламаси бўлиб, ундан кейин келаётган сўз ал артиклисиз ва танвиисиз бош келишиқда келади ва у бирлик сонда ҳам, кўплик сонда ҳам бўлиши мумкин:

Эй (Ҳой) Аҳмад! (Аҳмад!) يَا أَحْمَدُ!

Эй (Ҳой) Фотима! (Фотима!) يَا فَاطِمَةَ!

Агар мурожаат юкламасидан кейин келаётган сўз изофа бирикмасининг аниқланмиши бўлса, у тушум келишигида келади:

Эй (Ҳой) Аҳмаднинг отаси! يَا أَبَا أَحْمَدِ!

Ҳой Абдулло! (Абдулло!) يَا عَبْدَ اللَّهِ!

ال артикли билан келган сўзларга мурожаат қилинганда "أَيُّهَا" (муан. أَيُّهَا) юкламалари ишлатилади ва мурожаат қилинган сўз бош келишиқда бўлади. Баъзан бу иккала мурожаат юкламаси бирга қўшилиб келиши ҳам мумкин, бу ҳолатларда мурожаат қилинган сўзнинг қайси сонда бўлишининг аҳамияти йўқ:

Эй (ҳой) хоним!	أَيُّهَا السَّيِّدَةُ!	Эй (Ҳой) одам!	أَيُّهَا الرَّجُلُ!
Эй(ҳой) хонимлар!	أَيُّهُنَّ السَّيِّدَاتُ!	Эй (Ҳой) жаноблар!	أَيُّهُنَّ السَّادَةُ!
Эй (Ҳой) аёллар!	يَا أَيُّهَا النِّسَاءُ!	Эй (Ҳой) одамлар!	يَا أَيُّهَا النَّاسُ!

133- машқ. Ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Жумлаларни грамматик таҳлил қилинг:

يا سمير، لا تجعل دروسك لعبا! إن تقرأ كثيرا من الكتب تعلم كثيرا من العلوم. إن تسافر إلى الأقطار العربية أسافر معك. لم يُترجم أحد منا هذه الجملة المعقدة. يا سمير، أنهض في الساعة الخامسة صباحا. اطلب الرفيق قبل الطريق والجار قبل الدار! إن تنصت تفهم جيدا. يا سميرة، لماذا لم تحفظي الكلمات الجديدة اليوم؟! افهم جيدا يا بني! يا أيها الأولاد، اغسلوا وجوهكم بالماء والصابون كل صباح! يا زياد الله، اقرأ بصوت هادي! يا أيها الأصدقاء، لا تمنعوا أولادكم من الرياضة! إن يذهب زيد تذهب معه. يا فاطمة، لا تخرجي من البيت بعد الساعة السابعة مساء! يا سليم! لنذهب غدا إلى قاعة المطالعة! متى تريد تدخل بيتهم. لم يرجع محمد باكرا إلى بيته أمس. كان وقت قدوم الأصدقاء ولما يقدموا. يا بُني، لا تفعل هكذا! ألم تدرسوا شيئا جديدا في دروس التاريخ؟ يا أيها الطالبات، لنبدأ من جديد! يا زيد، لا تسمح لأحد بالدخول! ليفتح كل طالب دفتره!

كلمات:

қўшни	جَارٌ (جيران)	сафар қилмоқ	سَافَرَ (يُسَافِرُ) III
тарқ қилмоқ	تَرَكَ (y)	осойишга; секин	هَادِيٌّ
маън қилмоқ	مَنَعَ (a)	қилмоқ; қўймоқ	جَعَلَ (a)
(ўрнидан) турмоқ (уйқудан) турмоқ	نَهَضَ (a)	юз; афт	وَجَّهَ (وُجُوهُ)

уйин	لَعِبُ	энг күй; күй-күй	أَكْرَهُ
жим турмоқ; тишгламоқ	(и) نَصَّتْ	кулфламоқ	(и) قَفَلَ
имло; ёзма иш	(-ات) إِمْلَاءُ	рухсат (имкон) бермоқ	(a) سَمَحَ

134- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Эй Умар, отаннинг гашларини диққат билан эшит! Кўп сафар қилсанг, кўп парсани биласан. Дафтарингга ушбу жумлани араб тилида ёз: «Ватаним Ўзбекистон – гўзал диёр». Пигора, кўчага чиқсанг эшикни кулфлаб қўйман. Абадулкарим, бу қийин масалани унга тушунтир! Агар бу ўнга дарсни яхшилаб такрорласанг имтиҳондан ўтасан. Ҳой қизлар, у ерда кўп ўғирманг! Зиёд менга деди: «Ҳой Амр, кел, уй ишини бугун бирга ёзайлик!» Илҳом, қачон ўқитувчи бу дарсни сўраса, (уни) тушунтириб берасан. Болалар, бу мавзунини бир неча марта ўқимасангиз тушунмайсиз. Амаки, эртага уйимга бормасангиз сизникига ҳам келмайман. Дустиим, ким бизни ҳурмат қилса, уни ҳам ҳурмат қиламиз.

135- машқ. Матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг:

تَرْجَمَةُ حَيَاتِي

اسْمِي إِبرَاهِيمَ رَحْمَةُ اللَّهِ. عُمُرِي سَبْعَ عَشْرَةَ سَنَةً. وُلِدْتُ فِي طَشْقَنْدُ.
وَعِنْدَمَا بَلَغْتُ ٧ (السَّابِعَةَ) مِنْ عُمُرِي ذَهَبْتُ إِلَى الْمَدْرَسَةِ الْإِبْتِدَائِيَّةِ وَتَخَرَّجْتُ
مِنْهَا بَعْدَ عَشْرٍ سَنَاتٍ. وَأَخَذْتُ الدَّرْسَ الْأَوَّلَ فِي اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ فِي تِلْكَ
الْمَدْرَسَةِ. ثُمَّ التَّحَقَّقْتُ بِالْجَامِعَةِ وَأَصْبَحْتُ طَالِبًا بِالصَّفِّ الْأَوَّلِ فِي كَلِيَّةِ التَّارِيخِ.
عَائِلَتُنَا لَيْسَتْ كَبِيرَةً وَهِيَ مُؤَلَّفَةٌ مِنْ خَمْسَةِ أَفْرَادٍ: أَبِي وَأُمِّي وَأَخِي
الْكُبْرَى وَأَخِي الصَّغِيرُ وَأَنَا. أَبِي يَعْمَلُ مَهْنَدِسًا فِي مَصْنَعٍ لِلْمَسِيرَاتِ بِمَدِينَةِ
"أَسَاكَةَ" وَأُمِّي تَعْمَلُ مَدْرَسَةً لِلْعُلُومِ الرِّيَاضِيَّةِ فِي الْمَعْهَدِ التَّمْهِيدِيِّ وَأَخِي
الْكُبْرَى طَالِبَةٌ بِكَلِيَّةِ الْجُغْرَافِيَّةِ فِي جَامِعَةِ أُوزْبِكِسْتَانِ الْوَطَنِيَّةِ. وَأَمَّا أَخِي فَهُوَ
طَالِبٌ بِالْمَعْهَدِ التَّمْهِيدِيِّ بِجَامِعَةِ الْعُلُومِ الْاِقْتِسَادِيَّةِ. تَسْتَمُرُّ الدَّرَاسَةُ فِي الْجَامِعَةِ أَرْبَعِ
سَنَاتٍ وَسَأَوْجِبُ بَعْدَهَا دَرَسَةَ الْمَاجِسْتِيرِ خِلَالَ سَنَتَيْنِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. أُرِيدُ أَنْ أَكْبُرَ فِي
الْمُسْتَقْبَلِ مُمْتَلًا دَيْلُومَاسِيًّا فِي إِحْدَى الْبِلْدَانِ الْعَرَبِيَّةِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

كلمات:

... ганда, қачонки	عندَمَا	туғилдим	وَلَدْتُ (мажҳула)
..ни тутатмоқ	... تَخْرُجَ مِنْ	стмоқ	(y) بَلَغَ
..га кирмоқ (м-н: олий ўқув юртига)	... VIII التَّحَقَّقَ بِـ	киши; жон	فَرَدُّ (أَفْرَادًا)
(катта) опам	أُخْتِي الكُبْرَى	(кичик) укам	أُخْتِي الصَّغِيرُ
давом этмоқ	X اسْتَمَرَ (يَسْتَمِرُّ)	ўқитувчи булиб ишлайди	تَعْمَلُ مَدْرَسَةً
дипломатик вакил	مُمَثِّلٌ دَيْلُومَاسِيٌّ	давом этмоқ	III وَاَصْلَ (يُؤَاصِلُ)
магистратура	دِرَاسَةَ المَاجِسْتِرِ	булмоқчиман	أُرِيدُ أَنْ أَكُونَ

136- машқ. Матнга саволлар тузинг.

137- машқ. Ҳадиси шарифларни ёзинг, ўқинг, таржима қилиш ва ёд олиш:

1. الْوَقْتُ كَالصَّيْفِ إِنْ لَمْ تَقْطَعْهُ قَطَعَكَ.
2. اِطْلُبِ الْعِلْمَ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ!
3. مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ.

МУСТАҚИЛ БАЖАРИШ УЧУН ТЕСТЛАР

13. Бўш ўринга мос феълни қўйинг:

... فِي الْعَامِ الْجَامِعِيِّ الْقَادِمِ كَثِيرًا مِنَ الْمَوَادِّ الدِّينِيَّةِ.

- A) نَعَلَّمْنَا Б) قَدْ نَعَلَّمْنَا В) سَوْفَ نَتَعَلَّمُ Г) سَوْفَ مَا نَتَعَلَّمُ

14. تَرَكَتُمُ фсълига $ي$ - бирикма олмошини бириктиринг:

- A) تَرَكَتُمِي Б) تَرَكَتُمُونِي В) تَرَكَتُمْنِي Г) تَرَكَتُمُوَانِي

15. "Сен неча ёшдасан?" саволи қайси баъдда потўғри тузилган?

- A) كَمْ عُمْرُكَ؟ Б) كَمْ سَنَةٌ عُمْرُكَ؟ В) كَمْ عُمْرًا لَكَ؟

Г) барча саволлар тўғри тузилган.

الدَّرْسُ الثَّانِي وَالْعِشْرُونَ

ЙИГИРМА ИККИНЧИ ДАРС

ИСТАК МАЙЛИ

Истак майлидаги феъл маъно жиҳатдан келаси замон маъносини англатади. У ҳозирги-келаси замондаги феълнинг охириги ҳаракатини «фатҳа»га айлантириш ва охириги «ن» ҳарфини ҳаракати билан олиб ташлаш билан ясалади (II ва III шахснинг кўлик, муаннас жинсидан ташқари). Барча ҳосила бобларнинг истак майли шакли ҳам шу тарзда ҳосил қилинади. **كَتَبَ** феъли **أَنْ** юкламаси билан истак майлида қуйидагича тусланади:

кўлик	иккилик	бирлик	сон, жинс	шахс
أَنْ تَكْتُبَ	-----	أَنْ أَكْتُبَ	музаккар муаннас	I ш
أَنْ تَكْتُبُوا	أَنْ تَكْتُبَا	أَنْ تَكْتُبَ	музаккар	II ш
أَنْ تَكْتُبِينَ	أَنْ تَكْتُبَا	أَنْ تَكْتُبِي	муаннас	
أَنْ يَكْتُبُوا	أَنْ يَكْتُبَا	أَنْ يَكْتُبَ	музаккар	III ш
أَنْ يَكْتُبِينَ	أَنْ يَكْتُبَا	أَنْ يَكْتُبَ	муаннас	

Феъл истак майлида қуйидаги истак майли шаклини талаб қиладиган юкламалардан кейин келади:

«**أَنْ...ни**» (истакни ифодалайдиган юклама). (Юкламалар – нинг ичида энг кўп ишлатилади):

У банд товуш билан ўқимоқчи.
(ўқишни хоҳлаяпти.)

هُوَ يُرِيدُ الْقِرَاءَةَ بِصَوْتٍ عَالٍ.

У банд товуш билан ўқимоқчи.
(ўқишни хоҳлаяпти.)

هُوَ يُرِيدُ أَنْ يَقْرَأَ بِصَوْتٍ عَالٍ.

كَيْ – учун; ниятида (сабабини тушунтириш учун):

Ҳаво кириши учун деразани очи

افتح النافذة كي يدخل الهواء!

ل – учун (сабабини, ниятини тушунтириш учун):

Муваффақиятга эришиш учун
кўп меҳнат қилинг!

اعملوا كثيرا لتنجحوا!

حَتَّى – ...гача; учун (сабаби ёки инҳоясиия билдириш учун):

Шаҳарга кириш учун юриб бордим.

سرتُ حتى أدخل المدينة.

Бу юкламадан кейин келган феъл хабар майли шаклида ҳам келиши мумкин. Бундай пайтда у ўтган замон маъносини англатади:

То шаҳарга киргунимча юрдим.

سِرْتُ حَتَّى أَدْخُلَ الْمَدِينَةَ.

إِذَنْ (ёки) **إِذَا** – ундай бўлса (ўзидан олдинги жумлага жавоб бўлиб келган жумлада келади):

Отангни зиёрат қиламан.

سَأَزُورُ أَبَاكَ.

Ундай бўлса сенга иззат – икром кўрсатамиз.

إِذَنْ (إِذَا) نُكْرِمُكَ.

فَ – сабабли; туфайли (сабабини билдириш учун):

Сенда ичишга бирор (хил) шарбат борми?

هَلْ عِنْدَكَ عَصِيرٌ مَّا فَاشْرَبُهُ؟

لَنْ – ҳеч қачон; асло (келажақда асло амалга ошмайдиган инкор маънони ифодаловчи) юкламаси ва **أَبَدًا** – ҳеч қачон; **أَصْلًا** – асло; **قَطُّ** – ҳеч қачон равишлари билан унинг маъноси кучайтирилади:

Унга ҳеч қачон гапирмайман!

لَنْ أُكَلِّمَ لَهُ أَبَدًا!

Бу юкламаларнинг ҳосилалари бўлмиш **لَئِنْ** қўшма юкламалари ҳам ва уларнинг инкор кўринишлари бўлмиш:

– **أَلَا (أَنْ+لَا)** , **لَا (لَنْ+أَنْ+لَا)** , **كَيْلَا (كَيْ+لَا)** , **لَيْلَا (لَيْ+لَا)** ,

каби инкор юкламалари (...маслик учун маъносини ифодалайди) ҳам ўзидан кейин келаётган феълни истак майлида келишини талаб қилади. Масалан:

Сенга унинг жаҳлини чиқармаслигинини маслаҳат бераман.

أَنْصَحُكَ أَلَّا تُرْعَلَ.

– **لَوْ** – “юкламаси **قَبْلَ** – аввал;...гача”, **بَعْدَ** – кейин”, **نُونُ** –

...сиз; ...масдан” равиш кўмакчиларидан кейин келиб ҳам ўзидан кейин келаётган феълни истак майлида келишини талаб қилади (бунда феъл ўтган замон шаклида бўлиши ҳам мумкин):

Менга гапиргунигча нима демоқчилигинини тушундим.

فَهَمُّكَ قَبْلَ أَنْ تَقُولَ لِي.

Мавзунини тушунмасдан түриб, ҳеч нарса дема!

لَا تَقُلْ شَيْئًا دُونَ أَنْ تَفْهَمَ الْمَوْضُوعَ.

У уйга катталар киргандан кейин кирди.

دَخَلَ الْبَيْتَ بَعْدَ أَنْ دَخَلَ الْكِبَارُ.

МОДАЛ СЎЗЛАР

Истак майли шакли сўзловчи тахмин қилаётган, хоҳлаётган, гумон қилаётган, ишонаётган, тилак қилаётган, ман этаётган, зарур ёки лозим ҳисоблаётган каби модал мазмунларни ифодалайди. Бундайд мазмун феъл, от, олд кўмакчи каби модал сўзлар билан ифодаланади.

Араб тилида модал феъл икки хил кўринишда бўлади:

1. Гапда бир хил ўзгармас шаклда иштирок этувчи;
2. Гапнинг шахс-сонига қараб турли шаклда тусланувчи.

Қуйидаги феъл шакллари бир хил ўзгармас шаклда иштирок этадилар (қавс ичида уларнинг инкор шакли берилди):

жоиз (жоиз эмас)	يَجُوزُ (لَا يَجُوزُ) ل ... أَنْ
керак (керак эмас)	يَجِبُ (لَا يَجِبُ) = يَتَّبِعِي (لَا يَتَّبِعِي) عَلَيَّ .. أَنْ
талаб қилинади (талаб қилинмайди)	يُطَلَّبُ (لَا يُطَلَّبُ) مِنْ ... أَنْ
мумкин (мумкин эмас)	يُمْكِنُ (لَا يُمْكِنُ) ل ... أَنْ
сўралади (сўралмайди)	يُرْجَى (لَا يُرْجَى) مِنْ ... أَنْ

Улар гапда доим шу бир хил шаклда иштирок этади. Бирор замонни эса كان ёрдамчи феъли орқали ифодалайди. Қайси шахсга ишора қилишини эса унинг қошидаги кўмакчига бирикиб келган бирикма олмоши кўрсатади:

Бугун сиз университетга боришингиз керак.

يَجِبُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَذْهَبُوا إِلَى الْجَامِعَةِ الْيَوْمَ.

У кеча университетга бориши керак эди.

كَانَ يَجِبُ عَلَيْهِ أَنْ يَذْهَبَ إِلَى الْجَامِعَةِ أَمْسَ.

فَعْلَانِي فَعْلَانِي تУСЛАШ ЖАДВАЛИ:

кўплик	иккилик	бирлик	сон, жинс	Шахс
يُمْكِنُنَا	----	يُمْكِنُنِي	музаккар муаннас	I ш
يُمْكِنُكُمْ	يُمْكِنُكُمَا	يُمْكِنُكَ	музаккар	II ш
يُمْكِنُنَ	يُمْكِنُكُمَا	يُمْكِنُكَ	муаннас	
يُمْكِنُهُمْ	يُمْكِنُهُمَا	يُمْكِنُهُ	музаккар	III ш
يُمْكِنُهُنَّ	يُمْكِنُهُمَا	يُمْكِنُهَا	муаннас	

يَبْغِي фезлини туслаш жадвали:

кўплик	иккилик	бирлик	сон, жинс	Шахс
يَبْغِي عَلَيْنَا	-----	يَبْغِي عَلَيَّ	музаккар муаннас	I ш
يَبْغِي عَلَيْكُمْ يَبْغِي عَلَيْكُنَّ	يَبْغِي عَلَيْكُمَا يَبْغِي عَلَيْكُمَا	يَبْغِي عَلَيْكَ يَبْغِي عَلَيْكَ	музаккар муаннас	II ш
يَبْغِي عَلَيْهِمْ يَبْغِي عَلَيْهِنَّ	يَبْغِي عَلَيْهِمَا يَبْغِي عَلَيْهِمَا	يَبْغِي عَلَيْهِ يَبْغِي عَلَيْهَا	музаккар муаннас	III ш

Тоғо бу маъноларни уларнинг баъиз кўмакчилари ҳам ифодалаши мумкин (асосан ل ёки عَلَى кўмакчилари):

Биз нам олишимиз керак.

عَيْنَا أَنْ نَتَعَلَّمَ.

Сиз бу орда ўтиришиңиз керак.

عَلَيْكُمْ أَنْ تَجْلِسُوا هُنَا.

Ўзгарувчан модал феълларга эса турли ҳиссиётларни ифодаловчи феъллар киради. Истак майлидаги феъл эса уш феълнинг иккинчи бўлаги бўлиб келади. Уларнинг ичида ارَدَ — хоҳалмоқ, اسْتَطَاعَ — уадаламоқ; қўлдан келмоқ”, اَحْبَبَ — севмоқ”, ظَنَ — уиламоқ”, سَعَى — иштимоқ”, (ن) قَسَرَ — эшламоқ, қодир бўлмоқ” феъллари кўпроқ ишлатилади. **Модал феълдан баъзисини ўнган замонда туслаш:**

Кўплик		Иккилик		Бирлик		Шахс, сон
اسْتَطَعْنَا	أَرَدْنَا	-----	-----	اسْتَطَعْتُ	أَرَدْتُ	музаккар I ш муаннас
اسْتَطَعْتُمْ	أَرَدْتُمْ	اسْتَطَعْتُمَا	أَرَدْتُمَا	اسْتَطَعْتُ	أَرَدْتُ	музаккар II ш муаннас
اسْتَطَعْنَ	أَرَدْنَ	اسْتَطَعْتُمَا	أَرَدْتُمَا	اسْتَطَاعَ	أَرَادَ	музаккар III ш муаннас
اسْتَطَعْنَ	أَرَدْنَ	اسْتَطَاعَا	أَرَادَا	اسْتَطَاعَتْ	أَرَادَتْ	музаккар III ш муаннас

Қўшмалик		Иккилик		Бирлик		Шахс, сон
تَسْتَطِيعُ	تُرِيدُ	---	---	أَسْتَطِيعُ	أُرِيدُ	музак I ш. муаннас
تَسْتَطِيعُونَ	تُرِيدُونَ	تَسْتَطِيعَانِ	تُرِيدَانِ	تَسْتَطِيعُ	تُرِيدُ	музаккар II ш. муаннас
تَسْتَطِيعْنَ	تُرِيدْنَ	تَسْتَطِيعَانِ	تُرِيدَانِ	تَسْتَطِيعِينَ	تُرِيدِينَ	музаккар III ш. муаннас
يَسْتَطِيعُونَ	يُرِيدُونَ	يَسْتَطِيعَانِ	يُرِيدَانِ	يَسْتَطِيعُ	يُرِيدُ	музаккар III ш. муаннас
يَسْتَطِيعْنَ	يُرِيدْنَ	يَسْتَطِيعَانِ	يُرِيدَانِ	يَسْتَطِيعُ	يُرِيدُ	

Феъла шаклида бўлмаган куйидаги сўзлар ҳам модалдир ва улар ҳам ўзидан кейин истак майлидаги феълани талаб қилади:

зарурдирки...	لَا يَدَّ أَنْ...	мумкиндирки...	مِنَ الْمُمْكِنِ أَنْ...
ман қилинган(дирки)...	مِنَ الْمَمْنُوعِ أَنْ...	муҳимдирки...	مِنَ الْمُهِمِّ أَنْ...
иложсиздирки...	مِنَ الْمُسْتَحِيلِ أَنْ...	рухсатдирки...	مِنَ الْمَسْمُوحِ أَنْ...

Агар гап ўтган замонда рўй берган иш-ҳаракат хусусида бўлса, истак майлидаги феъл модал юкламалардан кейин ўтган замонда ҳам кўйилгани мумкин:

Университетни тугатганимдан сунг
Тошкентда икки йил қолдим.

بَعْدَ أَنْ تَخَرَّجْتُ مِنَ الْجَامِعَةِ
بَقَيْتُ فِي طَشْقَنْدَ سَتَيْنَ..

138- машқ. (a) عِلْمٌ, (a) سَمِعَ, (y) دَرَسَ, (a) فَهِمَ, (y) دَخَلَ – феълларини:

- а) бирорта модал сўз ва **أَنْ** юкласи билан тусланг;
б) феълларни **لَنْ** шкор юкласи билан тусланг;

ҚўшМА ГАПЛАР

Қўшма гап деб мазмун жиҳатидан бириккан икки ёки ундан ортиқ содда гапларнинг грамматик йиғиндисига айтилади. Қўшма гап содда гапларнинг ўргасидаги муносабатига кўра иккита бўлинади: боеланган қўшма гап ва эргашган қўшма гап.

Боеланган қўшма гапда содда гаплар ўзаро **وَ**, **بَل**, **ثُمَّ**, **فَ**, **وَ** каби гапнинг уюшқч бўлақларини боелайдиган боеловчилар билан боеланади:

У узоқ ўйлаб, сўнг
жавоб берди.

Уйига кирмоқчи эдим,
(лекин) у йўқ экан.

فَكَرَّ طَوِيلًا ثُمَّ أَحَابَ.

أَرَدْتُ دُخُولَ بَيْتِهِ وَلَكِنَّهُ كَانَ غَائِبًا.

Эргашган қўшма гапларда эса содда гапнинг бири иккинчисига тобеъ бўлиб уни тўлдириб, аниқлаб ёки бошқа томондан тушунтириб келади. Тобеъ гап – эргаш гап. тобеъ бўлмагани – бош гап деб аталади.

Эргашган гапларга аниқловчи эргаш гап, мақсад ва натижа эргаш гап, тўлдирувчи эргаш гап, ҳол эргаш гап кабилар мисол бўлади ва улар бош гап билан махсус боғловчилар воситасида боғланади. Масалан:

Муваффақиятга эришиш

учун кўп меҳнат қилинг!

(мақсад эргаш гап)

اعْمَلُوا كَثِيرًا لَتَنْجَحُوا!

МАҚСАД ВА НАТИЖА ЭРГАШ ГАП

Мақсад эргаш гап бош гапдаги иш – ҳаракатнинг бажарилишидан кўзланган мақсадни билдиради ва у билан истак майли юкламалари воситасида бирикади. Масалан:

Зиёратчилар кириши учун
эшикни очди

Ушбу мақолани таржима қилиб
беришигнни сўрайман.

فَتَحَّ الْبَابَ لِيَدْخُلَ الزُّوَّارُ.

أَطْلَبُ مِنْكَ أَنْ تُرْجِمَ لِي هَذَا الْمَقَالَ.

Натижа эргаш гаплар бош гапдаги иш-ҳаракатнинг натижасига ишора қилади. Араб тилида натижа эргаш гаплар бош гапдаги иш-ҳаракатда ифодаланган воқеанинг хулосасини кўрсатади ва унга **حَتَّى** эргаштирувчи боғловчиси воситасида эргашади:

Ўз нафсинг устидан ғалаба қила оладиган
даражада бўлгунингча кучли иродали бўл!

كُنْ قَوِيًّا لِإِرَادَةِ حَتَّى
تَنْتَصِرَ عَلَى نَفْسِكَ!

139- машқ. Жуммаларни ўқинг, ёзинг, таржима ва грамматик таҳлил қилинг:

اعملوا في شبابكم كي تحصلوا على الراحة في شيخوختكم. أريد أن أدرس في الجامعة ثراث أجدادنا في ميداني الأدب والفلسفة. لن تعرف الحقيقة حتى تشاهد بنفسك. يجب أن تشغل لكي تستريح. اشترت الفتيات الفساتين الجميلة ليلبسها يوم العيد. يقرؤون بصوت عال ليفهموا الموضوع بدقة. ذهبن إلى الملعب ليشاهدن المباراة. لكي تنجح يجب

عليك أن تعمل كثيرا. لن نتنازل عن حقنا. لا بد لنا أن نحفظ كثيرا من الكلمات وقواعد الصرف والنحو. أيها الطلاب والطالبات، يجب عليكم أن تُترجموا هذا النص إلى العربية شفاهيا. شرحتُ له الموضوع مفصلاً كي يفهمه جيدا. عليك أن تتعلم الكتابة والقراءة العربية خلال الشهر القادم. ليس في استطاعتنا أن نصمت أمام هذا الأمر! طلب المدير من الموظفين أن يشرحوا له تفاصيل الأعمال الأخيرة. نريد أن نسمع رأيك في ذلك الموضوع. هل تُفضّل أن تقرأ الأخبار في الصحف أم تسمعها في الإذاعة؟ لا يجوز أن تحفظوا النصوص بلا فهم بل يجب لكم أن تتحدثوا في الموضوع ولو بالخطايا. هل يمكن أن تفعل هذا الأمر هكذا؟ من المستحيل أن تتركوا هذا العمل. سازورك. إذا نكرمك!

كلمات:

афзал кўрмоқ	II فَضَّلَ (يُفَضِّلُ)	мерос; бойлик	ثَرَاثٌ
(кни́йм)бнчиш; тафсилот	تَفْصِيلٌ (تَفَاصِيلُ)	батафсил	مُفَصَّلًا
ишгирок эгмоқ	VIII اشْتَرَكَ (يَشْتَرِكُ)	юбормоқ	IV أَرْسَلَ (يُرْسِلُ)

140- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Мен арабча матнларни тез ўқий олмаيمان. Сен бу сўзларни ёд олишинг керак эди. У (муан.) кулгили ҳикоялар ўқишни севади. Келаси ҳафта Мисрга сафар қилоқчимисиз? Ҳа. Биз инглизчада ўқиш, ёзиш ва таржима қилишни 6 ой давомида ўрганмоқчимиз. Қуръон тиловати пайтида жим тура оласанми? Эртага ҳақиқатан ҳам сен меҳмонларни кутиб ололмайсанми? Ҳа, уларни бетоблигим туғайли кутиб ололмайман. Сен мени тушунишинг лозим! Бу ердан чиқишимизнинг ҳозир иложи йўқ. Ёлғон сўзламасликни маслаҳат бераман. Ёқимсиз ис кирмасин деб деразани ёқдим.

141- машқ. Қавс ичидаги феълни мос юклама билан истак майлига ўзгартиринг:

١) يريد (دخل) قاعة الدرس و(حضر) المحاضرة. ٢) (عرف) الحقيقة (شاهد) بعينيك. ٣) سنذهب في هذا الطريق (تعب). ٤) أرغب (سافر) إلى بخارى و(شاهد) الآثار التاريخية فيها. ٥) (دَخَلَ) بيته أبدا! ٦) شرح الأستاذ الدرس ثلاث مرات (فهم) الطلاب جيدا.

142- машқ. Жумлаларнинг намунадаги каби инкор шаклини ҳосил қилинг.

Н а м у н а: **كُنِينَا الدَّرْسِ. ← لَمْ نَكْتُبْ وَلِن نَكْتُبِ الدَّرْسِ.**

- (۱) شربنا قهوة. (۲) خرجنا إلى الجبل. (۳) ذهبت إليه. (۴) ترك متاعه.
(۵) تكلمتُ معه. (۶) ترجمت هذا النص. (۷) تسألون عنه.

143- машқ. Матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Истак майлига эътибор беринг. Матнга саволлар тузиб, уни сўзлаб беринг.

حوار بين الأصدقاء

اجتمع طلاب الكلية بالمقهى خلال الاستراحة وتحدثوا فيما بينهم حول قضايا مختلفة كالدراسة والجامعة والمستقبل فسألتهم ليلي: "ماذا تريدون أن تكونوا في المستقبل أيها الأصدقاء؟ أنا أريد أن أكون طبيبة في المستقبل - أساعد المرضى كي يشعرون بقيمة الصحة".

فقالت رُقِيَّةُ وجمال الدين بصوت واحد: ونحن أيضا نريد أن نكون طبيبين. إن الطب مهنة نافعة وضرورية وهي مهنة إنسانية.

فقالت راضية: جميع المهن النافعة إنسانية. أمل أنا فأريد أن أكون أستاذة للغة الإنجليزية. أريد أن أعلم التلاميذ.

قالت نصيبة: "وأنا أيضا أحبّ التعليم وأريد أن أعمل في المدرسة". فقالت كماله: "وأنا أحب اللغة العربية وأريد أن أتعلمها جيدا في المستقبل". أما فريدة ونادية وسامي فإنهم فضلوا مهنة الترجمة وتكلمت نادية بإسمهم جميعا إذ قالت: "أريد أن أكون مترجمة فأنا أحبّ اللغات كثيرا وسأتعلم لغات كثيرة في المستقبل ثم أنقل مختلف الكتب إلى لغتي القومية. إن الترجمة هي جسر الاتصال بين الثقافات والتقارب بين الشعوب وأرجو أن أكون مترجمة ناجحة".

فقالت معمورة: أريد أن أكون مهندسة طرقٍ لأبني جسور الاتصال بين الطرق الحاملة بين المدن والقرى.

أما محمود فيفضل المهنة الهندسة المعمارية وقد قال: -أنا أريد أن أكون مهندسا لأنني أريد أن يعيش الناس في المنازل الجميلة والمریحة وأريد أيضا أن أبنى المسارح الكبيرة ودور العرض والمباني كي تجعل بلادي جميلة وأرجو أن يساعدني في ذلك أصدقائي لأنهم يريدون أن يكونوا مهندسين معماريين.

وذلك الوقت كان يوسف صامتا فسأله فرخاد: وأنت ماذا تريد أن تكون يا يوسف؟ فقال: الاقتصاد هو علم المستقبل. أريد أن أكون عالم اقتصاد فأساعد على تطوير الاقتصاد في بلادي وفي العالم ويجب عليّ أن أتعلّم اللغات الأجنبية من اجل ذلك ولهذا أتعلّم العربية والإنجليزية والألمانية.

أما زلفية فقالت إنها تريد أن تصبح مستعربة؛ أن تتعلم لغة وأدب العرب وأن تترجم الكتب في الأدب والشعر والفلسفة إلى لغتها. وقال أنور إنه يحب الدراسات الإنسانية ويريد أن يتخصص في اللغة الإنجليزية فقد كتب بها عدد كبير جدا من المؤلفات في مختلف المواضيع وهي لغة منتشرة جدا ويمكن من خلالها أن يعرف الكثير عن ثقافات العالم، وقالت كرامت إنها تريد أن تكون مرشدة سياحية، أن تتعرف على آثار الحضارات القديمة والمنجزات الإنسانية الحديثة أن تعرف بها الناس. وأبدت كرامت رغبتها في دراسة اللغات القديمة وأيدها في ذلك رحمة الله وقالا إنهما يريدان البدء بدراسة الأكاديمية والآرامية بعد الانتهاء من دراسة العربية. وقال فاروق إنه يريد أن يكون مصورا فنياً يستطيع من خلال رسومه أن يظهر جمال العالم وخاصة الخيل التي يحبها كثيرا. أما منورة فقالت إنها تريد أن تصبح رسامة وأن تزور مختلف مناطق العالم وأن ترسمها وتقدمها لأصدقائها، وتظهر لهم أن العالم جميل.

كلمات:

кураман

سأبني етук

ناجح

ўзаро яқинлик	تَقَارُبٌ	арабшунос	مُسْتَعْرَبٌ
тарқалган	مُنْتَشِرٌ	мутахассисликни эгалламоқ	V تَخَصَّصَ
цивилизация	حَضَارَةٌ	экскурсовод	مُرْشِدٌ سِيَاحِيٌّ
хохишини билдирди	أَبَدَتْ رَغْبَتَهَا	қўллаб- қувватламоқ	II أَيْدَى (يُؤَيِّدُ)

144- машқ. *Араб тилига таржима қилинг:*

Ўқишини тугатганидан сўнг Нодира врач бўлмоқчи ва одамларни ўз соғлигининг қадрига етдиришни қилиб қўймоқчи. Мен ҳар бир инсон табиий ва гуманитар фанларни ўрганиши ва билиши керак деб ўйлайман. Салим архитектурани афзал кўради ва одамлар яшаши учун гўзал масканлар қуришни орзу қилади. Юсуф эса иқтисодий фанларни ўрганиб юртининг ва дунё иқтисодининг ривожланиши учун хизмат қилмоқчи.

145- машқ. *Матнни ҳаракатланг ва мустақил таржима қилинг:*

قال كسرى لغيلان: أي الأولاد أحب إليك؟ فقال: الصغير حتى يكبر،
والغائب حتى يقدم والمرضى حتى يبرأ.
قال أبو بكر الصديق ينصح أسامة بن زيد، قائد الجيش الإسلامي حين أنفذه
إلى الشام: "لا تخونوا، ولا تغدروا، ولا تغلوا، ولا تثلوا، ولا تقتلوا طفلا ولا شيخا
كبيرا ولا امرأة، ولا تقهروا نخلا، ولا تحرقوه، ولا تقطعوا شجرة مثمرة، ولا تذبحوا
شاة، ولا بيعوا إلا للملكة، وسوف تمرّون بقوم قد فرغوا أنفسهم في الصوامع فدعوهم
وما نذروا أنفسهم له".

قال أبو عمرو: غاية المدح أن يمدحك من لا يريد مدحك وغاية الذم
أن يذمك من لا يريد ذمك.

146- машқ. *Ҳадиси шарифларни ёзинг , ўқинг ва таржима қилинг.*

١. لَا يَشْبَعُ الْمُؤْمِنُ دُونَ نَضِّ جَارِهِ.
٢. آفةُ العِلْمِ النِّسيانُ وإِضَاعَتُهُ أَنْ تُحَدِّثَ بِهِ غَيْرَ أَهْلِهِ.

ЙИГИРМА УЧИНЧИ ДАРС الْدَّرْسُ الثَّلَاثُ وَالْعِشْرُونَ

ЭГАГА ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ЮКЛАМАЛАР

Араб тилидаги " لَئِنْ " ва унга ўхшаш юкламалар" деб аталадиган б юклама гапда эганинг тушум келишигида келишини талаб қилади. Уларнинг ичида энг кўп ишлатиладигани: " لَئِنْ " – *албатта: ҳақиқатда* – юкласи бўлиб у фақат гапнинг бошида келади:

Ҳақиқатда бахилик ақли инсон учун айбдир. إِنَّ الْبُخْلَ عَيْبٌ لِلْإِنْسَانِ الْعَاقِلِ.

Маънони кучайтириш учун кесим олдида " لَئِنْ " таъкид юкласи келиши мумкин:

Албатта ақли инсон учун бахилик айбдир. لَئِنْ الْبُخْلَ لَعَيْبٌ لِلْإِنْسَانِ الْعَاقِلِ.

Кесими олд кўмакчи билан келган исмий гапларда эга бевосита бу юкламадан кейин келмаслиги ҳам мумкин:

(Ҳақиқатда) Шаҳар четида (бир) уйим бор. إِنَّ لِي بَيْتًا فِي ضَاحِيَةِ الْمَدِينَةِ.

Феълий гапларда إِنَّ билан келган эга албатта феъл-кесимдан олдин келади:

Болалар ҳақиқатда ҳовлида ўйнашяпти. (ёки: Болалар ҳовлида ўйнашяпти). إِنَّ الْأَطْفَالَ يَلْعَبُونَ فِي الدَّارِ.

إِنَّ юкласига مَا юкласи қўшилиб إِنَّمَا шаклида келса унинг эгага таъсири йўқолади ва кучайтирилган шаклдаги таъкидлашни ифодалаб кўпинча «Ҳақиқатда ҳар қандай . . .» деб таржима қилинади. Масалан:

Ҳақиқатда ҳар қандай иш(лар) ниятга боғлиқ... إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ ..

Бу қўшма юклама феълнинг олдига ҳам қўйилиши мумкин.

2) أَنَّ ...ки... ча...ни юкласи эргаштирувчи-боғловчи

вазифасида келиб, тўлдирувчи эргаш гапни ёки مِنَ الْأَكِيدِ – *шубҳасизки* , مِنَ الْمَعْرُوفِ , مِنَ الْمَعْلُومِ – *маълумки* каби сўзлар билан бошланадиган шахси номаълум гапни бош гапга боғлаш вазифасини бажаради:

Эшитдимки, Усмон سَمِعْتُ أَنَّ عُثْمَانَ أَصْبَحَ عَالِمًا مَشْهُورًا. машҳур олим бўлибди.

Маълумки, араб тили
ислом дини тили.

مِنَ الْمَعْلُومِ أَنَّ اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ لُغَةُ الدِّينِ الْإِسْلَامِيِّ.

3) "كَانَ" – *xuqdu; g'ye; kabu; uxshaydu* юкламаси кимгадир ёки
нимагадир ўхшатишни ифода этади.

Бу ит бўрига ўхшайди. كَانَ هَذَا الْكَلْبَ ذئبٌ.

4) "لَكِنَّ" – *аммо; лекин.* Бу юклама маънони тўлдириш,
тўғрилаш ва зидлаш учун ишлатилади.

Уй кичкина, бироқ
жойи чиройли (экан). الْمَنْزِلُ صَغِيرٌ وَلَكِنَّ مَوْقِعَهُ حَمِيلٌ.

5) "لَعَلَّ" – *балки; шояр; эҳтимол.* Бу юклама гумонни, амалга
ошиши ёки ошмаслиги номаълум бўлган тилакни ифода этади:

Эҳтимол, ғалаба яқиндир. لَعَلَّ النَّصْرَ قَرِيبٌ.

6) "لَيْتَ" – *қани эди; кошки эди.* Бу юклама орзу-тилакни
ифода этади:

Қани эди илмсизлар (ҳам)
илмли бўлса! لَيْتَ الْجُهَلَاءَ عَالِمُونَ!

Ушбу юкламалардан кейин келган кишилик олмошлари
билан ифодаланган эга уларга бирикма олмош шаклида (I шахс
ي бирикма олмоши ني шаклида) бирикиб келади:

Сен қахрамон кабидирсан. (كَأَنَّ + أَنْتَ) كَأَنَّكَ بَطْلٌ.

Мен ҳайдовчига ўхшайман. (كَأَنَّ + أَنَا) كَأَنَّنِي سَائِقٌ.

У нодондир. (إِنَّ + هُوَ) إِنَّهُ لَجَاهِلٌ.

Мен бор (келган)ман. (إِنَّ + أَنَا) إِنَّنِي لِحَاضِرٌ.

"لَأَنَّ" – "чунки" боғловчиси бош гацда содир бўлган ҳодисанинг
сабабига ишора қилади. У одатда сабаб эргаш гапларда келади:

Тайёранинг қўниши кечикди,
чунки об-ҳаво ёмон эди.

تأخرت أوقات الصلاة لأن الطقس كان سيئاً.

Бугун Аҳмад келмади,
чунки у касал.

لم يأت اليوم أحمد لأنه مريض.

"لا" МУТЛАҚ ИНКОР ЮКЛАМАСИ

" لا " — йўқ инкор юкламаси бирор нарсанинг бутунлай йўқлигини билдириш учун ишлатилади ва мутлақ инкор юкламаси деб аталади. Бунда " لا " дан кейин келаётган сўз тушум келишигида ва ноаниқ ҳолатда танвинсиз келади:

Менда ҳеч бир жавоб йўқ. لَا جَوَابَ عِنْدِي. У билан ҳеч ким йўқ. لَا أَحَدَ مَعَهَا.

147- машқ. Ёзинг, ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг.

اعلم أن الإنسان مسؤول عن عمله. إن مع العسر يسرا. لا سرور دائما في الحياة. لعل الله يجعل بعد الضيق فرجا. كأن الجهل موت. أثار إلى أن وقت الامتحان قصير والأسئلة صعبة. فهتمت منه أن قضيته معقدة. زعموا أصحاب عمر بن الخطاب أنه كان أفضل من أن يخدع وأعقل من أن يخدع. أنت شجاع، كأنك أسد. فهتمت من حديثك أن السفر قد تأجل لعدة أيام. علمت من المقال أن الكاتب المشهور عبد الرؤوف فطرة مؤلف لعدد كبير من الكتب الأدبية والنقدية والتاريخية. قراءة هذه الرسالة صعبة لأن خطها رديء. كأن الكتاب أستاذ. كأن الإخوة الكبار آباء. إن صعوباته كثيرة لكن إرادته قوية. لكن هذا الرجل جاهل. السيارة قديمة لكن المحرك في حالة جيدة. ألا أحد معكم؟ لعل ابني ذكي وعاقل. لعل الجو يعتدل اليوم. ليت الطفولة تعود! ليتهم علماء وأغنياء! لا أحب الحيوانات ولا سيما الكلب. ليت العالمين صالحون. فهتمت منه أن قضيته آيست بسيطة. يعتمد الجميع أن ابنك شاب لطيف.

كلمات:

яхшии иш қилувчи; солиҳ муаммо; мушқуллик	صَالِحٌ (صَالِحُونَ)	энг катта	أكبر
кечиктирилди	قَضِيَّةٌ (قَضَايَا)	бахтли	سَعِيدٌ (سَعْدَاءُ)
ёзув	تَأَجَّلَ (يَتَأَجَّلُ)	шубҳасизки	لَا شَكَّ أَنَّ...
	حَطَّ (حَطُوطٌ)	кўхна	عَرِيقٌ

паст	مُنْحَفَضٌ	айниқса	لَا سِيَّامَا
қўрқоқлик; қўрқоқ	جَبَانٌ (جَبَانَةٌ)	қўрқмас, ботир	شَجَاعٌ (شَجَعَانٌ)
азиз; кучли	عَزِيزٌ (أَعَزَّاءُ)	фойдали	مُفِيدٌ
чигал	مُعَقَّدٌ	..га ишора қилди	أَشَارَ (يُشِيرُ) إِلَى IV
танқидий	نَقْدِيٌّ	ҳақиқатда	حَقًّا
мотор	مُحَرِّكٌ	эсламоқ; ўқимоқ	ذَكَرَ (y)
фан; санъат	فَنٌّ (فُنُونٌ)	нарх	سَعْرٌ (أَسْعَانٌ)
кечиккан	مُتَأَخَّرٌ (-ُونَ)	кема	سَفِينَةٌ (سُفُنٌ)

148- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Аллоҳ – ҳар бир нарсага қодир (Зот). Ўзбекистон – тўзал юрт! Уни имтиҳонда йиқилганини эшитдим. Абдусамод, сен пок юракли инсонсан. У араб тилида худди араблардек гаплашади. У худди мисрликка ўхшайди. Қани эди бутун ёмғир ёғса! Сен тиришқоқсан, лекин ўртоғинг дангаса. Қиз чиройли-ку, лекин кўзлари кўк экан. Бу ерда мен билан ҳеч ким йўқ. Китобларни, айниқса, илмий китобларни кўп ўқияпман. Қўрқоқлик эркак киши учун катта айб. Қани эди қўрқоқлар ботир бўлсалар.

149- машқ. Нуқталар ўрнига эгага таъсир қилувчи юктамалардан мосини қўйинг:

- (1) لَا رَيْبَ ... السَّلَامُ نِعْمَةٌ عَالِيَةٌ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى. (2) رَجَعُوا مُتَأَخِّرِينَ ...
 ... الطَّرِيقَ كَانَ طَوِيلًا. (3) خَرَجَ أَحْمَدٌ إِلَى الصَّحْرَاءِ ... أَصْدَقَاءَهُ مَا خَرَجُوا.
 (4) ... هَذَا الرَّجُلُ سَخِيٌّ. (5) ... أَقْرَبَائِي عُلَمَاءٌ وَأَعْيَاءٌ. (6) يَا بُنَيَّ، هَلْ تَعْرِفُ ...
 ... طَلَبَ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ. (7) ... الْجُهَلَاءِ عُلَمَاءٌ.

ТЎЛДИРУВЧИ ЭРГАШ ГАП

Бош гапнинг тўлдирувчиси вазифасида келаётган бутун бир содда гап шаклидаги тўлдирувчига тўлдирувчи эргаш гап дейилади. Тўлдирувчи эргаш гап бош гапдан кейин келади ва бош гапга асосан **كَيْفَ** ва **أَن** каби боғловчилар воситасида боғланади:

Бу кишининг Ўзбекистон
қаҳрамони эканлигини
билдим.

У овқат пиширишни
тез ўрганиб олди

عَلِمْتُ أَنَّ هَذَا الرَّجُلَ بَطْلٌ أَوْزْبِكِسْتَانَ.

قَدْ تَعَلَّمْتُ كَيْفَ تَطْبِخُ الطَّعَامَ سَرِيعًا.

Ин феъли ўзидан кейин юкласини талаб қилади:

У сен буюрган ишни қилишни айтди.

قَالَ إِنَّهُ سَيَفْعَلُ مَا تَأْمُرُ.

150- машқ. 5 та тўлдирувчи эргаш гапли қўшма гап ва тузинг, уларни грамматик таҳлил қилинг.

151- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Билиб қўй, чет тилини ўрганиш сендан машаққатли меҳнат талаб қилади. Талабалар мударрисга бу масала бўйича жиддий шуғулланишга ваъда бердилар. Балки биларсан, у ўтган йили қаттиқ касал бўлди. Сиз бу ишга масъуллигингизни билиб қўйинг. Бу муаммоларни бир ҳафта ичида ҳал қиламиз деб ўйлайман. Бу билим даргоҳини муваффақият билан битиришингга ишонаман. «Сен менинг ҳақиқий дўстимсан», деб айта оламан. Уни уйига кетиб қолганини билмабман. У ўз вазифасини қандай бажаришни яхши билади. Сен Алининг Тошкент иқтисодиёт университетида ўқиётганини эшитмаганмидинг? Бугун унинг касал бўлишини ким билибди. Эшитишимча Зокир бу йили уйланибди. Афсуски, сен кўп гапирасан.

152- машқ. Матнни ёзинг, ўқинг, таржима ва грамматик таҳлил қилинг. Матнга саволаар тузинг ва уни сўзлаб беринг.

مدینتنا طشقند

طشقند عاصمةً وطني أوزبكستان. وهي مركزٌ سياسيٌّ وصناعيٌّ وثقافيٌّ لجمهورية أوزبكستان وتقع على الوادي الأوسط لنهر "تَشِيرْتَشِيْتِ".
تاريخ طشقند قدم فكان اسمها في القدم "شاش"، ثم "بينكنت" وسميت أخيراً طشقند. وبها بعض الآثار القديمة مثل مدرسة "كوكالداش" ومدرسة "باراقخان" و"المسجد الجامع" و"ضرائح" قفال الشاشي" و"الشيخ زين الدين" و"الشيخ خاوند طهور" و"يونس خان" وبنيت هذه الآثار التاريخية في العصرين الخامس عشر والسادس عشر وتم تجديدها من قبل المواطنين الأوزبك المقيمين في أوزبكستان وفي البلدان الخارجية.

في طشقند عدد كبير من الجامعات والمعاهد والمعاهد التمهيديّة (الأكاديمية) والثانويات الصناعية والمدارس الابتدائية والثانوية والمكتبات العلمية. فَتَحَتْ جامعة طشقند الإسلامية أبوابها أمام جميع طلاب العلم في السنة الثامنة من الاستقلال. وهي فريدة في آسيا المركزية. وفي طشقند كثير من المسارح ودور السينما والمتاحف والمؤسسات الثقافية الأخرى أيضا. تَغَيَّرَتْ مدينتنا في السنوات الأخيرة جدا. فَقَدْ بُنِيَتْ فيها أحياء سكنية جديدة ومباني إدارية وثقافية وفنادق حديثة وجميلة ورياض الأطفال والمدارس والمستشفيات ودور الولادة. وَبُنِيَ فيها أيضا كثير من البُنُوك والأسواق المجمعّة والمحلات التجارية والمتنزهات والحدائق المتعددة وحديقة الحيوانات الجديدة.

وقد ظهرت طرق عريضة وجديدة. وَأَتَسَّعَتْ شبكاتُ مواصلاتِ المدينة. والمِثْرُو هي وسيلة محبّبة بين وسائل النقل لَدَى أهل طشقند. أنا أحب مدينتي حبّا عميقا وأرجو لها كل الخير.

كلمات:

мақбара	ضَرِيحٌ (ضَرَاحٌ)	атадди	II سُمِّي (سُمِّيَتْ)
ватандош	مُؤَاطِنٌ (مُؤَونٌ)	кенгайди	VIII اَتَسَّعَ (يَتَسَّعُ)
севимли	مُحَبَّبٌ	супермаркет	سُوقٌ مُجْمَعَةٌ
ўзгармоқ	V تَغَيَّرَ	магазин; дўкон	مَحَلٌّ تِجَارِيٌّ
ягона	وَحِيدٌ = فَرِيدٌ	хунар билим юрти	التَّائِيَّةُ الصَّنَاعِيَّةُ
у (муз.) янгилаңди	تَمَّ تَجْدِيدُهُ	қурилди	بُنِيَ (بُنِيَتْ مُؤَانٌ)
восита	وَسِيلَةٌ (وَسَائِلٌ)	яшовчи	مُقِيمٌ
мавзе; туман	حَيٌّ (أَحْيَاءٌ)	сайлгоҳ	مُنْتَزَهَةٌ (مَاتٌ)

чуқур	عَمِيقٌ	унга тилайман	أَرْجُو لَهُ (لَهَا)
пайдо бўлди	(a) ظَهَرَ	бино	مَبْنَى (مَبَانٍ)
(яшаш учун) турар-жой	سَكْنِي	туғруқхоналар	دُورُ الْوِلَادَةِ
транспорт тармоқлари	شَبَكَةُ الْمُواصَلَاتِ	боғча	رَوْضَةٌ (رِيَّاضٌ)

153- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Тошкентнинг тарихий ёдгорликлари ҳақида сўзлай оласанми? Сен уларнинг тарихини билиб олишинг керак. Тошкент университетларининг сони ўндан ортиқ. Куз фаслида Тошкент шаҳри жуда чиройли бўлиб қолади. Кеча ҳаммангиз хурсанд бўлдингизми? «Юнусхон» ва «Шайхонтоҳур» мақбаралари XX асрнинг 90-йилларида янгидан таъмирланган. Беш йил бурун саудиялик ватандошларимиз томонидан янги «Шайх Зайниддин» жомеъ масжиди куриб битказилди. Ўтган йили «Ўрикзор» мавзесида янги «Карвон» бозори очилди. Тошкентнинг катта-кичик бозорлари доим одамлар билан гавжум бўлади.

154- машқ. Ҳадиси шарифларни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Уларни грамматик таҳлил қилинг ва ёғ олинг.

1. إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ .
2. إِنَّ اللَّهَ عَفُوٌّ يُحِبُّ الْعَفْوَ .
3. إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ السَّهْلَ الطَّلِقَ .

МУСТАҚИЛ БАЖАРИШ УЧУН ТЕСТЛАР

16. Жумлани таржима қилинг: قَضَيْتَ بِضَعَةِ أَشْهَرٍ فِي الرَّيْفِ .

- A) Бир неча ойни қишлоқда ўтказдим.
- B) Қанчалаб ойларни қишлоқда ўтказдим.
- B) Ўндан ортиқ ойни қишлоқда ўтказдим.
- Г) тўғри жавоб йўқ.

17. Нотўғри ёзилган жумлани аниқланг:

- A) كَمْ دَرَاهِمًا تَمَنُّ هَذَا الْكِتَابُ؟
- B) بِكُمْ مَرَّةً كَرَّرْتُمَا؟
- B) كَمْ مَسْلُومُونَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ؟
- Г) كَمْ أَحْبَبْتُ يَا أُمِّي!

ИЙГИРМА ТҮРТИНЧИ ДАРС الرَّسُّ الرَّابِعُ وَالْعِشْرُونَ

II БОБ ФЕЪЛИ

II боб феълининг **لَقَّبَ** – «лақабламоқ» феълидан ҳосил қилинган феълий ва исмий шакллари:

буйруқ майли	сифатдош		масдар	мажҳул нисбат		аниқ нисбат	
	мажҳул	аниқ		ҳ.-к. замон	ўтган замон	ҳ.-к. замон	ўтган замон
فَعَلَّ	مُفَعَّلٌ	مُفَعَّلٌ	تَفَعُّلٌ	يُفَعَّلُ	فُعِّلَ	يُفَعَّلُ	فَعَّلَ
لَقَّبَ	مُلَقَّبٌ	مُلَقَّبٌ	تَلْقِيبٌ	يُلَقَّبُ	لُقِّبَ	يُلَقَّبُ	لَقَّبَ

ИЗОҲ: II боб феълининг масдари асосан **تَفَعُّلٌ** қолипида, гоҳ-гоҳида **تَفَعُّلَةٌ** қолипида ҳосил қилинади.

II боб феълини ўтган ва ҳозирги-келаси замонларда тушлаш:

ҳозирги-келаси замон			ўтган замон			шаҳс, сон
кўплик	иккилик	бирлик	кўплик	иккилик	бирлик	
لَقَّبُوا	---	أَلَقَّبُ	لَقَّبْنَا	---	لَقَّبْتُ	муз. I ш. муан.
يُلَقَّبُونَ	يُلَقَّبَانِ	يُلَقَّبُ	لَقَّبْتُمْ	لَقَّبْتُمَا	لَقَّبْتُ	муз. II ш. муан.
يُلَقَّبْنَ	يُلَقَّبَانِ	يُلَقَّبِينَ	لَقَّبْتِنَّ	لَقَّبْتُمَا	لَقَّبْتُ	муз. III ш. муан.
يُلَقَّبُونَ	يُلَقَّبَانِ	يُلَقَّبُ	لَقَّبُوا	لَقَّبَا	لَقَّبَ	муз. III ш. муан.
يُلَقَّبْنَ	يُلَقَّبَانِ	يُلَقَّبُ	لَقَّبْنَ	لَقَّبَتَا	لَقَّبَتْ	

II боб феълининг қуйидаги маънолари бор:

1. Иш-ҳаракатни бировга қидириш – каузативлик маъноси.
Бунда ўтимсиз феъл ўтимли, ўтимли феъл эса ўта ўтимли (яъни иккита тўлдирувчини бошқариб келадиган) феълга айланади:

У ёзишни билди.

1 عَلِمَ الْكِتَابَةَ.

У ўқувчига ёзишни ўргатди.

II عَلَّمَ التَّلْمِيذَ الْكِتَابَةَ.

2. Иш-ҳаракатни кучайтиради:

майдалаб ташламоқ	قَطَعَ (يُقَطِعُ) تَقَطِيعٌ II	бўлмақ, кесмоқ	قَطَعَ I
вайрон қилмоқ	حَطَمَ (يُحَطِّمُ) تَحْطِيمٌ II	бузмақ	حَطَمَ I

3. Исмнинг маъносини феъллаштиради — исмни феълга айлантиради:

араблаштирмақ	عَرَبَ (يُعَرِّبُ) تَعْرِيبٌ II	араб	عَرَبِيٌّ
ёғоч қилиб чиқмоқ	خَشَبَ (يُخَشِّبُ) تَخَشِيبٌ II	ёғоч	خَشَبٌ
девор билан ўраб чиқмоқ	سَوَّرَ (يُسَوِّرُ) سَوْرٌ II	девор	سُوْرٌ

4. „деб билмоқ“, эълон қилмоқ маъноларини билдиради:

рост деб билмоқ; ишонмоқ	صَدَّقَ (يُصَدِّقُ) تَصَدِيقٌ II	рост сўзламоқ	صَدَقَ I
ёлғон деб билмоқ; рад қилмоқ	كَذَّبَ (يُكْذِبُ) تَكْذِيبٌ II	ёлғон сўзламоқ	كَذَبَ I

II боб феълнинг майллари биз юқорида танишиб ўтган (I боб феълга оид бўлган) қоидалар асосида ҳосил қилинади.

155- машқ . بلغ , علم , نظف , رتب , نظم феъл ўзақларининг II бобини ҳосил қилиб, ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг. Уларнинг масдар, сифатдош ва буйруқ майлларини ҳосил қилинг. Таржимасини беришг. Кейин улар иштирокида 5 та гап тузинг.

V БОБ ФЕЪЛИ

V боб феълининг تَفْتَحُ — «очилмоқ» феълидан ҳосил қилинган феъллий ва исмий шакллари:

буйруқ майли	сифатдош		масдар	мажхул нисбат		аниқ нисбат	
	мажхул	аниқ		ҳ.-к. замон	ўтган замон	ҳ.-к. замон	ўтган замон
تَفَعَّلَ	مُتَفَعَّلٌ	تَفَعَّلٌ	تَفَعَّلٌ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلٌ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلٌ
تَفَتَّحَ	مُتَفَتَّحٌ	تَفَتَّحٌ	تَفَتَّحٌ	يَتَفَتَّحُ	تَفَتَّحٌ	يَتَفَتَّحُ	تَفَتَّحٌ

V боб феълини ўтган ва ҳозирги-келаси замонларда тушлаш:

ҳозирги-келаси замон			ўтган замон			шахс, сон, жинс
кўплик	иккилик	бирлик	кўплик	иккилик	бирлик	
تَفْتَحُ	----	أَتَفْتَحُ	تَفْتَحُوا	----	تَفْتَحْتُ	муз. I ш. муан.
تَفْتَحُونَ	تَفْتَحَانِ	تَفْتَحُ	تَفْتَحْتُمْ	تَفْتَحُمَا	تَفْتَحْتِ	муз. II ш. муан.
تَفْتَحُونَ	تَفْتَحَانِ	تَفْتَحِينَ	تَفْتَحْتُمْ	تَفْتَحُمَا	تَفْتَحْتِ	муз. III ш. муан.
يَتَفْتَحُونَ	يَتَفْتَحَانِ	يَتَفْتَحُ	يَتَفْتَحُوا	يَتَفْتَحُمَا	يَتَفْتَحْتِ	
يَتَفْتَحُونَ	يَتَفْتَحَانِ	يَتَفْتَحِينَ	يَتَفْتَحْتُمْ	يَتَفْتَحُمَا	يَتَفْتَحْتِ	

V боб феълининг қуйидаги маънолари бор:

1. V боб феъли II боб феъли оддига ت қўшимчасини қўшиб ясалгани учун бу боб феъли ифодалаган маънони ўзлик маънода ифодалайди:

гаплашмоқ تَكَلَّمَ (يَتَكَلَّمُ) تَكَلَّمَ V гапирмоқ كَلَّمَ II

ўрганмоқ تَعَلَّمَ (يَتَعَلَّمُ) تَعَلَّمَ V ўргатмоқ عَلَّمَ II

2. V боб феъли I боб феъли ифодалаган маънони ўзида мужассамлаштириши ёки унга ўхшашга уриниши маъносини ифодалайди:

ўзини катга تَكَبَّرَ (يَتَكَبَّرُ) تَكَبَّرَ V катга كَبَّرَ I
тутмоқ бўлмоқ

чиройли бўлишга تَجَمَّلَ (يَتَجَمَّلُ) تَجَمَّلَ V чиройли جَمَّلَ I
интиломоқ бўлмоқ

156- машқ. علم , شكر , حكم , وضاً , قلم ўзақларидан V боб феълини ҳосил қилиб, ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг. Уларнинг масдар, сифатдош ва буйруқ майлларини ҳосил қилинг. Таржимасини бериш. Кейин улар иштирокида 5 та гап тузинг.

IV БОБ ФЕЪЛИ

IV боб феълининг барча шаклларининг бошида келган ҳамза катъини (уқиладиган) ҳамзадир. У васл қилинмайди.

IV боб феълининг أَكْرَمَ – «эъвозламоқ» феълидан

ҳосил қилинган феълий ва исмий шакллари:

бўйруқ майли	сифатдон		масдар	мажхул нисбат		аниқ нисбат	
	мажхул	аниқ		Ҳ.-К. замон	ўтган замон	Ҳ.-К. замон	ўтган замон
أَفْعَلْ	مُفْعَلٌ	مُفْعِلٌ	إِفْعَالٌ	يُفْعَلُ	أُفْعِلُ	يُفْعَلُ	أَفْعَلٌ
أَكْرَمُ	مُكْرَمٌ	مُكْرِمٌ	إِكْرَامٌ	يُكْرَمُ	أُكْرِمُ	يُكْرَمُ	أَكْرَمٌ

IV боб феълини ўтган ва ҳозирги-келаси замонларда тушлаш:

ҳозирги-келаси замон			ўтган замон			шаҳс, жинс
кўплик	иккилик	бирлик	кўплик	иккилик	бирлик	
نُكْرِمُونَ	----	أُكْرِمُ	أَكْرَمْنَا	----	أَكْرَمْتُ	муз. I ш. муан.
نُكْرِمُونَ	نُكْرِمَانِ	نُكْرِمُ	أَكْرَمْتُمْ	أَكْرَمْتُمَا	أَكْرَمْتُ	муз. II ш. муан.
نُكْرِمُونَ	نُكْرِمَانِ	نُكْرِمِينَ	أَكْرَمْتَنَّ	أَكْرَمْتُمَا	أَكْرَمْتُ	
يُكْرِمُونَ	يُكْرِمَانِ	يُكْرِمُ	أَكْرَمُوا	أَكْرَمَا	أَكْرَمَ	муз. III ш. муан.
يُكْرِمُونَ	يُكْرِمَانِ	يُكْرِمُ	أَكْرَمْنَا	أَكْرَمْنَا	أَكْرَمْتُ	

IV боб феълнинг қуйидаги маънолари бор:

1. II боб феълидаги каби ўтимсиз феълни ўтимли феълга, ўтимли феълни эса ўта ўтимли феълга айлантириб, қисқа муддатли иш-ҳаракатни билдириб келади:

билдирмоқ	أَعْلَمَ (يُعَلِّمُ) إِعْلَامٌ IV	ўргатишмоқ	عَلَّمَ II عَلِيمٌ I
тушунча бермоқ	أَفْهَمَ (يُفْهِمُ) إِفْهَامٌ IV	тушунтирмоқ	فَهَّمَ II فَهْمٌ I

2. Исмнинг маъносини билдирган тарафга қараб йўл олиш маъносини билдиради:

денгизга йўл олмақ	أَبْحَرَ (يُبْحِرُ) إِبْحَارٌ IV	денгиз	بَحْرٌ
--------------------	----------------------------------	--------	--------

3. Ушбу бобдаги баъзи феъллар ўтимсизлигича қолади:

мева қилмоқ	أَتَمَرَ (يُتَمِرُ) إِتْمَارٌ IV	мева	تَمْرٌ
-------------	----------------------------------	------	--------

4. *عَلَّمَ* чатак *عَلَّمَ*, *خَرَجَ*, *عَلِمَ*, *رَسَلَ*, *غَلِقَ* феъл-ўзакларнинг IV бобини феъл қилиб, ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тушган. Уларнинг масдар, сифатдон ва бўйруқ майлиларини ҳисил қилинг. Таржимасини бериш. Кейин улар шайриликда 5 та гап тузинг.

МУТЛОҚ МАСДАР – КУЧАЙТИРУВЧИ ТЎЛДИРУВЧИ

Феълнинг маъносини таъкидлаш ёки унинг турининг ёки сонининг баёнини билдириш учун бошқача айтганда бажарилаётган иш-ҳаракат ёки ҳолатнинг мазмунини янада яққол ифодалаш учун айни шу феъл бобидан ясалган ҳаракат номи — масдарни гапнинг охирида ноаниқ ҳолатда, тушум келишигида қўйилади. У изофа шаклида бўлиши ёки унинг кетидан мослашган аниқловчиси келиши мумкин:

Дарсни яхши тушундим.

فَهَمْتُ الدَّرْسَ فَهَمًّا.

Аллоҳ кофирларни қаттиқ азоб билан азоблайди.

إِنَّ اللَّهَ يُعَذِّبُ الْكَافِرِينَ عَذَابًا شَدِيدًا.

Ақлсиз одамларнинг ишини қилма!
(Ақлсиз, одамдек иш қилма!)

لَا تَعْمَلْ عَمَلِ السُّفَهَاءِ!

Бутун куч-қувват билан тириш!

اجْتَهِدْ كُلَّ الاجْتِهَادِ.

Соат икки марта жиринглади.

دَقَّتِ السَّاعَةُ مَرَّتَيْنِ.

Кучайтирувчи тўлдирувчи ўрнига унинг синоними ҳам келади:

Киши кўп хурсанд бўлди.

فَرِحَ الرَّجُلُ حَزَلًا.

Гапта кучайтирувчи тўлдирувчи тушиб қолиши ҳам мумкин:

Аллоҳни кўп эсланг.

أَذْكُرُ اللَّهَ كَثِيرًا. (أَذْكُرُ اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا: asluqa)

158- Машқ. Жумлалардаги бўш ўринларга қавс ичидан мос мутлоқ масдарни топиб қўйинг. Таржима қилинг:

- ١) نُؤْمِنُ بِالْمُسْتَقْبَلِ ... رَاسِخًا. ٢) زَحَفَ الْجُنْدُ عَلَى الْعَدُوِّ ...
 - ٣) يَا أَوْلَادِي اسْحَقُوا الْعَدْوَانَ ... ٤) وَنَبِحْتَ عَنِ كَنُوزِ الْأَرْضِ ... ٥)
 - قَفَزَ الْوَلَدُ ... خَطِيرَةً. ٦) نَصَحَ الْأَبْوَانَ أَوْلَادَهُمَا ... مَهْمَتَيْنِ. ٧) فَقَدْ رَيَّيَانِ وَالِدَاهُ ... حَسَنَةً. ٨) فَرَحْتُ لِنَجَاحِ أُخِي ... عَظِيمًا. ٩) يَعْتَمِدُ الطَّالِبُ عَلَى نَفْسِهِ ... ١٠) فَهَمَّتِ الْمَسْأَلَةُ ...
- (بَحَثَ الْعُلَمَاءُ، قَفْرَةً، سَحَقًا، نَصِيحَتَيْنِ، زَحَفْتَيْنِ، إِيْمَانًا، اعْتِمَادًا، كُلَّ الْفَهْمِ، فَرَحًا، تَرْبِيَةً)

“غَيْرُ” СЎЗИ ҲАҚИДА

“غَيْرُ” сўзи бирикма олмоши билан келганида кимнидир ёки ниманидир «...дан бошқа» деб истисно қилиб санаб ўтиш учун ишлатилади. Бу ерда غَيْرُ га боғланиб келаётган сўз қайси жинс ва сонда бўлса, бирикма олмоши ҳам ўша жинс ва сонда бўлади ва ушбу сўз қайси келишиқда бўлса, غَيْرُ ҳам ўша келишиқда бўлади:

Бу ерда хонадон эгаси
ва бошқалар бор.

هَذَا صَاحِبُ الْمَنْزِلِ وَغَيْرُهُ.

Кўчада Маҳмуд, Салим ва
бошқаларни учрадим.

لَقِيتُ فِي الشَّارِعِ مَحْمُودًا وَسَالِمًا وَغَيْرَهُمَا.

У ишчилар ва бошқалар
билан ўтирган эди.

كَانَ هُوَ جَالِسًا مَعَ الْعُمَّالِ وَغَيْرِهِمْ.

Шу каби бирор шахс ёки нарсаларни санаб ўтилаётганда бирикма олмош билан келган غَيْرُ сўзидан кейин ўша санаб ўтилаётган сўзлар тегишли бўлган гуруҳ مِنْ олд кўмакчиси билан кўплик сонда ҳам келиши мумкин:

دَخَلَ أَنْوْرٌ وَسَالِمٌ وَأَحْمَدٌ وَغَيْرُهُمْ مِنَ الْخُدَّامِ.

Анвар, Салим, Аҳмад ва бошқа хизматчилар кирдилар.

159- машқ. Ёзинг, ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг.

رَبَّتِ الْأُمُّ بَنَاتَهَا تَرْبِيَةً حَسَنَةً. أَبْصَرْتُ الْحَلَالَ فِي السَّمَاءِ إِبْصَارًا. أَحْسَنَتْ
أُمٌ حَبِيبَةً لِأَقْرَبَائِهَا كُلِّ الْإِحْسَانِ. أُعْطِيتُكَ الْمَالَ إِعْطَاءَ الْأَغْنِيَاءِ. أُرْشِدُ الْأَنْبِيَاءِ
النَّاسَ إِرْشَادًا إِِلَٰهِيًّا. أَدَبَ الرَّجُلُ أَوْلَادَهُ تَأْدِيبًا. أَتَقَنْتُ عَمَلِي إِتْقَانًا لَا يُتَّقَنُهُ
أَحَدٌ. أَتَصَدَّقُ عَلَى الْمُحْتَاجِينَ تَصَدَّقَ الْمُؤْمِنِينَ. تَدَفَّقَ الْبَتْرُولُ فِي بِلَادِ الْعَرَبِ
تَدَفَّقًا. صَدَّقَ أَبُو بَكْرٍ النَّبِيَّ تَصَدِيقًا، وَحَرَصَ أَشَدَّ الْحَرَصِ عَلَى نَشْرِ الْإِسْلَامِ.

الْعِلْمَ وَالتَّعْلِيمَ شَرِيكَانَ فِي الْخَيْرِ. أَيُّهَا الطَّلَابُ، لَا تَتَكَلَّمُوا وَقْتُ
الدَّرُوسِ غَيْرَ اللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ! سَافَرَ أَبُو مُظَفَّرٍ إِلَى بَيْرُوتَ وَدِمَشْقَ وَطَرَابُلُسَ الْعَرَبِ
وغيرها من عَوَاصِمِ الْبُلْدَانِ الْعَرَبِيَّةِ. كَلَّمْنَا عَنْ حَالِنَا وَصِحَّتِنَا وَدُرُوسِنَا
وغيرها. عَلِمْتُ الطَّلَابَ الْفِعْلَ الْمَاضِي وَالْفِعْلَ الْمُضَارِعَ وَغَيْرَهُمَا مِنَ الْقَوَاعِدِ

ملابس خضراء وتُورق الأشجار وتفتّح الأزهار. فهو شهر الأمطار والرعد والبرق. وأشهر فصل الربيع هي: آذار ونيسان وأيار.

أما الصيف فهو أشد فصول السنة حرارة. وأشهر فصل الصيف هي: حزيران وتموز وآب. فيه تكون السماء صافية والطقس حاراً ويأخذ الناس عطلتهم السنوية، في الصيف يذهبون لزيارة المناطق المختلفة ويقومون بالرحلات السياحية ويقضون أيامهم في المصايف أو علي شواطئ البحار وضاف الأنهار.

أما الخريف ففيه تنضج الفواكه وفيه تفتح المدارس والجامعات أبوابها وتبدأ الدراسة وأشهر فصل الخريف هي: أيلول وتشرين الأول وتشرين الثاني. أما الشتاء فيشتهر بالبرودة وفيه تنزل الثلوج وتنخفض درجة الحرارة وتنزل في بعض المناطق إلي درجات كثيرة تحت الصفر. وأشهر فصل الشتاء هي: كانون الأول وكانون الثاني وشباط. وفي بداية كانون الثاني يأخذ المتعلمون عطلة تسمى بـ "عطلة الشتاء" أو "عطلة نصف السنة" ويخرجون للنزهة ويقومون بالرحلات المختلفة.

كلمات:

мева	فَاكِهَةٌ (فَوَاكِهِ)	ташкил топмоқ	V تَأَلَّفَ (يَتَأَلَّفُ)
чақмоқ	بَرْقٌ (بُرُوقٌ)	ой	شَهْرٌ (أَشْهُرٌ)
сайр	نُزْهَةٌ	қор	تَلْجٌ (تُلُوجٌ)
қўтарилоқ	VIII اِرْتَفَعَ (يَرْتَفِعُ)	ёзги дам олиш жойи	مَصِيفٌ (مَصَايِفُ)
бошламоқ	بَدَأَ (a)	момоқалдироқ	رَعْدٌ (رُعُودٌ)
машҳур бўлмоқ	VIII اِسْتَهْرَ (يَسْتَهْرُ)	(мева) пишмоқ	I نَضَحَ (a)
пасаймоқ	VIII اِنْخَفَضَ (يَنْخَفِضُ)	совуқлик	بُرُودَةٌ
эрийди	(муан. يَذُوبُ) تَذُوبٌ	бاجаради; қилади	يَقُومُ بـ
ўтказадилар	يَقْضُونَ	дарё бўйлари	ضِفَافِ الْأَنْهَارِ

Арабча ой номлари:

март	آذارُ	феврал	شباطُ	январ	كانون الثاني
июн	حزيرانُ	май	آيارُ	апрел	نيسانُ
сентябр	أيلولُ	август	آبُ	июл	تموزُ
декабр	كانون الأول	ноябр	تشرين الثاني	октабр	تشرين الأول

162- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Якшанба куни Нуриддиннинг акаси билан шаҳар четидаги экинзоримизга чиқдик. Йўлда ерни суғорётган ва экин экаётган деҳқонларни кўрдик. Убайдуллоҳнинг даласида гуя, от, сиғир, қўй ва эчки каби уй ҳайвонлари, ўрдак, қоз, говуқ ва хўроз каби уй (дала) паррандалари кўп. Боғда ўрик, олма, нок, анор, шафтоли, гилос, анжир каби мевали дарахтлар ва узум пишган. Лимон, апельсин ва мандарин кузда — ноябрда пишди. Март ва апрел ойларида дарахтлар барг ёзади ва гуллар очилади. Ёзда қулушнай, гилос, ўрик ва бошқа мевалар ва баъзи сабзавотлар пишди.

163- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

ШАЙХ ЗИЁВУДДИНХОН ИБН ЭШОН БОБОХОН

Шайх Зиёвуддинхон ибн Эшон Бобохон 1908 йили Тошкентда туғилган. Муфтий, диний раҳбар, ҳофизул калом(қори) бўлган. 1923—1931 йиллар давомида ўз отаси эшон Бобохон Абдумажидхон ўғли қўлида, сўнгра Тошкентдаги Бароқхон, Қўқалдош медресаларида таҳсил олган. 1947 йилда Қоҳирадаги ал—Азҳар дорулфунушши тамомлаган. 1941—1943 йилларда Шайх Зиёвуддинхон Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний бошқармасининг ташкилий қўмитасида котиб бўлиб ишлаган. 1943—1957 йилларда диний бошқарма раисининг ўринбосари ва 1957 йилдан умришинг охиригача унинг раиси бўлиб ишлаган. Ўз ҳаёти давомида энг юксак инсоний ахлоққа замин бўлувчи диний меросимизни, яъни Муҳаммад ибн Исмоил ал—Бухорий, Баҳоуддин Нақшбанд каби алломаларимиз меросини оммалаштириб келган. Бир қанча рисоалар ёзган. 1982 йили Тошкентда вафот этган ва имом Қафқол Шоший мақбараси ёнига дафн қилинган.

164- машқ. Ҳадисларни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Уларни грамматик таҳлил қилинг.

۱. قِيدُوا الْعِلْمَ بِالْكِتَابِ.
۲. تَضَرَّعْ إِلَى الطَّيِّبِ قَبْلَ أَنْ تَمْرُضَ!

III БОБ ФЕЪЛИ

III боб феълнинг **سَافَرٌ** – «сафар қилмоқ» феълидан ҳосил қилинган феълий ва исмий шакллари:

буйруқ майли	сифатдош		масдар	мажҳуа нисбат		аниқ нисбат	
	мажҳуа	аниқ		Ҳ.-К. замон	Ўтган замон	Ҳ.-К. замон	Ўтган замон
فَاعِلٌ	مُفَاعِلٌ	مُفَاعِلٌ	مُفَاعِلَةٌ	يُفَاعِلُ	فُوِعِلَ	يُفَاعِلُ	فَاعِلٌ
سَافِرٌ	مُسَافِرٌ	مُسَافِرٌ	مُسَافِرَةٌ	يُسَافِرُ	سُوِفِرَ	يُسَافِرُ	سَافِرٌ

III боб феъли масдари **فَعَالٌ** қолипида ҳам ҳосил қилинади. Баъзи III боб феълларнинг масдари ҳар иккала қолипда ҳосил қилинади.

III боб феълни ўтган ва ҳозирги-келаси замонларда тушлаш:

ҳозирги-келаси замон			ўтган замон			шаҳс, жинс
кўплик	иккилик	бирлик	кўплик	иккилик	бирлик	
سَافِرُونَ	سَافِرَانِ	سَافِرٌ	سَافَرْنَا	سَافَرْتُمَا	سَافَرْتُ	муз. I ш. муан.
يُسَافِرُونَ	يُسَافِرَانِ	يُسَافِرُ	سَافَرْتُمْ	سَافَرْتُمَا	سَافَرْتُ	муз. II ш. муан.
يُسَافِرُونَ	يُسَافِرَانِ	يُسَافِرُ	سَافَرْتُمْ	سَافَرْتُمَا	سَافَرْتُ	муз. III ш. муан.
يُسَافِرُونَ	يُسَافِرَانِ	يُسَافِرُ	سَافَرُوا	سَافَرَا	سَافَرَ	муз. III ш. муан.
يُسَافِرُونَ	يُسَافِرَانِ	يُسَافِرُ	سَافَرْنَا	سَافَرْتُمَا	سَافَرْتُ	

III боб феълнинг қуйидаги маънолари бор:

1. Икки шахс ёки икки томон ўртасидаги ўзаро муносабатни ифодалайди:

ёзишмоқ	كَاتَبَ (يَكْتُبُ) مُكَاتَبَةٌ III	ёзмоқ	كَتَبَ I
беллашмоқ	سَابَقَ (يُسَابِقُ) مُسَابَقَةٌ ، سَبَاقٌ III	ўзиб кетмоқ	سَبَقَ I
курашмоқ	نَاضَلَ (يُنَاضِلُ) مُنَاضِلَةٌ ، نِضَالٌ III		نَضَلَ I

2. Бир шахсга хос бўлган иш ёки хусусиятни бошқа шахсга нисбатан қўллаш – ишлатиш маъносини беради:

садоқатли
бўлмақ

صَادِقٌ (يُصَادِقُ) مُصَادِقَةٌ III

рост гапирмоқ,
содиқ бўлмақ

صَدَقَ I

3. III боб феъллари ичида маънолари юқоридаги маъноларга мос келмаган бир неча феъллар ҳам бор:

латифа айтиб (бировнинг)
кўнглини хуш қилмоқ

تَادَرَ (يُبَادِرُ) مُتَادَرَةٌ III

камёб,
подир бўлмақ

تَدَرَّ I

165- машқ. رَجِعْ، نَكِرْ، رَقِبْ، سَبِقْ، شَهِدْ. феъл ўзақларининг III бобини ҳо-
сил қилиб, ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тушлаш. Уларнинг масдар,
сифатдош ва буйруқ майларини ҳосил қилиш. Гаржимасини бериш.
Кейин улар иштирокида 5 та кўп тузини.

VI БОБ ФЕЪЛИ

VI боб феълнинг **تَعَامَلَ** – «муомала қилмоқ» феълидан
ҳосил қилинган феълий ва исмий шакллари:

буйруқ майли	сифатдош		масдар	мажҳул нисбат		аниқ нисбат	
	мажҳул	аниқ		ҳ.-к. замон	ўтган замон	ҳ.-к. замон	ўтган замон
	تَفَاعَلٌ	مُتَفَاعَلٌ	تَفَاعُلٌ	يُتَفَاعَلُ	تُفَوِّعَلُ	يُتَفَاعَلُ	تَفَاعَلٌ
	تَعَامَلٌ	مُتَعَامَلٌ	تَعَامُلٌ	يُتَعَامَلُ	تُعَوِّمَلُ	يُتَعَامَلُ	تَعَامَلٌ

VI боб феълни ўтган ва ҳозирги-келаси замонларда тушлаш:

ҳозирги-келаси замон			ўтган замон			ш.хс. соп, жиш
кўплик	иккилик	бирлик	кўплик	иккилик	бирлик	
تَتَعَامَلُونَ	تَتَعَامَلَانِ	تَتَعَامَلُ	تَعَامَلْنَا	تَعَامَلْتُمَا	تَعَامَلْتُمْ	муз. I ш. муан.
تَتَعَامَلُونَ	تَتَعَامَلَانِ	تَتَعَامَلُ	تَعَامَلْنَا	تَعَامَلْتُمَا	تَعَامَلْتُمْ	муз. II ш. муан.
يَتَعَامَلُونَ	يَتَعَامَلَانِ	يَتَعَامَلُ	تَعَامَلْنَا	تَعَامَلْتُمَا	تَعَامَلْتُمْ	муз. III ш. муан.

VI бобнинг қуйидаги маънолари бор:

1. Кўнчилик ўртасидаги ўзаро, бир-бирига нисбатан қилинган иш-ҳаракатни ифодалайди:

ўзаро музокара олиб бормоқ	VI تَخَاطَبَ (يَتَخَاطَبُ) تَخَاطَبٌ	музокара олиб бормоқ	III خَاطَبَ
бир — бири билан мусобақалашмоқ	VI تَسَابَقَ (يَتَسَابَقُ) تَسَابُقٌ	мусобақалашмоқ	III سَابَقَ

2. Иш-ҳаракатнинг бажарилиш жараёнида унинг тадрижий суратда кўнайиб бориши ёки камайишини ифодалайди:

аста — секин пасаймоқ	VI تَهَيَّأَ (يَتَهَيَّأُ) تَهَيُّأٌ	пасаймоқ, қўнмоқ	I هَيَّأَ
буоқлашмоқ	VI تَعَاطَمَ (يَتَعَاطَمُ) تَعَاطَمٌ	буоқ бўлмоқ	I عَظَمَ

3. Ўзини бирор ҳолатга солиб кўрсатиш, муғомбирлик қилиш маъноси:

ўзини билмаганга олмоқ	VI تَحَاوَلَ (يَتَحَاوَلُ) تَحَاوُلٌ	иамсиз бўлмоқ	I جَهَلَ
ёлғондан оқсамоқ	VI تَعَارَجَ (يَتَعَارَجُ) تَعَارُجٌ	оқсамоқ	I عَرَجَ

166- машқ. كَثُرَ ، مَثَلٌ ، ضَحِكٌ ، نَفْسٌ ، فَهْلَمَرْنِي VI бобини ҳосил қилиб, ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тушгани. Уларнинг маъноси, сифат — дош ва буйруқ маймарини ҳосил қилини. Таржимасини берини: Кейин улар иштирокида 5 та гап тузини.

167- машқ. Ёзинг, ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг.

يعيش البخل في الدنيا عيشَ الفقراء ويحاسب في الآخرة حساب الأغنياء.
 قضية المحافظة على السلم من أهم واجبات الناس. يحب شاكر أن يكون وحده عند
 مطالعة دروسه في حجرته. حافظ على الصديق ولو في الحريق! المجالسة مع العلماء
 والعقلاء نافعة جدا. جالسوا مع العقلاء والصالحين! التباعد عن الالعلماء علامة الجهل.
 المضاربة سبب للمجارحة والمقاتلة. المشاتمة سبب للعداوة. المخادعة شقاوة. المصافحة
 عادة الصالحين. المصافحة باليدين عادة المسلمين. المشاورة عادة العقلاء. شاوروا
 آباءكم وأمهاتكم وإخوتكم وأخواتكم في كل أموركم! سافر صديقي إلى كندا منذ
 عامين وكتب لي رسالة وفيها يشرح حياته الجديدة ويسألني عن أحوالي وأحوال

الأصدقاء. ومما جاء في رسالته: قامت أمتنا صديقتنا ديلتادا منذ سبعين وتبادلنا التحية وسألني عنك فطبت مني عندك الحديد. وأخبرني أنه قد صادف أمس عدداً من أصحابه فتسامروا في المنصعة طويلاً. هم ساعدوا فاقه دائماً في حل مشاكلهم.

كلمات:

асраш; муҳофаза	مَحَافِظَةٌ	квратмок	III قَابِلٌ
мушглашмоқ; уришмоқ	III ضَارِبٌ (مُضَارِبَةٌ)	тасодифан квратмок	III صَادِفٌ
бири – бири билан уришмоқ	مُعَانَلَةٌ	бирга утирмоқ	III جَانِسٌ
бир – бирини алдаш	مُخَادَعَةٌ	взоқлашмоқ	VI تَبَاعَدٌ
қўл бериб кўришмоқ	III صَافِحٌ	бир – бирини жароҳатлаш	مُجَارَحَةٌ
бир – бирига ҳасад қилмоқ	VI تَحَاسُدٌ	ўзаро сўкишмоқ	VI تَشَاتَمٌ
бу ерда: хағида ёзганидан парча	مِمَّا جَاءَ فِي رِسَالَتِهِ	маслаҳатлашмоқ	III شَاوَرَ
манзил	عُنْوَانٌ (عَنَاوِينُ)	алмашмоқ	VI تَبَادَلٌ
ош бўлсин!	هِنَاءٌ وَشِفَاءٌ!	иштаҳа	شَهِيَّةٌ

168- машқ. *Араб тилига таржима қилинг:*

Болаларим, бойлиқда бир-бирингизга асло ҳасад қилманг! Илм бўйича ҳасад қилса мумкин. Дада, қайси университетга кириш (масаласи)да сиз билан маслаҳатлашмоқчи эдим. У менга бу қийин масалаларни ҳал қилишда ёрдам берди. Утган кунни тасодифан Абдурахмонни учратиб қолдим, у билан саломлашиб, қўл беришиб кўришдик. Уғил(ларим) ва қизларим, олимлар, оқиллар ва солиҳлар билан доим бирга ўтиришга интилинг! Она бемор боласига шундай деяпти: Сен овқатингни ишғаҳа билан ейишингни ва мен сенга "ош бўлсин" дейишни истардям.

169- машқ. *Матнни ёзинг, ўқинг, ва таржима қилинг. Унги саволлар тузинг.*

تدوين السنة النبوية

عندما استقرَّ المسلمون في المدينة المنورة، أمرَ الرسولُ الكريمُ (ص)

الأولادَ أن يتعلموا القراءة والكتابة في مسجد حَيْهَم. وكان في المدينة في زمن

الرسول (ص) تسعة مساجد. واهتمَّ الكتاب في أول الأمر في كتابة القرآن ، فكان ذلك يأخذ مُعْظَمَ وقتهم. وحديث رسول الله (ص) كثير ولا يتوقف. فله في كل حادثة قَوْلٌ ، وفي معظم آيات كتاب الله شرح وتفسير. وقد منع رسول الله (ص) كتابة الأحاديث أول نزول الوحي، حتى لا تَحْتَلِطَ بالقرآن الكريم. ثم أذن لبعض الصحابة بالكتابة حتى تساعد الكتابة على الحفظ. ومن أشهر الصحف المكتوبة في العصر النبوي "الصحيفة الصادقة" وكتبها عبد الله بن عمرو بن العاص عن رسول الله (ص). وقد اشتملت على ألف حديث. وكذلك صحف عبد الله بن عباس وهو كتب الكثير من سنة الرسول وسيرته في ألواح وكان يحملها معه في مجالس العلم.

وفي عهد الخلفاء الراشدين، أمر أبو بكر (ض) بجمع القرآن ، واهتم عثمان (ض) بنسخه وإرساله إلى جميع البلاد الإسلامية. ولم يكتبوا الأحاديث حتى لا ينشغل بها الناس عن القرآن. وظل التابعون حتى آخر المائة الأولى (آخر القرن الأول الهجري) يمتنعون عن كتابة السنة. حتى جاء الخليفة عمر بن عبد العزيز (- ١٠١هـ) وأمر رسمياً بتدوين الحديث ، وكتبَ بذلك إلى الولاة في كل البلاد، لأنه خاف ذهاب أهل العلم، وانتشار بعض الأحاديث غير الصحيحة. ومن أشهر كتب الحديث الأولى "موطأ" لإمام المدينة مالك (١٧٩هـ) و"مسند" أحمد بن حنبل (٢٤١هـ). ودوّنت السنة حسب الأبواب في عصر البخاري. وفي هذا العصر ألف العلماء الكتب الستة الصحيحة (البخاري ومسلم والترمذي وأبو داود وابن ماجه والنسائي).

ولم يكتف رُوَاة الحديث بأخذ العلم من أهل بلدهم ، ولا بأخذه من المدينة المنورة وحدها. ولكن خرجوا في رحلات طويلة إلى البلاد البعيدة بطلب الأحاديث، واستطاعوا أن يدرسوا على يد الجيل الأول من الرواة. وكان الراوي يسافر الأيام والليالي

في طلب الحديث الواحد. وكان من الرواة من يمشي على رجليه ، ومنهم من تبدأ رحلته وهو في الخامسة عشرة أو في العشرين من عمره ومنهم من يكون في الرحلة عشر سنوات. وفي القرن السادس الهجري أنشأ نور الدين محمد بن سعيد زنكي أول دار للحديث في دمشق، ثم أقام الملك الأيوبي الكامل ناصر الدين داراً للحديث في القاهرة سنة ٦٢٦ هـ. وهكذا قلّت الحاجة إلى الرحلة في طلب الحديث. وكان لهذه الرحلات أثر كبير في توحيد نص الأحاديث، فتشابهت الروايات في الكتب الصحيحة حول الموضوع الواحد ، وكان من نتيجة ذلك وحدة التشريع.

(من كتاب "علوم الحديث ومصطاحه" للدكتور صبحي الصالح ، بنسرف)

كلمات:

аҳамият бермоқ	... VIII اهْتَمَّ بِـ ..	ёзиш; йиғиш	تَدْوِينٌ
ўз ичига оламоқ	... VIII اشْتَمَلَ عَلَى ...	кўпгина	مُعْظَمٌ
қайд қилмоқ	II سَجَّلَ	қарор топмоқ	X اسْتَقَرَّ
аждоа; авлод; аср	جيل (أَجْيَالٌ)	кифояланмади	VIII لَمْ يَكْتَفِ
ровий	رَأَوْ (رَوَاةٌ)	боблар буйича	حَسَبَ الْأَبْوَابِ
бир-бирига ўхшамоқ	VI تَشَابَهَ	кам бўлмоқ	قَلَّ (يَقَلُّ)
қонуи(шариат) нинг ягоналиги	وَحَدَّةُ التَّشْرِيعِ	саҳобани кўрган киши	تَابِعِيٌّ
жидду-жаҳд қилмоқ	III جَاهَدَ	юрар эди	كَانَ يَمْشِي
тўхтамоқ	V تَوَقَّفَ	қурдирмоқ	IV أَنْشَأَ
аралашмоқ	V تَخَلَّطَ	бутормоқ	أَمْرٌ (أَمْرٌ مَسْغَرِيٌّ)

170- машқ. Ҳадиси шарифларни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг.

(١) جَالَسُوا الْكِبْرَاءَ وَسَأَلُوا الْعُلَمَاءَ وَخَالَطُوا الْحُكَمَاءَ.

(٢) الْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي اللَّهِ.

(٣) خَيْرُ الْكَلَامِ مَا قَلَّ وَدَلَّ.

الدَّرْسُ السَّادِسُ وَالْعِشْرُونَ

ЙИГИРМА ОЛТИНЧИ ДАРС

VII БОБ ФЕЪЛИ

VII боб феъли I боб феъли оддига — одд қўшимчаси қўшиш билан ҳосил қилинади. Бу ердаги ن ҳарфи феълнинг ўзлик-мажҳул нисбатда эканлигидан дарак берса, васлали ҳамза эса талаффузни осонлаштириш мақсадида қўйилган. Ўзлик-мажҳул нисбати деб, объектли (бажарувчиси бор) феълни объектсиз (бажарувчиси йўқ) феълга айлантирувчи феъл қурилишига айtilади. VII боб феъллари доимо ўтимсиз бўлади.

VII боб феълнинг **أَعْكَسَ** — «акс этмоқ» феълдан ҳосил қилинган феълий ва исмий шакллари:

буйруқ майли	сифатдош		масдар	мажҳул нисбат		аниқ нисбат	
	мажҳул	аниқ		ҳ.-к. замон	ўтган замон	ҳ.-к. замон	ўтган замон
أَفْعَلْ	مُنْفَعَلٌ	مُنْفَعِلٌ	أَفْعَالٌ	يُنْفَعَلُ	أُنْفَعِلُ	يُنْفَعِلُ	أُنْفَعَلُ
أَعْكَسَ	مُنْعَكَسٌ	مُنْعَكِسٌ	أَعْكَاسٌ	يُنْعَكَسُ	نُعَكِسُ	يُنْعَكِسُ	أُنْعَكَسُ

VII боб феълни ўтган ва ҳозирги-келаси замонларда тушлаш:

ҳозирги-келаси замон			ўтган замон			шаҳс, жинс
кўплик	иккилик	бирлик	кўплик	иккилик	бирлик	
نُعَكِسُونَ	تُنْعَكِسَانِ	تُنْعَكِسُ	أُنْعَكَسْتُمْ	أُنْعَكَسْتُمَا	أُنْعَكَسْتُ	муз. I ш. муан.
تُنْعَكِسُونَ	تُنْعَكِسَانِ	تُنْعَكِسِينَ	أُنْعَكَسْتُمْ	أُنْعَكَسْتُمَا	أُنْعَكَسْتُ	муз. II ш. муан.
يُنْعَكِسُونَ	يُنْعَكِسَانِ	يُنْعَكِسُ	أُنْعَكَسُوا	أُنْعَكَسَا	أُنْعَكَسَ	муз. III ш. муан.
يُنْعَكِسُونَ	يُنْعَكِسَانِ	يُنْعَكِسُ	أُنْعَكَسْتُمْ	أُنْعَكَسْتُمَا	أُنْعَكَسْتُ	

VII боб феълнинг қуйидаги маънолари бор:

1. I боб феъли билдирган маънога нисбатан ўзлик-мажҳул (ноаниқлик) маъносини билдиради:

бўлинмоқ **أَنْتَسِمَ** (يَنْتَسِمُ) — **أَنْتَسَمًا** VII бўлмоқ **أَنْتَسَمَ** I

ўз-ўзидан синмоқ	انكسار (ينكسر) - انكسار VII	синдирмоқ	كسر I
чақирилган бўлмоқ	انعقاد (ينعقد) - انعقاد VII	чақирмоқ (мажлис)	عقد I

2. Гоҳида VII боб феъли IV боб феъли билдирган маънога нисбатан ҳам ўзлик-мажҳул (қайтиш) маъносини билдиради:

озод бўлмоқ, кетмоқ	انطلق (ينطلق) - انطلاق VII	кўйиб юбормоқ, озод қилмоқ	اطلق IV
безовталанмоқ	انزعج (ينزعج) - انزعاج VII	безовта қилмоқ	ازعج IV

171- машқ. صرف , علم , قطع , قلب , عكس феъли ўзакларидан VII бобини ҳосил қилиб, ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг. Уларнинг масдар, сифатдош ва бўйруқ майлларини ҳосил қилинг. Таржимасини беринг. Бу феъллар иштирокида 5 та gap тузинг.

VIII БОБ ФЕЪЛИ

VIII боб феъли I боб феълининг биринчи ўзак ундошини суқунлаб, унинг кетидан ت қўшимчасини қўшиб ясалади. Талаффузини осонлаштириш учун унинг олдига васлал и ҳамза қўйилади.

VIII боб феълининг **اَبْتَسَمَ** - «илжаймоқ» феълидан

ҳосил қилинган феълий ва исмий шакллари:

буйруқ майли	сифатдош		масдар	мажҳул нисбат		аниқ нисбат	
	мажҳул	аниқ		ҳ.-к. замон	ўтган замон	ҳ.-к. замон	ўтган замон
	اَفْتَعَلَ	مُفْتَعَلٌ	اَفْتَعَالٌ	يُفْتَعَلُ	اَفْتَعَلٌ	يَفْتَعَلُ	اَفْتَعَلٌ
	اَبْتَسَمَ	مَبْتَسِمٌ	اَبْتَسَامٌ	يَبْتَسِمُ	اَبْتَسَمَ	يَبْتَسِمُ	اَبْتَسَمَ

VIII боб феълининг қуйидаги маънолари бор:

1. I боб феълининг маъносига нисбатан қайтиш маъносини билдиради. Бунда I бобдаги ўтимли феъли VIII бобда ўтимсизга айланади. Бу жиҳати билан VIII боб феъли VII боб феълига ўхшаб кетади:

шуғулланмоқ	اشتغل (يشغل) - اشتغال VIII	машғул қилмоқ	شغل I
кўтарилмоқ	ارتفع (يرتفع) - ارتفاع VIII	кўтармоқ	رفع I

2. I бобдаги иш-ҳаракатни ўзи учун, ўзининг мақсади ёки манфаати учун бажариш маъносини билдиради: бу маъно фақат VIII боб феълига хос бўлган маънодир:

тингламоқ, зулук солмақ	اسْتَمَعَ (يَسْمَعُ) — اسْتَمَعَ VIII	тингламоқ	اسْتَمَعَ I
фахрланмоқ	اِفْتَخَرَ (يَفْتَخِرُ) — اِفْتَخَرَ VII	рахван балмақ	اِفْتَخَرَ I
бўлиб олмақ	اِفْتَسَا (يَفْتَسِمُ) — اِفْتَسَا VII	бўлмақ	اِفْتَسَا I

VIII боб феъллари ичида ўтими феъллар ҳам мавжуд:

хурмағ қилмақ	اِحْتَرَمَ (يَحْتَرِمُ) — اِحْتَرَمَ VIII	гаъжикламоқ	اِحْتَرَمَ I
ўзига тортмоқ	اِحْتَدَبَ (يَحْتَدِبُ) — اِحْتَدَبَ VIII	тортмоқ	اِحْتَدَبَ I

VIII боб феъллини ўтган ва ҳозирги-келаси замонларда тушлаш:

ҳозирги-келаси замон			ўтган замон			шакс, сон, жигте
кўплик	иккилик	бирлик	кўплик	иккилик	бирлик	
تَسْمِيْمٌ		اَتَسْمِيْمُ	اِتَسْمِيْمَانَا		اِتَسْمِيْمَتُ	муз. I ш. муан.
تَسْمِيْمُوْنَ	تَسْمِيْمَانِ	تَسْمِيْمُ	اِتَسْمِيْمْتُمْ	اِتَسْمِيْمْتُمَا	اِتَسْمِيْمَتُ	муз. II ш. муан.
تَسْمِيْمِيْنَ	تَسْمِيْمَانِ	تَسْمِيْمِيْنَ	اِتَسْمِيْمْتُنَّ	اِتَسْمِيْمْتُمَا	اِتَسْمِيْمَتُ	муз. III ш. муан.
يَتَسْمِيْمُوْنَ	يَتَسْمِيْمَانِ	يَتَسْمِيْمُ	اِتَسْمِيْمُوا	اِتَسْمِيْمَا	اِتَسْمِيْمُ	муз. III ш. муан.
يَتَسْمِيْمِيْنَ	يَتَسْمِيْمَانِ	يَتَسْمِيْمُ	اِتَسْمِيْمُنَّ	اِتَسْمِيْمَتَا	اِتَسْمِيْمَتُ	муз. III ш. муан.

VIII боб феъллида ушбу фонетик ўзгаришлар рўй берган:

а) Агар биринчи ўзақ ундош ط ض ص эмфатик ундошларидан бири бўлса, VIII бобни ҳосил қилиш учун қўшиладиган ت ундоши эмфатик ط ундошига ўзгаради:

урилмақ, изтироб чекмоқ	اَضْطَرَبَ (يَضْطَرِبُ) — اَضْطَرَبَ VIII	урмоқ	ضَرَبَ I
хабардор бўлмақ	اَطَّلَعَ (يَطَّلِعُ) — اَطَّلَعَ VIII	балқимоқ, хабар қилмоқ	طَّلَعَ I

б) Агар биринчи ўзақ ундош ظ ذ د ҳарфларидан бири бўлса, қўшилиувчи ت ундоши олатда тўлалигича шу товушга ўзгаради:

эсламоқ, эста олмақ	اَذْكُرَ (يَذْكُرُ) — اَذْكُرَ VIII	эслаб ўтмоқ, атаб ўтмоқ	ذَكَرَ I
зулм қўрмоқ	اِظْلَمَ (يَظْلِمُ) — اِظْلَمَ VIII	зулм қилмоқ	ظَلَمَ I

гулламоқ,
яшнамоқ

гулламоқ VIII *ازْدَهَرَ* ← *ازْدَهَر* (يُزْهِرُ) - *ازْدَهَارٌ* I

172- машқ. *جمع، شير، كسب، امر، عند* 172- машқ. *فعل* ўзақларининг VIII бобини ҳосил қилиб ўزатиш ва ҳазирги-келаси замонда тулаши. Уларнинг маъдари, сифатдоши ва бўйруқ майларини ҳосил қилиш. Таржимасини бериш. Бу феъллар иштирокида 5 та таъни тузини:

173- машқ. Ёзинг, ўқинг. Таржима ва грамматик таҳлил қилинг.

اكتشفوا من جديد اكتشافات كثيرة. يتسم الشيخ اتساما خفيفا. نتجته في ذلك اتجاهها علميا. انتصر الدين باسلام عمر بن الخطاب انتصارا لم ينتصره باسلام غيره. العاقل يعتمد على عمله والجاهل يعتمد على امله. الاجتهاد في السدس نافع. فاجتهدوا! الاجتهاد خير بضاعة. يا ايها المسلمون اتبهوا من اجلة! اجتنبوا عمن الذنوب والعيوب ولا تجتنبوا عن الطاعة والاعمال الصالحة الافتخار بالعلم مستفاهة والافتخار بالعلم عيب. مسجد قريتم منهدم. تكسار الناب بسبب اجترن سمعب. كسرت الإناء فانكسرت. إناء علي منكسر على نصفين انقطعت لوحة احسن منه من نصفها. قد تنكسف الشمس وقت توسط القمر بينها وبين الأرض في آخر الشهر القمري. وقد ينكسف القمر بسبب عدم تنوره من الشمس وقت توسط الأرض بينه وبين الشمس في اليوم الثالث عشر أو الرابع عشر من الشهر القمري.

كلمات:

умид; ишонч	أَمَلٌ (أَمَالٌ) (كۇپل.)	суянмоқ; таянмоқ	VIII <i>اعْتَمَدَ</i>
товар; мол	بِضَاعَةٌ (بِضَائِعٌ)	интиламоқ	VIII <i>اجْتَهَدَ</i>
четлашмоқ	اجْتَنَبَ VIII	хушёр бўлмоқ диққат бермоқ	VIII <i>اتَّقَبَ</i>
фахрланмоқ	اِفْتَخَرَ (اِفْتِخَارٌ)	сўрамоқ; илтимос қилмоқ	VIII <i>السَّأَلَ</i>
идиш; дарзи	إِنَاءٌ (أَنْيَةٌ) (كۇپл.)	вайрон бўлмоқ	VII <i>انْهَدَمَ</i>

(ой) тутилмоқ

أُتْحَسَفَ VII

(қуш) тутилмоқ

أُتْكَسَفَ VII

ўртада бўлиш

تَوَسَّطَ

нур олиш;
нурланиш

تَنَوَّرَ

тарбияли;
маданиятли

مَهَّدَبَ

инсонмоқ

اعْتَقَدَ VIII

174- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

Мустақилликдан кейин Тошкентда Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети, Тошкент ислом университети, Тошкент иқтисодиёт университети ва Жаҳон тиллари университети каби университетлар очилди. Университетлар талабалари одобли, тиришқоқ ва фаолдирлар. Улар ўқини давомиди араб, форс, инглиз, немис ва бошқа хорижий тилларни ўрганадилар. Хаётда улар ана шу билимларига таянадилар. Эй инсонлар, бандодан ва ҳаром молни ейишдан четланинглар! Йигилиш интирозчилари профессорнинг маърузасини тинглашди сўнгра унга навбат билан саволлар беришди.

175- машқ. Машини ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг:

أوزبكستان

تقع جمهورية أوزبكستان في وسط آسيا ويحدها شمالا قازخستان وجنوبا
أفغانستان وشرقا تاجيكستان، كيرغزستان غربا تركمانستان. ويبلغ عدد سكانها ٢٥
مليون نسمة تقريبا وأهم مدنها طشقند وهي عاصمتها وبخارى وسمرقند وفرغانة
وتمأنجان وجيزاخ وأورغنج. حصلت أوزبكستان على استقلالها عام ١٩٩١ م،
وعقب حصولها على استقلالها سارعت بالانضمام إلى منظمة الأمم المتحدة فقد
انضمت إليها في عام ١٩٩١.

يتميز شعب أوزبكستان بالكرم وحسن الضيافة والتسامح، وخير دليل على
هذا التسامح أنه يعيش على أرضها أصحاب دبانات مختلفة، وذوي جنسيات متعددة
في وئام وسلام. وللأوزبك عادات وتقاليد خاصة نراها بوضوح في مناسباتهم
الاجتماعية المختلفة، كالزواج والاحتفال بمولود جديد، كما نراها في أعيادهم،
حيث يحتفل الأوزبك بمجموعة من الأعياد يأتي على رأسها عيد الاستقلال، وعيد
النيروز وعيد المعلم . . .

تشهد أوزبكستان حالياً نهضة في مختلف المجالات السياسية والصناعية والزراعية والعلمية والاقتصادية. ففي المجال السياسي ومد حصول علي استقلالها تحرص أوزبكستان علي أن تسير في طريق التطور الديمقراطي ندا قامت بالعديد من الإصلاحات السياسية التي من شأنها النهوض بالحياة الديمقراطية، كما حرصت علي إقامة علاقات سياسية مع جميع دول العالم.

تشتهر أوزبكستان بزراعتها وصناعاتها المتنوعة لكثيرة مثل صناعة السيارات والجرارات وصناعة الآلات الإلكترونية وصناعة القطن والحرير والصناعة الخفيفة. كذلك تُستخرجُ في أوزبكستان المستخرجات المفيدة مثل الفحم الحجري والتمرون (أي النفض) والغاز الطبيعي والذهب والمعادن النادرة...

كلمات:

ривожланиш	تَطَوُّرٌ	бормоқ; юрмоқ	سَارَ (يَسِيرُ)
киши; жон	نَسْمَةٌ	метал	مَعْدَنٌ (مَعَادِنُ)
корхона	مَشْرُوعٌ (مَشَارِعُ)	очилмоқ	VIII افْتَتَحَ (يَفْتَتِحُ)
анъаналар	تَعَالِيدٌ	турли	مُنَوَّعَةٌ
қазиб чиқарилади	X تُسْتَخْرَجُ	енгил	خَفِيفٌ
тошқумир	فَحْمٌ حَجْرِيٌّ	фойдали қазилмалар	مُسْتَخْرَجَاتٌ مُفِيدَةٌ
табий газ	غَازٌ طَبِيعِيٌّ	нефт	بَتْرُولٌ

176- машқ. Ҳадиси шарифларни ўқинг, ёзинг, таржима қилинг ва ёд олинг.

۱. اجْتَنِبُوا الْوُجُوهَ لَا تَضْرِبُوهَا.

۲. خَطْبَاتَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ الْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ.

الدَّرْسُ السَّابِعُ وَالْعِشْرُونَ **ИЙГИРМА ЕТТИНЧИ ДАРС**

IX БОБ ФЕЪЛИ

IX боб феъли ранг ва жисмоний ҳолатни билдирувчи феъл ва сифатдан шакллангани учун у бирор рангга айланиш ёки жисмоний ҳолатда бўлиш маъносини билдиради.

IX боб феълининг **أَحْمَرٌ** – «қизармоқ» феълидан

ҳосил қилинган феълий ва исмий шакллари:

буйруқ майлн	сифатдош		масдар	мажҳул нисбат		аниқ нисбат	
	мажҳул	аниқ		ҳ.к. замон	ўтган замон	ҳ.к. замон	ўтган замон
أَفْعَلْ	مَفْعَلٌ	مَفْعُلٌ	أَفْعَالٌ	-----	-----	يَفْعَلُ	أَفْعَلٌ
أَحْمَرُ	مَحْمَرٌ	مَحْمُولٌ	أَحْمَارٌ	-----	-----	يَحْمَرُ	أَحْمَرٌ

IX боб феъли ўзлик-мажҳул нисбатининг махсус шакли бўлиб, ундан феълининг ва сифатдошнинг мажҳул нисбatalари ҳосил қилинмайди.

IX боб феълининг ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланиши аввалги биз кўриб ўтган феъл бобларидан бироз фарқ қилади. Бунинг сабаби, IX боб феълидаги охириги ундошнинг иккиланиб келишидир. IX боб феълининг **أَفْعَلٌ (يَفْعَلُ)** шакллари ўтган ва ҳозирги-келаси замонда аслида **أَفْعَلٌ (يَفْعَلُ)** қолишида бўлган деб қабул қилиниши лозим.

أَحْمَرٌ – қизармоқ феълининг ўтган замонда тусланиши:

кўплик	иккилик	бирлик	шахс, сон, жинс
أَحْمَرُونَ	-----	أَحْمَرٌ	музаккар I ш. муаннас
أَحْمَرْتُمْ أَحْمَرْتِنَّ	أَحْمَرْتُمَا أَحْمَرْتُمَا	أَحْمَرْتَ أَحْمَرْتِ	музаккар II ш. муаннас
أَحْمَرُوا أَحْمَرُونَ	أَحْمَرَا أَحْمَرْتَا	أَحْمَرُ أَحْمَرْتُ	музаккар III ш. муаннас

Ушбу феъл ҳозирги-келаси замонда қуйидагича тусланади:

кўплик	иккилик	бирлик	шахс, сон, жинс
تَحْمَرُونَ	-----	أَحْمَرُ	музаккар I ш. муаннас
تَحْمَرُونَ تَحْمَرُونَ	تَحْمَرَانِ تَحْمَرَانِ	تَحْمَرُ تَحْمَرِينَ	музаккар II ш. муаннас
يَحْمَرُونَ يَحْمَرُونَ	يَحْمَرَانِ تَحْمَرَانِ	يَحْمَرُ تَحْمَرُ	музаккар III ш. муаннас

Бу ерда ушбу фонетик ўзгаришлар рўй берган:

1.Тилда бўладиган фонетик ўзгаришлар натижасида иккита бир хил ундошнинг бир-бирига интилиши туфайли қисқа ундошнинг тушиб қолиши ва уларнинг жуфтлашиши—иккиланиши рўй берган.

2. Феълларнинг тусланиш қоидага кўра, иккита бир хил ундошнинг иккичиси сукунли бўлса, иккиланиш рўй бермайди.

IX боб феълнинг барча шакллариини ҳосил қилишда ушбу икки қоидага мурожаат қиламиз.

кўкармоқ	ازرَقَ (يَزِرُقُ) ازِرَقًا IX ←	кўк	أَزْرَقُ (زَرَقَاءُ)
қийшаймоқ	اعوجَّ (يعوجُّ) اعوجَّاجٌ IX ←	қийшиқ бўлмоқ	عَوَجٌ (ا)
кар бўлмоқ	اطرَشَّ (يَطْرَشُّ) اطرَشًا IX ←	кар	أَطْرَشٌ (طرَشَاءُ)

Бу бобнинг буйруқ майли **إفعلل** ёки **إفعلَّ** қолипида бўлади:

кўплик	иккилик	бирлик	шахс, он, жинс
احْمَرُوا (احْمَرُوا)	احْمَرَا (احْمَرَا)	احْمَرِ (احْمَرِ)	музаккар
احْمَرُونَ (احْمَرُونَ)	احْمَرَانِ (احْمَرَانِ)	احْمَرِي (احْمَرِي)	II ш. муаннас

177- машқ. Ушбу феъл ўзақларининг IX бобини ҳосил қилиб, ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг. Уларнинг масдар, сифатгош ва буйруқ майлларини ҳосил қилинг. Таржимасини беринг. Кейин улар иштирокида 5 та гап тузинг :

عرج , بيض , سود , صفر , عور

X БОБ ФЕЪЛИ

X боб феълининг **اِسْتَفْهَمَ** – «сурамоқ» феълидан
 ҳосил қилинган феълий ва исмий шакллари:

буйруқ майли	сифатдош		масдар	мажхул нисбат		аниқ нисбат	
	мажхул	аниқ		ҳ.-к. замон	ўтган замон	ҳ.-к. замон	ўтган замон
	اِسْتَفْعَلُ	اِسْتَفْعَلُ	اِسْتَفْعَالٌ	اِسْتَفْعَلُ	اِسْتَفْعَلُ	اِسْتَفْعَلُ	اِسْتَفْعَلُ
	اِسْتَفْهَمُ	اِسْتَفْهَمُ	اِسْتَفْهَامٌ	اِسْتَفْهَمُ	اِسْتَفْهَمُ	اِسْتَفْهَمُ	اِسْتَفْهَمُ

X боб феълини ўтган ва ҳозирги-келаси замонларда тушлаш:

ҳозирги-келаси замон			ўтган замон			шаҳс, сон, жинс
кўплик	иккилик	бирлик	кўплик	иккилик	бирлик	
اِسْتَفْهَمُوا		اِسْتَفْهَمُ	اِسْتَفْهَمْنَا		اِسْتَفْهَمْتُ	муз. I ш. муан.
اِسْتَفْهَمُوْنَ	اِسْتَفْهَمَانِ	اِسْتَفْهَمُهُ	اِسْتَفْهَمْتُمْ	اِسْتَفْهَمْتُمَا	اِسْتَفْهَمْتُمْ	муз. II ш. муан.
اِسْتَفْهَمُوْا	اِسْتَفْهَمَانِ	اِسْتَفْهَمُهُ	اِسْتَفْهَمْتُمْ	اِسْتَفْهَمْتُمَا	اِسْتَفْهَمْتُمْ	муз. III ш. муан.

X боб феълининг асосий маънолари қуйидагилардир:

1. IV боб феъли аниқлашган маънога қайтиш (яъни IV боб ифодалаган маънони ўзлик - мажхул маънода ифодалаш) маъноси:

уйғонмоқ **اِسْتَفْهَمَ** X ← уйғотмоқ **اِيقَظَ** IV

ўзини
топширмоқ **اِسْتَفْهَمَ** X ← топширмоқ **اَسْلَمَ** IV

2. Феъл – ўзак (I боб феъли) аниқлашган иш-ҳаракатни илтимос қилиш, талаб қилиш ёки ўзига жалб қилиш:

сураб
билимоқ **اِسْتَعْلَمَ** X ← билимоқ **عَلِمَ** I

ишлатмоқ **اِسْتَحْدَمَ** X ← ишламоқ **حَدَمَ** I

кечирим
сўрамоқ

X ← كَعَبْرٌ (يَسْتَعْفِرُ) اسْتَعْفَارٌ I

3. Феъл англатган маъно билан бирор киши ёки нарсани сифатламоқ маъноси:

яхши деб
ҳисобламоқ

X ← حَسُنَ (يَسْتَحْسِنُ) اسْتَحْسَانٌ I

чиroyли деб
ҳисобламоқ

X ← حَمِلَ (يَسْتَحْمِلُ) اسْتِحْمَالٌ I

4. Айрим отлардан «от билдирган маънога айланиш» мазмунини ифодалайди:

тошга
айланмоқ

X ← حَجَرَ (يَسْتَحْجِرُ) اسْتِحْجَارٌ

бургутга
айланмоқ

X ← نَسَرَ (يَسْتَنْسِرُ) اسْتِنْسَارٌ

178- Машқ خَرَجَ، بَشَرَ، خَلِمَ، فَسَرَ، عِلْمَ، رَشِدًا феъл ўзакларининг X бобини ҳосил қилиб, ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг. Уларнинг масдар, сифатгош ва буйруқ майлларини ҳосил қилинг. Таржимасини беринг. Кейин улар иштирокида 5 та гап тузинг.

НИСБИЙ ОЛМОШ

Нисбий олмош аниқ ҳолатдаги "مَعْرِفَةٌ" сўз туркумига киради. У гапнинг муайян бўлагини унга эргашган жумла воситасида аниқлаб келади. Бу жумла исмий ҳам, феълий ҳам бўлиши мумкин. Нисбий олмошлар сон ва жинсда, иккилик сонда келишиқда ҳам, ўзгаради. Нисбий олмошлар қуйидагилардир:

кўплик	иккилик	бирлик	жинс	келишиқ
الَّذِينَ	اللَّذَانِ	الَّذِي	музаккар	бош
الَّذِينَ	اللَّذَيْنِ	الَّذِي		қаратқич
الَّذِينَ	اللَّذَيْنِ	الَّذِي		тушум
اللَّوَاتِي	اللَّلَانِ	الَّتِي	муаннас	бош
اللَّوَاتِي	اللَّلَيْنِ	الَّتِي		қаратқич
اللَّوَاتِي	اللَّلَيْنِ	الَّتِي		тушум

Нисбий олмош ўзбек тилига кўпинча "...ган", "қайсики" деб кенгайтирилган сифатдош шаклида таржима қилинади.

АНИҚЛОВЧИ ЭРГАШ ГАП

Бош гапнинг бирор бўлагини аниқлаб келувчи содда гап шаклидаги аниқловчига аниқловчи эргаш гап дейилади. Аниқловчи эргаш гап бош гапдаги қайси бўлакни аниқлаб келса, ўша бўлақдан кейин келади ва "أَيُّ" — қайси? сўроғига жавоб бўлади.

Араб тилида аниқловчи эргаш гап бош гапга, агар гапдаги аниқланиб келаётган сўз аниқ ҳолатда бўлса, нисбий олмошлар воситасида қўшилади. Нисбий олмошлар бу бўлак билан жинс ва сонда (иккилик сонда бўлса келишиқда ҳам) мослашади. Одатда нисбий олмошнинг кетидан феълий жумла келади. Мисоллар:

1. Анвардан кейин келган
мударрисни танийсанми?

١. أَعْرِفُ الرَّجُلَ الَّذِي جَاءَ قَبْلَ أَنْوَرٍ؟

2. Бу ўша сен ҳал қила
олмаган муаммодир.

٢. هَذِهِ هِيَ الْقَضِيَّةُ الَّتِي عَجَزْتَ عَنْ حَلِّهَا.

3. Менга ёрдам берган барча
ўртоқларимга миннатдорчи—
лигимни билдираман.

٣. أَقَدَّمَ شُكْرِي لِجَمِيعِ زُمَلَائِي الَّذِينَ
قَدَّمُوا لِي الْمُسَاعَدَةَ.

4. Булар университетимизни
битирган ўша қизлардир.

٤. هَؤُلَاءِ هُنَّ الطَّالِبَاتُ اللَّوَاتِي قَد تَخَرَّجْنَ
مِنْ جَامِعَتِنَا.

Нисбий олмошдан кейин исмий жумлалар ҳам келади:

"قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ" (المؤمنون-١,٢)

Ғайри оқилга нисбатан ҳам шу нисбий олмошлар ишлатилади:

Университет кутубхонасидан олган
иккита журнални ўқиб чиқдим.

قَرَأْتُ الْمَجَلَّتَيْنِ اللَّتَيْنِ أَخَذْتُهُمَا
مِنْ مَكْتَبَةِ الْجَامِعَةِ.

Нисбий олмошнинг кетидан боғланиб келган жумладаги феъл ўтимли бўлса, бу жумлада "қайтувчи олмош" (ضَمِيرٌ عَائِدٌ) деб аталувчи олмош ҳам иштирок этади. У бош гапда аниқланиб келаётган бўлакнинг гўёки эргаш гапдаги вакили бўлиб эргаш гапнинг феъл — кесими ёки унинг хос кўмакчиси билан бирикиб келади ва у билан жинс ва сонда мослашади. Масалан:

Биз кўрган филм
французча экан.

الْفِيلْمُ الَّذِي شَاهَدْتَاهُ كَانَ فَرَنْسِيًّا.

Сиз эшитган бу шовқин
нима бўлди экан?

مَا هَذِهِ الضَّجَّةُ الَّتِي سَمِعْتُمُوهَا.

Нисбий олмошга "من" — ким; кимки" (оқил учун) ва "ما" — нима; нимаки" (ғайри оқил учун) ҳам киради. Улар ҳамма сон учун бирдек ишлатилади:

Ким сенга рост сўзласа,
у дўстинг.

صَدِيقُكَ مَنْ صَدَقَكَ.

Сенга насиҳат қилаётган
одамнинг насиҳатига қулоқ сол!

اسْتَمِعْ إِلَى مَنْ يُقَدِّمُ لَكَ النَّصِيحَةَ.

Радио унга кел(тири)ган
хабарларни эшиттирди.

نَشَرَتِ الإِذَاعَةُ مَا وَصَلَهَا مِنْ أَنْبَاءَ.

Қалбингни сиригини сақлай
билган кишига оч!

افْتَحْ قَلْبَكَ لِمَنْ يَحْفَظُ سِرَّكَ!

Гапдаги аниқлашиб келаётган бўлак (сўз) ноаниқ ҳолатда бўлса, нисбий олмош ишлатилмайди:

Араб тилида яхши сўзланаётган
бир кишини тингладим.

سَمِعْتُ رَجُلًا يُجِدُّ الْعَرَبِيَّةَ جِدًّا.

Набил кулаётган одамлар
олдидан ўтиб кетди.

فَمَرَّ نَيْبِلٌ بِرَجَالٍ يَضْحَكُونَ.

179- машқ. Ушбу ноаниқ ва тугалланмаган ибораларни нисбий олмошлар воситасида намунадаги каби аниқ ҳолатга ўзгартиринг.

Намуна: ← الدرس الذي سمعته ...

- 1) كلية سنتعلم فيها ... 2) موضوع ما فهمته ... 3) مدير قافلنا
- 4) ناس يتكلمون كثيرا ... 5) شخص يقود سيارة حمراء ... 6)
- حاسب آلي ربط بشبكة إنترنت ... 7) طباخ يطبخ ... 8) رجل جاء ...
- 9) مدرس درّسنا ... 10) بحوث علمية قام بها الطلاب ...

180- машқ. Ёзинг, ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг:

إنّ البحوث العلمية التي يقوم بها العلماء في بلدان العالم بما فيها أوزبكستان تستمرّ بنجاح وتكشف شيئا فشيئا ظواهرَ جديدةً من أسرار الكون. ويبحث الإنسان خصائص وقوانين الأجرام السماوية التي تدور في

الفضاء. هذا من جهة. ومن جهة أخرى يبحث الإنسان درجة تأثير الشمس وكواكبها على حياة البشر في الماضي والحاضر والمستقبل. إن رواد الفضاء الذين يُحَلِّقُونَ فِي السَّفَنِ الفَضَائِيَّةِ يدرسون مناخ الأرض ويحدّدون ثرواتها الطبيعية. في الوقت الحاضر تُنْقَلُ الأخبار بالفاكس والتلكس بسرعة البرق. تُنْفَذُ حكومات بعض البلدان برنامجًا خاصًا يربط جميع المدارس بشبكة الإنترنت وتقدم خدمة البريد الإلكتروني للمتعلّمين. إن الكمبيوتر المنزلي مُخصّص للكبار والصغار للاستراحة والتسلية. يحاول العلماء إيجاد علاج حاسم لمرَضِيّ الإيدز والسرطان الذان ينتشران في جميع القارات الخمس. تكلمنا عن بعض القضايا في عصرنا وبينها حماية بيئة الأرض التي يلوثها المواد والغازات الضارة وهي يهدّد ثَقَبُ الأوزون. فيها ما ينبغي أن نتركه وما ينبغي أن نأخذه.

كلمات:

изланмоқ	(a) بَحَثَ	изланиш	بَحَثٌ (يُحَوِّثُ).
очмоқ; аниқламоқ	(и) كَشَفَ	давом эғмоқ	X اسْتَمَرَ (يَسْتَمِرُّ)
борлиқ; коинонт	كَوْنٌ	кўриниш; ҳодиса	ظَاهِرَةٌ (ظَوَاهِرُ)
бир неча	عَدِيدٌ	қонун	قَانُونٌ (قَوَائِينُ)
айланмоқ	دَارَ (يَدُورُ)	жисм	جَرْمٌ (أَجْرَامُ).
сайёра	كَوَكَبٌ (كَوَاكِبُ).	фазо	فَضَاءٌ
фазогирлар	رُؤَادُ الْفَضَاءِ	инсон ҳаёти	حَيَاةُ الْبَشَرِ
кема борти	مَتْنُ السَّفِينَةِ	парвоз қилмоқ	II حَلَقٌ (يُحَلِّقُ)
аниқламоқ	II حَدَدَ (يُحَدِّدُ)	иқлим	مَنَاحٌ = مَنَاحٌ
уринмоқ	III حَاوَلَ (يُحَاوِلُ)	бойлик	ثَرْوَةٌ (ثَرَوَاتٌ)
бажармоқ	II نَفَذَ (يُنْفِذُ)	тармоқ	شَبَكَةٌ (شَبَكَاتٌ)
боғламоқ (боғлаш)	ربطَ (y) (رَبَطَ)	тарқалмоқ	VIII اَتَشَرَ (يَتَشَرُّ)

бериш; кўрсатиш	تَقْلِيمٌ	почта	بَرِيدٌ
ифлослантирмоқ	لَوْثٌ II	табиат (экология) ни ҳимоя қилиш	حِمَايَةُ الْبَيْئَةِ
озон туйнуғи	تُقْبُ الْأَوْزُونُ	хавф солмоқ	II مَدَدٌ (يَهْدُدُ)
муваффақиятлар; ютуқлар	مُنْجِرَاتٌ	эрмак; овунчоқ	تَسْلِيَةٌ
саратои касали	مَرَضُ السَّرَطَانِ	СПИД, касали	مَرَضُ الْإِيدِزْ
махсус; алоҳида	خَاصٌّ	битта - битталаб	شَيْئًا فَشَيْئًا
компютер	كَمْبِيُوتَرٌ = حَاسِبٌ آلِيٌّ	узил-кесил даво топиш	إِيجَادُ عِلَاجٍ حَاسِمٍ

181- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

Илмий изланишлар олиб бораётган дунё олимлари осмон жисмларининг янги сирларини кашф этишмоқда. Улар қуёш атрофида айланаётган катта ва кичик сайёралардан ҳаётни ўрганишмоқда. Космик кемаларда парвоз қилаётган фазсирлар ер сатҳини, унинг иқлимини ўрганишмоқда ва табиий бойликларини аниқлашмоқда. Халқаро интернет тармоғига улашган уй компютерлари ҳозирги пайтда сизни дунёнинг барча давлатлари билан боғлайди. Сен бажарган баъзи ишлар нотўғри. Бу тарихий асарни ёзган киши устозим. Муҳтож одамларга эҳсон қиладиган одам саҳийдир. Мол-дунёси ва пулларига қаноат қилган киши бойдир.

182- машқ. Бўш ўринга нисбий олмошга боғланган муносиб сўзни қўйинг.

(1) هل حضرت المحاضرة التي... الأستاذة سميرة؟ (2) تُقَدِّمُ أَجْمَلُ التهانى (табриклар) لجميع أساتذتنا الذين... سنًا في المدرسة. (3) ما هي الدول العربية التي... في قارة إفريقيا؟ (4) كتبت بطاقات بريدية ورسائل إلى جميع الفتيات اللواتي... معهن في المعهد التمهيدي. (5) ما هي نتائج الأبحاث التي... بها الجامعة في تاريخ الأدب العربي؟ (6) أكان ذلك مما... في التلفزيون؟ (7) ما المهنة التي سأ... أحوك بعد التخرج؟ (قرأ، درس، وقّع، تعلّم، قام، شاهد، عمل)

183- машқ. Матнни ёзинг, ўқинг, таржима ва грамматик таҳлил қилинг.

ما هو القرآن الكريم؟

القرآن الكريم هو كتاب الله الذي لا يأتيه الباطل من بين يديه ولا من خلفه. وقد نزل به الروح الأمين "جبريل عليه السلام" على قلب محمد صلى الله

тўйлам; тоифа	طائفة	пайғамбар	نبي (أنبياء)
шаръий ҳукмлар	أحكام شرعية	қавм	قوم (أقوام)
ўлжа	غنيمة (غنائم)	яратилиш	خلق
хулақ-атвор	خلق (أخلاق)	қариндошлик	عقد (عقود)
ҳуқуқшунос	فقيه	жазо	عقوبة (عقوبات)
тафсирчи	مفسر	томон	جانب (جوانب)
мерос	ميراث	олмоқ; чиқармоқ	X استنبط (يستنبط)
мақсад	غرض (أغراض)	маъно	معنى (معاني)
оят; белги	آية (آيات)	хусусият	خاصية (خصائص)
исбот; гувоҳ	شاهد	ўша пайтда	حينذاك = حينئذ
кийик терилари	جلود الغزلان	тилшунос	لغوي
япалоқ тошлар	حجارة رقيقة	олмоқ	VIII اتخذ (يتخذ)
мужтаҳиднинг иши ижтиҳодий иш	أمر اجتهادي	жой; ўрин	وضع (موضع)
Аллоҳ у зотни қўласин ва тақдирласин	صلى الله عليه وسلم	«ишончли руҳ» (Жаброил АС)	الروح الأمين

184- машқ. Ўзбек тилига таржима қилинг.

Қуръони каримнинг ҳазрат халифа Усмон томонидан кўчиририлган нусхаси Тошкентда сақланади. Мусулмонлар Қуръони карим ҳукмларини ўрганадилар ва уларга амал қиладилар. Қуръони каримда ўтган пайғамбарлар ва уларнинг қавмлари ҳақидаги қиссалар, дунёнинг яратилиши ва униг ниҳояси ҳақидаги хабарлар ва шаръий ҳукмлар бор. Эркақларнинг ипак либос кийиши ва тилла узук тақиши ислом шариати бўйича мумкин эмас.

185- машқ. Ҳадиси шарифни таржима ва таҳлил қилиб, уни ёд олинг:

مَثَلُ الْعَالَمِ الَّذِي يُعَلِّمُ النَّاسَ خَيْرًا وَيَنْسَى نَفْسَهُ كَمَثَلِ السَّرَّاجِ يُضِيءُ
لِلنَّاسِ وَيُحْرِقُ نَفْسَهُ.

الترس الثامن والعشرون

ЙИГИРМА САККИЗИНЧИ ДАРС

ЯХЛИТ ҰНЛИКЛААР

Араб тилида яхлит ўнлик сон ўттиз сонидан бошлаб музаккар жинсидаги оддий (бирлик) соннинг охирига «—ون» қўшимчасини қўшиб ҳосил қилинади. 20 сони эса «عشرون» кўринишида бўлиши бизга аввалдан маълум:

60	٦٠	سِتُّونَ	20	٢٠	عِشْرُونَ
70	٧٠	سَبْعُونَ	30	٣٠	ثَلَاثُونَ
80	٨٠	ثَمَانُونَ	40	٤٠	أَرْبَعُونَ
90	٩٠	تِسْعُونَ	50	٥٠	خَمْسُونَ

Ўнлик сон жинсда ўзгармайди. Улар саноқ сонда ҳам, тартиб сонда ҳам, иккала жинсда бир хил кўринишда бўлади. Ўнлик сонлар тўғри кўплик, музаккар жинсдаги исмлар каби икки келишиқда турланади:

Бош келишиқ	عِشْرُونَ
қаратқич-тушум келишиқ	عِشْرِينَ

20 ДАН ЮҚОРИ БЎЛГАН САНОҚ СОНЛАРНИНГ САНАЛМИШ БИЛАН КЕЛИШИ

21 дан бошлаб 99 гача бўлган қўшма сонларда бирлик сонлар ўнликлар билан $\bar{و}$ боғловчиси воситасида боғланади ва уч келишиқда турланади (الثلاثان (муаннас жинсда $\bar{ا}$ сўзидан ташқари). 11 дан 99 гача бўлган саноқ сонларнинг 3 сонидан бошлаб бирлиги саналмишнинг жинсига тесқари жинсда, 1 ва 2 сонларининг жинси эса саналмишнинг жинси билан бир хил жинсда бўлади. Саналмиш бирлик сонда, ноаниқ ҳолатда ва тушум келишиғида келади:

21дан 99 гача бўлган саноқ соннинг саналмиш билан келиши:

рақам	Саналмиш муаннас жинсда бўлса	Саналмиш музаккар жинсда бўлса
۲۱	وَاحِدَةٌ وَعِشْرُونَ طَالِبَةً	وَاحِدٌ وَعِشْرُونَ طَالِبًا
۲۲	اِثْنَانِ وَعِشْرُونَ طَالِبَةً	اِثْنَانٌ وَعِشْرُونَ طَالِبًا
۳۴	أَرْبَعٌ وَثَلَاثُونَ طَالِبَةً	أَرْبَعَةٌ وَثَلَاثُونَ طَالِبًا
۶۵	خَمْسٌ وَسِتُّونَ طَالِبَةً	خَمْسَةٌ وَسِتُّونَ طَالِبًا
۷۸	ثَمَانٌ وَسَبْعُونَ طَالِبَةً	ثَمَانِيَةٌ وَسَبْعُونَ طَالِبًا
۹۰	تِسْعُونَ طَالِبَةً	تِسْعُونَ طَالِبًا

"Юз" мазмуни жинси ўзгармайдиган **مِائَةٌ** (ёки **مِئَةٌ**) сўзи билан ифодаланади. Ушбу сўзнинг иккилик сондаги кўриниши икки юзни ифодалайди: икки юз **مِائَةٌ** – **مِائَتَانِ** сонги "юзликлар" мазмунида, яъни кўплик сонда ҳам, шу шакли билан ишлатилади.

300 дан 900 гача бўлган яхлит юзликларни 3 дан 10 гача бўлган сонларнинг саналмиш билан келиши қондаси бўйича ҳосил қилинади. Бунда **مِائَةٌ** сўзи саналмиш бўлиб келади:

400 – (ёки **أَرْبَعُمِائَةٌ**) 300 – (ёки **ثَلَاثُمِائَةٌ**) **ثَلَاثُ مِائَةٍ**

Юзликларнинг саналмиши эса улардан кейин **مُضَافٌ إِلَيْهِ** бўлиб келиб, бирлик сон, ноаниқ ҳолат ва қаратқич келишигида кўйилади, 300 сонидан бошлаб улар билан изофа зағжири ҳосил қилади:

рақам	Саналмиш муаннас жинсда бўлса	Саналмиш музаккар жинсда бўлса
۱۰۰	مِائَةٌ جَرِيدَةٌ	مِائَةُ كِتَابٍ
۲۰۰	مِائَتَانِ جَرِيدَةٌ	مِائَتَا كِتَابٍ
۳۰۰	ثَلَاثُ مِائَةٍ جَرِيدَةٌ	ثَلَاثُ مِائَةِ كِتَابٍ
۴۰۰	أَرْبَعُ مِائَةٍ جَرِيدَةٌ	أَرْبَعُ مِائَةِ كِتَابٍ

"Минг" мазмунини музаккар жинсдаги **أَلْفٌ** (кўпл. **أَلْفٌ**) сўзи билан ифодаланади. Ушбу сўзнинг иккилик сондаги кўриниши икки мингни ифодалайди:

икки минг

– **أَلْفَانِ**

Минглик сонлар ва улар билан келган саналмиш "100" сонига тааллуқли бўлган қоидалар бўйича келади:

рақам	Саналмиш муаннас жинсда бўлса	Саналмиш музаккар жинсда бўлса
۱۰۰۰	ألفُ جَرِيْدَة	ألفُ كِتَاب
۲۰۰۰	ألفَا جَرِيْدَة	ألفَا كِتَاب
۳۰۰۰	ثَلَاثَة أَلْف جَرِيْدَة	ثَلَاثَة أَلْف كِتَاب

Юзлик ва мингликлар билан бир ёки икки сонлари қуйидагича келади:

101 та китоб

مِائَة كِتَابٍ وَ كِتَابٌ

1002 та газета

ألفُ جَرِيْدَة وَ جَرِيْدَتَانِ

Юзлик ва мингликлар билан бирлик ва ўнликлар ҳам келса, санаалмишни энг охири санақ сон бошқаради:

105 та газета

مِائَة وَ خَمْسُ جَرَانِدٍ

1317 та курси

ألفٌ وَ ثَلَاثُمِائَة وَ سَبْعَة عَشَرَ كُرْسِيًا

50053 та китоб

خَمْسُونَ أَلْفًا وَ ثَلَاثَةً وَ خَمْسُونَ كِتَابًا

Юз минг — مِائَة أَلْفٌ, икки юз минг — مِائَتَا أَلْفٍ, миллион — أَلْفٌ

ёки مِائِيْنٌ (қўпл. ملايين) ва миллиард — مِليَارٌ (қўпл. مِليَارَاتٌ) каби сонлар ҳам ишлатилади. Саналмиш улар билан юқоридаги қоидалар асосида келади.

186- машқ. Ёзинг ва ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг.

اشتملت ورقة الامتحان على اثنين وعشرين سؤالاً. بلغ سكان مدينتنا طشقند ثلاثة ملايين ونصف المليون في مطلع الألفية الثالثة الجديدة. في السنة اثنا عشر شهرا. كم عمرك؟ عمري واحد وأربعون سنة. كم عمره؟ هو في الخمسين من عمره. وزعت البوثة المزارع على مائتين واثنين وأربعين مزرعة. اشترك في المباريات الرياضية الأخيرة ثلاثمائة وسبعة وستون رياضيا ورياضية. توزع اللجنة خمسا وسبعين

ألف نسخة شهريا. المسافة بين مدينتي طشقند وسمرقند مائتان وخمسة وسبعون كيلومترا. في مكتبة الجامعة ألف كتاب في اللغتين العربية والفارسية وسبعمائة وخمسة وأربعون كتابا في الاقتصاد وأربعة آلاف في الحقوق وتصل إليها سبع عشرة مجلدة شهرية في موضوعات مختلفة. غرس التلاميذ ثلاثة آلاف وستمائة وأربعا وثمانين شجرة في عيد الشجرة. هل أعجبتك قصص "ألف ليلة وليلة"؟

كلمات:

مول — дунё	مَال (أَمْوَال)	сарфламоқ	IV أَنْفَقَ
дон — дун	حَبَّة (ات)	бошоқ	سُنْبُلَةٌ (سَنَابِل)
жой оломоқ	VIII اشْتَمَل	ўсмоқ	IV أَتَبَت
тарқатмоқ; тақсимламоқ	II وَزَع	бошланиш	مَطَّلَعٌ
етиб келади	تَصِلُ	ёқмоқ; ёқтирмақ	IV أُعْجِبَ

187- машқ. Ушбу рақамларни сўзларга айлантириб ёзинг ва ўқинг.

9, 43, 55, 201, 212, 499, 573, 688, 847, 3006, 7892, 12314, 73241, 100369.

188- машқ. Қавс ичигаги рақамларни сўзларга айлантириб ёзинг ва ўқинг.

(1) يتعلم في المدرسة (١٢١٨ تلميذ). (٢) في هذه المؤلفَة (٣٥٧ صفحة). (٣) سافر إلى مصر (٦١ طالب متفوق). (٤) فحص الطبيب (١٧ مريض). (٥) تُرجم الكتاب إلى (٣٥ لغة). (٦) كتبتُ (١٥ جملة). (٧) يتكون الكتاب من (٣٢ دروس وقصيدة). (٨) في الحكومة الجديدة (١٤ وزير). (٩) الساعة (٦٠ دقيقة) واليوم (٢٤ ساعة) والأسبوع (٧ يوم) والشهر (٤ أسبوع) والسنة (١٢ شهر) والقرن (١٠٠ سنة). (١٠) له (١١ أُخت). (١١) معي (٢٥ رجل).

ТАҚВИМ КУНЛАРИ ВА ЙИЛНИ ИФОДАЛАШ

Тарих (тақвим кунлари), ой ва кунларни ифодалашда тартиб сонлар ишлатилади:

10 сентябр الْعَاشِرُ مِنْ شَهْرٍ تَاسِعٍ (أَيْلُول)

17 июл السَّابِعَةَ عَشَرَ مِنْ تَمُوزَ

30 октабр الثَّلَاثُونَ مِنْ شَهْرٍ تَشْرِينِ الْأَوَّلِ

Йилни ифодалашда асосан санок сонлар, гоҳида эса тартиб сонлар ҳам ишлатилади. Улар *سَنَةٌ* ёки *عَامٌ* сўзи билан изофа бирикмаси (занжири) тузиб келади:

Уни ёзишни
1999 йили
бошладим.

بَدَأْتُ كِتَابَتَهُ فِي سَنَةِ أَلْفٍ وَتِسْعِمِائَةٍ وَتِسْعٍ وَتِسْعِينَ

بَدَأْتُ كِتَابَتَهُ عَامَ أَلْفٍ وَتِسْعِمِائَةٍ وَتِسْعَةٍ وَتِسْعِينَ

بَدَأْتُ كِتَابَتَهُ فِي التَّاسِعَةِ وَالتَّسْعِينَ بَعْدَ أَلْفٍ وَتِسْعِمِائَةٍ سَنَةٍ

189- машқ. Матни ёзинг ва ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг ва унга саволлар тузинг. Кейин ўз сўзингиз билан сўзлаб беринг.

البلدان العربية

في العالم اثنتان وعشرون دولة عربية. تقع الدول العربية في قارتي آسيا وإفريقيا. البلدان العربية الواقعة في إفريقيا هن: مصر وليبيا والجزائر وتونس والمغرب والسودان وموريتانيا وجيبوتي والصومال وجزر القمر. وأما الدول العربية التي تقع في آسيا فهن: العراق والسورية والأردن ولبنان والسعودية واليمن والإمارات وعمان والبحرين والكويت وقطر وفلسطين. وللبلدان العربية أسماء رسمية مثل جمهورية مصر العربية والمملكة العربية السعودية والمملكة الأردنية الهاشمية والجمهورية العربية السورية والمملكة المغربية والخليج (إلى آخره). تضم الإمارات العربية المتحدة سبع إمارات عربية هن: أبو ظبي، دبي، الشارقة، عجمان، أم القيوين، رأس الخيمة والفجيرة. للدول العربية منظماتها الخاصة بما

وهي جامعة الدول العربية التي تَكَوَّنَتْ في مدينة الإسكندرية في العاشر من أيار سنة ١٩٤٥ (ألف وتسعمائة وخمسة وأربعين) من سبع دول عربية وأقرَّ ميثاقها فيها. ثم انضمت إليها أربع عشرة دولة عربية أخرى. والهدف الرئيسي من تأسيس الجامعة هي توثيق العلاقات بين الدول العربية.

كلمات:

Араб давлатлари лигаси	جَامِعَةُ الدُّوَلِ العَرَبِيَّةِ	бирлаштирмақ	ضَمَّ (يَضُمُّ)
бирлашган	مُتَّحِدٌ	амирлик	إِمَارَةٌ (إِمَارَاتٌ)
қабул қилинди; тасдиқланди	IV أُقِرَّ (ماج. дар.)	ташқилот	مُنظَمَةٌ (مُنظَّمَاتٌ)
қўшиди	VII انضَمَّ	низом; ҳужжат; битим	مِثَاقٌ (مَوَاقِئُ)
мустаҳкамлаш	تَوَثَّقُ	мақсад; нишон	هَدَفٌ (أَهْدَافٌ)
..ни деб; йўлида	مِنْ أَجْلِ	курашмоқ	III نَاضِلٌ (يُنَاضِلُ)
қайтиш	عَوَدَةٌ	озод қилиш	تَحْرِيرٌ
ўз тақдирини аниқлаш	تَقْرِيرُ المَصِيرِ	..га эришиш	حُصُولٌ عَلَى

190- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

1570 йил 11 январ, 1991 йил 1 сентябр, 2002 йил 19 октабр, 1959 йил 10 март.

191- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

1992 йил 8-декабр куни Мустақил Ўзбекистоннинг биринчи конституцияси қабул қилинган кун. Ўзбекистон президенти И.Каримов 1938 йил 31 январда туғилган. 1999 йил 7 апрелда Тошкент ислом университети ташкил топди. 1966 йил 26 апрелда Тошкентда кучли zilзила содир бўлганини эслайман.

192- машқ. Ҳадисларни таржима ва таҳлил қилинг, сўнгра ёд олинг:

١. أَخْلِصْ دِينَكَ يَكْفِيكَ (يَكْفِي لَكَ) الْقَلِيلُ مِنَ الْعَمَلِ.

٢. مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ.

الْتَّرْسُ التَّاسِعُ وَالْعِشْرُونَ

ЙИГИРМА ТҶҶҚИЗИНЧИ ДАРС

ИККИЛАНГАН ФЕЪЛЛАР

Иккиланган феъллари (الأفعال المضاعفة) деб ўзагининг 2-чи ва 3-ундошлари бир ҳил бўлган феълларига айтилади. Уларни ҳар икки замонда туслашда ёки исмий шакллари ни ҳосил қилишда бу ундошлар гоҳида бир-бирига қўшилиб — иккиланиб келади:

қочувчи فَارٌ қочмоқ (a/i) فرّ سانовчи عَادٌ санамоқ (a/y) عَدَّ

Гоҳида бир-биридан ажралиб келади:

тегилган مَمْسُوسٌ тегдим مَسْتٌ саналган مَعْدُودٌ санадим عَدَدْتُ

Иккиланиш қўйидаги ҳолатларда рўй беради:

1) Агар икки бир ҳил ундошнинг биринчисининг ҳаракати қисқа унли бўлса (бу ҳолат ўтган замонда ва бошқа шаклларида учрайди):

فَرَّرَ ← فَرَّ ؛ عَادَدُ ← عَادَّ

2) Икки бир ҳил ундошнинг 1-чисининг ҳаракати сукунли бўлса: (ҳозирги-келаси замон шаклида қисқа унли икки бир ҳил ундош сукунланган бошқа бир ундошдан кейин турганда, иккита бир ҳил ундош биришиб, уларнинг ҳаракати сукун билан ўрин алмашади ва натижада 1-ундошнинг ҳаракати сукунли бўлади):

مَدَدٌ ← مَدَّ تَقَرَّرُ ← تَفَرَّرُ يَمَسُّ ← يَمَسُّ يَمَسُّ ← يَمَسُّ

Иккиланиш қўйидаги ҳолатларда рўй бермайди:

1) Агар икки бир ҳил ундошнинг иккинчисининг ҳаракати сукун бўлса:

عَدَدُنْ ؛ يَمَسَّنْ ؛ يَفَرَّرُنْ

2) Агар икки бир ҳил ундошнинг биринчисининг ҳаракати чўзиқ унли бўлса:

مَعْدُودٌ ؛ مَحْبُوبٌ ؛ مَمْدُودٌ

3) II ва V ҳосила боб шаклларида икки бир ҳил ундошнинг 1-чиси иккиланганда, табиийки, иккинчиси иккиланмайди:

Иккиланган феълларни I бобнинг ўтган замонида тушлашда унинг иккинчи ундошининг ҳаракатини аниқлаш учун луғат китобларига мурожаат қиламиз. Масалан, قَدَّ (a/y) – йиртмоқ; ўймоқ феълида қавс ичидаги биринчи келган унли (a) иккиланган феълнинг 2-ундошининг ўтган замондаги ҳаракати ва иккинчи келган унли (y) эса бу феълнинг ҳозирги-келаси замонидаги 2-ундошининг ҳаракатидир:

قَدَدْتُ ، قَدَدْتُ ، قَدَدْتُ ، قَدَدْتُ ، قَدَدْتُ ، قَدَدْتُ

I боб вазнидаги иккиланган феълларни тушлаш намунаси:

буйруқ майли	Ўстак майли	Шарт майли	Ҳозирги-келаси замон	Ўтган замон	КИШИЛИК ОЛМОШ
	لَنْ أَعُدَّ	لَمْ أَعُدَّ	أَعُدُّ	عَدَدْتُ	أَنَا
	عَدَّ (اعْدُدْ)	لَمْ تَعُدَّ	تَعُدُّ	عَدَدْتَ	أَنْتَ
	عُدِّي (اعْدُدِي)	لَمْ تَعُدِّي	تَعُدِّينَ	عَدَدْتِ	أَنْتِ
	لَنْ يَعُدَّ	لَمْ يَعُدَّ	يَعُدُّ	عَدَّ	هُوَ
	لَنْ تَعُدَّ	لَمْ تَعُدَّ	تَعُدُّ	عَدَّتْ	هِيَ
	عَدَّا (اعْدُدَا)	لَمْ تَعُدَّا	تَعُدَّانَ	عَدَدْتُمَا	أَنْتُمَا
	لَنْ يَعُدَّا	لَمْ يَعُدَّا	يَعُدَّانَ	عَدَّا	هُمَا
	لَنْ تَعُدَّا	لَمْ تَعُدَّا	تَعُدَّانَ	عَدَّتَا	هُمَا
	لَنْ نَعُدَّ	لَمْ نَعُدَّ	نَعُدُّ	عَدَدْنَا	نَحْنُ
	عَدُّوا (اعْدُدُوا)	لَمْ تَعُدُّوا	تَعُدُّونَ	عَدَدْتُمْ	أَنْتُمْ
	اعْدُدْنَ	لَمْ تَعُدُدْنَ	تَعُدُدْنَ	عَدَدْتُنَّ	أَنْتُنَّ
	لَنْ يَعُدُّوا	لَمْ يَعُدُّوا	يَعُدُّونَ	عَدُّوا	هُمْ
	لَنْ يَعُدُدْنَ	لَمْ يَعُدُدْنَ	يَعُدُدْنَ	عَدَدْنَ	هُنَّ

Эслатма: Иккиланган феълларнинг буйруқ майли IX боб феъллигидаги каби икки хил усулда ҳосил қилинади.

Масдари: عَدَّ — санаш Аниқ даража сифатдоши: عَادَّ — сановчи

Мажхул даража сифатдоши: مَعْدُوْدٌ — саналган

ИККИЛАНГАН ФЕЪЛЛАРНИНГ ҲОСИЛА БОБЛАРИ

Иккиланган феълларнинг II ва V боблари тўғри феъллардан фарқ қилмайди. Улар IX бобда ҳосил қилинмайди. Қолган бобларда юқоридаги фонетик ўзгаришлар рўй беради.

Иккиланган феълларнинг ҳосила боблари жадвалига қаранг:

Феъл таржимаси	сифатдош		Буйруқ майли	Масдар	Ҳоз.-кел. замон	Ўтган замон	боб
	мажхул	аниқ					
янгиламоқ	مُجَدِّدٌ	مُجَدِّدٌ	جَدَّدَ	تَجَدُّدٌ	يُجَدِّدُ	جَدَّدَ	II
тортишмоқ	مُحَاجٌّ	مُحَاجٌّ	حَاجَجَ	حِجَاجٌ	يُحَاجُّ	حَاجَّ	III
тайёрламоқ	مُعَدٌّ	مُعَدٌّ	أَعَدَّ	إِعْدَادٌ	يُعَدُّ	أَعَدَّ	IV
янгиламоқ	مُتَجَدِّدٌ	مُتَجَدِّدٌ	تَجَدَّدَ	تَجَدُّدٌ	يَتَجَدَّدُ	تَجَدَّدَ	V
сўкишмоқ	مُتَسَابٌّ	مُتَسَابٌّ	تَسَابَّ	تَسَابٌ	يَتَسَابُّ	تَسَابَّ	VI
йиртилган бўлмоқ	مُنْقَدٌّ	مُنْقَدٌّ	انْقَدَّدَ	انْقِدَادٌ	يُنْقَدُّ	انْقَدَّدَ	VII
қасос олмақ	مُقْتَصٌّ	مُقْتَصٌّ	اقتَصَصَ	اقتِصَاصٌ	يَقْتَصُّ	اقتَصَصَ	VIII
тайёр бўлмоқ	مُسْتَعَدٌّ	مُسْتَعَدٌّ	استَعَدَّدَ	استِعْدَادٌ	يَسْتَعَدُّ	استَعَدَّدَ	X

193- машқ. Қуйидаги иккиланган феълларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг. Уларнинг барча феъллий ва исмий шакларини ҳосил қилинг ва маъноларини аниқланг.

رَدَّ (a/y) ، عَضَّ (и/a) ، شَمَّ (a/y) ، ضَلَّ (a/y)

194- машқ. Ёзинг ва ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг. Иккиланган феълларнинг ишлатилишига эътибор беринг.

يُحِبُّ اللهُ الْعَامِلَ إِذَا عَمِلَ أَنْ يُحْسِنَ. اخْرُجُوا إِلَى السَّفَرِ صَبَاحًا كَسَى
 تَمَرُوا بِالْجَبَلِ الْكَبِيرِ قَبْلَ الظُّهْرِ! لِمَ غَرِزْتَ أَمْسَ مِنَ الْمَحَاضِرَةِ وَالِاجْتِمَاعِ؟ مَتَى تَتَمَّ
 الْمَحَاضِرَةُ؟ قَدْ دَقَّ الْجِرْسُ وَتَمَّتْ الْمَحَاضِرَةُ فِي السَّاعَةِ الْعَاشِرَةِ تَمَامًا. بَعْضُ الْأَغْنِيَاءِ
 الْبُخْلَاءِ لَا يَحْجِجُ أَصْلًا. يَسْرَبِي قَدَمُكَ إِلَى. الْهَوَاءِ لَيْسَ بَارِدًا: لَا تَزِرْ مَعْطَفَكَ
 وَلَكِنْ زِرْ بَدَلَتِكَ. سَرَّ النَّاسَ بِقَوْلِكُمْ الْحَقَّ! لَا تَتَّبِعْ غَيْرَ الْحَقِّ! الْجَاهِلُ لَا يَوْمُومُ
 الْعُلَمَاءِ. أَظَنَّ أَنْ هَذِهِ الْوَاقِعَةُ مَا سَرَّتْ وَالِدِيكُمْ. لَا تَسْبُوا رِفْقَاءَكُمْ! هُوَ لَا يُوَدُّ
 كُلَّ أَحَدٍ وَلَكِنَّهُ يُحِبُّ كَثِيرًا. أَقْصَصْ عَلَيَّ أَطْفَالَكُنْ قِصَصَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمَلُوكِ
 وَسَائِرِ النَّاسِ الْمَشْهُورِينَ! الْإِنْسَانُ الْعَاقِلُ يَدَلُّ النَّاسَ إِلَى طَرِيقِ مَسْتَقِيمٍ. دَلَّوْا
 النَّاسَ إِلَى الْخَيْرِ وَالْأَعْمَالِ الصَّالِحَةِ.

كلمات:

бирор жойга боришни қасд (ҳаж) қилмоқ	(a/y) حَجَّ	рошна-роса	تَمَامًا = بِالضَّبْطِ
эргашмоқ	VIII اَتَجَّ	туғамоқ; тўлиқ бўлмоқ	تَمَّ (a/и)
далолат қилмоқ; кўрсатмоқ	(a/y) دَلَّ	ўйламоқ	ظَنَّ (a/y)
бош (имом) бўлмоқ	(a/y) اَمَّ	туғма қадамоқ; киймоқ; ёпмоқ	زَرَّ (a/y)
севмоқ, хохламоқ	(и/a) وَدَّ	хурсанд қилмоқ	سَرَّ (a/y)
ҳикоя қилмоқ; кесмоқ	(a/y) قَصَّ	сўкмоқ; хақоратламоқ	سَبَّ (a/y)

195- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Ўзбекистон дунёда тинчликсевар давлат сифатида таниқлидир. Хар йили ҳаж мавсумида Ўзбекистон мусулмонларидан тўрт мингга ҳаж қилади. Она ўз фарзандларини жон-дилидан севади. Бу йил қиш фасли узоқ давом этишини ҳоҳлардим. Санамай саккиз дема! Уйимга мен билан ифторлик қилгани келишинг мени жуда хурсанд қилди. Бу мушкул масала дарров ҳал бўлмайди. Араб тили ўқитувчиси ҳафталик дарслардан икки соатини озгаки нутқ учун ажратди. Фарзандларингизга гўзал қиссалардан сўзлаб бериш! Ота-она болаларини фақат яхшиликка ундаши керак! Қийинчиликдан асло қочма!

196- машқ. Қўйидаги иккиланган феълларни I, IV ва X бобларга ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг. Уларнинг масдар ва сифатдош шаклларини ҳосил қилинг ва маъноларини аниқланг.

حَبَّ (a/i) ، مَرَّ (a/y) ، قَلَّ (a/i) ، غَلَّ (a/i)

ЎРИН ВА ПАЙТ НОМЛАРИ

Ўрин номи иш-ҳаракатнинг бажарилиш ўрнини билдиради ва у ҳозирги-келаси замон феълидан қўйидагича ясалади: аввал феълнинг олдидаги — қўшимчаси олиб ташланиб, ўрнига — қўшимчаси қўйилади ва феълнинг учинчи ўзак ундоши танвинланади. Феълнинг иккинчи ўзак ундоши "фатҳа" ёки "касра" билан ҳаракатланган бўлса, у ўзгармасдан қолади:

ўтириш жойи ёки пайти جَلَسَ ← يَجْلِسُ ← مَفْعَلٌ ← مَجْلِسٌ
миниш жойи ёки пайти رَكَبَ ← يَرْكَبُ ← مَفْعَلٌ ← مَرَكَبٌ

Агар феълнинг иккинчи ўзак ундоши дамма билан ҳаракатланган бўлса, у кўпинча "фатҳа"га ва гоҳида "касра"га ўзгартирилади:

кириш жойи ёки пайти دَخَلَ ← يَدْخُلُ ← مَفْعَلٌ ← مَدْخَلٌ
сажда жойи ёки пайти سَجَدَ ← يَسْجُدُ ← مَفْعَلٌ ← مَسْجِدٌ

Ушбу барча ўрин номларининг кўплиги синиқ кўпликда ҳосил қилинади:

масжидлар	مَسَاجِدٌ ← مَفَاعِلٌ	масжид	مَسْجِدٌ
уловлар	مَرَاكِبٌ ← مَفَاعِلٌ	улов	مَرَكَبٌ

Пайт номларини эса пайт равишларини ифодалайдиган ушбу отлар ифода этади:

سَاعَةٌ ، يَوْمٌ ، أُسْبُوْعٌ ، شَهْرٌ ، سَنَةٌ ، لِحْظَةٌ ، مُدَّةٌ ، حِينٌ ، وَقْتُ ، بُرْهَةٌ

Ҳосила бобларнинг ўрин ва пайт номлари вазифасида эса ўша бобнинг мажҳул даража сифатдошлари келади.

197- машқ. Ушбу феълларнинг ўрин номларини ҳосил қилинг:

кўймоқ — (y) قَبِرَ يَجْمَعُ — (y) سَكَنَ تУШМОҚ ҚЎНИМ ТОПМОҚ — (и) نَزَلَ

198- машқ. Матнни ёзинг; ўқинг ва таржима қилинг. Матнни саволлар тузиб, уни сўзлаб беринг:

اللغة العربية

اللغة العربية لغة قديمة جدا وهي عائدة بأصلها إلى أسرة اللغات السامية. وهي أهمها وأشهرها. ألفت أول آثارها المدونة في العصر الجاهلي. كانت العربية فيه في أوج اكتمالها ونضجها ومقدرتها التعبيرية. وقد سيطرت لهجة قريش على غيرها من اللهجات العربية بفضل الهيبة الدينية والاجتماعية والمركز الاقتصادي لقبيلة قريش بين القبائل العربية. وبها نزل القرآن الكريم، فزاد من قوتها ورسوخها وزاد من انتشار العربية.

ونشأت في ظلال القرآن الكريم علوم دينية متعددة، منها: التفسير والحديث والفقه وعلوم أدبية وعلوم لغوية مثل النحو، والصرف، و متن اللغة. والعربية في عصرنا الحاضر واحدة من اللغات الست في منظمة الأمم المتحدة، وبها كُتبت الآثار الأدبية والعلمية الكثيرة. وقد برهنت في صيغتها الحاضرة على مرونتها وقدرتها وعلى استيعاب المصطلحات الجديدة من اللغات الأجنبية، وهي تُكتب بالأبجدية العربية.

كلمات:

ёзилди; тузилди	(П б. мжд.)	أَلْفَتُ	энг аҳамиятли	أَهْمُ
исботламоқ	(масд.)	بَرَهَنَ (بُرْهَانًا)	қўриниш; шакл	صَيْغَةٌ (صَيْغ)
камолот; етилиш авжи		أَوْجُ اكْتِمَالِهَا	ёзилган; девон қилинган	مُدُونٌ
қабул қилишлик; киришимлилик		مَرُوءَةٌ	етуклик	نَضَجٌ = نَضَجٌ
лаҳжа; шева		لَهْجَةٌ (لَهْجَاتٌ)	ҳукмронлик қилмоқ	سَيْطَرٌ (سَيْطَر)

обрў; устунлик	هَيِّةٌ	фазилати туфайли	بِفَضْلٍ
муस्ताҳкамлик	رُسُوخٌ	оширмоқ	زَادَ مِنْ...
кўпаймоқ; бойимоқ	زَخْرٌ (a)	ўсмоқ	نَشَأًا (a)
морфология	صَرَفٌ	синтаксис, грамматика	نَحْوٌ
ўзлаштириш	اسْتَبْعَابٌ	лексика (сўз бойлиги)	مَنْ اللُّغَةَ
фикр; нигоҳ	رَأْيٌ (أَرَاءُ)	изланиш; ўрганиш	بَحْثٌ (بُحُوثٌ)
атама	مُصْطَلَحٌ (أَتٌ)	алифбо	أَبْجَدِيَّةٌ

199- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

Ўзбекистон аҳли араб тилини севиб ўрганишади, чунки бу тилда Расулulloҳ (САВ) сўзлаганлар. Ҳозирги замон адабий араб тили Осиё ва Африка қитъасидаги йигирмадан ортиқ араб давлатининг расмий тили ҳисобланади. Бу тилда кундалик газеталар, ойномалар ва китоблар нашр қилинади. Араб тилини ўзбек тилида нашр этилган дарсликлардан мустақил ёки қисқа муддатли курсларда ёки Ўзбекистоннинг «Тошкент ислом университети», «Тошкент давлат шарқшунослик институти» ларидан бирортасида ўрганиш мумкин.

200- машқ. Ҳадиси шарифларни таржима ва таҳлил қилинг, сўнгра ёд олинг:

۱. مَنْ ضَارَّ ضَارَّ اللَّهُ بِهِ وَمَنْ شَاقَّ شَاقَّ اللَّهُ عَلَيْهِ.

۲. إِنَّ الْمُتَحَائِينَ فِي اللَّهِ فِي ظِلِّ الْعَرْشِ.

МУСТАҚИЛ БАЖАРИШ УЧУН ТЕСТЛАР

18. Буш ўринни тўдиринг: ... شَرِبُ الْخَمْرِ قَبْلَ زَمَانٍ نَبِيًّا مُحَمَّدٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ .

A) دَلَّ B) حَلَّ V) قَلَّ Г) رَدَّ

19. Буш ўринни тўдиринг: ... لِلْمَسَافِرِ عَنْ طَرِيقِهِ فَنَخَلَ فِي طَرِيقِ آخَرَ .

A) ظَلَّ B) ضَلَّ V) دَلَّ Г) أَحَبَّ

الدَّرْسُ الثَّلَاثُونَ

ЎТТИЗИНЧИ ДАРС

СИФАТНИНГ ҚИЁСИЙ ВА ОРТТИРМА ДАРАЖАЛАРИ

Сифатнинг қиёсий ва орттирма даражалари бир хил умумий кўринишга эга бўлиб, ранг ва жисмоний ҳолатни билдирмайдиган I боб феълларидан **أَفْعَلُ** (муаннас жинсда **فُعَلَى**) қолипида ҳосил қилинади. Масалан:

энг яхши **أَفْعَلُ (فُعَلَى) ← أَحْسَنُ (حُسْنَى)** яхши бўлмоқ **حَسُنَ I**

энг фойдали **أَفْعَلُ (فُعَلَى) ← أُنْفَعُ (نُفْعَى)** фойда келтирмоқ **نَفَعَ I**

Гапда қиёсий даража сифат ишлатилганда **أَفْعَلُ** қолипидаги сўз ҳар иккала жинс учун умумий бўлади ва ўзидан кейин **مِنْ** кўмакчисини олиб келади. Бунда белги қайси предметнинг белгисига қиёсланаётган бўлса, ўша сўз **مِنْ** кўмакчисидан кейин келади. Қиёсланаётган нарсанинг сони ва жинсидан қатъий назар, қиёсий даража сифат доимо бир хил шаклда — бирлик сон ва музаккар жинсда бўлади. Масалан:

Бу меҳмонхона анави меҳмонхонага қараганда яхшироқ.

هَذَا الْفُنْدُقُ أَحْسَنُ مِنْ ذَلِكَ الْفُنْدُقِ.

Самарқанд шаҳри Тошкент шаҳрига қараганда қадимийроқ.

مَدِينَةُ سَمَرْقَنْدٍ أَقْدَمُ مِنْ مَدِينَةِ طَشْكَنْدٍ.

Ўғиллар қизларга қараганда каттароқ.

الْبُنُونَ أَكْبَرُ مِنَ الْبَنَاتِ.

Орттирма даража сифат маъносига келаётган **أَفْعَلُ** қолипидаги сўз эса сифатланмиш сўз билан изофа бирикмаси шаклида ҳам, мослашган аниқловчи шаклида ҳам бирикиши мумкин:

1. Изофа бирикмаси тузиб келганида орттирма даражадаги сифат аниқланмиш вазифасида келиб, ҳар иккала жинсда ҳам **أَفْعَلُ** шаклида бўлади. Изофа бўлиб келаётган сифатланмиш эса кўплик сонда, аниқ ҳолатда келганида «энг ...» деб, бирлик сон ноаниқ ҳолатда келганида «...дан бири» деб таржима қилинади:

машҳур

олимлардан бири ...

أَشْهَرُ عَالِمٍ ...

энг машҳур олим ...

أَشْهَرُ الْعُلَمَاءِ ...

2. Орттирма даражадаги сифат мослашган аниқловчи каби сифатланмишдан кейин келади, лекин бунда у сифатланмишнинг жинси ва сонига мувофиқ равишда ўзгаради:

Кўплик	Иккилик	Бирлик	Жинс
أَفْعَالٌ	أَفْعَالَانِ	أَفْعَلٌ	مُذَكَّرٌ
فُعَلِيَّاتٌ	فُعَلِيَّانِ	فُعَلَى	مُؤَنَّثٌ

Мисоллар:

Бу ўқувчи синфдаги энг яхши ўқувчидир.

Бу икки ўқувчи синфдаги энг яхши ўқувчилардир.

Бу ўқувчилар синфдаги энг яхши ўқувчилардир.

هَذَا التَّلْمِيذُ هُوَ الْأَحْسَنُ فِي الْفَصْلِ.

هَذَانِ التَّلْمِيذَانِ هُمَا الْأَحْسَنَانِ فِي الْفَصْلِ.

هَؤُلَاءِ التَّلَامِيذُ هُمْ الْأَحْسَنُ فِي الْفَصْلِ.

Агар орттирма даража сифат I бобдан бошқа феъдан, ёки ранг ва жисмоний ҳолатни билдирадиган сифатдан ясалиши керак бўлса, уларнинг қиёсий ва орттирма даражалари أَكْبَرُ، أَكْبَرُ، أَكْبَرُ، أَكْبَرُ، أَكْبَرُ، أَكْبَرُ، أَكْبَرُ، أَكْبَرُ، أَكْبَرُ، أَكْبَرُ каби ёрдамчи сўзлар ва шу ўзақдан ҳосил бўлган тушум келишигидаги, ноаниқ ҳолатда турган масдар ёрдамида ҳосил қилинади (142 бетта қаранг).

энг баланд ارْتَفَعَ كُتَارِيْلْمَوْق ← ارْتِفَاعٌ ← أَكْثَرُ ارْتِفَاعًا

энг қизил حَمْرٌ (أَحْمَرٌ) ← حُمْرَةٌ ← أَشَدُّ حُمْرَةً

Бу талаба ўртоғига қараганда ҳаракатчан. هَذَا الطَّالِبُ أَكْثَرُ اجْتِهَادًا مِنْ رَفِيقِهِ.

201- машқ. Машқни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Грамматик таҳлил қилинг.

أشرف الحديث ذكر الله. أكرم الناس أتقاهم. أكثر الناس رحماء والله تعالى أرحم من الناس وهو أرحم الراحمين. اللهم افتح لنا أبواب العلوم وامنحنا أموالا كثيرة، كل شيء برحمتك، يا أرحم الراحمين! أبوك حليم وأنت أحلم منه. العلماء أعز من الأغنياء. اللغة العربية أصعب من اللغة الإنجليزية. طشقند أجمل المدن في آسيا المركزية. قارة آسيا أكبر القارات وأستراليا أصغرهما. المحيطان المتجمد الشمالي والمتجمد الجنوبي أشد المناطق بردا وخط الاستواء أشدها حرارة. أكبر المحيطات هو المحيط الهادي. النيل أكبر الأنهار في إفريقيا وواحد من أكبر أنهار العالم وأهمها. أشد البلدان ازدحاما هي الهند وبنغلادش. هو ألطف الناس. أبوه أشهر كتاب أوزبيكستان.

كلمات:

Арктика	المُحِيطُ المُتَحَمِّدُ الشَّمَالِي	раҳми	رَحِيمٌ (رُحَمَاءُ)
Антарктика	المُحِيطُ المُتَحَمِّدُ الجَنُوبِي	мулоийм	حَلِيمٌ (حُلَمَاءُ)
Тинч океани	المُحِيطُ الهَادِي	экватор	خَطُّ الاسْتَوَاءِ

202- машқ. Ушбу ўзақлардан орттирма даражадаги сифатлар ясанг ва таржима қилинг:

كبير، صغر، قصر، فقر، علم، جهل، عقل، سفه، سمن، نحف،
ضعف، صدق، مهر، صلاح، فصيح، فسق، عدل، ظلم، حزن، جهد، عجل،
عيس، غضب، حسد، طيب، حلم.

203- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

Энг тўғри сўз Аллоҳ ба унинг Расулининг сўзидир. Имом ал— Бухорий тўплаган ҳадислар ҳадисларнинг энг ишончасидир. Одамларнинг энг бахтсизи Аллоҳни танимаганидир. Акам мендан беш ёш катта, синглам эса якки ёш кичкина. Ўзда кун тунга қараганда узунроқ бўлади. Бозорда пок олмага қараганда қиммат бўлиб қолибди. Меваларнинг энг қиммати узум, энг арзони эса олхўри (экан). Бу қўй анави қўйдан семизроқми? Шукрулло заиф йигит, укаси эса ундан заиф. Уйлайманки, сен ўртоқларинг орасида энг бахтансан.

АНИҚЛАШТИРУВЧИ

Гапнинг косими ифодалаган маънони янада аниқлаштириб, тушунтириб келиш учун аниқлаштирувчи сўз ишлатилади. Бундай пайтда кесим исмий ҳам, феълий ҳам бўлиши мумкин. Аниқлаштирувчи сўз гапнинг сўнггида ҳеч қандай сўз билан мослашмасдан ноаниқ ҳолатда, тушум келишигида келади:

Университет биноси такомиллашди. (Сўзма-сўз: اكتملت الجامعة بناءً.
Университет бино жиҳатдан такомиллашди.)
Амрнинг кайфияти яхши (бўлди). (Сўзма-сўз: Амр طاب عمرو نفساً.
кайфият жиҳатдан яхши (бўлди).)

Кўпингча аниқлаштирувчи орттирма ёки қиёсий даражадаги сифат билан ифодаланган исмий кесимнинг маъносини аниқлаштириш учун ишлатилади:

Тошкент дунёнинг архитектураси (архитектура طشكند من اجمل مدن العالم عمارةً.
жиҳатдан) энг гузал шаҳарларидан биридир.

Маҳмуд толибларнинг энг яхши хулқиси.

محمود أحسن الطلاب خلقاً.

Баъзи аниқлаштирувчилар бирор нарсанинг сонини (11дан 99 гача) ва ҳажм, вазн, узунлик ўлчамларини аниқлаштириб келиб, ўша сўздан кейин келади:

Бир литр сут сотиб олдим.

اشترتُ لُتْرًا حَلِيْمًا

Бир йилда ўн икки ой бор.

فِي السَّنَةِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا.

Ҳафтада неча кун бор?

كَمْ يَوْمًا فِي الْأُسْبُوعِ؟

204- машқ. Машқни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Грамматик таҳлил қилинг.

أَعْرِفُ أَنْ نُورَ الدِّينِ أَكْثَرَ أَصْدِقَائِي كَرَمًا. حَسُنَ الرَّجُلُ صَحَّةً. أَعْجَبْتَنِي الْفَنَاءَ حَلْفًا وَجَمَالًا. النَّيْلُ أَوَّلُ أَثَارِ الْعَامِ طَوِيلًا. مَاتَلْنَا أَحْسَنَ مِنْ مَاتَلَكُم مَنظَرًا. الْمُدْرَسُونَ أَكْثَرَ النَّاسِ إِحْرَامًا. يَشْرَبُ جَدِّي قَبْلَ النَّوْمِ كَمَا نَأْتِي دَائِمًا. اشْتَرَيْتَ مَتْرِينَ حَرِيرًا. قَدْ أَكَلْتُمُ كَبُورًا عِنْدَ وَرَثَانَا. الْحَمِيدُ أَكْثَرَ مِنْ الْإِذْهَبِ نَعْمًا. فِي الْفَصْلِ أَحَدٍ عَشَرَ تَمِيْمًا وَثَلَاثَ عَشْرَةَ تَمِيْمَةً. رَاجِعْتُ مِنَ الْكِتَابِ سَبْعَةَ عَشَرَ دَرَسًا. مَصْطَفَى أَكْثَرَ مِنْكَ عِلْمًا. مُحَمَّدٌ أَثْقَلُ مِنْ سَلِيمٍ وَزَيْنًا النَّقْرَى أَطْيَبُ مِنَ الْمُنَدِ هَوَاءً. أَزْرَعُوا مَنَازِلَكُمْ وَرُودًا وَرَيْحَانًا! مِنْ أَشْجَعِ أَرْضِهِ عَمَلًا أَشْجَعُ بَيْتَهُ حَبِيزًا. عَرَسْنَا الْحَدِيقَةَ زُهُورًا مَعْطَرَةً وَأَشْجَارًا مُثْمَرَةً.

205- машқ. Жумлаларни муносиб аниқлаштирувчи сўз билан тугаланг.

١) المَشْمَشُ مِنْ أَكْثَرِ الْفَوَاكِهَةِ... (ثَمًا-فَائِدَةً-صَحَّةً). ٢) الْأَسَدُ سَيِّدُ حَيَوَانَاتِ الْغَابَةِ وَأَعْظَمُهَا... (قُوَّةً-جِسْمًا-عَقْلًا). ٣) طَشَقْنَا أَكْثَرَ مَدِينِ أُوْرُبِكِسْتَانِ... (بِنَايَةِ-سَكَّانًا-جَمَالًا). ٤) الْحِمْلُ أَشَدُّ إِحْرَامًا... (قُوَّةً-جِسْمًا-صِرْمًا عَلَى الْعَطَشِ). ٥) اللَّيْلُ أَعْدَبُ الطُّيُورِ... (صَوْتًا-تَغَرْدًا-شَكْلًا). ٦) مُحَمَّدٌ أَحْسَنُ الطُّلَّابِ... (عِلْمًا-مَالًا-قُوَّةً). ٧) مَعِيَ خَمْسَةٌ عَشَرَ... (كَلِمَةً-كِتَابًا-سُومًا). ٨) طَابَتِ الْقَرْيَةُ... (هَوَاءً-بِيوتًا-مَزْرَعَةً). ٩) الذَّهَبُ أَغْلَى مِنَ الْفِضَّةِ... (مَنْظَرًا-شَكْلًا-ثَمًا).

206- машқ. Машқни таржима қилинг. Аниқлаштирувчи таъбибор беринг.

Мен ўчун энг азиз инсон(лар) ота-онам. Келажақда Ўзбекистон Осиёнинг энг ривожланган давлатларидан бири бўлишини хоҳлаймиз. Ўзбекистоннинг энг гавжум шаҳри Тошкентдир. Амир Темури энг

адолатли подшоҳлардандир Маҳмуд акаларимнинг ёши энг каттасидир. Ёз фасли йил фасларининг энг иссиғидир. Салима Абдурашид амаким кизларининг энг одоби чиройлисидир. Немис автомобиллари дизайн(кўриниши) чиройли автомобиллардир. Нурулло гуруҳдаги энг тиришқоқ талаба. Боғга дарахт(лар) экдик. Атиргул—ҳиди энг яхши гул. Ҳовлинита райҳон ва атиргул эк!

ИСТИСНОЛИКНИ ИФОДАЛОВЧИ ЮКЛАМАЛАР

Истиснолик кимнидир ёки ниманидир умумийликдан алоҳида ёки четдалигини билдиради. Истисно бўлаётган исм истисно юкламаси дан кейин келиб, ўзидан олдинги сўзга маъно жиҳатдан хилоф бўлиб келаётган сўздир. Истисноликни ифодаловчи юкламаларнинг асосий ва энг кўп ишлатиладигани:

I. إِلَّا – бошқа : ... дан бошқа юкламасидир.

а) Агар истиснолик қўлланилаётган гап тасдиқ (бўлишли) гап бўлса, истисно бўлиб, إِلَّا дан кейин келаётган сўз тушум келишигида келади:

Биттасидан бошқа ҳамма вазифаларимни ёздим.

كُتِبْتُ جَمِيعَ وظيفاتي إِلَّا واحدة منها.

Салимнинг акасидан бошқа ҳамма меҳмонлар келишди.

حضر الضيوف إِلَّا أختا سليم.

б) Агар истиснолик қўлланилаётган гап инкор гап бўлиб, истисно бўлиб, إِلَّا дан кейин келаётган сўз тўддирувчи бўлса тушум келишигида, эга бўлса бош келишиқда келади. Бунда إِلَّا ... (مَاءٌ، لَيْسَ، لَمْ) мураккаб боғловчисини «фақат» деб таржима қилса ҳам бўлади:

Ўртоқларимдан Маҳмуддан бошқасини ёқтирмайман. (Ўртоқларимдан фақат Маҳмудни ёқтираман).

لَا أُحِبُّ مِنْ زمائلي إِلَّا محموداً.

Кўргазмага 10 та зиёратчидан бошқа зиёратчи келмади.(фақат 10 та зиёратчи келди)

مَا حضر الزوار المعرض إِلَّا عشرة منهم.

II. عِزْرٌ – бошқа : ... дан бошқа ; سِوَى – бошқа : ... дан бошқа

عِزْرٌ ва سِوَى юкламалари тушум келишигида келиб, ўзидан кейин келаётган сўз билан изофа бирикмаси тузиб келади:

Битта талабадан бошқа ҳамма талабалар келдилар.

حضر الطلاب غير (سوى) طالب.

Фақат битта талаба келди.

مَا حضر الطالب سوى (غير) طالب.

III. عَدَا ، خِلا ، حَاشَا – бошқа : ... дан бошқа :

а) Бу юкламалардан кейин истисно бўлиб келаётган сўз тушум ёки қаратқич келишигида келади:

Бугунги газеталарнинг биттасидан бошқа ҳаммасини ўқидим.

قَرَأْتُ صُحُفَ الْيَوْمِ خَلَا صَحِيفَةً (صَحِيفَةً).

Бугунги газеталарнинг биттасидан бошқа ҳаммасини ўқидим.

قَرَأْتُ صُحُفَ الْيَوْمِ عَدَا صَحِيفَةً (صَحِيفَةً).

б) Истисно юкламалардан خَلَا юкламалари مَا юкламаси кетидан эргашиб келишти мумкин:

Бугунги газеталарнинг биттасидан бошқа ҳаммасини ўқидим.

قَرَأْتُ صُحُفَ الْيَوْمِ مَاعَدَا (مَا خَلَا) صَحِيفَةً.

207- машқ. Машқни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Грамматик таҳлил қилинг.

كل شيء ينقص بالأخذ منه إلا العلم. ما نرسل المرسلين إلا مبشرين. ما وجدت أخاك إلا مبتسما. لا تصاحب أحدا إلا الأختيار. "وما أرسلناك إلا مبشرا ونذيرا". حضر العلماء حفل توزيع الأوسمة إلا قليلا منهم. يتأخر عن الحفل إلا المسافر. كنت في البلاد العربية إلا مصر والأردن. قطفت الزهرات إلا زهرتين. لا ينتفع بالعلم إلا عامل به. ما محمد إلا رسول. لم يحضر الضيوف إلا ضيفان. ما جلس فلاحون غير علي. ما كنت في المتساحف غير متحرف. ما رسب التلاميذ ما عدا لطف الله. درست المنهج إلا بابا. ما رأيت غيرك أحدا.

كلمات:

яхши бажармоқ;

бу ерга: яхши гаширмоқ

хурсанд қилувчи

яхши одам; яхши, энг яхши

IV أَجَادَ (يُجِيدُ)

مُبَشِّرٌ

خَيْرٌ (أَخْيَارٌ)

қуламоқ, ғарқ

бўламоқ; чўкмоқ

Аллоҳ йўлида

сарфлаш

огоҳлаштирувчи

رَسَبَ (y)

إِنْفَاقٌ

نَذِيرٌ

208- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

Уни сендан бошқа ҳеч ким танймайди. Рамазон ҳайитида қариндошларимдан холам ва амакимдан бошқасини зиёрат қила олмадим. Бу саволи ундан бошқа кишиларга ҳам бериб кўрдими? Арабча-ўзбекча луғатдан бошқа китобларини у укасига берди. Уйда тоғамдан бошқа ҳеч ким йўқ. Бизнинг муаллимадан бошқа муаллималар келин кўргани кетишди. Битта дарахдан бошқа дарахларнинг кўкариб бўлганини кўрдим. Бу

сирингни мендан бошқа дўстингга айтма! Хонада битта стол ва тўртта курсидан бошқа ҳеч нарса йўқ. Ёзган жумлаларингдан учтасидан бошқаси хато. Фақат иккита машқни бажардим.

209- машқ. Матнни ёзинг, ўқинг таржима, ва грамматик таҳлил қилинг:

القدس

مدينة القدس منزلة خاصة في تاريخ البشرية. فهي من الناحية التاريخية من أقدم مدن العالم أما من الناحية العقائدية فهي تُعتبر مهوى أفئدة أكثر من نصف سكان العالم، من المسلمين والنصارى واليهود. ففيها كثير من الأماكن المقدسة والآثار القديمة، وأما من الناحية الإستراتيجية فإن موقع القدس في قلب فلسطين، يكسبها أهمية خاصة. فمنها تنتشر الطرق إلى (رام الله) و(نابلس) شرقا و(بيت لحم) و(الخليل) غربا والبحر الأبيض المتوسط شمالا ومنطقة (أريحا) و(الأغوار) جنوبا. أما من الناحية السياسية فإن مشكلة القدس تُعتبر من أعقد لمشكلات السياسة في العصر الحديث. تقع القدس في قلب فلسطين وهي تتألف من قسمين: القدس القديمة والقدس الجديدة. أما القدس القديمة فهي التي تقع على جبل (موريا) ويحيط به سور قديم من جهاتها الأربع، وفيها كل المقدسات الإسلامية والمسيحية كالمسجد الأقصى وقبة الصخرة وكنيسة القيامة وتتميز مبانيها بطراز شرقي قديم. يؤكد التاريخ أن القدس مدينة عربية منذ نحو ستة آلاف سنة ثم مرت عليها أنواع مختلفة من الحكم. فقد حكمها الفرس والروم أيضا.

للقدس منزلة عظيمة في العقيدة الإسلامية، فهي مسرى رسول الله (ص) ومعجازه وأولى القباتين وثاني المسجدين وثالث الحرمين. أهم الأماكن الإسلامية بالقدس، الحرم الشريف ويضم مسجدي الأقصى والصخرة، ويقع المسجد الأقصى في الجهة الجنوبية للحرم الشريف أما مسجد الصخرة فيقع على قمة جبل (موريا) وتقع تحت قبة الصخرة التي صَلَّى عليها رسول الله (ص) إماما بالأنبياء ليلة الإسراء والمعراج وطول الصخرة ثمانية عشر مترا وعرضها ثلاثة عشر مترا وارتفاعها متر ونصف.

(العربية للناشئين، المملكة العربية السعودية، القسم السادس، 1982 م.)

كلمات:

ақидавий	عَقَائِدِي	ўрин	مَنْزِلَةٌ
қалбларни тортувчи	مَهْوَى أَفْئِدَةٍ	ҳисоблан моқ	VIII أُعْتَبِرَ
қасб этмоқ	أَكْسَبَ IV	жойлашиш ўрни	مَوْعِجٌ
ҳозирги (янги) аср	عَصْرٌ حَدِيثٌ	энг чигал	أَعْقَدُ
кўчиш кечаси	لَيْلَةُ الْإِسْرَاءِ	ёйилмоқ	VIII انْتَشَرَ
пайғамбар	نَبِيٌّ (أَنْبِيَاءُ)	ўраб турмоқ	IV أَحَاطَ
черков	كَنِيسَةٌ (كَنَائِسُ)	масжид номи	قُبَّةُ الصَّخْرَةِ
нав; услуб; усул	طَرَازٌ	ажралиб турмоқ	V تَمَيَّزَ
ўтди; бўлди	مَرَّ عَلَى	кўчган жой	مَسْرَى
кўтарилган жой	مِعْرَاجٌ	ўз ичига олади	ضَمٌّ (يَضُمُّ)
катта тош	صَخْرَةٌ	олмақ	VIII اسْتَلَمَ

210- машқ. " القدس " матнига саволлар тузинг.

211- машқ. Араб тилига таржима қилинг:

Қуддус дунёнинг энг қадимги шаҳарларидан бири бўлиб, унинг бəшарият тарихида алоҳида ўрни бор. Бу шаҳар ҳудудида мусулмонлар, насронийлар ва яҳудийлар учун муқаддас ҳисобланган қадимги тарихий жойлар ва ёдгорликлар бор. Қуддус икки қисмдан иборат: шарқий Қуддус ва ғарбий Қуддус. Мусулмонлар учун Қуддус Макка ва Мадинадан кейинги учинчи ҳарам шарифдир. БМТнинг қарорига биноан Қуддус БМТ тасарруфидаги мустақил шаҳар эди. Аммо 1948 йил Исроил уни ўзининг пойтахти деб эълон қилди. БМТ хавфсизлик кенгаши бир неча марта Исроилдан шаҳар мақомини ўзгартирадиган ҳаракатлардан воз кечишни талаб қилди. Бу чигал масала шу кунга қадар тўлиқ ҳал бўлмади.

212- машқ. Ҳадиси шарифларни таржима ва таҳлил қилинг
сунгра ёд олинг:

١. أَكْثَرُ النَّاسِ ذُنُوبًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ كَلَامًا فِيمَا لَا يَعْنِيهِ.
٢. أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا وَخَيْرُهُمْ خَيْرًا كَمَ لِنِسَائِهِ.

الدَّرْسُ الحَادِي وَالثَّلَاثُونَ ЎТТИЗ БИРИНЧИ ДАРС

ИЛЛАТЛИ ФЕЪЛЛАР

Араб тилида иллатли (заиф) феъллар феъл туркумининг катта қисмини ташкил этади. Бу феълларни турли замонларда туслашда, уларнинг ҳосила бобларини масдар, сифатдош ва бошқа отларини ҳосил қилишда, уларнинг ўзагидаги **و** ва **ي** "бўш" ундошлари "a", "i", "u" қисқа унлилари билан сўзда кўпинча мустаҳкам бўлмаган, бўш товуш бирикмаларини ҳосил қилади. Натижада турли – туман фонетик ўзгаришлар рўй беради. Иллатли феълларга:

1. Тўғрига ўхшаган (المِثَال) феъллар – I ўзак ундоши **ي** ёки **و** бўлган феъллар:

يَسَّ وَصَلَ، يَيْسُ

2. Бўш (الأجوف) феъллар – II ўзак ундоши **ي** ёки **و** бўлган феъллар:

يَقَالَ (ق و ل)، يَسَارَ (س ي ر)

3. Етишмовчи (التاقص) феъллар – III ўзак ундоши **ي** ёки **و** бўлган феъллар:

يَبْقَى (ب ق ي)، يَمَّا (ن م و)

تُغْرِغَا ўХШАГАН ФЕЪЛЛАР

Биринчи ўзак ундоши **ي** ёки **و** «бўш» ундошидан иборат бўлган феълларга «тўғрига ўхшаган (المِثَال) феъллар» дейилади. Масалан:

қуримоқ	يَسَّ (a) – يَيْسُ	ваъда қилмоқ	وَعَدَ (и) – وَعَدَ
ишончли бўлмоқ	يَقِنَ (a) – يَقِنُ	етиб келмоқ	وَصَلَ (и) – وَصُولٌ
осон бўлмоқ	يُسِّرَ (y) – يُسِّرُ	ҳада қилмоқ	وَهَبَ (a) – وَهَبٌ

المِثَال феълларни ўтган замонда туслаганда фонетик ўзгаришлар рўй бермайди:

المِثَال феълларни ўтган замонда намунавий туслаш жадвали:

мажхул даража	аниқ даража	мажхул даража	аниқ даража	кишилик
يُسِرُّ	يَمْنُنُ	وَعَدُّ	وَصَلُّ	ОЛМОШИ
يُسِرَّتُ	يَمْنُنْتُ	وَعَدْتُ	وَصَلْتُ	أَنَا
يُسِرَّتْ	يَمْنُنَتْ	وَعَدَتْ	وَصَلَّتْ	أَنْتَ
يُسِرَّتِ	يَمْنُنَتْ	وَعَدَتْ	وَصَلَّتْ	أَنْتِ
يُسِرُّوا	يَمْنُنُوا	وَعَدُوا	وَصَلُّوا	هُوَ
يُسِرَّتْ	يَمْنُنَتْ	وَعَدَتْ	وَصَلَّتْ	هِيَ
يُسِرُّنَا	يَمْنُنُنَا	وَعَدُنَا	وَصَلُّنَا	أَنْتُمَا
يُسِرُّوا	يَمْنُنُوا	وَعَدُوا	وَصَلُّوا	هُمَا
يُسِرَّتْنَا	يَمْنُنُنَا	وَعَدْتْنَا	وَصَلَّتْنَا	هُمَا
يُسِرَّتْنَا	يَمْنُنُنَا	وَعَدْتْنَا	وَصَلَّتْنَا	نَحْنُ
يُسِرُّكُمْ	يَمْنُنُكُمْ	وَعَدْتُكُمْ	وَصَلَّيْتُكُمْ	أَنْتُمْ
يُسِرَّتْكُمْ	يَمْنُنَتْكُمْ	وَعَدْتِكُمْ	وَصَلَّيْتِكُمْ	أَنْتُمْ
يُسِرُّوا	يَمْنُنُوا	وَعَدُوا	وَصَلُّوا	هُمْ
يُسِرَّنْ	يَمْنُنْ	وَعَدْنْ	وَصَلْنْ	هُمْ

Бу феъллар ҳозирги-келаси замонда тусланганида *ي* ундошии феълларда фонетик ўзгаришлар рўй бермайди. Аммо *و* ундоши билан бошланган феъллар ҳозирги-келаси замонда тусланганида кўпчилиги фонетик ўзгаришлар рўй беради:

1) Ҳозирги-келаси замонда ўрта ундошининг ҳаракати "i" бўлган барча феълларнинг ва ўрта ундошининг ҳаракати "a" бўлган кўпчилик феълларнинг ундоши тўшиб қолади:

етиб бормоқ	يَصِلُّ - صِلَةٌ	←	(и) وَصَلَ
ваъда бермоқ	يَعِدُّ - وَعْدٌ	←	(и) وَعَدَ
тавсифламоқ	يَصِفُّ - وَصْفٌ	←	(и) وَصَفَ
имкон бермоқ	يَدَعُّ - وَدَعٌ	←	(a) وَدَعَ

қўймоқ يَضَعُ - وَضَعَ ← (a) وَضَعَ

2) билан бошланган ва ўрта ундошининг ҳаракати "a" бўлган баъзи феълларнинг ҳозирги-келаси замонида "буш" ундоши сақланади (Буни луғат китобларига қараб билса бўлади):

қўрқмоқ يَوْجَلُ - وَجَلُّ ← (a) وَجَلُّ

оғриқ сезмоқ يَوْجَعُ - وَجَعٌ ← (a) وَجَعٌ

3) Ўрта ундошининг ҳаракати ҳар иккала замонда "u" бўлган барча феълларнинг "буш" ундоши сақланади.

номдор бўлмоқ يَوْجُهُ - وَجَاهَةٌ ← (y) وَجَهُ

муштақкам бўлмоқ يَوْتُقُ - وَنَاقَةٌ ← (y) وَتُقُ

المثال феълларни ҳозирги-келаси замонда тушларида феъллар таркибидаги "uw" товуш бирикмаси чўзиқ "u:" га ўзгаради. المثال феълларнинг ҳозирги - келаси замонда тушларини кўриб чиқайлик:

аниқ даража	аниқ даража	мажхул даража	аниқ даража	кишилик олмош
يَيْسُ - يَيْسُ	يَوْجُهُ - يَوْجُهُ	يُوصَلُ - يُوْصَلُ	يَعْدُ - يَعْدُ	
أَيْسُ	أَوْجُهُ	أُوصَلُ	أَعْدُ	أَنَا
تَيْسُ	تَوْجُهُ	تُوصَلُ	تَعْدُ	أَنْتَ
تَيْبَسِينَ	تَوْجُهَيْنِ	تُوصَلِينَ	تَعْدِينَ	أَنْتِ
يَيْسُ	يَوْجُهُ	يُوصَلُ	يَعْدُ	هُوَ
تَيْسُ	تَوْجُهُ	تُوصَلُ	تَعْدُ	هِيَ
تَيْبَسَانَ	تَوْجُهَانِ	تُوصَلَانِ	تَعْدَانِ	أَنْتُمَا
يَيْبَسَانِ	يَوْجُهَانِ	يُوصَلَانِ	يَعْدَانِ	هُمَا
تَيْبَسَانِ	تَوْجُهَانِ	تُوصَلَانِ	تَعْدَانِ	هُمَا
نَيْسُ	نَوْجُهُ	نُوصَلُ	نَعْدُ	نَحْنُ

تَيْسُونَ	تَوْجُهُونَ	تُوصِلُونَ	تَعِدُونَ	أَنْتُمْ
تَيْسِنَ	تَوْجُهْنَ	تُوصِلَنَّ	تَعِدَنَّ	أَنْتَنَّ
تَيْسُونَ	يَوْجُهُونَ	يُوصِلُونَ	يَعِدُونَ	هُمْ
تَيْسِنَ	يَوْجُهْنَ	يُوصِلَنَّ	يَعِدَنَّ	هُنَّ

المثال феълларнинг майллари ҳар бир феълдан унинг ҳозирги – келаси замонда қандай тусланишига қараб ҳар-хил (яъни у ундоши сақланган ва сақланмаган) кўринишда бўлади.

Масалан, **لَمْ يُوْجِدْ** феълдан: **وَجَدَ** – топилади(йўқ); **لَمْ**

يَجِدُ – у топпади; **لَنْ تَجِدَ** – асло тополмайсан; **جِدْ!** – топ!

المثال феълларни майлларда тусланиш намунавий жадвали:

يَبْسُ - қуримоқ			وَدَعَ - ҳоли қўймоқ			КИШИЛИК ОЛМОШ
буйруқ майли	истак майли (لَنْ)	шарт майли (لَمْ)	буйруқ майли	истак майли (لَنْ)	шарт майли (لَمْ)	
	أَبْسَ	أَبْسَ		أَدَعَ	أَدَعَ	أَنَا
	أَبْسَ	تَبْسَ	دَع	تَدَعَ	تَدَعَ	أَنْتَ
	أَبْسِي	تَبْسِي	دَعِي	تَدَعِي	تَدَعِي	أَنْتِ
	أَبْسَ	يَبْسَ		يَدَعَ	يَدَعَ	هُوَ
	أَبْسَ	تَبْسَ		تَدَعَ	تَدَعَ	هِيَ
	أَبْسَا	تَبْسَا	دَعَا	تَدَعَا	تَدَعَا	أَنْتُمْ
	أَبْسَا	يَبْسَا		يَدَعَا	يَدَعَا	هُمَا
	أَبْسَا	تَبْسَا		تَدَعَا	تَدَعَا	هُمَا
	أَبْسَ	نَبْسَ		نَدَعَ	نَدَعَ	نَحْنُ
	أَبْسُوا	تَبْسُوا	دَعُوا	تَدَعُوا	تَدَعُوا	أَنْتُمْ
	أَبْسِنَ	تَبْسِنَ	دَعَنَ	تَدَعَنَ	تَدَعَنَ	أَنْتَنَّ

هُمْ	يَدْعُوا	يَدْعُوا	يَبْسُوا	يَبْسُوا
هُنَّ	يَدَعْنَ	يَدَعْنَ	يَبْسِنَ	يَبْسِنَ

Баъзи феълларнинг масдарлари "علة" гоҳ-гоҳида "علة" вазнида (яъни I ўзак ундоши тўшиб қолган ҳолатда) ҳосил қилинади:

"علة" - صِلَّةٌ ، ثِقَّةٌ ؛ هِمَّةٌ "علة" - سَعَةٌ

Бошқа вазнлардан масдарлар ҳосил қилишда "i" қисқа унлиси кучли ҳисоблангани учун ўзидан кейинги و ни "ютиб" юбориб, чўзиқ "i:" га айланади:

тарози	(эмас مِيزَانٌ) مِيزَانٌ ←	вази ўлчашмоқ	وزن I
кирим	(эмас اِيْرَادٌ) اِيْرَادٌ ←	келмоқ	اَوْرَدَ IV
импорт	(эмас اسْتِوْرَادٌ) اسْتِوْرَادٌ ←	олиб кирмоқ	اسْتَوْرَدَ X

و феъллардан VIII боб ҳосил қилинганда уларнинг ўзак ундошлари VIII бобнинг — қўшимчасига ассимиляция бўлади:

бирлашмоқ	VIII اتَّحَدَ ←	битта бўлмоқ	I وَحَدَ
боғланмоқ	VIII اتَّصَلَ ←	боғламоқ	I وَصَلَ

المثال феълларнинг ҳосил бобларида юқорида кўриб ўтган фонетик қоидалар асосида ўзгаришлар рўй беради.

المثال феълларнинг ҳосил бобларининг намунавий жадвали:

сифатдош		буйруқ майли	масдар	ўтган ва ҳозирги-келаси замон	боб
мажсул	аниқ				
مَوْفِرٌ	مَوْفِرٌ	وَفِرٌ	تَوْفِيرٌ	кўпайтирмоқ (يُوفِرُ)	II
مُؤَافِقٌ	مُؤَافِقٌ	وَأَفِقٌ	مُؤَافِقَةٌ	келишмоқ (يُؤَافِقُ)	III
مُؤَفِدٌ	مُؤَفِدٌ	أَوْفَدٌ	إِيْفَادٌ	жўнатмоқ (يُؤَفِدُ)	IV
مُتَوَقِّفٌ	مُتَوَقِّفٌ	تَوَقَّفٌ	تَوَقِّفٌ	тўхтамоқ (يَتَوَقَّفُ)	V
مُتَوَازِنٌ	مُتَوَازِنٌ	تَوَازَنٌ	تَوَازِنٌ	мувозанатга келмоқ (يَتَوَازَنُ)	VI

مُتَّصِلٌ	مُتَّصِلٌ	أَتَّصَلَ	اتَّصَالَ	БОҒЛАНМОҚ (يَتَّصِلُ)	VIII
مُسْتَوْتِطُنٌ	مُسْتَوْتِطُنٌ	اسْتَوْتِطَنُ	اسْتَبْتِطَانٌ	ВАТАН ҚИЛМОҚ (يَسْتَوْتِطِنُ)	X

213- машқ. Қуйидаги тўғрига ўхшаган феълларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг. Уларнинг барча феълий ва исмий шакларини ҳосил қилинг ва маъноларини аниқланг:

. وَهَبَ (а) ، وَزَنَ (и) ، وَعَظَّ (и) ، وَقَفَ (и) ، يَرَعَ (а) ، يَسُّ (а) ، يَقِنَ (а)

214- машқ. Қуйидаги тўғрига ўхшаган феълларни II, IV ва X бобда ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг. Уларнинг масдар ва сифатдош шакларини ҳосил қилинг ва маъноларини аниқланг.

وَقَدَّ (и) ، وَقَعَّ (а) ، وَجَبَّ (у) ، يَسَّرَ (а) ، يَقِفَّ (а)

215- машқ. Ёзинг ва ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг. Тўғрига ўхшаган феълларнинг ишлатилишига эътибор беринг.

وهبني الله أموالا وأولادا فالحمد لله والشكر! هبة المال فضيلة المؤمن. ابني الصغير مولود في السنة السابعة والثمانين بعد ألف وتسعمائة سنة من التاريخ الميلادي. الوعد سهل وفعلُ الفعل الموعود صعب. زنوا أموالكم بالموازين المستقيمة ولا تزنها بالموازين غير المستقيمة. وجبت الصلاة على كل مسلم ومسلمة. يا أيها العلماء عظوا أقرامكم بالأعمال الحسنة والتقصص العجيبة النافعة. الإنسان الكامل يوافق كل إنسان ولا يخالف أحدا أصلا. توكلوا على الله تعالى في كل أموركم. الثقة بالرجال الفاسقين مشكلة. مسجدنا يسع جميع أهل هذه القرية غير الكبيرة.

كلمات:

1. ҳада қилиш; 2. Аёл исми	هَبَّةٌ	(сабабсиз) ҳада қилмоқ	وَهَبَ (يَهَبُ)
тарозида ўлчамоқ	وَزَنَ (и)	турилган; чақалоқ	مَوَزَنٌ
маъруза (мавъиза) қилмоқ	وَعَظَّ (и)	фарз (вожиб) бўлмоқ	وَجَبٌ
суянмоқ; ишонмоқ	تَوَكَّلَ V	келишмоқ; мос бўлмоқ	III وَافَقَ

фосик (дин амалларини қилмайдиган одам)

КОНДА (У) ҚИССА (У) ШОНМОН

уларни чакиради

ҚИССА (У) ШОНМОН

216- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Хар бир инсон осимо эзининг, диндан ботини ҳаволи. Мевафуруш меваларни тўғри гапези билан билаши керак! Бизда ҳар бир байрамда бир-биримизга ҳаял берип олетлар. Эй болалар, балани жойдан сакраманлар, чунки бу сизнинг сарайингиз учун зарарлидир! Эй одамлар, елгончи кишиларга ишонманлар, тўғри сўз одамларга ишонинлар. Жаннат солих кишиларга ва қўзах фосик кишиларга ваъда қилинди. Меҳмонхонамиз элиздан ортиқ меҳмонни сиздиради. Сиз белгиланган вақт ичида мен у ерга етиб боролмайман.

217- машқ. Матни эзинг, ўзинг ва таржима қилинг. Сўнгра грамматик таҳлил қилинг.

نشأة المكتبات في القديم

كانت الكتب قبل اختراع الطباعة غالبية النسخ، لا يقتنيها إلا الأغنياء، لأنها كانت مخطوطات مرتفعة التكاليف، ولذلك قام القادرون من محبي العلم بإنشاء المكتبات، يجمعون فيها الكتب، ويفتحون أبوابها للراغبين في القراءة والبحث. وكانت هذه المكتبات تؤدي ما تؤديه معاهد العلم والجامعات في الوقت الحاضر. وكانت لهذه المكتبات فهرس منظم، تتناول عناوين الكتب وأسماء المؤلفين.

وقد كان لمكتبة "الحكم" في الأندلس فهرس دقيقة ومنظمة، وكذلك كان لمكتبة "دار الحكمة" في القاهرة فهرس كبير. وكانت استعارة الكتب مباحة، وإذ وجدت عليها قيود لتنظيم العمل.

فكانت مكتبة القاهرة لا تُعيرُ كتباً إلا للساكين في القاهرة فقط، وأحياناً يُضام إلى المستعير أن يدفع ضمناً. وكانت الاستعارة الخارجية مُحدّدة بوقت معين، كما ورد عن سهرورد.

وقد كانت الترجمة بدور كبير في هذه النهضة العلمية، وكانت النهضة أول الأثر في نشره على الدراسات الدينية واللغوية، وأول من عُرفت له مكتبة في الإسلام

هو خالد بن يزيد سنة □□ (خَمْسٌ وَسَعِينَ) هجرية. فقد اهتم بإخراج كتب القدماء وُتُرِّجِمَتْ له كتبُ الطَّبِّ والكِيميَاءِ ، فقد أحضر جماعة من فلاسفة اليونان وأمرهم بنقل الكتب إلى العربية. وقد بلغ عهدُ الترجمة شهرةً الواسعة في عهد الخليفة هارون الرشيد. فكان بالمكتبات العامة والخاصة المترجمون والنساخ. وقد كان بمكتبة "بني عامر" بطرابلس الشام ، مائة وثمانون ناسخاً يتبادلون العمل ليلاً ونهاراً بحيث لا يتوقف النَّسخ ، ولا يَقلُّ الذين يقومون بالنسخ عن ثلاثين ناسخاً في أي ساعة من ساعات النهار أو الليل.

ويُعتَبَرُ "بيت الحكمة" الذي أنشأه هارون الرشيد - أول مكتبة عامّة ذات شأن في العالم الإسلامي ، فقد كان مركزاً علمياً يجتمع فيه العلماء للبحث والدرس ويلجأ إليه الطلاب. ويُعتَبَرُ عصر الخليفة المأمون أزهى عصور "بيت الحكمة" حيث نقل إليها عدداً كبيراً من كتب اليونان والفرس والهند ، وكلف المترجمين بترجمتها.

ومن المكتبات المشهورة "دار الحكمة" التي أنشأت في آخر القرن الأول الهجري بالقاهرة ، وقد حُمِلَتْ إليها الكتب من خزائن القصور ، وسُمِحَ بدخولها لعامة الشعب ، فمن يحضر للقراءة ، ومنهم من يحضر للنسخ ، ومنهم من يحضر للدرس.

كلمات:

эга бұлмоқ; эришмоқ	VIII أَقْتَنَى	излашиш	بَحْثٌ (بُحُوثٌ)
меҳнати қийин	مُرْتَفَعَةُ التَّكْلِيفِ (التَّكْلِيفِ)	адо қилмоқ; бажармоқ	II أَدَى (يُودِي)
истовчи	رَاعِبٌ	жиҳозламоқ	II زَوَّدَ
мунарижа; руйхан; каталог	فِهْرَسٌ (فَهَارِس)	(китоб) олиб туриш; қарз олиб туриш	اِسْتِعَارَةٌ
ҳикмат; фалсафа	حِكْمَةٌ (حِكْمَةٌ)	умумий эркин	مُبَاحٌ

шарт; чеклаш; қайд	فَيْدٌ (فَيْوَدٌ)	кутубхона аъзоси	مُسْتَعِيرٌ
қарз бермоқ; қарзга бермоқ	أَعَارَ (يُعِيرُ)	IV илмий уйғониш	نَهْضَةٌ عِلْمِيَّةٌ
кафолат; жавобгарлик	دَسْمَانٌ	қадимги; эски	قَدِيمٌ (قَدِمَاءُ)
нусха кўчирувчи	نَاسِخٌ (نُاسِخٌ)	чекланган; қисқартирилган	مَقْصُورٌ (عَلَى)
ўзаро алмашимоқ	تَبَادَلٌ VI	ҳозирги Ливандаги шаҳар	طَرَابُلُسُ الشَّامِ
камаймоқ	قَلَّ (يَقَلُّ)	тўхтаб қолмоқ	V تَوَقَّفَ
таниқли; муҳим	ذُو (ذَاتِ) شَأْنٍ	ҳисобланади	VIII اَعْتَبَرَ (يُعْتَبَرُ)
энг гуллаган; энг номдор	أَزْهَى	мурожаат қилмоқ; папоҳ қидирмоқ	لَجَأًا (أ) إِلَى ...

218- машқ. *Араб тилига таржима қилинг:*

Қадимда илмии севувчилардан қодир бўлганлари ўз шаҳарларида китобларга бой оммавий кутубхоналар қуришган. Қадимги кутубхоналар ҳозирги пайтдаги институт ва университетлар бажараётган вазифани бажаришган. Бу кутубхоналарнинг китобларнинг номи ва уларнинг муаллифларининг исмлари қайд қилинган ашиқ ва тартибли каталоглари бўлган. Кутубхона ташқарисига китоб бериш бир ошмайдиган муайян вақт билан чекланган. Аксарият кутубхоналарда таржимонлар ва нусха кўчирувчилар туну-кун фаолият юритишган.

219- машқ. *Ушбу ҳадисни таржима ва таҳлил қилинг, ёд олинг:*

اَعْتَنِمْ حَمْسًا قَبْلَ حَمْسٍ: حَيَاتِكَ، قَبْلَ مَوْتِكَ، وَصِحَّتِكَ قَبْلَ سَقَمِكَ،
وَفَرَاعِكَ قَبْلَ شُعْلِكَ، وَشَبَابِكَ قَبْلَ هَرَمِكَ. وَغَنَّاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ.

МУСТАҚИЛ БАЖАРИШ УЧУН ТЕСТЛАР

20. Қайси бандда иккиланган феълларнинг масдари келтирилган?

- А) اسْتَلَمَ Б) اسْتَعْدَادُ В) اتَّصَلَ Г) اصْفَرَّ

21. Қайси бандда фақат ўтимли феъллар келтирилган?

- А) مَرَّ ، مَلَّ ، اَهْتَمَّ Б) اسْتَقَلَّ ، تَسَابَّ ، شَرَّ
- В) مَدَّ ، عَضَّ ، رَدَّ Г) اقْتَصَّ ، فَرَّ ، قَلَّ

الدَّرْسُ الثَّانِي وَالثَّلَاثُونَ ЎТТИЗ ИККИНЧИ ДАРС

«БОШЛАМОҚ» (ЁКИ «КИРИШМОҚ») МАЗМУНИНИ АНГЛАТУВЧИ ФЕЪЛЛАР

Иш-ҳаракатнинг бошланишига ишора қилувчи феълларга:

أَخَذَ каби ўз мустақил маъноларига эга бўлган феъллар киради. Бу феъллар ёрдамчи феъл вазифасида келганида "бошламоқ", "киришмоқ" маъносини англатади ва ўтган замон шаклида қўйилади. Асосий маънони англатувчи феъл эса ҳозирги-келаси замонда қўйилади ва ёрдамчи феълга тобё бўлиб, у билан жинс, сон ва шахсда мослашади. Масалаи:

Мудир уларга лойиҳа ҳақида гапира бошлади.

أَخَذَ الْمُدِيرُ يُحَدِّثُهُمْ عَنِ الْمَشْرُوعِ.

У муסיқага қулоқ тута бошлади.

جَعَلَتْ تَسْتَمِعُ إِلَى مُوسِقَى.

Унинг меваларини уза бошладилар.

شَرَعُوا يَقْطِفُونَ أَثْمَارَهَا.

Гапда асосий маънони англатувчи феъл ўрнида унинг **فِي** кўмакчиси билан келган масдари ҳам ишлатилиши мумкин:

Уларга масалани шарҳлай бошладим.

شَرَعْتُ لَهُمْ فِي شَرْحِ الْمَسْأَلَةِ.

Ўзбекистон ўзгара бошлади.

إِنْ أَوْزَبَكِسْتَانَ أَخَذَتْ فِي التَّحْوِيلِ.

ЯҚИНЛИК ВА ТАХМИННИ АНГЛАТУВЧИ ФЕЪЛЛАР

Яқинликни англатувчи феълларга (كَادَ (يَكَادُ) , أَوْشَكَ (يُوشِكُ) каби феъллар киради ва иш-ҳаракатнинг бажарилиш арафасида турганини ёки бажарилишига оз қолганини билдиради. Ўзбек тилида дарак гапларда «...ай деди», «бўлай деди» деб, инкор гапларда эса «деярли», «зўрга» деб таржима қилинади. Бу феъллар ҳар иккала замонда ҳам ишлатилаверади. Асосий феъл эса ҳозирги-келаси замонда ёки **أَنْ** юкламаси билан истақ майлида бўлади. Масалаи:

У оғриқдан ўлаёт деди.

كَادَ يَمُوتُ (أَنْ) يَمُوتُ مِنَ الْأَلَمِ.

У қариндошларини даярли танимайди.

لَا يَكَادُ يَعْرِفُ أَقْرَبَاءَهُ.

Хурсандчиликдан учиб кетай деди.

فَأَوْشَكَتْ تَطِيرُ مِنَ الْفَرَحِ.

Бўрон тинай деб қолди.

تُوشِكُ الْعَاصِفَةُ أَنْ تَهْدَأَ.

Тахмин ёки гумонни англутувчи феълларга эса асосан «عَسَى – балки; бўлиши мумкин» феъли киради. У фақат ўтган замонда ишлатилиб, асосий феълани أَنْ юклагаси билан истак майлида келишини талаб қилади. Масалан:

Балки урушлар тугаб қолар.

عَسَى الْحُرُوبُ أَنْ تَنْتَهِيَ.

Бу нарсалар нима бўлиши мумкин?

وَمَا عَسَى تِلْكَ الْأَشْيَاءُ أَنْ تَكُونَ؟

عَسَى феълга баъзан бирикма олмошлар қўшилиб келади ва у гапнинг эгасини ифодалайди: عَسَايَ, عَسَاكَ, عَسَاةَ. Масалан:

Балки мен сени тушимда кўрарман.

عَسَايَ أَنْ أُرَاكَ فِي مَنَامِي.

220- машқ. Ёзинг ва ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг.

أخذت الأنسام تداعب أوراق الشجر. أكتب إليك عسى أن تأخذ رسالتي وأنت على أحسن حال. يكاد كل شيء أن يكون جاهزا. عسى الكرب الذي أمسيت فيه يكون وراءه فرح قريب. أوشك المطر أن يسقط. أوشكت المياه تغمر نصف شوارع المدينة. كاد المعلم أن يكون رسولا. كادت المياه النقية والغاز الطبيعي تدخل كل قرى. أوشك الصبح أن يطلع. عسى الثقافة الشعبية أن تعمّ الريف. عسى الطب أن يعالج الأمراض المستعصية. بدأت الطيور تغرد. قام الأطفال يرحون. وأخذ يُمارسون ألعابهم الخبية. وجعلوا يمتعون بسحر الطبيعة وجمالها. تكاد الشمس تشرق. أخذت الصناعة تنهض في بعض دول آسيا.

كلمات:

ўйнамоқ

دَاعَبَ III

гайёр(тахт)
бўлиш

جامر

борди-келди
(ёзинма)нинг
узилиши;

انْقَطَاعُ الْمُرَاسَلَةِ

енгилашин;
хурсандчилик

فرح

тўқиб ташламоқ; кўймоқ; ёғмоқ	غَمَّرَ (y)	тарқалмоқ; эгалламоқ	عَمَّ (a/y)
тузалмас касалликлар	أمراضٌ مُستعصيةٌ	сайрамоқ (қуш)	عَرَدَ II
қувнамоқ; (сақраб) хурсанд бўламоқ	مَرِحَ (a)	қайғу; алам; азоб	كُرِبَ (كُرُوبٌ)

221- машқ. *Араб тилига таржима қилинг.*

Бу йил биз арабча гапни ўтган йилдагидан осонроқ тушуна бошлаяпмиз. XX аср охирларига келиб дупедаги сиёсий вазият тез ўзгара бошлади. У сен билан хайрлашмоқчи экан. Жаҳддан қизи билан хотинини урворай деди. Тонг ота бошлаяпти. Қуёш ботай деб қолди. У қариндошларини деярли танимайди. Боққа киргач хар-хил дарахтларнинг меваларини уза бошладик. Бир неча марта тушунтирганимдан сўнг у дарсни тушунай деб қолди.

222- машқ. *«Бошламоқ» феълларининг ҳар бирини намунадаги каби унинг масдарига ўзгартиринг ва таржимасини беринг.*

مثال: بدأ يتكلم بصوت عال. ← بدأ في التّكلم بصوت عال.

- ١) شرع يكتب. ← ٢) أخذ يقرأ بسرعة. ← ٣) أنشأ يتحدث بغضب شديد. ← ٤) نزلنا عند الشاطئ وجعلنا نتأمل جمال البحر. ← ٥) أنشأ يقلد حركات الممثل في المسرحية. ← ٦) راح ينظف الغرفة ويحمل الأوساخ. ←

ИЗОҲЛОВЧИ

Изоҳловчи — от билан ифодаланган мослашган аниқловчидир. У отга бошқа бир ном бериш билан уни аниқлаб келади. Араб тилида изоҳловчининг якки тури мавжуд:

1. Таъкидловчи изоҳловчи;
2. Алмаштирувчи изоҳловчи.

1. Таъкидловчи изоҳловчи. Таъкидловчи изоҳловчи маъ — нони кучайтириш учун иплатилади. Бунда изоҳланмиш аниқ ҳолатда бўлиши керак. Таъкидловчи изоҳловчига эса изоҳланмиш билан жинс ва сонда мослашган бирикма олмоши қўшилади. Изоҳловчи билан изоҳланмиш эса бир-бири билан келишиқда мослашади. Ушбу сўзлар таъкидловчи изоҳловчи вазифасида келади:

أ) نفسٌ (أنفُسٌ، كُفُنًا) ўзи: ўша сузлари. عَيْنٌ (أَعْيُنٌ، كُفُنًا)

Улар ҳамма жинс категориялари учун бир хил шаклда иплатилади. Масалан:

Маҳмуднинг ўзи келди.

حَضَرَ مَحْمُودٌ نَفْسَهُ.

Мен ўша икковининг ёнидан ўтдим.

مَرَرْتُ بِهِمَا أَنْفُسَهُمَا.

Йиғилишга вазирларнинг ўзлари келишди.

حَضَرَ الْأَجْتِمَاعَ الْوُزَرَاءُ أَنْفُسَهُمْ.

Б) ذَاتٌ ўзи; худди ўзи сўзи. Масалан:

унинг ўзи келди. جَاءَ هُوَ ذَاتَهُ. худди ўша куни... فِي الْيَوْمِ ذَاتَهُ ...

Шу маъноси билан ушбу сўз бошқа сўз билан изофа бирикмаси ҳам тузиб келиши мумкин:

Худди шу пайтда мударриса келди. وَفِي ذَاتِ الْوَقْتِ جَاءَتِ الْمُدْرِّسَةُ.

В) Иккилик сондаги сўзларнинг маъносини таъкидлаш учун эса музаққар жинс учун كِلَا (қар. – туш. кел – қда كِلَيْ), муаннас жинс учун كِلْتَا (қар. – туш. кел – қда كِلْتَيْ) – ҳар иккови сўзи ишлатилади:

Ота – онамнинг ҳар иккови ҳам, Аллоҳга шукур, саломатдирлар. وَالِدَايَ كِلَاهُمَا سَالِمَانِ الْحَمْدُ لِلَّهِ.
Аммам ва холамнинг ҳар икковини кўриб чиқдим. رُزْتُ عَمَّتِي وَخَالَتِي كِلْتَيْهِمَا.

Г) كُلٌّ ёки جَمِيعٌ – барча; ҳамма сўзлари изоҳланмиш билан фақат келишиқда мослашади. Масалан:

Гуруҳ(дагилар)нинг ҳаммаси кетишди. ذَهَبَتِ الْمَجْمُوعَةُ جَمِيعُهَا (ёки) كُلُّهَا.

Меҳмонларнинг ҳаммасини кутиб олдим. قَابَلْتُ الضُّيُوفَ كُلَّهُمْ (ёки) جَمِيعَهُمْ.

Агар كُلٌّ сўзи билан бириккан сўз бирлик сонда ва ноаниқ ҳолатда бўлса, у “ҳар”, “ҳар бир” маъносида таржима қилинади:

ҳар куни... كُلُّ يَوْمٍ ... ҳар бир инсон... كُلُّ إِنْسَانٍ ...

Агар كُلٌّ ва جَمِيعٌ сўзларидан кейин келаётган сўз кўплик ва аниқ ҳолатда бўлса, “барча” ёки “ҳамма” маъносида таржима қилинади. Масалан:

ҳамма ёшлар... كُلُّ النَّاسِ ... барча одамлар... جَمِيعُ الشَّبَابِ ...

Изоҳланмиш сўзни такрорлаш йўли билан ҳам унинг маъносини таъкидлаш мумкин:

دۇستيم منغا хиёнат қилди, дۇстим ! خَاتِنِي صَدِيقِي صَدِيقِي!

2. Алмаштирувчи изоҳловчи. Алмаштирувчи изоҳловчи шахс — нарса номини тўлиқ ёки қисман алмаштиради ва шу тариха изоҳлайди. **А) Тўлиқ алмаштириш:**

Устоз Ҳасан келди(лар).

جاء الأستاذ حسن

Сен Аллоҳнинг Расули САВ таржимайи ҳолларини ўқиганмисан?

هل قرأت سيرة رسول الله (ص)؟

Жуғрофий ва бошқа номларни билдириб келган изофа бирикмасининг қаратқич келишигидаги мослашмаган аниқловчиси ҳам изоҳловчи ҳисобланади.

Рамазон ойи شهر رمضان

Ўзбекистон Республикаси جمهورية أوزبكستان

Алмаштирувчи изоҳловчининг яна бир тури мавжуд бўлиб, у ихтисослашган изоҳловчи деб аталади. Гапда ихтисослашган изоҳловчи кишилик олмаши билан ифодаланган эгани аниқлаб келади. Аммо у билан келишда мослашмай, ҳар доим битта келишк — тушум келишигида келади. Масалан:

Сиз — араблар меҳмонни эъзозлайсизлар!

أنتم العرب تكرمون الضيف!

Б) қисман алмаштириш:

Менга Салимнинг илми ёқади. (Сўзма-сўз:

يُعجبني سليم علمه.

Менга Салим, унинг илми ёқади)

У Маҳмуднинг юзига урди. (Сўзма-сўз:

ضرب محموداً وجهه.

У Маҳмудни, унинг юзига урди)

Уйнинг деворлари қулади.

هدم البيت حيطانه.

(Сўзма-сўз: Уй қулади, унинг деворлари.)

223- машқ. Машқни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Грамматик таҳлил қилинг.

جمهورية أوزبكستان ذات المستقبل العظيم! مدن جمهورية أوزبكستان جميلة جميلة. يعجبني سمرقند هواؤها. نحن الأوزبك، نحب السلام والصدقة. إن المسكرين أنفسهم شعب سامي أيضا. حضر الممثل نفسه لعرض شريط الأول. أحرك إديس صديقا. إن الكل هنا يعدلون! انصرفت الجامعة طلابها. رأينا عند انقضاء الأوزبكي الأول نفسه في المهرجان. الشاعر مقيمي من أشهر الشعراء الأوزبكيين الذين أقاموا في

ذلك المكان حينئذ فرر أهلها بهيبة، فخرجوا في طلبه حتى وجدوا في إحدى العقرات
عربيان كلاهما كانا حاضرين في الاجتماع، فلهما كتابان كانتا باحتمال في نوع
نوع لفاتر بالجائزة الأولى. توكلني قبل أن يتركني جميع، فمما نحن حملت معه
نفسوية. ذهبت أنا نفسي إليهم وأخذت، فبقيت معه عصمت السيدة وأجبتنا.
فأتت ذب أنك الأخير مقدمته. هذه الأمور، تصادم من العيش نفسه.

تلمیحات:

майда — маида бўлмақ; уриамсоқ	V تحصه	1-ўринни олган	فائز بالجائزة الأولى
қолдирмоқ тарқ қилмоқ	(Y) ترك	ЮЗ ТОМОН ОЛД ТОМОН	وأجهة (ات. كۇپل)
зиммага олмақ; қутармоқ	(H) حمل	ЩЕЪРИЙ ТУПЛАМ; ДЕВОН	ديوان (دواوين. كۇپل)
узр сўрамоқ	VIII اعتذ	халқ байрами	يرجان (ات. كۇپل)

224- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Худди шу куни Ўзбекистон мустақиллиги эълон қилинди. Бугун дарсга Маҳмуд ва Холиднинг ўзлари келишди. Мен ўша икковининг орқасидан кетдим. Бу мақолани талабаларнинг ўзлари тайёрлашди. Худди ўша киши менинг амакимдир. Худди шу пайтда холам меҳмонга келиб қолдилар. Қизларимнинг иккови ҳам турмушга чиқишган. Қурбон ҳайит куни бувам ва бувим икковларини зиёрат қилдим. Ҳар бир мусулмон араб тилини ўрганиши зарур.

225- машқ. Қуйидаги матнни ёзинг, ўқинг ва ўзбек тилига таржима қилинг.

عيد النيروز

في كل سنة في الحادي والعشرين من شهر آذار نحتفل بعيد النيروز. إن كلمة النيروز هي كلمة فارسية وتعني بالعربية يوماً جديداً ويحتفل شعب بعض البلدان العربية مثل الهند وبنغلاديش بعيد شم النسيم (في مصر). وعيد النيروز يختلف عن سائر أعيادته بكمرة الاحتفال به وكونه يتمتع بشعبية. لعيد النيروز تاريخ قديم جداً. وقد احتفل به

II

VI

... ..

II

VI

... ..

МУСТАҚИЛ ВАЖАРШ УЧУН ТЕСТЛАР

... ..

226- машқ, ҳақусадарди тарҷума ва таҳқиқ қилуш, сўзлар ёр

қалмоқ	قلم	қалмақ
оманвий одам	اماني	оманӣ
қалъа (қовил)	قلعة	қалъа
қалъа одам	قلعي	қалъавӣ
қалъа оқиши	قلعي	қалъавӣ
қалъа оқиши	قلعي	қалъавӣ

... ..

الدَّرْسُ الثَّلَاثُ وَالثَّلَاثُونَ ҮТТИЗ УЧИНЧИ ДАРС

БҮШ ФЕЪЛЛАР

Иккинчи ўзак ундоши و ёки ي «бўш» ундошидан иборат бўлган феълларга “бўш феъллар”(الفِعْلُ الْأَجُوفُ) дейилади. Ушбу “бўш” ундошлар ўздан олдинги ва кейинги унлар билан ҳар-хил мустақкам бўлмаган товуш бирикмалари тузиб келади. Бу товуш бирикмалари эса турли фонетик ўзгаришларга учрайди. Масалан, мустақкам бўлмаган “awa”, “awu”, “awi”, “aya”, “ayu”, “ayi” товуш бирикмаларининг чўзиқ “a:” га айланиши натижасида қуйидаги феълларнинг бошланғич – инфинитив шакли ушбу кўринишга келиб қолган:

демоқ	قَالَ (y) – يَقُولُ	←	قَوْلٌ
давом этмоқ	دَامَ (y) – يَدُومُ	←	دَوَمٌ
қўрқмоқ	خَافَ (a) – يَخَافُ	←	خَوْفٌ
ухламоқ	نَامَ (a) – يَنَامُ	←	نَوْمٌ

الفِعْلُ الْأَجُوفُ феъллар ўтган замонда тусланганида гўёки икки ундошлик бўлиб қолади. I ва II шахсларда уларнинг ўрта ундошининг ҳаракатини I ундош олиб келади. Бу ҳаракатни аниқлаб олиш зарур. Бунинг учун ўша феълнинг ҳозирги-келаси замондаги ўрта ундошининг ҳаракатига қаралади: агар бу ҳаракат “u” бўлса, биринчи ундошнинг ҳам ўтган замондаги ҳаракати “u”, агар бу ҳаракат “a” ёки “i” бўлса, биринчи ундошнинг ҳам ўтган замондаги ҳаракати “i” бўлади:

قَالَ (y)	←	قُلْتُ، قُلْتُمْ، قُلْنَا، قُلْتُمْ، قُلْنَا
خَافَ (a)	←	خِفْتُ، خِفْتُمْ، خِفْنَا، خِفْتُمْ، خِفْنَا
سَارَ (i)	←	سِرْتُ، سِرْتُمْ، سِرْنَا، سِرْتُمْ، سِرْنَا

III шахсда эса (кўплик, муаннас жинсдан ташқари) феълнинг шахс – сон қўшимчалари инфинитивга тўғридан-тўғри қўшилиб келаверади:

قَالَ (y)	←	قَالَ، قَالَتْ، قَالَا، قَالَتَا
-----------	---	----------------------------------

	لَنْ يَقُولُوا	لَمْ يَقُولُوا	يَقُولُونَ	قَالُوا	هُمْ
	لَنْ يَقُلْنَ	لَمْ يَقُلْنَ	يَقُلْنَ	قُلْنَ	هُنَّ

2) II ундоши *ي* бўлган бўш феълларни I бобда туслаш жадвали:
(ҳоз.-кел. замонда ўрта ундошининг ҳаракати "i" бўлган феъллар)

буйруқ майли	истак майли لَنْ	шарт майли لَمْ	ҳозирги- келаси замон	ўтган замон	кишилик олмош
	أَسِيرَ	أَسِرْ	أَسِيرُ	سِرْتُ	أَنَا
سِرْ	تَسِيرَ	تَسِرْ	تَسِيرُ	سِرْتُ	أَنْتَ
سِيرِي	تَسِيرِي	تَسِيرِي	تَسِيرِينَ	سِرْتُ	أَنْتِ
	يَسِيرَ	يَسِرْ	يَسِيرُ	سَارَ	هُوَ
	تَسِيرَ	تَسِرْ	تَسِيرُ	سَارَتْ	هِيَ
سِيرَا	تَسِيرَا	تَسِيرَا	تَسِيرَانِ	سَرْتُمَا	أَنْتُمَا
	يَسِيرَا	يَسِيرَا	يَسِيرَانِ	سَارَا	هُمَا
	تَسِيرَا	تَسِيرَا	تَسِيرَانِ	سَارَتَا	هُمَا
	تَسِيرَ	تَسِرْ	تَسِيرُ	سَرْنَا	نَحْنُ
سِيرُوا	تَسِيرُوا	تَسِيرُوا	تَسِيرُونَ	سَرْتُمْ	أَنْتُمْ
سِرْنَ	تَسِرْنَ	تَسِرْنَ	تَسِرْنَ	سَرْتُنَّ	أَنْتُنَّ
	يَسِيرُوا	يَسِيرُوا	يَسِيرُونَ	سَارُوا	هُمْ
	يَسِرْنَ	يَسِرْنَ	يَسِرْنَ	سِرْنَ	هُنَّ

3) *نَام* қаби феълларни I бобда туслаш жадвали:
(ҳоз.-кел. замонда ўрта ундошининг ҳаракати "a" бўлган феъллар)

буйруқ майли	истак майли	шарт майли	ҳоз.-кел. замон	ўтган замон	кишилик олмош
	لَنْ أَحْفَافَ	لَمْ أَحْفَافُ	أَحْفَافُ	حَفَفْتُ	أَنَا

أَنْتَ	خِفْتَ	تَخَافُ	لَمْ تَخَفْ	لَنْ تَخَافَ	خَفَّ
أَنْتِ	خِفْتِ	تَخَافِينَ	لَمْ تَخَافِي	لَنْ تَخَافِي	خَافِي
هُوَ	خَافَ	يَخَافُ	لَمْ يَخَفْ	لَنْ يَخَافَ	
هِيَ	خَافَتْ	تَخَافُ	لَمْ تَخَفْ	لَنْ تَخَافَ	
أَنْتُمَا	خِفْتُمَا	تَخَافَانِ	لَمْ تَخَافَا	لَنْ تَخَافَا	خَافَا
هُمَا	خَافَا	يَخَافَانِ	لَمْ يَخَافَا	لَنْ يَخَافَا	
هُمَا	خَافَتَا	تَخَافَانِ	لَمْ تَخَافَا	لَنْ تَخَافَا	
نَحْنُ	خَفْنَا	نَخَافُ	لَمْ نَخَفْ	لَنْ نَخَافَ	
أَنْتُمْ	خِفْتُمْ	تَخَافُونَ	لَمْ تَخَافُوا	لَنْ تَخَافُوا	خَافُوا
أَنْتِنَّ	خِفْتِنَّ	تَخَفْنَ	لَمْ تَخَفْنَ	لَنْ تَخَفْنَ	خَفْنَ
هُمْ	خَافُوا	يَخَافُونَ	لَمْ يَخَافُوا	لَنْ يَخَافُوا	
هُنَّ	خَفْنَ	يَخَفْنَ	لَمْ يَخَفْنَ	لَنْ يَخَفْنَ	

Ушбу феъллар ҳозирги-келаси замоннинг мажҳул нисбатида қуйидагича кўринишда бўлади:

يُقَالُ ، يُسَارُ ، يُسَرَنُ ، أُخَافُ ، تُخَافُ ، تُخَافَانِ

الأجوف феълларнинг масдарларида бўш ҳарфлар сақланади:

قَوْلٌ ، دَوَامٌ ، صَوْمٌ ، زِيَارَةٌ ، خَوْفٌ ، نَوْمٌ ، سَيْرٌ ، زِيَادَةٌ

I боб феъллининг **فَعَالٌ** қолипида ҳосил қилинадиган масдарларида келаётган **و** ўзак ундоши **ي** га айланади:

قِيَامٌ ← قَوَامٌ ← فَعَالٌ - туриш

الأجوف феълларнинг I боб аниқ даража сифатдошларини ҳосил қилишда «бўш» ундошлар ҳамзага айланади:

айтувчи	(قَاوِلٌ эмас)	قَائِلٌ
қўрқувчи	(خَاوِفٌ эмас)	خَائِفٌ

юрувчи (эмас سَائِرٌ)

الفءللارننق I بوب ماؤؤل داراؤا سفاءءءوشارنق
ءسا يوقورنءاؤق فونءنق قوئءلار اسوسنءا ؤوسل قنلنءنءق:

ائنللقان (эмас مَقُولٌ) مَقُولٌ

يورللقان (эмас مَسِيْرٌ) مَسِيْرٌ

بۇش فءللارننق ؤوسللا بوبلارنق

بۇش فءللارننق ؤوسللا بوبلارنءا فونءنق ؤزقارنشلار
فءاؤء IV, VII, VIII وا X بوبلارءا يوز بءءءنءق.

IV وا X بوبلارننق ماسءلارنءا «بۇش» وئءوشار ءوئننق
قولاءءا وا ولارننق اوئرنا ؤ قۇئنلاءءا: اِقَامَةٌ ، اسْتِقَامَةٌ

VII وا VIII بوبلارننق انقق وا ماؤؤل داراؤا
سفاءءءوشارننق قۇرننشنق بئز يوقورنءا ءاننننق ؤقءان فونءنق
ؤزقارنشلار ناءنءاسنءا بئر ؤنل قۇرننشنءا بۇلاءءا. الفءللار
ؤوسللا بوبلارننق ناموناءنق ؤءءءالنق قارنق:

سفاءءءوئ		بۇرۇق مائلل	ماسءلار	ؤقءان وا ؤوزنرق-كءلسن زامون	بوب
ماؤؤل	انقق				
مَبْنٌ	مَبْنٌ	بِنٌ	تَبْنٌ	باءن قنلموق (بِنٌ مَبْنٌ)	II
مُقَاوَمٌ	مُقَاوَمٌ	قَاوَمٌ	مُقَاوَمَةٌ	قارئن بۇلموق (يُقَاوَمٌ)	III
مُعَادٌ	مُعِيدٌ	أَعَدٌ	إِعَادَةٌ	قائءا قنلموق (يُعِيدُ)	IV
مُتَحَوِّلٌ	مُتَحَوِّلٌ	تَحَوِّلٌ	تَحَوُّلٌ	ؤزقارموق (يَتَحَوِّلُ)	V
مُتَنَاولٌ	مُتَنَاولٌ	تَنَاولٌ	تَنَاولٌ	ولموق; ءموق (يَتَنَاولُ)	VI
مُنْفَذٌ	مُنْفَذٌ	أَنفَذٌ	أَنْفِذٌ	بوشقارنلموق (يُنْفِذُ)	VII
مُخْتَارٌ	مُخْتَارٌ	أَخْتَرٌ	أَخْتِيارٌ	ءانلاموق (يَخْتَارُ)	VIII
مُعَوِّجٌ	مُعَوِّجٌ	أَعْوَجٌ	أَعْوَجٌ	قنئئائلموق (يَعْوِجُ)	IX
مُسْتَطَاعٌ	مُسْتَطِيعٌ	اسْتَطِيعٌ	اسْتِطَاعَةٌ	قوءنر بۇلموق (يَسْتَطِيعُ)	X

227- машқ. Қуйидаги бўш феълларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг. Уларнинг барча феълий ва исмий шаклларини ҳосил қилинг ва маъноларини аниқланг.

رَاحَ (y) ، شَافَ (y) ، جَازَ (y) ، عَاشَ (и) ، نَالَ (a) ، شَالَ (и)

228- машқ. Қуйидаги бўш феълларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда II, IV, X боб шаклларини ҳосил қилинг. Уларнинг барча феълий ва исмий шаклларини ҳосил қилинг ва маъноларини аниқланг.

عَادَ (y) ، ضَافَ (и) ، عَاوَنَ ، فَاتَ (y) ، طَالَ (y) ، خَارَ (и) ، شَاعَ (и)

229- машқ. Ёзинг ва ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг. Бўш феълларнинг ишлатилишига эътибор беринг.

يقول الله تعالى في كتابه: كلوا واشربوا ولا تسرفوا! يفعل الله ما يشاء ويحكم بما يريد. الوطن هو المكان الذي وُلدتَ فيه وتعيش بين أهلها. إنني أريد أن يكون وطني أوزبكستان عزيزا وعامرا يحترمه جميع الناس في مشارق الأرض ومغاربها. هل تعلم أنني قد زرت بلدا كثيرة ولم أجد بلدا مثل وطني أوزبكستان؟ كان نظام حياة أحمد قد تغير تغيرا ملموسا بعد عودته من رحلته الأخيرة. أقمنا في القرية أسبوعين وزرنا جميع الأقارب، وكانت أمي سعيدة جدا. يا أولادي، اعتادوا على العادات الحسنة لأن الاعتياد إلى العادات القبيحة عيب كبير. هذا الكتاب يباع بأرباح كثيرة. السفينة يخاف من كل شيء. زيد دائمٌ في شغله. مات أبي في السنة الأولى بعد ألسف وأربعمائة سنة من هجرة نبينا محمد عليه السلام. يا أيها الناس ، توبوا إلى الله تعالى قبل أن تدوقوا من أقذار الموت ، أي قبل موتكم! العلماء فاتقون على الجهلاء.

كلمات:

навбат	مُنَاوَبَةٌ	хоҳламоқ	شَاءَ (a)
узайтирмақ	أَطَالَ IV	одатланмоқ (одатланиш)	VIII اعْتَادَ (اعْتِيَادٌ)
умр; абадийлик	بَقَاءٌ	сотмоқ	بَاعَ (и)

фойда	رَبِيحٌ (أَرْبَاحٌ)	яшамоқ	IV أَقَامَ = عَاشَ (и)
сезиларли; аниқ	مَلْمُوسٌ	тавба қилмоқ	تَابَ (y)
тотиб кўрмоқ	ذَاقَ (y)	баланд турмоқ	فَاقَ (y)

230- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Ўзбекистоннинг бошқа давлатлар билан иқтисодий ҳамкорлик алоқалари ривожланмоқда. Билганлар билмаганлардан баланд туради. Бу машқларни қайтадан ёзиш керак. Мўмин (киши) Аллоҳ Таолога доим солиҳ амалари билан тавба қилади. Ҳар бир киши ўлим шарбатини албатта тотиб кўради. Ўғлим, ҳаётингда яхши одатларга одатланишинг лозим! Уйишдаги мебелларни дарров ўзгартир! Бу китоб катта фойдалар билан сотилса керак. Қўшнимизнинг акаси кеча шифохонада ўлди.

231- машқ. Матнни ёзинг, ўқинг. Унинг нотаниш сўзларини мустақил равишда топиб таржима ва грамматик таҳлил қилинг:

العلم والنوم

سأل أحد علماء النفس شخصا قال: كم سنة عمرك؟ فقال الرجل:

ستون عاما. فسأل العالم: كم عشت؟ فقال الرجل دهشاً: ستون عاماً!

قال العالم: "أ تدري أنك عشت أقل من أربعين عاماً؟" قال الرجل: "كيف

ذلك؟" قال العالم: إنك عشت سنين طويلة، فقضيتها في غير وعي بما يحيط بك، لأنك

كنت نائماً.

إن اندم ظاهرة غريبة ، بدأ العلم يتجه إلى بحثها ، ويجري التجارب للكشف

عن أسرارها. وقد استحدثت في ذلك أجهزة ترصد ما يحدث عند النوم. ويصحو النائم،

ففسأله الأجهزة ! هل نمت ؟ فيجيب: نمت أعمق النوم، لأن النائم لا يحس الزمان،

مع أن أقصى مادة يقضيها بدون حركة لا تتجاوز خمساً وعشرين دقيقة، وتعود

ففسأله . أ لست نري النوم ضرورة؟ يأتي الجواب: بلى.

وتتوالى الأسئلة التي توجه إلى الأجهزة والقائمين بالتجارب من مثل:

كم ساعة ينامها الطفل؟ وكم ينامها البالغ؟ وما مدى صبر الإنسان على عدم النوم؟ وما أثر عدم النوم في الجسم؟ كل هذه الأسئلة يجيب عنها وعن غيرها العلم في عصرنا الحاضر، بعد أن امتد أثره إلى كل ظاهرة من ظواهر الحياة.

332- машқ. Ҳадисларни таржима ва таҳлил қилинг, сўнгра ёғ олинг:

1. اطلبوا الخير عند حسان الوجوه.

2. العلمُ علمان فعلمٌ في القلب فذلك العلمُ النافعُ وعلمٌ على اللسان فذلك حُجَّةُ الله على ابنِ آدمَ.

МУСТАҚИЛ БАЖАРИШ УЧУН ТЕСТЛАР

24. Ушбу сўзларни жой-жойинга қўйиб жумла тузинг:

يَهَبُ ، اللهُ تَعَالَى ، كَثِيرَةً ، وَهَابٌ ، أَشْيَاءَ ، لِعِبَادِهِ .

A) وَهَابٌ اللهُ تَعَالَى - يَهَبُ لِعِبَادِهِ أَشْيَاءَ كَثِيرَةً.

B) اللهُ تَعَالَى وَهَابٌ - يَهَبُ لِعِبَادِهِ أَشْيَاءَ كَثِيرَةً.

B) يَهَبُ لِعِبَادِهِ أَشْيَاءَ كَثِيرَةً - اللهُ تَعَالَى وَهَابٌ.

Г) يَهَبُ وَهَابٌ اللهُ تَعَالَى لِعِبَادِهِ أَشْيَاءَ كَثِيرَةً.

25. "إنَّ هَذَا الْمَيْدَانَ لَا يَسَعُ جَمِيعَ أَهْلِ الْقَرْيَةِ." жумланинг таржимаси:

A) Бу майдон барча қишлоқ аҳлини сиғдира олмайди.

B) Ҳақиқатда бу майдон барча қишлоқ аҳлини сиғдиради.

B) Ҳақиқатда бу майдон барча қишлоқ аҳлини сиғдирмайди.

Г) Ҳақиқатда бу майдон барча қишлоқ аҳлига кенг эмас.

26. "(и) وَعَظٌ - ваъз сўзламоқ", "(и) وَضَحٌ - аниқ (очиқ) бўлмоқ", феълларининг VIII бобини ҳосил қилинг:

A) لَوْتَضَحَ ، لَوْتَعَطَّ B) لَتَضَاحَ ، لَتَعَاظَ B) لَتَضَاحَ ، لَتَعَاظَ Г) مَتَضَحَ مَتَعَاظَ

الدَّرْسُ الرَّابِعُ وَالثَّلَاثُونَ ЎТТИЗ ТҮРТИНЧИ ДАРС

«БЎЛМОҚ» ВА «ДАВОМ ЭТМОҚ» МАЪНОСИДАГИ ФЕЪЛЛАР

"كَانَ وَآخَوَاتُهَا" – "كان" ва унинг ўхшашлари" деб аталувчи бу феъллар исмий гапларда боғловчи феъл вазифасида келиб, исмий кесимни тушум келишигида келишини талаб қилади ва феълий гапларда эса феъл – кесим билан мураккаб феъл замонларини ҳосил қилади. Улар:

لَيْسَ ، صَارَ ، بَاتَ ، أَمْسَى ، ظَلَّ ، أَضْحَى ، أَصْبَحَ ، كَانَ ،
مَا زَالَ ، مَا دَامَ ، مَا فَتَرَ ، مَا انْقَلَبَ ، مَا بَرِحَ ، مَا زَالَ

ظَلَّ ، أَمْسَى ، أَصْبَحَ ، صَارَ за бошқа феъллар ёрдамчи феъл маъносида "бўлиб қолимоқ", "айланмоқ" маъноларини, لَيْسَ феъли "давом этмоқ" маъноларини беради:

У гўзал бўлиб қолди.

هِيَ أَصْبَحَتْ حَمِيْلَةً

Апелсин шарбатга айланди.

صَارَ الْبُرْتُقَالُ عَصِيْرًا

Иш бир ҳафта давом этди.

ظَلَّ الْعَمَلُ مُتَّصِلًا نَمْدَةً أَسْبُوْحًا

II. Улардан баъзилари давомлиликни ифода этади. مَا زَالَ

مَا زَالَ ва шу каби бошқа феъллар "ҳали ҳам", "ўхтамаяпти" каби маънолар билан таржима қилинади. давом феъллари яққала замонда ҳам фақат инкор шаклида келади:

Ҳаётимиз ҳали ҳам қийин.

مَا زَالَتْ حَيَاتُنَا صَعْبَةً

У ҳали ҳам касал.

مَا بَرِحَ مَرِيضًا

У ҳали ҳам ўйлаяпти.

مَا زَالَتْ تَفَكَّرًا

Бу феъллардан صَارَ ، بَاتَ ، أَمْسَى ، ظَلَّ ، أَضْحَى ، أَصْبَحَ феъллари ҳамма замонларда тўлиқ тусланади. لَيْسَ ва مَا دَامَ феъллари эса фақат ўтган замонда тусланади.

МУРАККАБ ФЕЪЛ ЗАМОНЛАРИ

Феълларнинг мураккаб замонлари асосан كَانَ феъли иштирокида ясалади ва у пайтда бу феъл ўлиқсиз феъл вазифасини ўтайди.

1. "Ўтган замон давом феъли". Ўтган замондаги кан феъли билан асосий маънони ифодаловчи феъл ҳозирги-келаси замонда келганида كَانَ يَفْعَلُ ёки كَانَ يَفْعَلُ шаклида) ўтган замонда узоқ давом этган ёки такрорланиб турадиган иш- ҳаракатни ифодалайди:

У ўқир эди.

كَانَ يَدْرُسُ.

У ҳали ҳам ўқияпти (ўқишдан тўхтамаяпти).

مَا بَرَحَ يَدْرُسُ.

Буни қандай қилганини ўзи ҳам билмас эди.

لَيْسَ يَدْرِي كَيْفَ فَعَلَ هَذَا.

У узоқ йиллар мобайнида ўша ерда дарс беришда давом этди.

فَقَدْ ظَلَّ يَلْرُسُ هُنَاكَ سِنَوَاتٍ طَوِيلَةً.

2. "Натижали узок ўтган замон феъли". Бу замонни ифодалаш учун асосий феъл ҳам, ёрдамчи феъл ҳам ўтган замонда бўлади. كَانَ قَدْ юкламаси ҳам ишлатилиши мумкин: كَانَ قَدْ ёки كَانَ قَدْ шаклида бўлади. Бу шаклдаги мураккаб феъллар ўтган замонда содир бўлиб бўлган иш-ҳаракатни ифодалайди:

Қоҳирани ўтган куни тарк этган эдим. وَكُنْتُ قَدْ تَرَكْتُ الْقَاهِرَةَ أَوَّلَ أَمْسٍ.

3. "Келаси замон таҳмин феъли". Бу замонни ифодалаш учун ёрдамчи феъл келаси замон шаклида, асосий феъл قَدْ юкламаси билан ўтган замон шаклида бўлади: يَكُونُ قَدْ فَعَلَ. Бу шакл келаси замондаги бир иш-ҳаракатдан аввал тугалланадиган бошқа бир иш-ҳаракатни ифодалайди:

Университетни

тутатганингдан сўнг араб

тилини аъло даражада

билган бўласан.

بَعْدَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْجَامِعَةِ تَكُونُ قَدْ تَعَلَّمْتَ الْعَرَبِيَّةَ مُتَمَّازًا.

233- машқ. Ёзинг ва ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг. Мураккаб феъл замонларига эътибор беринг.

كان البيروني عالما كبيرا. لا يزال النضال مستمرا حتى النصر. سنظلم مصممين على رأينا ما دتم مصممين على رأيكم. أصبح الأمر واضحا وبات كل شيء هادئا. كانوا أعداء فصاروا أصدقاء. عندما أرجع إلى الفصل يكون رفقا ئي قد كتبوا واجبههم. لا تزال آمالنا معلقة بكم. ظل العمل متصلا لمدة أسبوع. لما عاد من الخدمة العسكرية كانت قد تزوجت حبسته. كان نظام حياة أحمد قد تغير تغيرا ملموسا بعد عودته من رحلته الأخيرة. بقينا مقيمين تحت سماء الصحراء حتى نهاية الأسبوع. دامت صداقتنا عهدا طويلا. قال: سأواصل حديثي ما دام الجميع

ساكتين. وصلت قريبي وكان كل شيء هادئا على حاله. فقط جدّي أصبح عجوزا بينما أصبح الأطفال شبّانا، غير أن الحياة تكاد لا تتغير. كيف أمسيتم؟ بخير بحمد لله! ما انفكت الجهود متواصلة حتى انتهى المشروع.

234- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Охирги йилларда Тошкентгўзал шаҳарга айланди. Фотима моҳир шифокор бўлди. Абдулҳалим кўп йиллар таҳсил олди ва яхши расом бўлиб етишди. У аввал Сурхондарё вилоятида яшар ва унинг аёли ва болалари бор эди. Бугун тошғни яхши кайфият билан қарши олдингми? Онанг сени ўйлаб тунни мижджа қоқмасдан ўтказди. Душманингни сенга дўст бўлишига интил! У ўз фикрида қаттиқ туришини қўймади. Тирик экансан хаётингда фақат яхшилик қил! Ҳожилар зикр, тасбиҳ ва истиффор билан Арафотда кунни кеч қилишди. Муздалифада эса Қуръон тиловати билан тунни ўтказишди.

ўз фикрида қаттиқ турмоқ; қарор қилмоқ	صَمَّم	қизиқмоқ; аҳамият бермоқ	VIII اهْتَمَّ
умид; орзу	أَمَلُ (أَمَالٌ)	соқин; тинч	هَادِئٌ
уланмоқ; давом этмоқ	VIII اتَّصَلَ	ўртоқ	رَفِيقٌ (رَفِقاءُ)
турмуш қурмоқ	V تَزَوَّجَ مِنْ . . .	сезиларли; аниқ	مَلْمُوسٌ

235- машқ. Ушбу тугалланмаган жумлаларни унда «كان ва унинг ўхшашлари»ни ишлашиб тугалланг ва ўзбек тилига таржима қилинг.

1) كان ابن سينا (عالم وطيب). 2) كان الليل (خالك) وكانت الغيوم (سوداء متكاثفة) في الآفاق. 3) أصبحت نيته (واضحة). 4) صار البرتقال (عصير). 5) كانا (عدوان) فصارا (صديقان). 6) ما تزال آمالها (معلقة) به. 7) سيظل (واقف) هنا ما دمت (منتظرون). 8) يجب عليكم أن تبدلوا كثيرا من الجهد ما دتم (مصممون) على دراسة العربية.

236- машқ. Матнни ёзинг, ўқинг. Унинг нотаниш сўзларини мустақил равишда топиб таржима ва грамматик таҳлил қилинг:

كاتبی المحبوب هو طه حسين (۱۸۹۰-۱۹۷۳)

طه حسين واحد من أبرز أدباء العربية في العصر العشرين وقد ترك أثرا بالغا في الحركة الفكرية العربية خلال فترة تزيد عن نصف قرن. وُلد طه حسين

جاءت كلمة "علم" من "علم" و"علم".

أ. إذا وجدنا الألف غير المدونة بالخط السامري.

238- маш. Xарсаварни таржума ва тахуаи квант, ёг оавит:

وإذا وجدنا

جاءت كلمة "علم" من "علم" و"علم".

السامري إذا وجدنا الألف المدونة بالخط السامري.

جاءت كلمة "علم" من "علم" و"علم".

أولاً والتسم

237- маш. Матнии ёвни, Ҷуни. Униит нотаниш сӯзаварни мустақуа раввшуа тоиш таржума ва грамматик тахуаи квант:

توفي الأديب سنة ١٩٧٣ في مصر. رحمه الله.

جاءت كلمة "علم" من "علم" و"علم".

جاءت كلمة "علم" من "علم" و"علم".

جاءت كلمة "علم" من "علم" و"علم".

العلماء.

جاءت كلمة "علم" من "علم" و"علم".

جاءت كلمة "علم" من "علم" و"علم".

و"الشيخان" و"دعاء الكروان" و"على هامس السيرة".

جاءت كلمة "علم" من "علم" و"علم".

جاءت كلمة "علم" من "علم" و"علم".

جاءت كلمة "علم" من "علم" و"علم".

جاءت كلمة "علم" من "علم" و"علم".

جاءت كلمة "علم" من "علم" و"علم".

الدَّرْسُ الْخَامِسُ وَالثَّلَاثُونَ

ЎТТИЗ БЕШИНЧИ ДАРС

ШАРТ ЭРГАШ ГАП

Шарт эргаш гап бош гапда гапирилайётган воқеанинг қандай шарт билан юзага келганини ёки юзага келиши мумкинлигини билдиради. Араб тилида шарт эргаш гап кўпинча бош гапдан аввал келади ва у сўзловчи учун ҳар қандай замон бўйича реал равишда юзага келадиган воқеани ёки тахмин қилинган воқеани ифодалайди. Шунга кўра бош гапдаги иш - ҳаракатнинг амалга ошиш шартини реал (аниқ) ирреал (тахмин қилинаётган, гумон тутилган) деб икки хилга ажратиш мумкин. Шарт эргаш гап **مَنْ**, **كَلَّمَا**, **مَتَى**, **إِذَا**, **إِنْ** каби реал шартни ифодалайдиган ва **لَوْ** каби ирреал шартни ифодаловчи шарт юкламалар билан бошланади.

I. Ирреал шартни ифодалайдиган шарт эргаш гаплар. Бундай эргаш гап **لَوْ** юкламаси билан бошланади ва бош гапнинг кесимига **لَوْ** тасдиқ юкламаси қўшилиб келади. Унинг кесими эса ўтган замонда бўлади:

Меникига келишни хоҳлаганинг —
да манзилимни билган бўлардинг.

لَوْ أُرِدْتَ الْوُصُولَ إِلَيَّ لَعَرَفْتَ مَنزِلِي.

Устоз мендан сўраганларида
жавоб берган бўлардим.

لَوْ سَأَلَنِي الْأَسْتَاذُ لِأَجِبْتُهُ.

Агар мавзупи яхши

ўқиганимда эди, жавобда
адашмасдинг.

لَوْ دَرَسْتَ الْمَوْضُوعَ جَيِّدًا لَمَّا أَحَقَقْتَ فِي الْإِجَابَةِ.

Исмий эргаш гапдаги бўлишсиз шартни ифодалашда “**لَوْ لَا...ل**” шакли келади ва ундан кейинги сўз бош келишқда бўлади.

Феълий эргаш гапда эса бўлишсиз шарт “**لَوْلَمْ...ل**” шаклида ишлатилади:

Ёмғир ёлмаганда экин қурир эди.

لَوْ لَا الْمَطَرُ لَيْسَ الزَّرْعُ.

Ваъда бермаганимда эди, янгидан
чекиб юборган бўлар эдим.

لَوْلَمْ أَعِدْ لَشَرِبْتُ الدُّخَانَ مِنْ جَدِيدٍ.

II. Реал шартни ифодалайдиган шарт эргаш гаплар. Бундай эргаш гапларга асосан шарт майли юкламалари бўлган **إِنْ** каби шарт майли юкламалари билан келган гаплар мисол бўлади:

Дамашққа сафар қилсанг, мен
ҳам сен билан сафар қиламан.

إِنْ سَافَرَ أُسَافِرُ مَعَكَ إِلَى دِمَشْقٍ.

Қачон сафардан қайтсам сени
зиёрат қиламан.

مَتَى عُدْتُ مِنَ السَّفَرِ سَوْفَ أَزُرُّ إِيَّاكَ.

Кимки эзгулик экса, таҳсин топади. **مَنْ زَرَعَ الْمَعْرُوفَ حَصَدَ الشُّكْرَ.**

Шарт эргаш гапли қўшма гапнинг битта ёки иккита қисми қам (шарт майли юқламасидан кейин келадиги қарамай) ўтган замон шаклида ифодаланиши мумкин:

Анави папкани очсанг:

...нидан кидираётган **مَتَى فَتَحْتَ تِلْكَ الْمَحْفَظَةَ وَجَدْتَ بِإِخْلَافِ الْكِتَابِ الَّذِي تَحْتَ عَتَمِ**

...тобигини толасан.

Шарт бош гапнинг қисмидан илтимос, ўзгарув, қастак маънолари аниқлашса ёки **بَلَى** юқламаси билан инкор ифодаланган бўлса, бош гап оламадан **لَا** юқламаси қўшилиб келади:

Илтимни кўрсанг, саломимни
...га эътибор қўй!

لَسْتُ سَلَامًا عَلَيْكَ يَا سَلَامِي

Юқламасанг борма!

إِنْ لَمْ تُسَلِّمْ فَلَا تُدْعِبْ.

Агар ... сени тасқ қилган бўлса,
...га қайтиб келмайди.

إِنْ قَرَأْتَ كُنْتُ قَدْ رَجَعْتُ إِلَيْكَ

... فَحَسِبَ لَ... مُرَاقَبًا بَغَاوَتِي

... нафақат (фақат), балки... **لَا**

қам. ... мураккаб боғловчиси бутун бир жумлани, ёки унинг бирор бўлагини ажратиб кўрсатиш ёки уни бошқа маънога нисбатан қарши қўйиш учун хизмат қилади. Бунда бу боғловчининг ... **لَا** инкор юқламаси билан бошланадиган биринчи қисми гапнинг бошига.

... **فَحَسِبَ لَ...** билан бошланган бешка қисми қарши қўйилган қисмининг бошига қўйилади. Масалан:

... нафақат Ўзбекистонда

...мас, балки араб оламида

... қам таниқайди.

هُوَ مَعْرُوفٌ لَّا فِي أُوْرُبَكِيْسْتَانِ فَحَسِبَ لِي فِي الْعَالَمِ الْعَرَبِيِّ

... машқ. Ёзинг ва ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг. Шарт эргаш гапларга эътибор беринг.

لَوْ تَرَاحِمَ النَّاسِ مَا وَجَدَ بَيْنَهُمْ جَائِعٌ وَلَا مَحْرُومٌ. لَوْ أَحَدَتْ تِلْكَ الصَّحِيفَةَ

وَقَرَأْتَهَا لَوَجَدْتَ الْمَقَالَ الَّذِي كَتَبْتَهُ بِالْأَمْسِ. لَوْ سَمِعْتَ لِي بِشَرْحِ الْمَوْضُوعِ كَامِلًا لَمَا

حدث ذلك الاتباس. لو لا العرب لفقد الكثير من المؤلفات اليونانية القديمة. لو لا الطباعة ما استمرت الحضارة الإنسانية بالصورة التي نحن فيها. لَمَّا نظرت إليه رأيت أمارات الحزن في وجهه. إن شئت فاذهب. إن كَلَفْتَنِي أذهب. إن تركت هذا المكان فلن أرجع إليه. وماذا يفعل أبوك إذا تخَلَّفَ عن الرحلة؟ إن كان الأمر كذلك فأنت على الحق. ما سمعت عن أولئك الكتاب العرب فحسب بل قرأت بعض مؤلفاتهم باللغة الأوزبكية. أستاذ رحمة الله يعرف جيدا لا الأدب العربي فقط بل تاريخ البلدان العربية واقتصادها وحالتها السياسية في الوقت الحاضر.

كلمات:

Бир-бирига раҳм қилмоқ	VI تَرَاحَمَ	хароб (яксон) қилмоқ	حَرْبَ (ي)
оч қолган	جَائِعٌ	ҳеч нарсаси йўқ	مَحْرُومٌ
таклиф қилмоқ	II كَلَفَ	ачинарли аҳвол	حَالَةٌ مُؤَسَّفَةٌ
йўқ бўлмоқ	V تَخَلَّفَ	аломат(лар)	أَمَارَةٌ (أَمَارَاتٌ)

240- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Университетда биз чет тиллардан фақат араб тилини эмас балки форс, инглиз, немис ва француз тилларини ҳам ўрганамиз. Бу машҳур олим бизга маърузалар ўқиганида илмимиз янада кўпаяр эди. Деразани эрталаб очиб қўйганимда, хонага тоза ҳаво кирарди. Абдуссамадни кўрсам, дўсти унга салом йўлаганини етказган бўлардим. Телефони рақамини билганимда телефон қилган бўлардим. Агар у кўрқса сен билан бормасди.

20 ДАН ЮҚОРИ БЎЛГАН ТАРТИБ СОНЛАРНИНГ САНАЛМИШ БИЛАН КЕЛИШИ

21 дан бошлаб охиригача ال артикли тартиб сонларнинг барча таркибига қўйилади:

таржимаси	саналмиш музаккар жинсда бўлса
21- эшик	البَابُ الحَادِي وَالْعَشْرُونَ
100- эшик	البَابُ المَائَة

267- эшик	الْبَابُ الْمِائَتَانِ وَالسَّابِعُ وَالسُّتُونَ
1000- эшик	الْبَابُ الْأَلْفُ
таржимаси	саналмиш муаннас жинсда бўлса
33- кеча	اللَّيْلَةُ الثَّلَاثَةُ وَالثَّلَاثُونَ
100- кеча	اللَّيْلَةُ الْمِائَةُ
267- кеча	اللَّيْلَةُ الْمِائَتَانِ وَالسَّابِعَةُ وَالسُّتُونَ
1000- кеча	اللَّيْلَةُ الْأَلْفُ

ФОИЗНИ ИФОДАЛАШ

Фоишларни **فِي** сўзи **بِ** ёки **فِي** олд кўмакчиси билан ифодаланади:

99 % تِسْعٌ وَتِسْعُونَ بِالْمِائَةِ (فِي الْمِائَةِ)

100 % مِائَةٌ بِالْمِائَةِ (فِي الْمِائَةِ)

ТАҚСИМ СОНЛАР

Тақсим сонлар оддий сонларни икки марта такрорлаб ҳосил қилинади, бунда улар ноаниқ ҳолатда ва тушум келишигида бўлади:

бешта-бешта خَمْسَةٌ خَمْسَةٌ битта-битта وَاحِدًا وَاحِدًا

Бундан ташқари 10 гача бўлган карра сонларни **فُعَالٌ** ёки **مُقَعَّلٌ** қолиплари бўйича ҳам ҳосил қилиш мумкин:

10 тадан; عَشْرًا - مَعَشَرَ 5 тадан; خَمْسًا - مَخْمَسًا
ўнга-ўнга бўлиб бешта-бешта бўлиб

فُعَالٌ қолипидаги тақсим сонлардан нисбий сифатлар ҳосил қилиниши мумкин. Бунда улар "шунча қисмдан ташкил топган" деган маънони англатади. Масалан:

икки кўзли дурбин مِثْقَالًا ثَنَائِي бир кўзли дурбин مِثْقَالًا حَادِي

ثَنَائِي, **ثَلَاثِي**, **رَبَاعِي** сўзлари грамматикада «икки ҳарфли», «уч ҳарфли», «тўрт ҳарфли» деган маъноларни англатади.

241- машқ. Ёзинг ва ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг. Тартиб сонларга эътибор беринг.

مهاجر الرسول (ص) من مكة إلى المدينة في العام الثالث واختمسين من عمره وتوفي في السنة الثالثة والستين. يحتفل بمولد النبي في اليوم الثاني عشر من شهر ربيع الأول. بدأ غزو الفضاء في العام السابع واختمسين من القرن العشرين. الدرس الحادي والعشرون أصعب دروس هذا الكتاب المدرسي. أتعرف أشهر السنة الهجرية؟ نعم، أعرف. عددها! تفصلاً، هي: المحرم والصفر وربيع الأول وربيع الآخر (أو ربيع الثاني) وجمادى الأولى وجمادى الآخرة ورجب وشعبان ورمضان وشوال وذو القعدة وذو الحجة. تزوجت أختي الكبرى في الثانية والعشرين من عمرها ولها الآن خمسة من الأولاد. ولد مرتضى سنة ألف وتسعمائة وسبع وستين في الحادي والثلاثين من ديسمبر. يعيش صديقي مع أسرته في الغرفة المائة والرابع والعشرين من فندق شيراتون.

242- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Октябр ойининг биринчи куни Ўзбекистонда ўқитувчи ва мураббийлар куни сифатида байрам қилинади. 1992 йил 2-март куни Ўзбекистон Бирлашган Миллатлар ташкилотига аъзо бўлди. Биз А. Темур кўчасидаги 227-уйда турамыз. Бу дарсликни ёзишни мен 1999 йил қирқ ёшимда бошладим. Бу ўқув йилини талабалар 99% ўзлаштириш билан якунлашди. Ҳозир "Интерконтиненталь" меҳмон-хонасининг 507 хонасида суриялик ва ироқлик араблар туришибди.

243- машқ. Матнни ёзинг, ўқинг. Унинг нотаниш сўзларини мустақил равишда топиб таржима ва грамматик таҳлил қилинг:

رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ

روى أبو سعيد الخدري رضي الله تعالى عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يعلف البعير، ويكنس البيت، ويصلح النعل، ويرقع الثوب، ويحلب الشاة ويأكل مع الخادم، ويطحن معه إذا تعب. وكان لا يمنعه الحياء أن يحمل بضاعته من السوق إلى أهله، وكان يصفح الغني والفقير، ويسلم مبتدئاً ولا يحقر ما دعي إليه، ولو إلى أردأ تمر. وكان حين المؤونة يرضى بما تيسر منها، وكان لين الخلق، كريم الطبيعة.

جميل المعاشرة، طلق الوجه، بساما من غير ضحك، محزوناً من غير عبوسة، متواضعاً من غير مذلة، جواداً من غير سرف، رقيق القلب، رحيماً بكل مسلم، لم يتحشأ قط من شبع، ولم يمد يده إلا إلى الحلال.

ومات عليه الصلاة والسلام ودرعه مرهونة عند يهودي في طعام كان قد اشتراه لأهل بيته. هذا ما رآه البشر من سيرة محمد بن عبد الله صلى الله عليه وسلم. كيف رآه رب العالمين؟

اختار الله سبحانه وتعالى أن يكون محمد بن عبد الله هو آخر رسله إلى البشر، وقال فيه من بعثه "وما أرسلناك إلا رحمة للعالمين" .. وقال الله عز وجل عن أخلاقه "وإنك لعلی خلق عظیم". وقد كانت معجزات الأنبياء قبله معجزات حسية مبهرة، رآها أهل الزمان المعاصر لها كشق البحر لموسى، وإحياء الموتى لعيسى، أما دعوة الرسول العربي فكانت كتاباً يفتح عصر الرشد العقلي ويلفت البشر إلى آيات الله في الكون وفي أنفسهم "سريهم آياتنا في الآفاق وفي أنفسهم حتى يتبين لهم أنه الحق". كانت معجزة الرسول هي تحرير العقل البشري، وإطلاق الفكر الإنساني، وتأديب الجبارين والطفة الذين يقهرون الناس على عبادتهم وطاعتهم، وإفساح المجال أمام العقل لكي يختار ما يريد اختياره بحرية لا لضغوط فيها، ولقد كان السيف في يد الإسلام كمشروط الجراح في يد الجراح، ضرورة طيبة للشفاء، ولعل أعظم تقدير ناله الرسول كان قول رب العزة عنه: "إن الله وملائكته يصلون على النبي، يا أيها الذين آمنوا صلوا عليه وسلموا تسليماً".

(جريدة "الأهرام" أحمد بهجت)

244- машқ. Ҳадисларни таржима ва таҳлил қилинг, сўнгра ёд олинг:

۱. آفة الدين ثلاث: فقيه فاجر، إمام جائر ومجتهد جاهل.
۲. آية المنافق ثلاث: إذا حدث كذب، وإذا وعد أخلف وإذا ائتمن خان.

الدَّرْسُ السَّادِسُ وَالثَّلَاثُونَ ЎТТИЗ ОЛТИНЧИ ДАРС

ҲАМЗАЛИ ФЕЪЛЛАР

Ҳамзали феъллар уч хил бўлади:

1. Биринчи ўзак ундоши ҳамзали бўлган феъллар:

қувноқ бўлмоқ أَرْنُ - أَرْنَ олмоқ أَخَذَ - أَخَذْتُ

2. Иккинчи ўзак ундоши ҳамзали бўлган феъллар (улар уч хил ҳаракатли бўлади):

сўрамоқ	سُؤَالٌ - أَسْأَلُ
безор бўлмоқ, жонига текмоқ	سَأَمٌ - سَأَمْتُ
қўрқмас бўлмоқ	بُؤْسٌ - جَبُؤْتُ

3. Учинчи ўзак ундоши ҳамзали бўлган феъллар:

бошпана изламоқ لَجَأٌ - لَجِئْتُ ўқимоқ قَرَأَ - قَرَأْتُ

Ҳамзали феълларнинг тусланиш фонетикаси ва ёзувида биз кириш қисмидаги, 7- дарсдаги «Айирувчи ҳамзанинг имлоси» да танишиб ўтган ўзгаришлар рўй беради. Улардан баъзилари:

1. أَخَذَ , أَكَلَ , أَمَرَ феълларининг буйруқ майлларида аввалги қоидалардан фарқ қилиб, ҳамзалари тушиб қолади ва "عَلٌ", "عَلٌ" кўринишида бўлади. Масалан:

سَلٌ - сўра! , مَرٌ - буюр! , كَلٌ - ол! , خَذٌ

"أَخَذَ" - олмоқ феъллини намунавий туслаш жадвали:

буйруқ майли	истак майли	шарт майли	ҳозирги-келаси замон	ўтган замон	кишилик олмош
	لَنْ أَخَذَ	لَمْ أَخَذْ	أَخَذُ	أَخَذْتُ	أَنَا
خَذُ	لَنْ تَأْخُذَ	لَمْ تَأْخُذْ	تَأْخُذُ	أَخَذْتَ	أَنْتَ
خُذِي	لَنْ تَأْخُذِي	لَمْ تَأْخُذِي	تَأْخُذِينَ	أَخَذْتِ	أَنْتِ

هُوَ	أَخَذَ	يَأْخُذُ	لَمْ يَأْخُذْ	لَنْ يَأْخُذَ
هِيَ	أَخَذَتْ	تَأْخُذُ	لَمْ تَأْخُذْ	لَنْ تَأْخُذَ
أَنْتُمَا	أَخَذْتُمَا	تَأْخُذَانِ	لَمْ تَأْخُذَا	لَنْ تَأْخُذَا
هُمَا	أَخَذَا	يَأْخُذَانِ	لَمْ يَأْخُذَا	لَنْ يَأْخُذَا
هُمَا	أَخَذْتَا	تَأْخُذَانِ	لَمْ تَأْخُذَا	لَنْ تَأْخُذَا
نَحْنُ	أَخَذْنَا	نَأْخُذُ	لَمْ نَأْخُذْ	لَنْ نَأْخُذَ
أَنْتُمْ	أَخَذْتُمْ	تَأْخُذُونَ	لَمْ تَأْخُذُوا	لَنْ تَأْخُذُوا
أَنْتِنَّ	أَخَذْتِنَّ	تَأْخُذْنَ	لَمْ تَأْخُذْنَ	لَنْ تَأْخُذْنَ
هُمْ	أَخَذُوا	يَأْخُذُونَ	لَمْ يَأْخُذُوا	لَنْ يَأْخُذُوا
هُنَّ	أَخَذْنَ	يَأْخُذْنَ	لَمْ يَأْخُذْنَ	لَنْ يَأْخُذْنَ

Аниқ даража сифатдоши: أَخَذَ – олувчи

Мажхул даража сифатдоши: مَأْخُودٌ – олинган

“سَأَلَ” – сўрамоқ феълини намунавий туслаш жадвали:

буйруқ майли	истак майли	шарт майли	Ҳозир-кел. замон	ўтган замон	кипилик олмош
	لَنْ أَسْأَلَ	لَمْ أَسْأَلْ	أَسْأَلُ	سَأَلْتُ	أَنَا
	لَنْ تَسْأَلَ، اسْأَلْ، سَلْ	لَمْ تَسْأَلْ	تَسْأَلُ	سَأَلْتَ	أَنْتَ
	لَنْ تَسْأَلِي، اسْأَلِي، سَلِي	لَمْ تَسْأَلِي	تَسْأَلِينَ	سَأَلْتِ	أَنْتِ
	لَنْ يَسْأَلَ	لَمْ يَسْأَلْ	يَسْأَلُ	سَأَلَ	هُوَ
	لَنْ تَسْأَلَ	لَمْ تَسْأَلْ	تَسْأَلُ	سَأَلْتَ	هِيَ
	لَنْ تَسْأَلَا، سَأَلَا، سَلَا	لَمْ تَسْأَلَا	تَسْأَلَانِ	سَأَلْتُمَا	أَنْتُمَا
	لَنْ يَسْأَلَا	لَمْ يَسْأَلَا	يَسْأَلَانِ	سَأَلَا	هُمَا

	هَمَا	سَأَلْنَا	تَسْأَلَانِ	تَمَّ تَسْأَلَا	لَنْ تَسْأَلَا
	نَحْنُ	سَأَلْنَا	تَسْأَلُ	تَمَّ تَسْأَلُ	لَنْ تَسْأَلُ
	أَنْتُمْ	سَأَلْتُمْ	تَسْأَلُونَ	تَمَّ تَسْأَلُوا	لَنْ تَسْأَلُوا اسْأَلُوا، سَلُوا
	أَنْتُنَّ	سَأَلْتِنَّ	تَسْأَلْنَ	تَمَّ تَسْأَلْنَ	لَنْ تَسْأَلْنَ اسْأَلْنَ، سَلْنَ
	هُمْ	سَأَلُوا	يَسْأَلُونَ	تَمَّ يَسْأَلُوا	لَنْ يَسْأَلُوا
	هُنَّ	سَأَلْنَ	يَسْأَلْنَ	تَمَّ يَسْأَلْنَ	لَنْ يَسْأَلْنَ

Аниқ даража сифатдоши: سَأَلْتُ - сўровчи

Мажхул даража сифатдоши: مَسْؤُولٌ - сўралган

Ҳамзали феълларнинг мажхул даражаси қуйидаги кўринишларда бўлади:

أَخَذْتُ ، أَخَذْتَ ، أَخَذْتُمْ ، أَخَذْتُنَّ ، أَخَذُوا ، أَخَذْنَ

Ҳозирги-келаси замонда эса ушбу кўринишларда бўлади:

أَوْخَذُ ، تُؤْخَذُ ، تُوْخَذُ ، يُؤْخَذُونَ ، يُؤْخَذْنَ

2. VIII бобда ҳамза билан бошланган баъзи феълларнинг ҳамзаси VIII бобнинг _____ олд қўшимчаси билан тўлиқ ассимиляцияга киришади:

олмоқ; қабул қилмоқ I أَخَذَ - أَخَذُ VIII ← олмоқ VIII اتَّخَذَ - اتَّخَذَ

изор киймоқ; сочиққа ўранмоқ I أَزَرَ - أَزَرُ VIII ← ўрамоқ VIII انَّزَرَ - انَّزَرَ

3. Шу кўринишдаги бошқа кўпчилик феълларда эса бу ҳолат кузатилмайд:

таъсирланмоқ I انَّزَرَ - انَّزَرَ VIII ← ҳикоя қилмоқ VIII انْتَرَّ - انْتَرَّ

маслаҳатлашмоқ I امَّرَ - امَّرَ VIII ← буюрмоқ VIII ائْتَمَرَ - ائْتَمَرَ

4. Охириги ўзак ундоши ҳамза бўлган феълларнинг II бобидан масдар "تَفْعَلَةٌ" шаклида ҳосил қилинади:

حَرْأٌ (تَفْعَلَةٌ - تَجْرِئَةٌ) майдалаб ташламоқ

245- машқ. Қуйидаги ҳамзали феълларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг. Уларнинг барча феълий ва исмий шакллари ҳосил қилинг ва маъноларини аниқланг.

أَكَّدَ ، سَاءَلَ ، أَطْفَأَ ، تَأَمَّلَ ، تَفَاعَلَ ، انْطَفَأَ ، ابْتَدَأَ ، اسْتَأْذَنَ .

ТҮРТ УНДОШИЛИ ФЕЪЛЛАР

Ўзаги тўрт ундошдан ташкил топган феълларнинг 4 тагина боби бор. Уларнинг барча феълий ва исмий шакллари уч ҳарфли феълларнинг қоидалари асосида ҳосил қилинади.

Ушбу жадвалда тўрт ундошли феълларнинг барча кўринишлари келтирилган:

феълнинг таржимаси	сифатдош		масдар	ҳозирги-келаси замон	ўтган замон	феъл боби
	мажхул даража	аниқ даража				
таржима қилмоқ	مُفَعَّلٌ	مُفَعَّلٌ	فَعَلَلَةٌ	يُفَعِّلُ	فَعَّلَ	I боб
ҳукмрон бўлмоқ	مُتَرَجِمٌ	مُتَرَجِمٌ	تَرْجِمَةٌ	يُتَرَجِمُ	تَرَجَّمَ	
тинчлан-тирмоқ	مُسَيِّطِرٌ	مُسَيِّطِرٌ	سَيِّطِرَةٌ	يُسَيِّطِرُ	سَيَّطَرَ	
	مُطْمَأِنٌ	مُطْمَأِنٌ	طَمَأْنَةٌ	يُطْمِئِنُ	طَمَأَنَ	
сирғанмоқ	مُتَفَعِّلٌ	مُتَفَعِّلٌ	تَفَعَّلٌ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَ	II боб
ўқувчи бўлмоқ	مُتَدَخِّرٌ	مُتَدَخِّرٌ	تَدَخْرُجٌ	يَتَدَخَّرُجُ	تَدَخَّرَجَ	
	مُسْتَلْمِدٌ	مُسْتَلْمِدٌ	تَلْمُدٌ	يَتَلْمُدُ	تَلَّمَدَ	
тўдаланмоқ	مُفَعَّلٌ	مُفَعَّلٌ	اِفْعَالٌ	يَفَعِّلُ	اِفْعَلَّ	III боб
	مُحَرِّجٌ	مُحَرِّجٌ	اِحْرَاجٌ	يَحَرِّجُ	اِحْرَجَ	
хотиржам бўлмоқ	مُفَعَّلٌ	مُفَعَّلٌ	اِفْعَالٌ	يَفَعِّلُ	اِفْعَلَّ	IV боб
	مُطْمَأِنٌ	مُطْمَأِنٌ	اِطْمِئَانٌ	يُطْمِئِنُ	اِطْمَأَنَّ	

Тўрт ҳарфли феълларнинг I боби асосан ўтимли, қолган уч бобида эса ўтимсиз маънони англатади. Тўрт ҳарфли феълларнинг I ва II боблари анча кенг ишлатилади. III ва IV боблари жуда кам ишлатилади. Мисоллар:

ҳилпирамоқ	زَفِرَ	сиакиТмоқ	زَلَزَلَ
эзмаланмоқ	زَمَرَ	сирғангирмоқ	دَحْرَجَ

Ўзагида ҳамза ёки *و*, *ي* ва *ي* "бўш" ундошларидан бири мавжуд бўлган феъллар ҳам учрайди, аммо уларнинг тусланиши солим феълланикидан фарқ қилмайди. Мисоллар:

ҳукмрон бўлмоқ	سَيَّرَ	югурмоқ	هَرَوَلَ
васваса қилмоқ	وَسَّوَسَ	ёмонаик қилмоқ	شَيْطَنَ

246- машқ. Қуйидаги тўрт ундошли феълларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонларда тусланг. Уларнинг барча феъллий ва исмий шакларини ҳосил қилиш ва маъноларини луғат китобидан аниқланг.

ادلهم، ترعرع، دحرج، تزندق، بسمل، اقشعر، حمدل، حملق، سلفت.

247- машқ. Матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Сўнгра грамматик таҳлил қилинг:

يوم الاستقلال

أعلن رئيس الجمهورية إسلام كريموف في أواخر شهر أغسطس أول سبتمبر سنة ١٩٩١ يوم الاستقلال لجمهورية أوزبكستان، وأصبحت جمهوريةنا جمهورية مستقلة وسُميت جمهوريةنا بعد استقلالها جمهورية أوزبكستان. في أول أيلول من كل عام تحتفل جمهورية أوزبكستان بعيد استقلالها.

وهذا اليوم عطلة في جمهوريةنا. تزين مدن أوزبكستان بالزيينات الجميلة وترتفرف الأعلام في كل مكان. وتذيع الإذاعة والإذاعة المرئية (التلفزيون) برامج خاصة.

وطني جمهورية أوزبكستان دولة مستقلة، وإذا ما ألقينا نظرة على الخارطة الجغرافية لجمهورية أوزبكستان نرى أن الجمهورية تقع في آسيا المركزية وتحدّها قازاقستان وكيرغزستان وتاجكستان وتركمانستان، وأما من الجنوب، على مسافة كبيرة تحدها أفغانستان، ويحدها من الشمال الغربي بحر آرال.

جمهوريتنا جميلة وأرضها خصبة، وجوؤها متدل، وسماؤها صافية، وخيراتها كثيرة. ولقد نهضت جمهوريتنا نهضة شاملة في جميع الميادين، وارتفع شأنها، وتقدمت زراعتها، نشطت صناعتها، وراجت تجارتها، وانتشر التعليم فيها بفضل الحكومة الرشيدة التي تعمل على إسعاد مواطنيها.

كلمات:

аталмоқ	II سُمِّي	радио эшитдиради	IV أذَاعَ (يُذِيعُ) الإذَاعَةَ
назар ташламоқ	أَلْقَى نَظْرَةً	тўғри бошқарув	الْحُكُومَةَ الرَّشِيدَةَ

248- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

1991 йили 31 августда Ўзбекистон Республикасининг биринчи президенти Ислом Каримов 1 сентабрни Мустақиллик куни деб эълон қилди. Ўзбекистон мустақил давлат бўлди. Ўзбек халқи ҳар йили 1 сентабрни мустақиллик куни сифатида байрам қилади. Бу куни Ўзбекистоннинг барча шаҳарлари байрам либосига бурканади. Байрам кунлари Ўзбекистоннинг радио ва телевидениеси алоҳида кўрсатувларни намойиш қилади. Ватанимиз Ўзбекистон мустақилликка эришгандан сўнг уни дунё юрглари таниди, саноати янада ривожланди.

249- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

الْبَلَاغَةُ تُؤَدِّي إِلَى السَّلَامَةِ

حُكْمِي عَنْ جَعْفَرِ الصَّادِقِ (ض) أَنَّ غُلَامًا لَهُ وَقْفٌ يَصُبُّ الْمَاءَ عَلَى يَدَيْهِ ، فَوَقَعَ الْإِبْرِيْقُ مِنَ الْغُلَامِ فِي الطَّسْتِ ، فَطَارَ الرَّشَاشُ فِي وَجْهِهِ ، فَنَظَرَ جَعْفَرٌ إِلَيْهِ نَظْرًا مُغْضَبٌ ، فَقَالَ : يَا مَوْلَايَ : وَالْكَاطِمِينَ الْعَيْظُ ، فَقَالَ : قَدْ كَظَمْتُ عَيْظِي ، قَالَ : وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ، قَالَ : عَفَوْتُ عَنْكَ ، قَالَ : وَاللَّهِ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ، قَالَ : أَذْهَبُ فَأَنْتَ حُرٌّ لِرُؤُوحِهِ اللَّهِ الْكَرِيمِ .

250- машқ. Ҳадисларни таржима ва таҳлил қилинг, сўнгра ёд олинг:

۱. عَزَّ الدُّنْيَا بِالْمَالِ وَعِزَّ الآخِرَةُ بِالْأَعْمَالِ .
۲. أُعْذُ عَالِمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا أَوْ مُسْتَمْعًا أَوْ مُحِبًّا وَلَا تُكْنِ الْخَامِسَةَ فَتَهْلِكُ .

اَلدَّرْسُ السَّابِعُ وَالثَّلَاثُونَ ЎТТИЗ ЕТТИНЧИ ДАРС

ГРАММАТИК УСЛУБЛАР

Араб тилида тилакни билдириш, бирор ишга ундаш, бирор ишдан қайтариш, ёрдам сўраш, мақташ ва ёмонлаш каби грамматик услублар мавжуд:

1. Тилакни ифодалаш. Тилакни ифодалаш учун тилак маънони англатувчи феъл ўтган замонда ёки буйруқ майлининг II ёки III шахсда қўйилади:

Расулуллоҳ, У зотни Аллоҳ;
қўлласин ва тақдирласин!

رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ...

Аллоҳ у зотни раҳмат қилсин!

رَحِمَهُ اللّٰهُ !

Аллоҳ у зотдан рози бўлсин!

رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ !

Яшасин тинчлик ва тотувлик!

عَاشَ السَّلَامُ وَالصَّدَاقَةُ !

Йўқолсин адоват!

لَيَسْقُطِ العَدَاؤُ !

2. Ундаш ва қайтаришни ифодалаш. Бировни яхши ишни қилишга ундалганда ўша маънодаги сўз уч ҳил тарзда:

а) тушум келишигида бир марта такрорланиб, ёки

б) икки марта такрорланиб, ёки

в) 3 боғловчиси билан ифодаланади. Масалан:

Ватан учун кураш(ишни
лозим кўр)!

النِّضَالُ ، فِي سَبِيلِ الْوَطَنِ !

النِّزْمُ النِّضَالُ ، فِي سَبِيلِ الْوَطَنِ ! ёки

Ватан учун кураш(ишни
лозим кўр)!

النِّضَالُ ، النِّضَالُ ، فِي سَبِيلِ الْوَطَنِ !

Ватан учун курашиш ва
унинг равнақи йўлида хизмат
қилиш(ни лозим кўр)!

النِّضَالُ فِي سَبِيلِ الْوَطَنِ وَالْعَمَلُ مِنْ أَجْلِ نَهْضَتِهِ !

Ёмон ишни қилишдан қайтарилганда:

а) тушум келишигида бир марта такрорланиб, ёки

б) икки марта такрорланиб, ёки

в) **يَا** сўзи ёрдамида ифодаланади:

Дангасалиқдан қоч! У ҳалоқатта олиб келади. **الْكَسَلُ، فَإِنَّهُ يُؤَدِّي إِلَى الْفَشَلِ.**

Дангасалиқдан қоч! Дангасалиқдан!
У ҳалоқатта олиб келади. **الْكَسَلُ، الْكَسَلُ، فَإِنَّهُ يُؤَدِّي إِلَى الْفَشَلِ.**

Сен ўз кучинга ишонгин!
يَاكَ وَالتَّوَكُّلَ! يَاكَ أَنْ تَتَوَكَّلَ!

3. Ёрдам сўрашни ифодалаш. Мурожаат усулларидан бири бўлиб, **يَا** юкламаси ва кимдан ёрдам сўраса, унинг олдига **ل** юкламаси қўйилади:

Аллоҳ ўзинг мадад бер! **يَا لِلَّهِ!**

Ёрдам сўровчининг олдига эса **ل** юкламаси қўйилади:

Жабрдийдаларга Аллоҳ ўзинг мадад бер! **يَا لِلَّهِ لِلْمُتَكُوبِينَ!**

4. Мақташ ва ёмонлаш. Мақташ ва ёмонлашни ифодалайдиган сўзларга ўзгармайдиган шаклдаги **نِعْمَ** – қандай яхши!; **يَسَسْ** – қандай ёмон! феъллари ва **حَبِّدَا** (**حَبَّ** – севмоқ, **ذَا** – бу) – қандай яхши, ва **لَا حَبِّدَا** – қандай ёмон бирикма феъллари ишлатилади. Бу феъллар шу ўзгармас ҳолича (бирлик ва III шахсда) қўлланилади. Улардан кейин келаётган исм бош келишиқда ва аниқ ҳолатда келади:

Яқин дўстининг садоқатли бўлиши қандай яхши!

نِعْمَ الصَّدِيقُ الْمُخْلِصُ فِي صِدَاقَتِهِ!

Тиришқоқ талаба қандай яхши!

حَبِّدَا الطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ!

Касал дўстингни бориб кўрма-ётганинг қандай ёмон!

يَسَسْ مَا تَعْمَلُ -عَدَمَ زِيَارَةِ صَدِيقِكَ الْعَرِيضِ!

Дангаса талаба қандай ёмон!

لَا حَبِّدَا الطَّالِبُ غَيْرُ الْمُجْتَهِدِ!

سَاءَ (**سَاءَتٌ** муаннас жинс.) феъли ҳам «қандай ёмон» маъносида ишлатилади:

Зайнаб қандай ёмон аёл—а!

سَاءَتِ الْمَرْأَةُ زَيْنَبُ.

251- машқ. Ёзинг ва ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг. Грамматик услубларга эътибор беринг.

الحقَّ في حياتك! العمل من أجل تطور البلاد. إياك والصلاة.
 الفوز في تلك المباريات. نعم العمل الاجتهادي. نعم رفيق الدرب الصديق
 الوفي. بئس رفيق الدرب المتواكل الكسول. نعم مسلماً النشاط والجد. بئس
 مسلماً النميمة. نعم ما تعمل - زيارة قريب المريض. بئس من يُسيء إلى
 وطنه. حبذا العالم المجتهد. حبذا المرأة أمُّه. لا حبذا الرجل الحاسد. ليتك
 عرفت مقدار احترامي لهما! ليحى السلام والصدقة بين دول العالم.
 قال معاوية لعمر بن العاص (رضي الله عنه): ما بلغ من دهائك؟
 قال: ما دخلت في أمر إلا وعرفت كيف الخروج منه. فقال: لكنني ما
 دخلت في أمر قط وأردت الخروج منه. عن إيان بن تغلب قال:
 مررت بامرأة بأعلى الأرض وبين يديها ابن يريد سفراً وهي توصيه
 فقالت: اجلس أمنحك وصيبي وبالله توفيقك، وقليل إجدائها عليك أنفع من
 كثير عقلك. إياك والنمائم فإنها تزرع الضغائن، ولا تجعل نفسك غرضاً
 للرماة فإن الهدف إذا رمي لا يلبث أن يثلم ومثّل لنفسك مثالا، فما
 استحسنته من غيرك فاعمل به، وما كرهته فدعه واجتنبه ومن كانت مودته
 بشره كان كالريح في تصرفها.

ثم نظرت فقالت: كأنك يا عراقي أعجبت بكلام البدو؟

كلمات:

вафодор

وَفِيٌّ (أَوْفِيَاءُ) йўл; сўқмоқ

دَرْبٌ

ўта ялқов

كَسُولٌ йўл; ҳолат;
маслак

مَسَلُّكَ

буюклик; улуғлик; бахт	جَدُّ	ўз кучига ишонувчи; ҳаракатсиз	مُتَوَكِّلٌ
даҳолик; олимпик насиҳат (васият) қилмоқ фойдали насиҳат	دَهَاءٌ	ифво; чақимчилик буюрмоқ;	نَمِيمَةٌ (نَمَائِمٌ)
яширин адоват; ўч тешмоқ; жароҳатламоқ	مَنْحَ وَصِيَّةٍ	насиҳат қилмоқ	أَوْصَى IV
саҳройи кўчманчи	إِحْدَاءٌ	бахт; ёрдам; омад	تَوَفَّقُ
	ضَعِينَةٌ (ضَعَائِنٌ)	камончи	رَامَ (رُمَاةٌ)
	تَلَّمَ (и)	секинлашмоқ; қолмоқ	لَبِثَ (а)
	بَدَوُ	хоҳиш; истак	مَوَدَّةٌ

252- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Юртимизда ҳаёт қандай гўзал! Севимли юртда яшаб, унинг ривож учун меҳнат қилиш қандай яхши! Юртимиз ривожини йўлида шаҳид бўлган улуғ зотларни (Аллоҳ уларни раҳмат қилсин!) биз асло унутмаймиз! Араб тилини ўрганаётганинг қандай яхши! Хоҳламаган ишингни қилиш қандай ёмон! Мўмин одамга ёмонлик қилиш қандай ёмон! Ҳаётингда илм олишга интил! Аллоҳ, илм толибларига ўзинг мадад бер! Ҳасаддан қоч, ҳасаддан, у сени ҳалок қилади. Сенга ёмонлик қилганга ҳам яхшилик қил. Семирмаслик учун кам овқат ейиш керак.

ИШ ҚУРОЛЛАРИ ВА АСБОБ НОМЛАРИ

Иш қуроли ва асбоб номлари I бобнинг ўттинчи феълларидан ушбу уч *مِفْعَالٌ*, *مِفْعَلَةٌ*, *مِفْعَلٌ* қолида ҳосил бўлади:

эгов	مَبْرَدٌ ← مِفْعَالٌ	эговламоқ	بَرَدٌ
арра	مَنْشَرٌ ← مِفْعَالٌ	арраламоқ	نَشَرَ
болға	مَطْرَقَةٌ ← مِفْعَلَةٌ	тарақламоқ	طَرَقَ

Адабий тилда *فَعْلَةٌ* вазнидаги иш қуроли номлари кўпроқ ишлатилади:

сув ости кемаси	غَوَاصَةٌ	музлатич	تَلْجِيَةٌ ← فَعَالَةٌ
совутич	بِرَّادَةٌ	велосипед	دَرَّاجَةٌ

Араб тилида яна бу қолипга мос келмайдиган иш қуроллари номлари ҳам учрайди:

санҷқи شَوْكَةٌ пичоқ سَكِينٌ болта فَاْسٌ

КАСБ-ҲУНАР НОМЛАРИ

Касб — ҳунар, машғуллик, санъат турлари кабиларни I боб феълидан **فِعَالَةٌ** вазнида ясалган отлар, бу ҳунарларни эгаллаган, ўрганган шахсларни эса **فَعَالٌ** вазнида ясалган отлар ифодалайди:

тегирмончилик	طَحَّانَةٌ ← فِعَالَةٌ	майдаламоқ	طَحَنَ
чилангарлик	خَرَّاطَةٌ ← فِعَالَةٌ	қирмоқ	خَرَطَ
тўқимачилик	نَسَّاجَةٌ ← فِعَالَةٌ	тўқимоқ	نَسَجَ
ошпазлик	طَبَّاخَةٌ ← فِعَالَةٌ	пиширмоқ	طَبَخَ
тегирмончи	طَحَّانٌ ← فَعَالٌ	майдаламоқ	طَحَنَ
чилангар	خَرَّاطٌ ← فَعَالٌ	қирмоқ	خَرَطَ
тўқувчи	نَسَّاجٌ ← فَعَالٌ	тўқимоқ	نَسَجَ
ошпаз	طَبَّاحٌ ← فَعَالٌ	пиширмоқ	طَبَخَ

БИР МАРТАЛИКНИ БИЛДИРУВЧИ ОТЛАР

Бир марталикни билдирувчи отлар бир марта содир бўлган иш-ҳаракатни ифодалаш учун ишлатилади. Бунинг учун феълнинг масдари охирига **ة** — «та-марбута» қўшимчасини қўшиш лозим бўлади. Шу мақсадда кўпинча I боб феълнинг **فَعْلٌ** қолишидаги масдари кўпроқ ишлатилади:

бир зарба —	ضَرْبَةٌ	уриш —	ضَرَبَ
битта сакраш —	قَفْزَةٌ	сакраш —	قَفَزَ

Ҳосила боблардан ҳам шу тариқа ҳосил қилинади:

бир табассум اِبْتِسَامَةٌ табассум қилиш اِبْتَسَمَ

Ушбу турдаги отларда сон категорияси мавжуд:

зарбалар ضَرْبَاتٌ зарба ضَرْبَاتَانِ зарба ضَرْبَةٌ

Маънони кучайтириш учун бу отларнинг **وَاحِدَةٌ** сўзи билан ифодаланган мослашган аниқловчиси ҳам ишлатилиб қолиниши мумкин:

Мен унга бир марта қарадим. نَظَرْتُ إِلَيْهَا نَظْرَةً وَاحِدَةً.

ЖАМЛОВЧИ ОТЛАР

Араб тилидаги отнинг бирлик, иккилик ва кўплик сонларидан ташқари жамланма кўриниши ҳам бор. (اسْمُ الْجِنْسِ الْجَمْعِيِّ) деб аталадиган жамловчи отлар бир жойга йиғиш мумкин бўлмаган саноғи беҳисоб шахс ёки нарсаларни ифода этади. Масалан:

ўрик	مِشْمِشٌ	толиблар	طَلَبَةٌ
шафтоли	خَوْخٌ	тўда: омма	جُمْهُورٌ
анор	رُمَانٌ	халқ	شَعْبٌ

Бу туркумга кирувчи жамловчи отлар у ёки бу жинсга таалуқли бўлиши, баъзиларидан кўплик сон ҳосил қилиниши мумкин:

شَعْبٌ — شُعُوبٌ جُمْهُورٌ — جَمَاهِيرٌ

баъзиларидан эса кўплик сон ҳосил қилинмаслиги мумкин:

عَمَلَةٌ، شَيْبَةٌ، طَلَبَةٌ، تَفَاحٌ، رُمَانٌ

Жамловчи отларнинг яна бир туркуми мавжуд бўлиб, улар бир турга оид бўлган нарсаларни бир ном билан атайди:

от	حَيْلٌ	варақ	وَرَقٌ
туя	إِبِلٌ	пиёз	بَصَلٌ

Бу сўзларнинг жинсини аниқлаш ўзига хос усулда бўлади: агар улардан дона отлар ясаш мумкин бўлса музаккар жинсда, ясалмаса муаннас жинсда бўлади. Масалан, **إِبِلٌ** ва **حَيْلٌ** уларидан дона отлар ясаб бўлмаслиги бизга луғат китобларидан маълум бўлади. Демак, бу сўзларнинг жинси муаннас жинсда экан.

ДОНА ОТЛАР

Араблар **اسْمُ الْوَحْدَةِ** деб атайдиган дона от номлари ҳам исмлардан ҳосил қилинадиган от қаторига киради. Дона отлар бир турга оид бўлган нарсалар ичидан бир донасини ёки бир нарсанинг бир

бўлагини билдириш учун ишлатилади. Дона от ясаш учун жамловчи от ортига «та марбута» – ﷲ қўшилади. Мисоллар:

бир дона олма	تُفَّاحَةٌ	олма	تُفَّاحٌ
бир дона варақ	وَرَقَةٌ	варақлар, қоғоз	وَرَقٌ
бир бўлак тилла	ذَهَبَةٌ	тилла	ذَهَبٌ

253- машқ. Ушбу феъллардан иш қуроллари ва касб-ҳунар номларини ҳосил қилинг. Уларнинг таржимасини аниқланг.

артмоқ; тозаламоқ – (a) مَسَّحَ، кесмоқ – (a) قَطَعَ، тарақлатмоқ – (y) طَرَّقَ

254- машқ. Матнни ёзинг, ўзинг ва таржима қилиш. Сўнгра грамматик таҳлил қилиш:

القرآن وكيف جمع

كان عمر بن الخطاب (ض)، إذا آمن بفكرة، تتعلق بحاضر المسلمين أو بمستقبلهم، لا يستطيع النوم أو السكوت، بل يتعلق أفكاره وحواسه جميعها بذلك الأمر، يناقشه ويدرسه، ويستشير فيه الصحابة حتى يصل إلى نتيجة ترضى عنها نفسه. قال عمر لأبي بكر الصديق (ض): " إن القتل قد استحرَّ بقراء القرآن الكريم، وإني أخشى أن يستمر القتل بالقراء ... فيذهب كثير من القرآن وإني أرى أن نأمر بجمع القرآن الكريم "

رأى أبو بكر في رأي عمر أمراً خطيراً، فأثر المناقشة والحوار فقال له: " كيف نفعل شيئاً لم يفعله رسول الله (ص) ؟ ". رد عمر قائلاً: " هذا والله خير ". ثم استمرت المناقشة بين الصحابين ، يدرسان ويتبادلان الرأي حول أمر ليس بعادي ، إلى أن شرح الله صدر أبي بكر لما شرح له صدر عمر من قبل.

أرسل أبو بكر إلى الصحابيِّ زيد بن ثابت، وعمرُ موجودٌ، وعند
وصل أخيره بحقيقة الأمر وقار له: " إنك شاب عاقل ... وقد كنت كتبت
الرحي للرسول (ص) ، فتتبع القرآن واجمعه".

قال زيد: "كيف تفعلان شيئاً لم يفعله رسول الله (ص) ؟" وكان
الجواب من أبي بكر كما كان جواب عمر قبله. "هذا والله خير".

ودارت المناقشة بين الثلاثة من جديد، حتى شرح الله صدر زيد لما
شرح له صدر صاحبيه، ثم خرج زيد وهو يقول " والله لو كلفوني نقل جبل
من الجبال ما كان أثقل علي مما أمرتُ به من جمع القرآن".

حدث هذا في العام الثاني عشر للهجرة بعد وفاة الرسول (ص) بقليل،
وقد ترك الرسول بعد وفاته فراغاً ضخماً، كان لا بد من أن يُملاً بقرآن
مكتوب.

شعر زيد بن ثابت بأن المسؤولية ضخمة، فتفرغ لها و حصر فكره
ووقته في جمع القرآن الكريم. لم تأخذ الصحف التي جمعها زيد اسم المصحف،
لأنها لم تضم كل سور وآيات القرآن الكريم، وظلت هذه الصحف محفوظة
عند الخليفة الأول أبي بكر الصديق طوال خلافته، وعند ما مات، حفظها
الخليفة الثاني عمر بن الخطاب مدة خلافته أيضاً، فلما مات حفظتها أم المؤمنين
حفصة بنت عمر في بيتها.

وكانت جيوش المسلمين تحارب في (أرمينيا) و(أذربيجان)، وكان
الجنود من أقاليم مختلفة، فأخذت كل مجموعة تقول " لغتي أحسن ... " فجمع

الخليفة عثمان بن عفان (ض) أصحاب رسول الله (ص)، وعرض عليهم فكرة "المصحف الموحد" التي تتم بتوحيد المصحف في لغة واحدة يكتب بها، و يجمع الناس عليها، ولما وجد رأيه قبولاً حسناً بين الحاضرين، نفذ فوراً، ودعا زيد بن ثابت ليقوم بالمهمة الجديدة.

بدأت المهمة الجديدة لزيد بن ثابت، فأخذ ينسخ مصحف عثمان الإمام من صحف السيدة حفصة أم المؤمنين التي جمعت من قبل، ثم أضاف إليها، ما لم يكن في تلك الصحف. وبهذا حقق زيد بن ثابت عملين عظيمين في تاريخ الإسلام و المسلمين، فهو الذي جمع القرآن بأمر من أبي بكر الصديق ثم نسخته بأمر من عثمان بن عفان.

هكذا كان توحيد المصاحف كلها في مصحف عثمان الإمام، الذي نسخت منه مصاحف أرسلت إلى الأقاليم، وجمع ما عدا ذلك من صحف وأحرقت. وهكذا توحد المصحف، وتحقق وعد الله: "إنا نحن نزلنا الذكر، وإنا له لحافظون".

(العربية للناشئين ، السعودية، الجزء السادس، د.عبد الله شريف- (بتصرف)

كلمات:

ҳис – туйғу; сезги	حَاسَةٌ (حَوَاسٌ)	берилмоқ; ишонмоқ	IV آمَنَ
юришиб (қизишиб) кетди	اسْتَحَرَّ	маслаҳатлашмоқ (في)	X اسْتَشَارَ
айланмоқ; содир бўлмақ	دَارَ (y)	ёқиб юбормоқ	IV أَحْرَقَ
эгалламоқ; ўраб олмоқ	حَصَرَ (y)	бағишламоқ	V تَفَرَّغَ (لِ)

255- машқ. Ушбу диалогни ёзинг, ўқинг ва таржима қил. Сўтра ёд олинг

زيارة الأستاذ محمود

الطالب: هل تسمح لي بزيارتك في منزلك غدا إن شاء الله؟

الأستاذ: بكل سرور أهلا وسهلا ومرهبا!

الطالب: هل تتكرم بالإعطاء لي عنوانك؟

الأستاذ: نعم، بكل سرور. عنواني هو شارع جمال عبد الناصر
بمصر الجديدة قريبا من ميدان صلاح الدين.

الطالب: شكرا لك! وما رقم تليفونك؟

الأستاذ: رقم تليفوني هو: ٢٨٥٦٦٤١.

الطالب: شكرا، شكرا، ومتى تكون موجودا في البيت؟

الأستاذ: بعد الظهر من الساعة الثالثة حتى منتصف الليل.

الطالب: وما موعد الزيارة المفضل بالنسبة لك؟

الأستاذ: بين الساعة والتاسعة مساءً إن شاء الله.

الطالب: هذا موعد مناسب جداً، سأحاول أن أكون أمام بيتك في
تمام الساعة السابعة إن شاء الله.

الأستاذ: يُسعدُنَا أن تتناول العشاء معنا غدا إن شاء الله.

الطالب: هذا كرم منك وشرف عظيم لي.

الأستاذ: هذا واجبتنا ونحن في خدمتك دائما!

الطالب: شكرا لك وجزاك الله خيراً.

الأستاذ: عفوا وأهلاً وسهلاً بك مرة ثانية ولا تنس أن تُحضر معك الكتاب الجديد لمراجعة بعض الدروس المهمة.

الطالب: لن أنس ذلك، وسوف أحضر الكتاب، ولن أنس هذا العون العظيم!

الأستاذ: إلى اللقاء غداً مساءً.

الطالب: إلى اللقاء وألف شكر.

كلمات:

afzal	مُفَضَّلٌ	ярим тун	مُتَّصِفٌ اللَّيْلِ
унутмайман	لَنْ أَنْسَ	вақт; ваъда	مَوْعِدٌ (مَوْاعِدُ)
ёрдам	عَوْنٌ	аллоҳ сени яхшилиқ билан муқофотласин	جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا

256- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

МАҲМУД АЗ-ЗАМАХШАРИЙ (1075–1144)

Абул-Қосим ибн Умар бин Аҳмад аз-Замахшарий жаҳон фани ва маданияти ривожига ўзининг муносиб ва салмоқли ҳиссасини қўшган олимлардан биридир. У Хоразм мамлакатининг Замахшар қишлоғида туғилди. У ўзининг турли юртларга қилган сафарлари вақтида фақатгина билим олиб қолмай, балки адаб, наҳву-сарф, ҳадис, тафсирилардан сабоқ берган ва кўплаб шогирдлар етиштирган. Маҳмуд аз-Замахшарий ўзининг сермаҳсул ҳаёти давомида эллиқдан ортиқ йирик асарлар ёзди. Улар тилшунослик, луғатшунослик, адабиётшунослик, фалсафа, ислом тарихи, география ва бошқа фанларга оид асарлардир. Олим ёзган асарларнинг кўпчилиги бизга қадар етиб келган.

257- машқ. Ҳадисларни таржима ва таҳлил қилинг, сўнгра ёд олинг:

۱. إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّهُ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ.
۲. إِيَّاكُمْ وَكَثْرَةَ الْحَلْفِ فِي الْبَيْعِ فَإِنَّهُ يُنْفِقُ ثُمَّ يَمَحِقُ.

الدَّرْسُ الثَّامِنُ وَالثَّلَاثُونَ

ЎТТИЗ САККИЗИНЧИ ДАРС

ЕТИШМОВЧИ ФЕЪЛЛАР

Учинчи ўзак ундоши و ёки ي "бўш" ундошидан иборат бўлган феълларга "етишмовчи феъллар" (الْعَمَلُ النَّاقِصُ) дейилади. Бу феълларда ҳам бўш феълларда содир бўлган фонетик ўзгаришлар рўй беради: бўш ўзак ундошнинг чўзиқ улига айланиши, чўзиқ улининг сукунга йўлиққан пайтида қисқа улига айланиши каби бизга аввалдан таниш бўлган фонетик қоидалар.

Етишмовчи феълларни туслаш жараёнида ва ҳосила бобларининг баъзи кўринишларида уларнинг "бўш" ундошлари тикланади. Етишмовчи феълларни ўтган замонда туслашда икки гуруҳга ажратган маъқул:

I. ʻفعل вазнидаги етишмовчи феъллар. Улар икки хил бўлади:

А) Учинчи ўзак ундоши و бўлган феъллар. Бу феъллар " узун алиф " (ألف ممدودة) га тутаган бўлади:

сўрамоқ	رَجَا (y) - رَجَاءٌ	чақирмоқ	دَعَا (y) - دَعْوَةٌ
ўзига келмоқ	صَحَا (y) - صَحْوٌ	кўнгил очмоқ	لَهَا (y) - لَهَا
балаңд бўлмоқ	عَلَا (y) - عَلُوٌّ	олий бўлмоқ	سَمَا (y) - سَمُوٌّ

Б) Учинчи ўзак ундоши ي бўлган феъллар. Бу феъллар " қисқа алиф " (ألف مقصورة) га тутаган бўлади:

чопмоқ; эсмоқ (m-n: шамол)	جَرَى (и) - جَرِيٌّ	отмоқ	رَمَى (и) - رَمِيٌّ
ҳукм қилмоқ	قَضَى (и) - قَضَاءٌ	ҳимоя қилмоқ	حَمَى (и) - حِمَايَةٌ

فعل вазнидаги феълларни туслашда эса бир неча фонетик ўзгаришлар рўй беради. Улардан бизга нотаниши Учинчи шахс, кўплик, музаккар жинсидаги кўриниши бўлиб, унинг кўриниши юқоридаги каби фонетик ўзгаришлар натижасида " فعوا " шаклида бўлади: **فعوا ← دعوا، لهوا، رجوا**

II. ʻفعل вазнидаги етишмовчи феъллар. Улар و га ҳам, ي га ҳам тутаган бўлиши мумкин. Бу туркумга **حَسْبِي نَسِي، لَقِي** , **حَسْبِي نَسِي، لَقِي** каби феъллар киради. Бу феълларнинг ўтган замонда

тусланиши **فعل** вазнидаги феълларга қараганда соддароқ бўлиб, фақат битта , III шахс, кўплик, музаккар жинсидагина фонетик ўзгариш рўй беради. Масалан, **حَشِي** феълнинг мазкур шахсдаги кўриниши — **ḥaṣīu**: иллатли бирикмаси фонетик қоидага биноан чўзиқ унли(очиқ бўғин)га тугагани учун, унинг таркибидаги **ي** "бўш" ундоши ўздан аввал келган қисқа унли билан тушиб қолади:

ḥaṣīu: → **ḥaṣi**: → **حَشُوا** — улар кўрқдилар

فعل вазнидаги феълларнинг шу кўриниши " **فَعُوا** " шаклида бўлади:

" **فَعُوا** " ← **نَسُوا** , **رَضُوا** , **لَقُوا**

التَّاقِصُ феълларни ўтган замонда намунавий тушлаш жадвали:

мажбул даража	فعل шаклидаги феъллар		فعل шаклидаги феъллар		КИШИЛИК ОЛМОШ
رُمِي	رَضِي	حَشِي	جَرِي	دَعَا	
رُمِيْتُ	رَضَيْتُ	حَشَيْتُ	جَرَيْتُ	دَعَوْتُ	أَنَا
رُمِيْتَ	رَضَيْتَ	حَشَيْتَ	جَرَيْتَ	دَعَوْتَ	أَنْتَ
رُمِيْتِ	رَضَيْتِ	حَشَيْتِ	جَرَيْتِ	دَعَوْتِ	أَنْتِ
رُمِيَّ	رَضَيْ	حَشِي	جَرِي	دَعَا	هُوَ
رُمِيْتِ	رَضَيْتِ	حَشَيْتِ	جَرَيْتِ	دَعَوْتِ	هِيَ
رُمِيْتُمَا	رَضَيْتُمَا	حَشَيْتُمَا	جَرَيْتُمَا	دَعَوْتُمَا	أَنْتُمَا
رُمِيَا	رَضِيَا	حَشِيَا	جَرِيَا	دَعَوَا	هُمَا
رُمِيْتَا	رَضَيْتَا	حَشَيْتَا	جَرَيْتَا	دَعَوْتَا	هُمَا
رُمِيْنَا	رَضَيْنَا	حَشَيْنَا	جَرَيْنَا	دَعَوْنَا	نَحْنُ
رُمِيْتُمْ	رَضَيْتُمْ	حَشَيْتُمْ	جَرَيْتُمْ	دَعَوْتُمْ	أَنْتُمْ
رُمِيْتِنَّ	رَضَيْتِنَّ	حَشَيْتِنَّ	جَرَيْتِنَّ	دَعَوْتِنَّ	أَنْتُنَّ

رُمُوا	رَضُوا	حَشُوا	جَرُوا	دَعُوا	هُمْ
رُمِينَ	رَضِينَ	حَشِينَ	جَرِينَ	دَعُونَ	هُنَّ

Жаавалга узох: رَضِيَ феълнинг учинчи ўзак ундоши аслида *و dir.* Фонетик қоидага биноан *و* ундоши "i" ҳисқа унлисидан кейин келса, унинг таъсирида *ي* га айланади.

النَّاقِصُ феълларни ҳозирги-келаси замонда туслашда *و* ва *ي* "бўш" ўзак ундошлари тузиб келган "iyu" товуш бирикмаси чўзиқ "i:"га ва "uwu" товуш бирикмаси чўзиқ "u:"га айланади. النَّاقِصُ феъллари ҳозирги – келаси замонда يَفْعَلُ, يَفْعَلُ қилинларида тусланади ва улардаги ўзгаришлар биз юқорида танишиб ўтган фонетик қоидалар асосида рўй беради.

النَّاقِصُ феълларни ҳозирги-келаси замонда намунавий туслаш жадвали:

мажхул даража	<u>يَفْعَلُ</u> шаклидаги аниқ даража	<u>يَفْعَلُ</u> шаклидаги аниқ даража	<u>يَفْعَلُ</u> шаклидаги аниқ даража	КИШИЛАК ОЛМОШ
يُرْمِي	يَدْعُو	يَرْمِي	يَخْشَى	
أُرْمِي	أَدْعُو	أَرْمِي	أَخْشَى	أَنَا
تُرْمِي	تَدْعُو	تَرْمِي	تَخْشَى	أَنْتَ
تُرْمِينِ	تَدْعِينِ	تَرْمِينِ	تَخْشِينِ	أَنْتِ
يُرْمِي	يَدْعُو	يَرْمِي	يَخْشَى	هُوَ
تُرْمِي	تَدْعُو	تَرْمِي	تَخْشَى	هِيَ
تُرْمِيَانِ	تَدْعُوَانِ	تَرْمِيَانِ	تَخْشِيَانِ	أَنْتُمَا
يُرْمِيَانِ	يَدْعُوَانِ	يَرْمِيَانِ	يَخْشِيَانِ	هُمَا
تُرْمِيَانِ	تَدْعُوَانِ	تَرْمِيَانِ	تَخْشِيَانِ	هُمَا
تُرْمِي	تَدْعُو	تَرْمِي	تَخْشَى	نَحْنُ

أَنْتُمْ	تَحْشُونَ	تَرْمُونَ	تَدْعُونَ	تُرْمُونَ
أَنْتِنَّ	تَحْشِينَ	تَرْمِينَ	تَدْعُونَ	تُرْمِينَ
هُمْ	يَحْشُونَ	يَرْمُونَ	يَدْعُونَ	يُرْمُونَ
هُنَّ	يَحْشِينَ	يَرْمِينَ	يَدْعُونَ	يُرْمِينَ

فەълларнинг майллари ҳам биз юқорида танишиб ўтган фонетик қоидалар асосида ҳосил қилинади.

فەъллари майлларининг намунавий жадвали:

қўрқмоқ - خَشِيَ			чақирмоқ - دَعَا			ҳимоя қилмоқ - حَمَى		
буйруқ майли	لَنْ	لَمْ	буйруқ майли	لَنْ	لَمْ	буйруқ майли	لَنْ	لَمْ
	أَخَشَى	أَخَشَ		أَدْعُو	أَدْعُ		أَحْمِي	أَحِمَّ
أَخَشَ	تَخَشَى	تَخَشَ	أَدْعُ	تَدْعُو	تَدْعُ	أَحِمَّ	تَحْمِي	تَحِمَّ
أَخَشِي	تَخَشِي	تَخَشِيَ	أَدْعِي	تَدْعِي	تَدْعِي	أَحْمِي	تَحْمِي	تَحْمِي
	يَخْشَى	يَخْشَ		يَدْعُو	يَدْعُ		يَحْمِي	يَحِمَّ
	تَخْشَى	تَخْشَى		تَدْعُو	تَدْعُ		تَحْمِي	تَحِمَّ
أَخْشَا	تَخْشَا	تَخْشَا	أَدْعُوا	تَدْعُوا	تَدْعُوا	أَحْمَا	تَحْمَا	تَحِمَّا
	يَخْشَا	يَخْشَا		يَدْعُوا	يَدْعُوا		يَحْمَا	يَحِمَّا
	تَخْشَا	تَخْشَا		تَدْعُوا	تَدْعُوا		تَحْمَا	تَحِمَّا
	نَخْشَى	نَخْشَ		نَدْعُو	نَدْعُ		نَحْمِي	نَحِمَّ
أَخْشَوْا	تَخْشَوْا	تَخْشَوْا	أَدْعُوا	تَدْعُوا	تَدْعُوا	أَحْمُوا	تَحْمُوا	تَحِمُوا
أَخْشَيْنَ	تَخْشَيْنَ	تَخْشَيْنَ	أَدْعُونَ	تَدْعُونَ	تَدْعُونَ	أَحْمِينِ	تَحْمِينِ	تَحِمِينِ
	يَخْشَوْا	يَخْشَوْا		يَدْعُوا	يَدْعُوا		يَحْمُوا	يَحِمُوا
	يَخْشَيْنَ	يَخْشَيْنَ		يَدْعُونَ	يَدْعُونَ		يَحْمِينِ	يَحِمِينِ

فَعْلُ النَّاقِصِ ФЕЪЛ ҲОСИЛА БОБЛАРИ НАМУНАВИЙ ҲАДВАЛИ:

сифатдош		буйруқ майли	шарт майли لَمْ	масдар	ўтган ва ҳозирги-келаси замон	боб
мажҳул	аниқ					
مُسَمًّى	مُسَمٌّ	سَمَّ	يُسَمُّ	تَسْمِيَةٌ	سَمَّى (يُسَمِّي)	II
مُحَامًى	مُحَامٍ	حَامٍ	يُحَامٍ	مُحَامَاةٌ	حَامَى (يُحَامِي)	III
مُهْدِي	مُهْدٍ	أَهْدٍ	يُهْدٍ	إِهْدَاءٌ	أَهْدَى (يُهْدِي)	IV
مُتَلَقٌّ	مُتَلَقٌّ	تَلَقَّ	يَتَلَقَّ	تَلَقَّ	تَلَقَّى (يَتَلَقَّى)	V
مُتَرَاضٍ	مُتَرَاضٍ	تَرَاضَ	يَتَرَاضَ	تَرَاضٍ	تَرَاضَى (يَتَرَاضَى)	VI
مُنْقَضٍ	مُنْقَضٍ	انْقَضَ	يُنْقَضُ	انْقِضَاءٌ	انْقَضَى (يُنْقَضِي)	VII
مُشْتَرًى	مُشْتَرٍ	اشْتَرِ	يَشْتَرِ	اشْتِرَاءٌ	اشْتَرَى (يَشْتَرِي)	VIII
مُسْتَدْعَى	مُسْتَدْعٍ	اسْتَدْعَ	يَسْتَدْعِ	اسْتِدْعَاءٌ	اسْتَدْعَى (يَسْتَدْعِي)	X

I боб **النَّاقِصُ** феълнинг аниқ даража сифатдоши фонетик ўзгаришлар натижасида "فاع" қолипида бўлади. Аниқ ҳолатда ёки тушум, қаратқич келишикларида бўлганида эса *ي* ўзак ундоши тикланади:

дискобол **رَمَى** ← **رَامٍ (الرَّامِي)** отувчи **رَامِي الْقُرْصِ**

Мажҳул даража сифатдошларида эса "مَفْعُولٌ" нинг *و* ноўзак ундоши учинчи ўзак ундош *و* га идғом бўлади:

чақирилган **دَعَا** ← **مَدَعُو + وُ** ← **مَدَعُوٌّ**

Учинчи ўзак ундош *ي* бўлган феълларнинг мажҳул даража сифатдошларида эса "مَفْعُولٌ" нинг *و* шакл ясовчи ундоши *ي* га айланиб учинчи ўзак ундош *ي* га идғом бўлади:

Ҳимоя қилинган **حَمَى** ← **مَحْمُو + يٍ** ← **مَحْمِيٌّ**

I боб **النَّاقِصُ** феълларнинг масдарларида агар **و** ва **ي** ундошлари бир сўзда ёнма-ён келиб қолса, **و** ундоши ўзидан кучли бўлган **ي** ундошига идғом бўлади:

кунлар **أَوْيَامٌ ← أَيَّامٌ** ўраш **طَوِيٌّ ← طَيٌّ**

Бошқа масдар шаклларида чўзиқ унли "а:" дан кейин келаётган "бўш" ундош ҳамзага айланади:

йиғлаш **بُكَاءٌ ← بُكَايٌ** боқийлик **بَقَاءٌ ← بَقَايٌ**
 розилик **رِضَاوٌ ← رِضَاءٌ** қурилиш **رِبَايٌ ← رِبَاءٌ**

النَّاقِصُ феълларнинг ҳосила бобларидаги ўзгаришлар ҳам бизга маълум бўлган фонетик қондалар асосида рўй беради. II бобдаги **النَّاقِصُ** феълларнинг масдарлари "**تَفْعَلَةٌ**" вазнида ҳосил қилинади.

258- машқ. Қуйидаги етишмовчи феълларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тушанг. Уларнинг барча феъллий ва исмий шаклларини ҳосил қилинг ва маъноларини аниқланг.

унутмоқ – (а) **نَسِيَ** ، кифоя қилмоқ – (и) **كَفَى** ، ўсмоқ – (у) **نَمَا**

259- машқ. Қуйидаги «**دَعَا** – чақирмоқ» етишмовчи феълнинг ўтган ва ҳозирги-келаси замонда III, IV, VI ва X боб шаклларини ҳосил қилинг. Уларнинг масдар ва сифатдошларини ҳосил қилинг ва маъноларини аниқланг.

260- машқ. Қуйидаги «**سَمَا** – улуғ бўлмоқ» етишмовчи феълнинг ўтган ва ҳозирги-келаси замонда II, V, ва VI боб шаклларини ҳосил қилинг. Уларнинг масдар ва сифатдошларини ҳосил қилинг ва маъноларини аниқланг.

261- машқ. Ёзинг ва ўқинг. Жумлаларни таржима ва грамматик таҳлил қилинг. Етишмовчи феълларнинг ишлатилишига эътибор беринг.

تمو في بلادنا أوزبكستان القوات الإنتاجية بسرعة هائلة وتبني المدارس

وتنشأ المستشفيات. هؤلاء الرجال دعواكم إلى حداقتهم الكائنة في القسرى. المسلم

يدعو الله فيسأله مالا وعلما. الله تعالى يقبل أدعية المؤمنين. البخلاء لا يدعون الفقراء

إلى بيوتهم للإطعام والإكرام. لا تخش العدو واخش الله تعالى. أرجو من الله تعالى مغفرة ذنوبي. يقول العرب: الحق يعلو ولا يُعلى عليه. إنك قضيت لي حاجة لم يقضها أحد سواك. كل إنسان يسهو في بعض أفعاله. لا تشكوا من الزمان واشكوا من أنفسكم! يكفيني العلم النافع والمال الحلال. حكى واحد من الفضلاء أن يوسف عليه السلام باعه إخوته فاشتراه التاجر المدين بعشرين درهما، فذهب هذا التاجر به إلى مصر فاشتراه منه وزير الملك المصري بقيمة كبيرة. حافظ كلام الله لا ينسى سور القرآن أصلا، لأنه يكررها دائما. النسيان عادة الإنسان. التراضي معقول في كل أمر. مراعاة الفقراء والضعفاء سنة نبينا صلى الله عليه وسلم. الصلاة على النبي عليه السلام: اللهم صل على محمد وعلى آل محمد وسلم!

كلمات:

жадал суръат	سُرْعَةٌ هَائِلَةٌ	мавжуд; бор	كَائِنٌ
дуо; чақирув	دُعَاءٌ (أَدْعِيَةٌ)	қўрқмоқ	خَشِيٌّ (a) خَشِيَّةٌ
ўтинмоқ	رَجَا (y)	гуноқ	ذَنْبٌ (ذُنُوبٌ)
қилмоқ; ўтказмоқ	قَضَى (и)	адашмоқ; унутмоқ	سَهَا (y) سَهُوٌ
шикоят қилмоқ	شَكَا (y)	...дан сотиб олди	VIII اشْتَرَى مِنْ
ҳикоя қилмоқ	حَكَى (и)	қарздор	مَدِينٌ
эздан чиқариш	نَسِيَانٌ	оила аъзолари	آلٌ
риоя; мурувват	مُرَاعَاةٌ	сотмоқ	بَاعَ (и)
жойлашган	كَائِنٌ	ишлаб чиқариш кучлари	القَوَاتُ الْإِتِّجَاعِيَّةُ

262- машқ. Араб тилига таржима қилинг.

Сен дўстингни унутмадингми? Бугун синглим уйда қолди. Сен Аллоҳ Таолодан бошқа ҳеч кимдан қўрқмагин. Жума кuni сизларни уйимга чақирмоқчиман. Устоз Маҳмудни чақиргандим, у мени эшитмади. Акангли чақириб юбор! Унинг йиғлаётгани маълуум. Сендан

Биз билан қолишингни илтимос қиламиз. Эртага уйимизнинг яқинида яшайдиган тикувчи билан учрашишим керак. Орадан уч ой ўтди, аммо мен бирорта дўстимни учратмадим. Худо хоҳласа, ўқув йили июл ойининг бошида тугайди. Биз бу йил ёзги таълини Хумсон қишлоғида ўтказмоқчимиз. Ўз шаънингни ҳимоя қилишга одатлан!

263- машқ. Матнни ёзинг, ўқинг ва таржима қилинг. Сўнгра грамматик таҳлил қилинг:

الإمام أبو منصور الماتريدي (٢٤٧-٣٣٢ هجري)

هو محمد بن محمود بن منصور الماتريدي زعيم الماتريدية وإليه تنسب طائفتهم، ولد بقرية (ماتريد) من أعمال (سمرقند) في القرن الثالث الهجري. وتخرج في مدرسة أبو منصور العياضي، و يعتبر الماتريدي في الطبقة الرابعة للأحناف، وقد نبغ في الفقه وأصوله وسائر علوم الدين، وكون مدرسة تخرج فيها الكثير من العلماء، وقد ذاعت شهرته في علم الكلام و كثر أتباعه، وصار له مذهب يسلكه أهل خراسان. وبلغ من ذبوع صيته وشهرته أن الناس في بلاد ما وراء النهر كانوا يرجعون إليه في المسائل التي تشكل عليهم من الأصول والفروع. وقد دعا إلى ما يدعو إليه أهل السنة، وكان جل قصده نصرة أهل السنة، والرد على المعتزلة وأصحاب العقائد الباطلة. ولهذا وصفه أهل عصره بأنه (إمام الهدى، وقدوة أهل السنة، ورافع أعلامهم، وقال أضراب الفتنه والبدعة، إمام المتكلمين، ومصحح عقائد المسلمين). وله مؤلفات كثيرة في الرد على المعتزلة والقرامطة والروافض. كما له مؤلفات في الشريعة وأصول الفقه وقد تُوفِّي سنة ٣٣٢ هـ.

كلمات:

(ағашган) мазҳаб

مُعْتَرِةٌ намуна; ўрнак

قُدْوَةٌ

танилмоқ; машҳур бўлмоқ	تَبَغَّ (y)	Ҳанафий (Имом Аъзам мазҳаби)	حَنَفِيٌّ (أَحَنَافٌ)
издош; шогира	تَابِعٌ (أَتْبَاعٌ)	ёйилмоқ	ذَاعَ (ذُبُوعٌ) (и)
машҳурлик; шуҳрат	صَيْتٌ	йўлидан бормоқ	سَلَكَ (y)
мақсади буюк бўлсин (пилак)	جَلَّ قَصْدُهُ	тушунарсиз бўлмоқ	شَكَّلَ II
юлиб (олиб)	قَالَعٌ	ғалаба; нусрат	نُصِرَ
ташловчи; синдирувчи	أَضْلَوَلَةٌ (أَضَالِيلٌ)	Қароматийлар	الْقَرَامِطَةُ
адашиш; хаго; ёлгон	تَوَفَّى V	Рофизийлар	الرَّوَافِضُ
вафот этди			

264- машқ. Ҳадисларни таржима ва таҳлил қилинг, сўнгра ёд олинг:

1. أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ بَعْدَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ التَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ.
2. الْوَدُّ يُتَوَارَثُ وَالْبُغْضُ يُتَوَارَثُ.
3. طَلَبُ الْحَلَالِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ.
4. مِنْ حَسَنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ.

ТЕСТЛАРНИНГ ЖАВОБЛАРИ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
B	A	B	A	B	Г	A	B	Б	B	A	B
13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
B	Б	B	A	B	Б	Б	Б	B	Г	Г	Б
25	26										
Б	B										

تمت بعون الله!

حرية المرأة وحقوقها ... متى وأين وكيف؟

- كانت المرأة في كل عصور التاريخ مخلوقة مهضومة الجانب ليس لها أدنى اعتبار..
- كانت في الصين حقيرة تعيسة لا تخرج من بيتها خشية العار.
- وفي الهند كانت أساطير «مانو» وتشريعاته تجعل المرأة خادمة للرجل لا تجلس معه إلا في مهابة وخشوع ولا تمشي إلا خلفه بمسافة كبيرة ولا تحظي منه إلا بكلمة كل أسبوع.
- وفي اليونان لم يكن للمرأة أي اعتبار كانت معزولة عن المجتمع. تعيش في داخل البيوت محبوسة تباع وتشترى على أنها متاع... ينظر الزوج لزوجته على أنها وظيفة لإنجاب الأطفال... يقول المفكر اليوناني «ديموستين» إننا نتخذ العاهرات للذة.. وتتخذ الخليلات لتدليك أجسامنا وتتخذ الزوجات ليلدن لنا الأبناء الشرعيين.
- وفي الحضارة الرومانية لن يكن للمرأة أي شخصية إعتبارية ولا كيان. كانت في نظر القانون معدومة الأهلية كالطفل والمجنون. كانت «دوطة» تنتقل عقارا وأثانا إلى ممتلكات الزوج.
- وكانت المرأة في أئنا المتحضرة من سقط المتاع تباع وتشترى في الأسواق.
- وكانت عند العرب مكروهة منبوذة موؤودة «إذا بشر أحدهم بالأنثى ظل وجهه مسوداً وهو كظيم».
- وكانت عند اليهود خادمة حقيرة.. لا ترث مع أحوالها الذكور... وكان لأبيها الحق أن يبيعها ويتخلص منها.
- وفي المسيحية غالي رجال في إهدار شأن مرأة.. وصفوا المرأة بالخطيئة والجحيم وزعموا أن جسم المرأة من عمل الشيطان... غالى رجال الكنيسة في إهانة المرأة حتى وصل الأمر في مناقشاتهم الدراسية هل للمرأة أن تعبد الله كما يعبد الرجل؟ وهل تدخل المرأة الجنة؟ هل هي روح؟ أم إنسان؟ أم ماذا؟؟

● وفي العصر الحديث عصر الحضارة والتقدم نجد المرأة مستغلة باسم الحرية والمساواة في الأعمال الشاقة ومحاكاة الرجال ومزاحمتهم... في الاعتماد على نفسها في العيش ومواجهة الحياة والظروف القاسية.. نجد المرأة في عصر الحضارة الحديثة والتقدم والانفتاح سلعة عارية رخيصة في كل مكان... شيء مثير في الدعاية والاعلان... وهي في علب الليل وفي تجارة الرقيق بضاعة مملوكة لأصحاب رؤوس الأموال «متاع لذة» أو تصريف شهوة.. نجد المرأة في هذا العصر الحديث عصر الحرية والمساواة.. مهضومة الجانِب محرومة الحق ليس لها مال خاص ولا كيان اقتصادي بل ليس لها اسم من أيها.. لقد أصبحت تابعة لزوجها في كل شيء.. وكان التاريخ في كل عصوره يعيد نفسه بالنسبة للمرأة وكيانها المهذوم وحقها المهضوم.

● المرأة في الإسلام

ثم جاء الإسلام ورفع من شأن المرأة وأنزّلها منزلة سامية.

فقد قرر لها أهليتها الإقتصادية وجعلها صنو الرجل، وقرر لها أهليتها الاجتماعية.. كما قرر أهليتها للعبادة والتكاليف الشرعية.. وأبرز لها الوجود الاجتماعي إذ جعل لها دورا في إصلاح المجتمع، يقوم على حراسة قيمه. وتقويم انحرافاته، وتركيز عقائده ومبادئه للسمو بها إلى أفضل ما يستطيع، لا تتخلف في ذلك عن الرجل، ولا تقل عنه مسؤولية فيه، وهو سبحانه يقول: «والمؤمنون والمؤمنات بعضهم أولياء بعض، يأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر، وقيمون الصلاة، ويؤتون الزكاة ويطيعون الله ورسوله». وقد جعل الإسلام أساس ذلك كله تقريرا لحقيقة «الوصف العام» للمرأة.. وهو الوصف الذي تشترك فيه مع الرجل، ويتألف من عنصرين أساسيين يمتزج كل منهما بالآخر حتى يكونا حقيقة واحدة هي ما سمّيناه: «الوصف العام» وهذان العنصران هما «أخوة النسب البشري- ووحدة المعنى الإنساني» وهي بذلك تتساوى مع الرجل كل المساواة..

جاء ذلك تقريرا مقررًا في الإسلام على النحو التالي:

● فهي أخت الرجال تنسب معهم إلى أب وأم واحدة. «إنما النساء شقائق الرجال» حديث صحيح.

● وهي إنسانة مساوية للرجل في الإنسانية «... خلق منها زوجها وبث منهما رجالا كثيرا ونساء»-سورة النساء، ١

● وهي على أساس العقيدة الإسلامية وتشريعات الدين الحنيف... محترمة مبجلة تتساوى مع الرجل في أهليتها الدينية والاقتصادية والاجتماعية ولها دورها البارز في المجتمع ومكانتها العظيمة.

● وباختصار: هناك سورة في القرآن الكريم من طوال السور «سورة النساء» نالت المرأة فيها حقوقا ما كانت تخاطر ببالها... ولا تحلم بأن يجور عليها الزمان ببعضها... لذلك لا ولن ولم تحصل المرأة على حقوقها كاملة إلا في إطار الشريعة الإسلامية وفي ظل الشريعة الإسلامية.

● الموضوع طويل وقد وضعنا بعض النقاط على الحروف لتصحيح المفاهيم الخاطئة التي يروجها المضللون عن حقوق المرأة... ترشدكم إلى أين ومتى وكيف تكون.

● اللهم أرنا الحق حقاً وارزقنا اتباعه: وأرنا الباطل باطلا وارزقنا اجتناعه: اللهم آمين.

مصين لمجد الجليل

المدن الإسلامية: كيف كان تخطيطها وبنائها

عندما خرج المسلمون من الجزيرة العربية لفتح البلدان شرقا وغربا لم يكتفوا بما وجدوا في تلك البلاد من مدن عامرة ذات أبنية فخمة ، بل أرادوا أن يؤسسوا بأنفسهم مدنا جديدة حسب طراز معاشهم ونظام مجتمعاتهم ، فجعلوا تلك المدن مراكز لحكوماتهم في تلك البلاد. وعند قيامهم ببناء تلك المدن، وضعوا نصب أعينهم أن تكون المدن الأولى التي أسسوها بسيطة في مادة البناء توفيراً للمال المخصص للحروب والفتوحات. وأن تُؤسس هذه المدن في مواقع يسهل معها الاتصال بمركز الخلافة في المدينة المنورة، وأن يختار القوادأصلح المواقع الجغرافية لهذه المدن، من

حيث الجُؤ وتوفّر الماء ووسائل العيش وطرق المواصلات. وكان الذين يخططون لبناء المدن يراعون أن تكون مراكز الحكومة ودور الإمارة والمساجد والدواوين في وسط المدينة لتسهيل اتصال الناس بهذه الأماكن، فَيَتَسَنَّى لهم أداء الفرائض الدينية من جهة، ومراجعة الدواوين لقضاء مصالحهم من جهة أخرى. وكانوا يهتمون كذلك بوسائل الترفيه للسكان، وتجميل الساحات العامة بالأشجار والبرك المائية والحدائق وميادين الألعاب المختلفة وأماكن الراحة والاستجمام. وكانوا يقيمون الأسوار والخنادق حول المدن إذا اقتضى الأمر، للدفاع عنها وقت الحرب، وتسهيل جميع وسائل الراحة والعيش للسكان في حالة الحصار.

ويذكر المؤرخون أن المخططات لهذه المدن كانت لا تتم بعد دراسة دقيقة، فكانت تُرَسَّم على الورق والجلود والأقمشة، ويُعَمَل لمبانيها المَجَسَّمات كما يَفْعَل المهندسون في الوقت الحاضر. وقد أدرك المهندس المسلم أهمية وجود شارع عظيم في كل مدينة من المدن. تتفرع منه الشوارع الجانبية، يتوسط هذا الشارع العظيم ميداناً واسع فيه مسجد المدينة الكبير ودار الإمارة (الحكم).

مدينة البصرة. البصرة أول مدينة أسسها المسلمون بعد فتح العراق زَمَنَ الخليفة عمر ابن الخطاب (ض) عام ١٦ هـ / ٦٣٥ م. وقد جعلوها في الجانب الغربي من نهر الفرات في مكان لا يفصل الماء بينه وبين المدينة المنورة عاصمة المسلمين الأولى. بُنِيَت البصرة بشكل مستطيل، وعرض شارعها الرئيسي ستون ذراعاً وعرض كل زقاق سبعة أزرع. وجُعِلَت الأسواق قريبةً من المسجد، ليسهل على الناس الاتصال بالوُلاة، وأداء الفرائض ودفع الضرائب إلى بيت المال. وقد أُتخذت مقراً للحكومة في أيام بني أمية.

مدينة القسطنطينية. بعد أن تم لعمر بن العاص فتح مصر، وطرده الروم منها، احتطت معسكرها لجنده سنة ٢١ هـ / ٦٤٢ م وسماه بالقسطنطينية. فأصبحت ثالث مدينة بناها المسلمون بعد البصرة والكوفة. وأخذ الناس يتسابقون في بناء

الدور وتعمير المساجد فيها. ولم يمض زمن طويل على تخطيط القسطنطينية حتى صارت جميلة العمارة. وقد وضع عمرو أساس أول مسجد فيها، وصلّى فيه الجمعة، وقد اتخذ الدار التي أقامها بالقرب من المسجد مسكناً للإمارة.

مدينة القيروان. في سنة ٦٦١ م. أرسل الخليفة عمر ابن الخطاب (ض) القائد عُقْبَةَ بن نافع لفتح أفريقية (تونس)، وبعد أن تم له النصر قام بتأسيس مدينة في وسط الصحراء سماها القيروان، لتكون معسكراً للجيوش الإسلامية الفاتحة سنة ٥٠ هـ/ ٦٧٠ م وكان لها ١٤ باباً، وكانت سوقها تمتد على طريق يبدأ من الجامع وينتهي إلى باب الربيع في جنوب المدينة، ويبلغ طول هذا الطريق ميلاً وثلاثي ميل، وكان ذا سطح مستطيل، وفيه جميع المتاجر والصناعات.

بغداد (دار السلام). عندما تولى الخلافة العباسية أبو جعفر المنصور سنة ٧٥٤ م خرج بنفسه ليختار مكاناً يستقرّ به وبأهله وجنده على أن يكون هذا المكان خصباً ويتوسط أقاليم دولته، ويتصل بسهولة بكل جزء من أجزائها. فاستقرّ رأيه على موقع بغداد الحالي، في الجهة الغربية من نهر دجلة. بدأ المنصور في تخطيط مدينة (دار السلام) سنة ١٤٥ هـ/ ٧٦٢ م وجعلها على شكل دائرة، وأحاطها بخندق وسورين عظيمين من الخارج، وبنى سوراً ثالثاً في الداخل، وجعل للسور أربعة أبواب عظيمة. وبنى في وسطها مسجدها الجامع وقصره والدواوين، ثم أخذت المدينة في التمدد والانتساع فأقام العباسيون قصورهم في الجانب الشرقي من النهر.

مدينة القاهرة. بعد أن تمّ جوهر الصّقلّي - قائد جيوش الفاطميين - فتح مصر سنة ٩٦٩ م شرع في بناء مدينة جديدة لتكون معسكراً لجنده سماها القاهرة. ثم أصبحت عاصمة الدولة الفاطمية بعد انتقال الخليفة الفاطمي إليها. حُطَّت القاهرة بحيث يتوسطها قصر الخليفة. وأحاطها المعزّ لدين الله بسور كبير، جعل له ثمانية أبواب. وقد أنشأ الفاطميون في القاهرة قصوراً وحدائق كثيرة داخل القاهرة وخارجها، وبنى جوهر الجامع الأزهر سنة ٣٦١ هـ / ٩٧٢ م.

وقد بلغت القاهرة قمة عظمتها في العمارة والأدب والتجارة في عهد
المماليك. بقاء: شريفهم يوسفهم ("مجلة العربي"، العدد ١٩٠)

الحياة الزوجية في الإسلام

الحياة الزوجية في الإسلام تقوم على السكن والمودة والرحمة وحسن
العشرة وأداء كل من الزوجين ما عليه من واجبات اتجاه الزوج الآخر حتى تمضي حياة
الأسرة في سعادة وهناء. فإذا حدث ما يعكر صفو هذه الحياة بين الزوجين فإن
الإسلام في هذه الحالة يوصي بالصبر والاحتمال وينصح بعلاج الأسباب التي أدت إلى
حدوث الكراهية بين الزوجين قال تعالى "وعاشروهم بالمعروف فإن كرهتموهن
فمعى أن تكرهوا شيئاً ويجعل الله فيه خيراً كثيراً". إلا أن البغض قد يتضاعف ويشتد
الشقاق ويصعب العلاج وينفذ الصبر وتصبح الحياة الزوجية غير قابلة للإصلاح حيثئذ
يرخص الإسلام بالعلاج الوحيد الذي لا مفر منه إلا وهو الطلاق.

وقد منحت شريعة الإسلام الرجل حق الطلاق الرجل مما جعل بعض
أعداء الإسلام يتهمونه بالتفريق بين الرجل والمرأة وهذا غير صحيح فقد أعطت
شريعة الإسلام حق الطلاق للرجل لأن هو القوام على الأسرة و المسئول عن
تدبير معاشها كما أن المرأة تفكر بقلبها أكثر من عقلها مما يجعل الناحية
العاطفية عندها تغلب على الناحية العقلية. كما أن تسرع في تطليق نفسها
مما يؤدي إلى تقويض بنية الأسرة أصلاً. إن هذا الإسلام لم يحرم المرأة من
هذا الحق فللمرأة أن تشتترط في عقد الزواج أن يكون أمرها بيدها فيكون
طلاقها بيدها كما أن الإسلام أعطى للمرأة أن تطلق نفسها وإن لم تشتترط
بذلك في عقد الزواج ولكن بشرط أن يرضى الرجل بذلك من مهر وثمن
وقد فرض الإسلام على المرأة أن ترضى من أمرها بيدها حتى لا يكون عقد
الزواج وسيلة لاقتناص مال الرجل وهذا ما يعرفه في الإسلام باسم الخلع.

ترجمة معاني القرآن الكريم

منذ ظهور الإسلام وانتشاره شرقاً وغرباً اشتدت الحاجة إلى ترجمة معاني القرآن الكريم حتى تستطيع الشعوب غير العربية فهم الدين الإسلامي فهماً صحيحاً فالقرآن الكريم كتاب هداية للبشر كافة "وما أرسلناك إلا كافة للناس بشيراً ونذيراً ولكن أكثر الناس لا يعلمون". وقد قام الرسول (ص) بتبليغ رسالته كما أمره الله وبعد أن بلغ رسالته حمل قومه مسئولية تبليغ الرسالة والدعوة فقد ورد في الصحيح قوله (ص): "بلغوا عني ولو آية" وقوله في حجة الوداع: "ألا فليبلغ الشاهد منكم الغائب". فالرسول بلغ قومه بلسانهم وحماتهم مسئولية إتمام التبليغ إلى الأمم المختلفة بألسنتها المتباينة ولن يتأتى ذلك إلا بالترجمة الدقيقة، فالترجمة فرض كفاية يقوم بها بعض المسلمين وإذا لم يقوموا بها يقع عليهم الإثم ويجدر بنا أن نعرف أن الترجمة نوعان: الأولى ترجمة حرفية، بحيث تحل مفردات الترجمة محل مفردات القرآن الكريم وأسلوب محل أسلوب القرآن الكريم وهذا غير ممكن لكتاب الله. لأن الترجمة الحرفية لا يمكن أن تقوم مقام القرآن الكريم في تحصيل كل ما يُقصدُ منه لما يترتب عليها من ضياع الغرض الأساسي له في كونه معجزاً دالاً على صدق رسوله أما النوع الثاني فهو الترجمة التفسيرية وهي تعني شرح الكلام وبيان معناه بلغة أخرى وهذا ما يحدث الآن ولهذه الترجمة فوائد كثيرة منها:

أولاً: أنها تبين محاسن القرآن الكريم جماله لمن لم يستطع أن يراها بمنظار اللغة العربية وتيسير فهمه له ليزداد إيمانه.

ثانياً: دفع الشبهات التي لفقها أعداء الإسلام وألصقوها بالقرآن الكريم وتفسيره والتي ضلّلوا بها المسلمين الذين لا يجيدون اللسان العربي.

ثالثاً: تعريف غير المسلمين من الأحناب بحقائق الإسلام وتعاليمه وبذلك يزال الحاجز بين الإسلام وعشاق الحق من الأمم الأجنبية والتي يتمثل في تلك الشبهات والافتراءات على الإسلام ورسوله والتي رسّوها في ترجماتهم للقرآن الكريم.

رابعاً: براءة ذمّتنا من واجب التبليغ للقرآن الكريم بلفظه ومعناه.

الطلاق

الحياة الزوجية في الإسلام تقوم على السكن والمودة والرحمة وحسن المعاشرة وأداء كل من الزوجين ما عليه من واجبات تجاه الزوج الآخر وقد يحدث أن يكره الرجل زوجته أو تكره المرأة زوجها ففي هذه الحالة يوصى الإسلام بالصبر وينصح بعلاج ما أدى إلي الكراهية قال تعالى: (وعاشروهن بالمعروف فإن كرهتموهن فعسى أن تكرهوا شيئا ويجعل الله فيه خيرا كثيرا) إلا أن البعض قد يتضاعف ويشد الشقاق ويصعب العلاج وينفذ الصبر وتصبح الحياة الزوجية غير قابلة للإصلاح حينئذ يرخص الإسلام بالعلاج الوحيد الذي لا مفرّ منه إلا وهو الطلاق ولكن الطلاق بيد الرجل وهذا ما جعل بعض أعداء الإسلام يقولون: إن الإسلام ليس فيه مساواة بين الرجل والمرأة ولكننا نقول لهم: إن الإسلام أعطى حق الطلاق للرجل ولم يعطه للمرأة حفاظا على الأسرة فالمرأة كما هو معروف تتميز بالحدة العاطفية وتفكر بقلبها أكثر من عقلها فيمكن أن تتسرع في تطليق نفسها عند ما يحدث لها مشكلة بسيطة فيؤدي ذلك إلى هدم الأسرة بينما الرجل يفكر بعقله كثيرا قبل اتخاذ أي قرار أضف إلى هذا أن المرأة تأخذ من الرجل مهرا وهدايا فيمكن لها بعد أخذها هذه الأشياء أن تطلق نفسها وتأخذ حق الرجل كما أن الإسلام أعطى للمرأة حق تطليق نفسها مقابل مال تدفعه للرجل وهو ما يعرف في الشريعة الإسلامية بـ "الخُلْع".

القوامة

القوامة تعني رئاسة الأسرة الإشراف على شئونها ورعاية أمورها في حدود الشريعة الإسلامية قال تعالى "الرجال قوَّامون على النساء بما فضل الله بعضهم على بعض وبما أنفقوا" (سورة النساء، ٣٤) ومن المعروف أن أي جماعة

لا بد لها من رئيس والأسرة جماعة لذا فهي تحتاج إلى رئيس وقد أعطى الإسلام حق القوامة والرئاسة للرجل ولم يعطه للمرأة وذلك للأسباب التالية:

١- الطبيعة البشرية والفطرة الإنسانية تجعل الرجل هو الأقوى على تحمل تبعات الأسرة وأعبائها وذلك لما يتمتع به الرجل من قدرات جسمية وعقلية ليست موجودة في المرأة.

٢- لأن الإسلام فرض على الرجال الإنفاق على المرأة.

٣- لأن طبيعة المرأة تجعلها غير قادرة على التصدي لمشكلات الأسرة في كل وقت لما يحدث لها من مشكلات نسائية

٤- من أجل هذا أعطى الإسلام الرجل هذا الحق وهذا ليس معناه أن الإسلام لا يسوي بين الرجل والمرأة أو أن الإسلام يُفَضِّل الرجل على المرأة كما يدعى بعض أعداء الإسلام ولكن معناه أن الإسلام يختار لكل نوع ما يناسبه من المهام والأعمال وبذلك تستقيم الحياة.

وليس معنى قوامة الرجل على المرأة الحجر عليها وإهدار شخصيتها وإنما معناها الرعاية والعناية والحماية فكل حقوق المرأة المدنية ثابتة ولا حجر عليها ولا انتفاض لدورها في الأسرة فالمرأة هي الأم والأخت والبنات والزوجة. قال تعالى: "ولهن مثل الذي عليهن بالمعروف وللرجال عليهن درجة" فقوامة الرجل على المرأة لا تتعدى دائرة الحياة الزوجية وحتى في الحياة الزوجية فرضت الشريعة الإسلامية على الرجل أن يكون حسن المعاشرة لامرأته وعدم الطمع في أموالها والنفقة عليها فليس من حق الزوج أن يسئ استخدام سلطة القوامة، فالتفاضل بين الرجل والمرأة في مسألة القوامة من قبيل التفاضل الفطري بين الكائنات والذي يرجع إلى ما في كل واحد منها من المزايا والخصائص وليس إلى الترفع والاستعلاء.

И Л О В А Л А Р

1—илова

I. исмнинг бош келишикда келиш ўринлари: الْمَرْفُوعَاتُ

№	Бош келишикдаги исм	Мисол
1	<u>الْفَاعِلُ</u> (кесими аник нисбатдаги феъл билан ифодаланган феълий гапнинг эгаси):	<u>طَلَعَ الصُّبْحُ</u> وَغَرَّدَ الطَّيْرُ.
2	<u>نَائِبُ الْفَاعِلِ</u> (кесими мажхул нисбатдаги феъл билан ифодаланган феълий гапнинг эгаси):	<u>يُحْتَرَمُ الْوَالِدَانُ</u> .
3	<u>الْمُبْتَدَأُ</u> (исмий гапнинг эгаси)	<u>الْمُؤَدَّبُ</u> مَحْبُوبٌ.
4	<u>الْخَبَرُ</u> (исмий гапнинг кесими):	<u>الْمُؤَدَّبُ</u> مَحْبُوبٌ.
5	<u>اسْمُ كَانَ وَأَخْوَاتِهَا</u> (кесими шу туркумдаги феъл билан келган гапнинг эгаси)	<u>كَانَ الْمَرَضُ</u> شَدِيدًا. <u>أَضْحَتِ النَّارُ</u> عَامِرَةً.
6	<u>خَبَرُ إِنَّ وَأَخْوَاتِهَا</u> (эгаси шу туркумдаги юклама билан келган исмий гапнинг кесими):	<u>إِلْعَلَّ</u> الْغَائِبُ قَادِمٌ. <u>عَلِمْتُ</u> أَنَّ عُمَرَ صَادِقٌ.

2—илова

II. исмнинг қаратқич келишикда келиш ўринлари: الْمَجْرُورَاتُ

№	Қаратқич келишикдаги исм	МИСОЛ
1	Олд кўмакчи (ҳарфул жарр) дан кейин келган исм:	<u>أَطَّبَ الْعِلْمَ</u> مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ.
2	Изофа бирикмасидаги қаратқич ёки мослашмаган аникловчи (музофун илайҳи):	<u>طَلَبَ الْعِلْمَ</u> فَرِيضَةً. <u>كَلَامَ الْمَرْءِ</u> دَلِيلُ عَقْلِهِ.

III. исмининг тушум келишида келиш ўринлари: **الْمَنْصُوباتُ**

№	Тушум келишидаги исм	МИСОЛ
1	الْمَفْعُولُ بِهِ (воситасиз тўлдирувчи):	الْإِحْسَانُ يَقَطَعُ اللِّسَانَ.
2	الْمَفْعُولُ الْمَطْلُوقُ (кучайтирувчи тўлдирувчи):	فَهِمَّتْ الدَّرْسَ فَهَمًّا.
3	الْمَفْعُولُ لِأَجْلِهِ (сабаб ёки мақсад холи):	زَيْنُ الْبَيْتِ إِكْرَامًا لِلضُّيُوفِ.
4	الْمَفْعُولُ فِيهِ (ўрин ёки пайт холи ёки уни ифодалаб келувчи равиш кўмакчи):	أَذْهَبَ إِلَيْكَ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ. تَرَكْتُ الْكِتَابَ فَوْقَ الْكُرْسِيِّ.
5	الْمَفْعُولُ مَعَهُ («биргалию» маъносидаги тўлдирувчи):	سِرْتُ وَالْجَبَلَ. بَرَقَ السَّحَابُ وَالْمَطَرُ.
6	الْمُسْتَبْتِ بِإِلَّا (истисно қилинган сўз):	تَصَدَّقْ كُلَّ الْمَعَادِنِ إِلَّا الذَّهَبَ.
7	الْحَالُ Ҳолат холи:	قَدِمَ الْحَجَّاجُ الْمَدِينَةَ مُشَاةً. خَيْرُ الْأَعْمَالِ أَكْثَرُهَا فَائِدَةً.
8	الْتَمِيزُ (аниқлаштирувчи):	بَاعَ الْكُنْبِيَّ مِائَةَ كِتَابًا.
9	الْمُنَادَى (ундалма):	أَيَا عَبْدَ الْكَرِيمِ، مَيَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ،
10	«Kaana» ва унга ўхшаш (фeyл)нинг хабари (исмий кесими):	كَانَ الْبَرْدُ شَدِيدًا. أَصْبَحَتِ الرِّيَّاحُ غَاصِفَةً. مَا زَالَ الْجَوُّ مُعْتَدِلًا.
11	«Инна» ва унга ўхшаш (юклама)нинг исми (эгаси):	إِنَّ الْعُلَمَاءَ مُكْرَمُونَ. كَانَ وَجْهَهَا قَمَرًا. لَعَلِّي آتَيْكُمُ الْيَوْمَ.

ИЛЛАТЛИ ТОВУШ БИРИКМАЛАРИ ЖАДВАЛИ

Иллатли товуш бирикмаси	У ўзгарган мустаҳкам товуш бирикмаси	Иллатли товуш бирикмаси	У ўзгарган мустаҳкам товуш бирикмаси
1. «а» товуши таъсирида		3. «i» товуши таъсирида	
1. аya	а:	20. iy	i:
2. ayi		21. iyi	
3. аyu		22. iyi:	
4. awa		23. iyu	
5. awi		24. iw	
6. awu		25. iwi	
7. ayi:	ay	26. iwi:	
8. awi:		27. iwu	
9. аyu:	aw	28. uy	
10. awu:		29. uyi	
11. a:yi	a:'i	30. uyu	
12. a:wi		31. uwi:	
13. a:yu	a:'u	32. uwi:	
14. a:wu		33. yw	
		34. wy	yy
		35. iwa	iya
		36. uya	
		37. iwa:	iya:
		38. uwa:	
		39. i:w	i:y
		40. u:y	
2. «u» товуши таъсирида			
15. iyu:	u:		
16. iwu:			
17. uw			
18. uwu			
19. uwu:			

**ЎЗАГИ УЧ УНДОШДАН ИБОРАТ БЎЛГАН
ФЕЪЛНИНГ ҲОСИЛА БОБЛАРИНИНГ ВАЗНЛАРИ
ЖАДВАЛИ**

сифатдош		масдар	буйруқ майли	мажхул нисбатда		аниқ нисбатда		боб
мажхул	аниқ			ҳозирги келаси замон	ўтган замон	ҳозирги еласи замон	ўтган замон	
مَفْعُولٌ	فَاعِلٌ	40 дан ортиқ	أَفْعَلٌ إِفْعَلٌ إِفْعَلٌ	يَفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعَلُ يَفْعَلُ يَفْعَلُ	فَعَلَ فَعِلَ فَعِلَ	I
مُفَعَّلٌ	مُفَعَّلٌ	تَفْعِيلٌ تَفْعَلَةٌ	فَعَّلَ	يَفْعَلُ	فُعِلَ	يَفْعَلُ	فَعَّلَ	II
مُفَاعَلٌ	مُفَاعِلٌ	مُفَاعَلَةٌ فَعَالٌ	فَاعَلَّ	يُفَاعِلُ	فُوِعِلَ	يُفَاعِلُ	فَاعَلَّ	III
مُفَعَّلٌ	مُفَعَّلٌ	إِفْعَالٌ	أَفْعَلَّ	يَفْعَلُ	أُفْعِلَ	يَفْعَلُ	أَفْعَلَّ	IV
مُتَفَعَّلٌ	مُتَفَعَّلٌ	تَفَعَّلٌ	تَفَعَّلَ	يَتَفَعَّلُ	تَفُعِّلَ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَ	V
مُتَفَاعَلٌ	مُتَفَاعِلٌ	تَفَاعُلٌ	تَفَاعَلَّ	يُتَفَاعِلُ	تُفُوِعِلَ	يُتَفَاعِلُ	تَفَاعَلَّ	VI
مُفَعَّلٌ	مُفَعَّلٌ	اِنْفَعَالٌ	اِنْفَعَلَ	يُنْفَعِلُ	اِنْفُعِلَ	يُنْفَعِلُ	اِنْفَعَلَ	VII
مُفْتَعَّلٌ	مُفْتَعَّلٌ	اِفْتَعَالٌ	اِفْتَعَلَ	يُفْتَعِلُ	اِفْتُعِلَ	يُفْتَعِلُ	اِفْتَعَلَ	VIII
--	مُفَعَّلٌ	اِفْعَالٌ	اِفْعَلَّ	--	--	يَفْعَلُ	اِفْعَلَّ	IX
مُسْتَفَعَّلٌ	مُسْتَفَعَّلٌ	اِسْتِفْعَالٌ	اِسْتَفَعَلَ	يُسْتَفَعِلُ	اِسْتُعِلَ	يُسْتَفَعِلُ	اِسْتَفَعَلَ	X

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Б.З. Халидов, «Учебник арабского языка», Ташкент, «Ўқитувчи», 1981 г.
2. А.А. Ковалев, Г.Ш. Шарбатов «Учебник арабского языка», Москва, «Восточная литература» РАН, 1998 г.
3. Н.И. Иброҳимов, М. Юсупов «Араб тили грамматикаси», 1- жилд, Тошкент, «Ўзбекистон миллий энциклопедияси», 1997- й.
4. Э.Талабов «Араб тили», Тошкент, «Ўзбекистон», 1993- й;
5. Б.М. Гранде, «Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении», Москва, «Восточная литература» РАН, 1998 г.
6. М.Хасанов, М.Абзалова, «Араб тили дарслари», «Мовароуннахр», Тошкент, 2005 йил.
7. Б. Иброҳимов, «Араб тили (илк сабоқлар)», Тошкент, «Университет», 1991 й.
8. Баранов Х.К. «Арабско - русский словарь», Москва 1985 г.
9. Борисов Б.Г. «Русско - арабский словарь», Москва 1982 г.
10. «Тошкент», справочник, «Меҳнат», 1994 йил.

11. الدكتور عماد حاتم "اللغة العربية" ، طرابلس ، 1992م.
12. القراءة العربية للصف السادس الابتدائي، المملكة العربية السعودية، 1987م.
13. العربية للناشئين، المملكة العربية السعودية، القسم الخامس، 1983م.
14. العربية للناشئين، المملكة العربية السعودية، القسم السادس، 1983م.
15. "اللغة العربية" ، الصف الثالث الابتدائي، مصر، 1998/1997م.
16. تعليم العربية لغير الناطقين بها، مكة المكرمة ، 1982
17. الدرس في اللغة العربية (في أشرطة) مصر، الثمانينات.
18. اللغة العربية (الصف الثاني الابتدائي)، مصر 1997-1998م.
19. القراءة الإعدادية (الجزء الثاني) دار المعارف بمصر، 1995م.
20. عمر عبد الجبار "المحفوظات"، دار محسر للطباعة، 1992م.
21. المطالعة العربية (لنصف الثاني المتوسط) السعودية، 1998م.
22. القواعد الأساسية في النحو والصرف والتعريف عليها، ليبيا 1981-1982م.
23. الدروس الشفهية، طشقند ، 1992م.
24. تقويم سنة 1422 هجرية ، "جامعة أم القرى" ، السعودية ، الرياض.

МУНДАРИЖА

Сўз боши..... 3 – 4

БОШЛАНГИЧ ҚИСМ.

ЁЗУВ, ФОНЕТИКА ВА МОРФОЛОГИЯ

Кириш..... 5

1- дарс..... 7 – 8

ا , ب , ت , ن ундошлари. Ҳаракатлар – 7.
Машқлар. Танвин дамма – 8

2- дарс..... 9 – 11

و , هـ , د , ذ , ي ундошлари – 9. Танвин
касра – 10. Та: марбута – 10. Машқлар.

3- дарс..... 12 – 14

ك , ل , م ундошлари – 12. Ташдид белгиси – 12
Алиф мақсура – 12. Танвин фатҳа – 13. Машқлар.

4- дарс..... 15 – 17

س , ر , ح ва ундошлари – 15. Кишилик
олмошлари – 15. Бўғинлар – 16. Урғу – 16. Машқлар.

5- дарс..... 18 – 20

خ , ز ва ش ундошлари. Ҳамза – 18.
Ўқиладиган ҳамза – 18 Машқлар.

6- дарс..... 21 – 22

ظ , ط , ض , ص ундошлари – 21. Машқлар.

7- дарс..... 23–27

ع , ت , ج , ح ундошлари – 23. Васлани (бириктирувчи)
ҳамза – 24. ال артикли. ال артиклининг ҳамзаси – 25.
Келишик категорияси – 26. Машқлар.

8- дарс..... 28– 31

غ , ف , ق ундошлари – 28. Қамария ва шамсия
ҳарфлар – 28. Сўз ўзаги. Ўзак ундошлар. Шақл
ясовчи ундошлар – 29. Сўз вазнлари – 30.
Луғат билан ишлаш – 30. Машқлар.

Араб алифбоси ҳарфлари..... 32 – 33

АСОСИЙ ҚИСМ

МОРФОЛОГИЯ ВА СИНТАКСИС

9- дарс	Сўз туркумлари — 34. <u>Исmlарнинг турлари</u> . От — 35. Сифат — 35. Сон — 36. Олмош — 36. Кўрсатиш олмошлари — 37. Машқлар. Матн: " في مطار طشقند " 38	34 – 38
10- дарс	<u>Исmlарнинг грамматик категориялари</u> . Ҳолат категорияси — 39. Жинс категорияси — 39. Сон категорияси — 41. <u>Иккилик сон</u> — 41. Кўплик сон — 42. Машқлар. Матн: " في الفندق " 44	39 – 45
11- дарс	Содда гаплар — 46. Исмиy гаплар — 46. Ажратувчи олмош — 47. Олд кўмакчилар — 49. Кесими олд кўмакчи билан келган исмиy гап — 51. Машқлар. Матн: " في غرفة التدريس " 53	46 – 54
12- дарс	Туб сифат — 55. Нисбий сифат — 56. Сўз бирикмаси — 57. <u>Аниқловчи</u> — 57. Сифатловчи (мослашган) аниқловчи — 57. Машқлар. Матн: عند الطبيب (القسمُ الأوّل) 61	55 – 62
13- дарс	Сўроқ гаплар — 63. Феъл — 66. Ўтган замон феъли — 67. Ўтимли ва ўтимсиз феъллар — 68. Машқлар. Матн: عند الطبيب (القسمُ الثاني) 69	63 – 70
14- дарс	Феълий гап — 71. <u>Тўлдирувчи</u> — 73. Гапнинг уюшиқ бўлаклари — 74. Машқлар. Матн: " في المكتبة " 75	71 – 76
15- дарс	<u>Изофа бирикмаси</u> — 77. Бирикма олмошлари — 83. Машқлар. Матн: " في المطعم " 86	77 – 87

16- дарс	88 – 96
Ҳозирги – келаси замон феъли – 88. Феъларнинг келаси замони. – 91. Феъл билан келган бирикма олмош – 92. Машқлар.	
Матн: " في السوق (القسم الأول)"	94
17- дарс	97– 107
Хол – 97. <u>ليس</u> инкор феъли – 101. Олд кўмакчи билан келган бирикма олмош – 103 . Машқлар.	
Матн: " في السوق (القسم الثاني)"	105
18- дарс	108 – 113
Синиқ кўплик шакллари ҳақида – 108. Икки келишикли исмлар – 109. Кўплик сондаги исмлар билан мослашув – 110. Содда ёйиқ гаплар – 111. Машқлар.	
Матн: " أنا طالب في الجامعة"	112
19- дарс	114–120
1 дан 20 гача саноқ сонларнинг саналмиш билан келиши – 114. 1 дан 20 гача тартиб сонларнинг саналмиш билан келиши – 116.	
كَمْ сўзининг ишлатилиши – 116. Соатни ифодалаш – 117.	
Кичрайтма отлар – 119. Машқлар.	
Матн: " ماذا يوجد في قاعة الدرس؟"	119
20- дарс	121–129
Уч ундошли феълларнинг I боби – 121. <u>كان</u> феъли – 122.	
Феълдан ясалган отлар – 125. Масдар – 125.	
Сифатдош – 126. Машқлар.	
Матн: " من يوميات طالب الجامعة"	127
21- дарс	130– 136
Феъл майллари – 130. Шарт майли – 130.	
Буйруқ майли – 131. Ундалма – 133. Машқлар.	
Матн: " ترجمة حياتي"	135
22- дарс	137–146
Истак майли – 137. Модал сўздар – 139. Қўшма гаплар – 141.	
Мақсад ва натижа эргаш гаплар – 142. Машқлар.	
Матн: حوار بين الأصدقاء.....	144
23- дарс	147– 153
Эгага таъсир қилувчи юкламалар – 147. "لا" мутлақ инкор юкламаси – 149. Тўлдирувчи эргаш гап – 150. Машқлар.	

Матн: "مدینتہا طشقند"	151
24- дарс	154 – 162
II боб феъли – 154. V боб феъли – 155. IV боб феъли – 156. Мутлоқ масдар – кучайтирувчи тўлдирувчи – 158. غیر сузи ҳақида – 159. Машқлар.	
Матн: "فصول السنة"	160
25- дарс	163 – 168
III боб феъли – 163. VI боб феъли – 164. Машқлар.	
Матн: "تدوين السنة النبوية"	166
26- дарс	169 – 174
VII боб феъли – 169. VIII боб феъли – 170. Машқлар.	
Матн: "اوزيکستان"	173
27- дарс	175 – 184
IX боб феъли – 175. X боб феъли – 177. Нисбий олмош – 178. Аниқловчи эргаш гапли қўшма гап – 179. Машқлар.	
Матн: "ما هو القرآن الكريم"	182
28- дарс	185 – 190
Яхлит ўнликлар – 185. 20 дан юқори бўлган сонларнинг саналмиш билан келиши – 185. Тақвим кунлари ва йилни ифодалаш – 189. Машқлар.	
Матн: "البلدان العربية"	189
29- дарс	191 – 197
Иккиланган феъллар – 191. Иккиланган феълларнинг ҳосила боблари – 193. Урин ва пайт номлари – 195. Машқлар.	
Матн: "اللغة العربية"	196
30- дарс	198 – 205
Сифатнинг қиёсий ва орттирма даражалари – 198. Аниқлаштирувчи – 200. Истисноликни ифодаловчи юкламалар – 202. Машқлар.	
Матн: "القدس"	204
31- дарс	206 – 214
Иллатли феъллар – 206. Тўғрига ўхшаган феъллар – 206. Машқлар.	
Матн: "نشأة المكتبات في القديم"	212

32- дарс	215– 221
«Бошламоқ» мазмунини англагувчи феъллар – 215.	
Яқинлик ва таҳминни англагувчи феъллар – 215	
Изоҳловчи – 217. Машқлар.	
Матн: "عيد نيروز"	220
33- дарс	222–229
Бўш феъллар – 222. Бўш феълларнинг ҳосила боблари – 226. Машқлар.	
Матн: "العلم والنوم"	228
34- дарс	230 – 233
Бўлоқ ва давом этмоқ маъносигаги феъллар – 230.	
Мураккаб феъл замонлари – 230. Машқлар.	
Матн: "كاتبى المحبوب هو طه حسين"	232
35- дарс	234–239
Шарт эргаш гап – 234. ...فحسب بل لا мураккаб боғловчиси – 235. 20 дан юқори бўлган тартиб сонларнинг саналмиш билан келиши – 236.	
Фоиизи ифодалаш – 237. Тақсим сонлар – 237. Машқлар.	
Матн: "رحمة للعالمين"	238
36- дарс	240–245
Ҳамзали феъллар – 240. Тўрт ундошли феъллар – 243.	
Машқлар.	
Матн: "يوم الاستقلال"	244
37-дарс	246–256
Грамматик услублар – 246. Иш куруллари ва асбоб номлари – 249. Касб – ҳунар номлари – 250.	
Бир марталикни билдирувчи отлар – 250.	
Жамловчи отлар – 251. Дона отлар – 251. Машқлар.	
I Матн: "القرآن وكيف جُمع؟"	252
II Матн: "زيارة الأستاذ محمود"	255
38-дарс	257–265
Етишмовчи феъллар – 257. Машқлар.	
I Матн: "الإمام أبو منصور الماتريدي"	264
Тестларнинг жавоблари	265
Қўшимча матнлар.....	266
Иловалар.....	275
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	279

Босишга 09.10.2006 йилда рухсат этилди.

Бичими $60 \times 84 \frac{1}{16}$. Шартли босма табоқ 17,75

Офсет босма. Адади 100 нусха. № 75 рақамли буюртма.

Баҳоси шартнома асосида.

«OFSET-PRINT» босмаҳонаси.

Тошкент ш., Учтепа тумани, Чилонзор 22-даҳа,

Баҳром Иноятов кўчаси, 20 “а”-уй.